

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

Haridus- ja Teadusministeeriumi arengukavade ja programmide 2020. aasta täitmise analüüs

Mai 2021
Tartu

Haridus- ja Teadusministeeriumi arengukavade ja programmide 2020. aasta täitmise analüüs

Koostanud: Haridus- ja Teadusministeeriumi analüüsiosakond, analüüsi aluseks on 2020. a programmide aruanded (andmed 2021. a aprilli seisuga).

Viitamine: HTM (2021). Haridus- ja Teadusministeeriumi arengukavade ja programmide 2020. aasta täitmise analüüs. Tartu: HTM.

Haridus- ja Teadusministeerium
Munga 18, Tartu 50088, Eesti
Tel: +3727350120
E-post: hm@hm.ee
<http://www.hm.ee/>

© Haridus- ja Teadusministeerium, 2021

Väljaandja: Haridus- ja Teadusministeerium

Keeleline korrektuur: Inga Kukk

Sisukord

Sissejuhatus	4
Lühikokkuvõte	6
Haridus	6
Noortevaldkond	10
Teadus	11
Eesti keel	13
Riigivalitsemine (arhiivindus)	14
COVID-19 kriisi mõjud ja kasutusele võetud abinõud	14
Tulemusvaldkond: haridus	17
1. Eesti elukestva õppe strateegia 2020	17
1.1. Muutunud õpikäsitus	21
1.2. Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning koolijuhid	24
1.3. Elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus	26
1.4. Digipöörde elukestvas õppes	29
1.5. Võrdsed võimalused elukestvaks õppeks ja õppes osaluse kasv	31
2. Ülevaade strateegia täitmisest programmide kaupa	35
2.1. Digipöörde programm	35
2.2. Tööturu ja õppe tihedama seostamise programm	43
2.3. Koolivõrgu programm	55
2.4. Üldharidusprogramm	60
2.5. Kutseharidusprogramm	85
2.6. Kõrgharidusprogramm	100
2.7. Täiskasvanuharidusprogramm	114
Noortevaldkonna arengukava 2014–2020	127
1. Strateegia eesmärkide täitmine	127
2. Ülevaade noortevaldkonna programmi elluviimisest	128
3. Hinnang programmi tegevuste tulemuslikkusele	156
Tulemusvaldkond: teadus	157
Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti”	157
1. Strateegia eesmärkide täitmine	157
2. Ülevaade teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni programmi meetmete elluviimisest	161
3. Hinnang teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni programmi tegevuste tulemuslikkusele	174
Tulemusvaldkond: eesti keel ja eestlus	175
Eesti keele arengukava 2020	175
1. Keeleprogrammi eesmärkide täitmine	175
2. Ülevaade programmi meetmete elluviimisest	184
3. Hinnang programmi tegevuste tulemuslikkusele	190
Tulemusvaldkond: riigivalitsemine (Rahvusarhiiv)	191
1. Arhiivindusprogrammi eesmärkide täitmine	191
2. Ülevaade arhiivindusprogrammi meetme elluviimisest	191
3. Hinnang programmi tegevuste tulemuslikkusele	192
Valitsemisala rahastamine ning valitsussektori kulud haridusele ja teadusele	193
Lisa 1. Haridus- ja Teadusministeeriumi programmide eelarvete täitmine 2020. aastal	197

Sissejuhatus

Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala annab oma panuse Vabariigi Valitsuse eesmärkide saavutamisse neljas tulemusvaldkonnas: **haridus, teadus, eesti keel ja eestlus ning riigivalitsemine**. Tulemusvaldkondade strateegilised suunad on kirjas **valdkondade arengukavades**. Valitsuse seatud eesmärkide elluviimiseks on koostatud **programmid**, mille abil planeeritakse, eelarvestatakse ja viiakse ellu arengukavade rakendamiseks vajalikke meetmeid ja tegevusi ning mille põhjal toimub aruandlus (vt joonis 1).

Kuni 2019. aasta lõpuni oli programme 12. 2020. aastal liideti üldharidusprogramm ning programm „Pädevad ja motiveeritud õpetajad ja koolijuhid“, seega oli 2020. aastal programme töös 11.

Alates 2021. aastast väheneb programmide hulk märkimisväärselt seoses uue Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035 jõustumisega ning seniste nõu hariduse alaprogrammide ja noortevaldkonna programmi koondamisega ühtseks haridus- ja noortevaldkonna programmiks. Käesolev analüüs käsitleb 2020. aastat, kui HTM tulemusvaldkondade eesmärke viidi ellu 11 programmi kaudu.

Analüüsis seiratakse nelja strateegia elluviimise edukust:

- 1) Eesti elukestva õppe strateegia 2020, mida rakendatakse seitsme programmi abil;
- 2) Noortevaldkonna arengukava 2014–2020, mille rakendamiseks on noortevaldkonna programm; programm aitab kaasa hariduse tulemusvaldkonna eesmärkide täitmisele;
- 3) „Teadmistepõhine Eesti 2014–2020“, mille elluviimiseks on kinnitatud teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni programm;
- 4) Eesti keele arengukava 2011–2017, mida pikendati Vabariigi Valitsuse korraldusega aastani 2020 ja mille elluviimiseks on kinnitatud keeleprogramm.

Riigivalitsemise valdkonda antakse panus arhiivinduse tegevustega arhiivindusprogrammi kaudu.

2020. aastal jätkus Haridus- ja Teadusministeeriumi arengukavade eelnõude koostamine ning märtsist juulini kooskõlastamine majaväliste partneritega. 29.10.2020 kabinetinõupidamisel otsustas valitsus kõigi Haridus- ja Teadusministeeriumi arengukavade eelnõud heaks kiita ja saata need arutamiseks Riigikogule. Pärast arutelu Riigikogus peab valitsus arengukavad lõplikult kinnitama.

HARIDUS

Eesti elukestva õppe strateegia 2020

1. Digipöörde programm

4. Üldharidusprogramm

7. Täiskasvanuhariduse programm

2. Tööturu ja õppe tihedama seostamise programm

5. Kutseharidusprogramm

3. Koolivõrgu programm

6. Kõrgharidusprogramm

Noortevaldkonna arengukava 2014–2020

Noortevaldkonna programm

TEADUS

Strateegia „Teadmistepõhine Eesti 2014–2020“

Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni programm

EESTI KEEL JA EESTLUS

Eesti keele arengukava 2011–2017 (– 2020)

Keeleprogramm

RIIGIVALITSEMINE

Arhiivindusprogramm

Joonis 1. Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala strateegiline raamistik 2020. a seisuga.

Analüüs käsitleb valdkondade 2020. aasta arengut, mida hinnatakse eelkõige strateegiates ja programmides kokkulepitud indikaatoritest lähtudes. Põhjalikumalt avatakse 2020. aasta aktuaalsed fookusteemad, mille kohta on avaldatud värskeid uuringuid ja analüüse. Fookusteemad on COVID-19 kriisi esmased mõjud ja nendega toimetulek, digioskused ja IT haridus, õpetajaskond (sh õpetajate järelkasv, kutsekindlus ja karjääriteed), eesti keele oskus, erialase hariduse omandanute edukus tööturul jne.¹ Fookusteemasid on käsitletud programmipeatükkide esimestes alapeatükkides pealkirja „Olulisemad muutused ja suundumused“ all. Programmide puhul esitatakse lisaks meetmete tulemus- ja väljundmõõdikute saavutustasemetele ülevaade ka olulisematest 2020. aastal ellu viidud tegevustest, õnnestumistest ja vajakajäämistest.

¹ Haridus- ja Teadusministeeriumi tellitud ja läbiviidud uuringud aastatel 2013–2020:
<https://www.hm.ee/et/tegevused/uuringud-ja-statistika-0>

Lühikokkuvõte

Haridus

Aastal 2020 mõjutas haridusvaldkonna stabiilset arengut sarnaselt enamiku muude elualadega märtsis Eestisse jõudnud COVID-19 pandeemia. 2020. aasta kontekstis on oluline esile tõsta, et kutse- ja kõrgharidustasemel õpingud lõpetanud inimeste senised kõrged tööhõive määrad on võrreldes eelmise aastaga langenud. Ka täiskasvanute osalus elukestvas õppes, mis suurenes järjepidevalt kuni viimase aastani, on COVID-19 pandeemiaga kaasnenud piirangute tõttu tuntavalt langenud ning alles järgnevad aastad näitavad, kas tõus jätkub. Viimase kümnendi jooksul on märgatavalt tõusnud madala haridustasemega ehk keskhariduseta inimeste osalus õppes. Positiivne on ka see, et aeglaselt, aga järjekindlalt väheneb eri- ja kutsealase hariduseta inimeste osakaal. Kõrghariduses on tööturu vajadusi arvestades eelisarendatud IKT valdkonda, mille lõpetajate arv kasvab. Samas ületab kõrge tasemega spetsialistide nõudlus mitte ainult IKT-sektoris endiselt koolituspakkumist. Kiiresti on kasvanud välisüliõpilaste arv ja osakaal, kuid ka sellele näitajale avaldas viiruskriis 2020. aastal nähtavat mõju.

Alates 2014. aastast on üldhariduskoolide õpetajate keskmine brutokuupalk ületanud Eesti keskmist palka ja kuni 2018. aastani kasvanud keskmisest palgast kiiremini. 2019. ja 2020. aastal moodustas õpetajate keskmine palk 112% Eesti keskmisest. Siiski on õpetajate keskmine palk endiselt madalam kõrgharidusega töötajate keskmisest palgast, moodustades sellest ca 90%.

Suurimad väljakutsed on õpetajaskonna vananemine ja seetõttu üha süvenev õpetajate puudujääk. Üleilmne pandeemia ja sellega kaasnenud distantsõpe tõi muu hulgas senisest teravamalt esile õpetajate ja õpilaste digioskuste ebaühtlase taseme ning vajaduse parandada nii oskusi kui ka teadlikkust digiõppevara võimalustest. Saadud distantsõppe kogemus on kujundanud hinnanguid tehnoloogia võimalustest õppetöös pigem positiivses suunas ning tõenäoliselt jäädakse digivõimalusi edaspidi rohkem kasutama.

Endiselt valmistavad probleeme sage katkestamine nii kõrg- kui kutsehariduses, madala haridustasemega mitteõppivate noorte suur osakaal (muutus on viimasel aastal olnud küll positiivses suunas, kuid mitte piisav), tugiteenuste ebapiisavus erinevatel haridusastmetel (eriolukorrast tingitud distantsõpe takistas omakorda ligipääsu hariduse tugiteenustele ja pani eriti keerulisse olukorda haridusliku erivajadusega õppijad ja nende vanemad) ning piisava eesti keele kui teise keele oskuse saavutamine põhikooli lõpuks. PISA testide tulemused kinnitavad, et eestikeelse ja venekeelse kooli tulemused ei ole võrdsustunud. Ebapiisav keeleoskus takistab muukeelsete inimeste ligipääsu kõrgharidusele. Lisaks iseloomustab praegust haridussüsteemi kohati liigne jäikus ja lineaarsete õpiteede loogikat järgiv õppekorraldus, mis ei arvesta muutunud – sageli küpsema ja kogenuma ning oma valikutes ja soovides kindlama – õppija vajadusi ega võimalda kohaneda kiiresti muutuva tööturu vajaduste ja nõuetega.

Järgnevalt on esitatud EÕS peamiste näitajate arengusuunad ja saavutustasemed 2020. aastal.

1. **4–6-aastaste laste osakaal alushariduses** on alates 2010. aastast vähehaaval kasvanud (90,4% 2010. aastal, 92,9% 2019. aastal, Eurostati andmed)². Mitteoalejate kohta pole kesket infot. Saame eeldada, et osa neist lastest käivad lastehoius, on vanemate soovil vanema(te) või vanavanema(te)ga kodus või on kolinud koos vanematega välismaale, teavitamata sellest rahvastikuregistrilt. On ka neid, kes ei ole leidnud lasteaiakohta. Peaaegu pooled alushariduses osalevatest lastest käivad lasteaias Harjumaal. Aasta-aastalt on kasvanud eestikeelses alushariduses osalevate muukeelsete laste osakaal, sh keelekümblejate arv ja osakaal.
2. **Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste noorte** osakaal oli 2020. a 7,6% ja on viimase aastaga langenud (2019. aastal oli näitaja 9,8%), kuid muret tekitavad soolised lõhed põhikoolijärgses õppes – madala haridustasemega mitteõppivaid naisi on 5,8%, mehi aga 9,3%).

² Selle näitaja arvutamisel on kasutusel erinevad meetodikad. Kuivõrd sihttase (95%) on seatud Eurostati meetodika järgi, oleks otstarbekas ka muutust jälgida Eurostati meetodika alusel arvutatud näitaja alusel (2018. a näitaja – 92,8%). EHISe andmetele tugineva Eesti meetodika järgi on alushariduses osalemine mõnevõrra kõrgem, ca 94%.

Elukestva õppe strateegia siht aastaks 2020, et madala haridustasemega mitteõppivate noorte osakaal oleks alla 9%, sai täidetud.

3. 2020/21. õppeaastal õpib üldhariduskoolide statsionaarses õppes pisut üle 155 000 õpilase, võrreldes eelmise õppeaastaga on lisandunud ligi 2000 õpilast. Sarnane oli üldhariduse õppijate arvu muutus ka eelmisel õppeaastal. **Õpilaste arvu piirkonniti ebavõrdsete muutuste** tõttu on jätkuvalt vaja reformida koolivõrku ja optimeerida pinnakasutust. Põhikooliõpilaste arv on viimasel kümnendil kasvanud Harju-, Tartu-, Rapla-, Saare- ja Pärnumaal – kasv vastavalt 44%, 25%, 10%, 7% ja 5%. Enim on põhikooliõpilaste arv viimasel kümnendil vähenenud Jõgeva-, Valga- Võru- ja Hiiumaal. 2020/21. õppeaastal tegutseb kokku **521 üldhariduskooli**: 51 6-klassilist põhikooli, 300 9-klassilist põhikooli, 158 keskkooli ja gümnaasiumi ning 12 täiskasvanute gümnaasiumi. Võrreldes eelmise õppeaastaga vähenes üldhariduskoolide koguarv 9 võrra, kümme aastat tagasi oli üldhariduskoolide arv 40 võrra suurem. Kümne aasta jooksul on üldhariduskoolide arv vähenenud peamiselt gümnaasiumiastmega munitsipaal-koolide arvelt – neid on ca 30% vähem kui 2010/11. õppeaastal. Võrreldes eelmise õppeaastaga on aga gümnaasiumiastmega üldhariduskoolide arv ühe võrra kasvanud. Riigigümnaasiume on 16 (2020. a neid ei lisandunud) ja need on olemas 13 maakonnas. Järgmisel õppeaastal avab ukse Saaremaa riigigümnaasium. Eesmärk luua igasse maakonda vähemalt üks riigigümnaasium saavutatakse 2022. a sügisel, mil alustab tööd Rakvere riigigümnaasium. Aastaks 2023 on kavas rajada kokku 25 riigigümnaasiumi. 2020/21. õppeaastal uusi erakoole ei lisandunud, küll aga hakkasid kaks seni põhikoolina tegutsenud erakooli pakkuma õpet ka gümnaasiumiastmel.
4. **Põhikoolilõpetajate jagunemine kutse- ja üldkeskhariduse vahel** on endiselt tugevalt üldkeskhariduse kasuks ja see proportsioon pole viimaste aastatega muutunud – viimasel viiel aastal on kutsehariduse valinud 25–26% ja üldkeskhariduse 70–72% põhikoolilõpetajatest. Märkimisväärselt erinevad poiste ja tüdrukute põhikooli lõpus tehtud valikud – pärast põhikooli alustab õpinguid kutsekoolis 36% poistest ja vaid 16% tüdrukutest. Samuti erinevad märkimisväärselt eesti- ja venekeelse põhiharidusega lõpetajate valikud – vene keeles õppivatest põhikoolilõpetajatest suundub kutseharidusse 37%, eesti keeles õppijatest vaid 24%. 2020/21. õppeaastal tegutseb Eestis **32 kutseõppeasutust**: 26 HTM haldusalas, neli eraomanduses ja kaks kohaliku omavalitsuse omanduses. Lisaks toimub kutseõpe viies rakenduskõrgkoolis.
5. **Õppe- ja karjäärinõustamise süsteem** käivitus täismahus 2015. aastal ja sellest ajast on programmi kaudu tuge saanud õpilaste arv pidevalt kasvanud: perioodil 2014–2020 sai Innove (alates asutuste liitmisest 2020. aastal Haridus- ja Noorteameti ehk Harno) Rajaleidja keskustest õppenõustamis- ja karjääriteenuseid³ ligi 138 000 last ja noort. 2020. aasta tegevusi mõjutas kriisilukord ja distantsõpe, mille tõttu nõustamisjuhtumite arv esmakordselt vähenes. Kriisilukorras oli vaja kiiresti koostada soovitusi ja juhendmaterjale nii õpetajatele ja tugispetsialistidele kui ka lastele ja lastevanematele, korraldada ümber tavapärase Rajaleidja nõustamistöö ja reageerida kriisile.
6. **Kõrgharidusega 30–34-aastaste osakaal** on Eestis endiselt kõrge, 2020. aastal oli kõrgharidus 44,3%-l Eesti 30–34-aastastest⁴. Kuigi üliõpilaste arv tervikuna on kümne aastaga vähenenud kolmandiku võrra, on see trend pöördunud (isegi vaatamata COVID-19 piirangutest tulenevale välistudengite arvu langusele) – võrreldes eelmise õppeaastaga kasvas üliõpilaste arv 0,2%. 2020/21. õppeaastal omandab kõigis Eesti õppeasutustes (18 asutust) kokku kõrgharidust 45 259 üliõpilast. Paraku on suurenenud ebavõrdsus kõrgharidusele ligipääsul – üha sagedamini jätkavad õpinguid Eesti kõrgharidussüsteemis kõrgharidusega vanemate lapsed, mehi on kõrghariduses stabiilselt vähem kui naisi, samuti jätkub tendents, et venekeelse taustaga noored on Eesti kõrgkoolides tugevalt alaesindatud. Kui aastatel 2005–2020 õppis põhikooli kolmandas kooliastmes vene õppekeeles 19% õpilastest (lisaks 4% eesti keelekümbuses), siis tudengkonnast moodustavad vene keeles põhihariduse omandanud kõigest 9%. Aasta-aastalt on nooremate vanuserühmade arvelt suurenenud 25-aastaste ja vanemate üliõpilaste osakaal. Viimasel kümnendil on kõige enam kasvanud 30-aastaste ja vanemate osakaal, 2020/21. õppeaastal on neid 31% kõigist üliõpilastest, 35+ vanuses üliõpilaste osakaal on 18%. Eesti

³ Allikas: toetuse saajad, Harno

⁴ Allikas: Eurostat

üliõpilaskonna vananemist mõjutab üldkeskhariduse lõpetajate üha sagedasem valik mitte jätkata (kohe) õpiteed Eesti kõrgkoolis.

7. Valdkondadest on viimasel kümnendil nii üliõpilaste kui ka lõpetajate osakaalu poolest jõudsalt kasvanud **IKT ning loodus- ja täppisteadused (LTT)**. LTT lõpetajate osakaal kõigist kõrghariduse lõpetajatest oli 2017. aastal 29%, 2019/20. aastal jätkus aasta varem alguse saanud väike tagasilangus (27,4%; 2020. aasta siht oli 29%). IKT valdkonnas õpib 2020/21. õppeaastal neljandiku võrra rohkem üliõpilasi kui kümne aasta eest. IKT valdkonna lõpetajate arv on aastatega kasvanud ja 2019/20. õppeaastal jõudis see 766 lõpetajani (aasta varem 718). Enamikus teistes valdkondades on üliõpilaste arv vähenenud. Ühelt poolt paistab silma IKT valdkonnas õppijate arvu kiire kasv ja lõpetanute kõrged sissetulekud, kuid teisalt on LTT erialadel ka suur katkestajate osakaal. Kõrghariduse lõpetanutele on kõrged sissetulekud ka matemaatika ja statistika õppesuuna lõpetanutele (loodusteaduste, matemaatika ja statistika valdkond), tõenäoliselt seoses tööturu nõudlusega andmeanalüütikute järele. Kõrgemat töist tulu teenivad ka tehnikaalade lõpetanud. Saab järeldada, et LTT valdkondade suurenev populaarsus on seotud heade väljavaadetega tööturul.
8. **Eesti üliõpilaste lühiajalise õpirände** näitaja on viimasel viiel aastal tõusnud 1,4%-lt 2,6%-le⁵. COVID-19 tõttu langes mobiilsusnäitaja järsult – aasta varem oli see 3,1%. Mobiilsusnäitaja võiks olla kõrgem – 2020. aasta siht oli 10% – kuid probleeme on mobiilsusandmete jõudmisega EHISesse, mille järgi üliõpilaste liikuvust vaadelda. 2020/21. õppeaastal on **välisüliõpilaste osakaal** 11,6% (eelmisel õppeaastal 12,2%). COVID-kriis ja riiki õppima asumise piirangud mõjutasid negatiivselt välisriikidest Eestisse õppima asujate arvu, tõusutrend pöördus languseks ning Eesti kaotas enam kui kümnendiku siinsetes kõrgkoolides õppivaist välistudengeist. Arvuliselt kõige rohkem välistudengeid õpib magistriõppes – 2020/21. õppeaastal 2184 välisüliõpilast. Välisüliõpilaste osakaal magistriõppe üliõpilastest on 18,3% (aasta varem 20,4%) ja doktoriõppes 29% (aasta tagasi 25,5%). Statistikaameti uuringu järgi jäävad Eestisse tööle pooled siin lõpetanud välisüliõpilastest (2017/18. õppeaastal lõpetanud välisüliõpilastest 51%).
9. **Eesti õpetajate palgakasv on olnud üks OECD riikide kiiremaid** – aastatel 2012–2020 on üldhariduskoolide õpetajate keskmine brutokuupalk⁶ kahekordistunud: kui 2012. aastal oli munitsipaalkoolide õpetajate keskmine brutokuupalk 812 eurot, siis 2020. aastal 1621 eurot, s.o 112% sama aasta Eesti keskmisest palgast. Kutseõppeasutuste õpetajate palk (1593 eurot) jääb üldhariduskoolide õpetajate keskmisele palgale pisut alla. 2020. a oli lasteaiaõpetajate keskmine brutopalk 1238 eurot ning sellega täideti eesmärk, et 2020. aastaks peaks lasteaiaõpetajate palk olema vähemalt 90% kooliõpetaja alampalgast ehk 1183,5 eurot kuus. Lasteaiaõpetajate palgatõusu motiveerimiseks on riik maksnud omaavalitsustele alates 2017. aasta septembris toetust. Ometi jääb lasteaiaõpetajate töötasu alla nii munitsipaalkoolide õpetajate kui ka Eesti keskmisele brutopalgale, rääkimata kõrgharidusega ja täiskoormusega töötajate keskmisest palgast. Munitsipaalkoolide õpetajate palk on pisut väiksem kui riigikoolide õpetajate oma. Õpetajate palgad erinevad maakonniti – 2020. aastal varieerus õpetajate keskmine brutokuupalk KOV üldhariduskoolides 1402 eurost Hiiumaal kuni 1700 euron Harjumaal. Õpetajate palgakasv on jätkuvalt riigi strateegiline eesmärk. Samas ei ole täitunud EÕS siht, et aastaks 2020 oleks õpetajate keskmine palk võrdne kõrgharidusega töötaja keskmise palgaga või sellest suurem ning 120% riigi keskmisest palgast.
10. **Palgakasvu kõrval on suur väljakutse stabiilse ja professionaalse õpetajaskonna tagamine kogu riigis**. Õpetajate üldarv on koos üldhariduskoolide õpilaste arvu kasvuga küll viimase viie aastaga veidi suurenenud, kuid suur osa õpetajatest ei tööta täiskoormusega. Õpetajate keskmine koormus on kooli suurusest sõltuvalt erinev. Kõige väiksemates põhikoolides, kus õpib alla 30 õpilase, on õpetaja keskmine koormus 2020/21. õa-l 0,54 ametikohta, 30–60 õpilasega põhikoolis 0,64 ja üle 60 õpilasega põhikoolides 0,81. Väikestes koolides on keeruline pakkuda õpetajatele täiskoormusega töötamise võimalust, osakoormusega töö võib osutuda takistuseks ka uue õpetaja leidmisel. Tulevikuvaates on näha, et õpetajate puudujääk pigem süveneb kui väheneb. Seda kinnitab õpetajaskonna praegune vanuseline koosseis ja jätkuv vananemine. Noorte huvi õpetajakoolituse õppekavadel õppimise vastu ei ole kuigi suur, ehkki

⁵ Allikas: EHIS

⁶ Allikas: Saldoandmik, EHIS, Statistikaamet

konkursinäitaja⁷ oli 2020. aasta andmetel võrdne ülikoolide keskmise näitajaga (aasta varem veidi üle keskmise ehk 1,1). Õpetajaametisse sisenemiseks on ka alternatiivseid teid, näiteks nn karjääripöörde, mille kaudu koolidesse jõuavad inimesed erinevates eluetappides ja ka teistelt elualadelt. OSKA raport toonitab, et kooli tööle jõuab pärast tasemeõppe lõpetamist piisavalt vaid uusi lasteaia- ja klassiõpetajaid, ülejäänud õpetajakutsealadel tasemeõppe lõpetajaid napib ning suur osa õpetajakoolituse lõpetanuid ei asu õpetajana tööle või jääb õpetajatööle vaid lühiajaliselt. On suur oht, et õpetajate juurdekasv ei kompenseeri lähiaastate asendusvajadust.

11. **Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64-aastased) osakaal** on aasta-aastalt vähehaaval, kuid järjekindlalt kahanenud – kui 2010. a oli erialase või kutsealase hariduseta 31,7% 25–64-aastastest, siis 2018. ja 2019. aastal 27% ning 2020. aastal 25,9% (s.o ca 187 000 inimest). Tööturul on kõige haavatavamad põhi- või keskhariduseta täiskasvanud. Keskhariduseta inimesed on sagedamini töötud (25–64-aastaste keskhariduseta inimeste seas oli töötuse määr 2020. aastal 10,4% vs 6,1% keskmiselt) või hoopis tööturult eemal (25–64-aastaste keskhariduseta inimeste tööjõus osalemise määr oli 2020. aastal 69,8%, keskmine 85,5%). 2020. aastal süvenes töötus kriisi tõttu nii madala kui kõrgema haridustasemega inimeste seas, kuid eriti kannatasid haavatavamad rühmad, sh vähemharitud inimesed. Siiski vähendas ebakindel olukord mitteaktiivsete osakaalu nii keskhariduseta inimeste hulgas (2,1 protsendipunkti võrra võrreldes 2019. aastaga) kui ka kõikide haridustasemete peale kokku (0,7 protsendipunkti võrra). Eri- või kutsealase hariduseta inimeste osakaalu vähendamiseks on oluline ennekõike vähendada **katkestamist** formaalhariduses ja tõsta täiskasvanute osalust kutse- ja kõrghariduses.
12. **Täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr** on pärast viimaste aastate jõudsat kasvu sel aastal oluliselt langenud (2019. aastal osales elukestvas õppes 20,2% 25–64-aastastest elanikest, 2020. aastal 17,1%). Langus on seotud COVID-19 pandeemia puhkemise ja seetõttu oluliselt vähenenud kontaktõppe võimalustega. Viimase kümnendi jooksul on märgatavalt tõusnud madala haridustasemega ehk keskhariduseta inimeste osalus õppes. Kui eelmise kümnendi alguses osales madala haridustasemega 25–64-aastastest elukestvas õppes vaid 1,9%, ja 2015. aastal 4%, siis 2019. a oli neid juba 9,1%. 2020. aastal aga vähenes madala haridustasemega täiskasvanute osalus elukestvas õppes 6,5%-le. Elukestvas õppes osalemine on vähenenud ka kõrgema haridustasemega inimeste seas. COVID-pandeemia sundis igat liiki õppetööd oluliselt ümber korraldama, paljud koolitused ja muud mitteformaalse õppe vormid jäid ära või lükkusid edasi. Samuti halvenes paljude inimeste ja ettevõtete majandusolukord ja õppimiseks ressursi leidmine muutus keerulisemaks. Seetõttu langes täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr eelmisel aastal 2017. aasta tasemele. Tasemeõppe õppurite vanusjaotuse andmed näitavad siiski täiskasvanute suurenevat huvi nii kutse- kui ka kõrghariduse vastu. Eriti on kasvanud täiskasvanud õppijate arv kutsehariduses.
13. **Eesti keelt vähemalt B1- tasemel valdavate vene õppekeelega põhikooli lõpetajate**⁸ osakaal on võrreldes 2011. aastaga küll pisut suurenenud (56% – 2011, 62,5% – 2019), kuid aastaks 2020 seatud sihi (90%) saavutamine pole reaalne. Kuna põhikooli lõpueksamid jäid eriolukorra tõttu 2020. a kevadel ära ja gümnaasiumi riigieksamid olid vabatahtlikud, puuduvad uuemad võrdlusandmed lõpetajate eesti keele taseme hindamiseks. Arvestades eelmiste aastate eksamitulemusi on väga tõenäoline, et põhikoolilõpetajate eesti keele tase ei ole seatud eesmärgini jõudnud. Vene keeles statsionaarses õppes põhihariduse omandajate osakaal on samas viimase kümne aastaga langenud 19%-lt 14%-le. Samal ajal on eesti keelekümlbluses õppijate osakaal kasvanud 3%-lt 5%-le, sh Ida-Virumaal 9%-lt 20%-le. Vene keeles saab statsionaarses õppes põhiharidust omandada seitsmes maakonnas ning keelekümlblusklassid on kaheksas maakonnas. 99% õpilastest õpivad gümnaasiumiastme statsionaarses õppes vähemalt 60% ainetest eesti keeles. Vene õppekeelega põhikooli lõpetanud kutseõppijate eesti keele oskuse parandamine lõpetajate konkurentsivõime tagamiseks nõuab endiselt tähelepanu. 2020. aasta 1. septembril lõppes kutsekeskhariduses eestikeelsele õppele üleminek, st eestikeelse õppe maht neil õppekavadel, kus õpivad vene õppekeelega põhikoolide lõpetajad on 60% õppekavast. Siiski ei omanda üle poole lõpetanuist tööks või edasiõppimiseks vajalikku eesti keele oskust.

⁷ Allikas: SAIS

⁸ Allikas: Harno ja EHIS

14. 2020/21. õppeaastal töötab Eesti üldhariduskoolides 16 357 õpetajat, kellest 93% keeleoskus vastab nõuetele. **Nõuetele vastava keeleoskusega õpetajate osakaal** on kutseõppeasutustes 95% (2011 õpetajast) ja koolieelsetes lasteasutustes 91% (8016 õpetajast). Võrreldes eelmise õppeaastaga on ainult kutseõppeasutuste õpetajate riigikeele oskuse nõuetele vastavuse näitaja langenud 2% võrra, üldhariduskoolide ja lasteaedade õpetajate eesti keele oskuse nõuetele vastavuse määr on jäänud samaks. 2020/21. õppeaastal on üldhariduskoolides, kutseõppeasutustes ja koolieelsetes lasteasutustes kokku 1915 õpetajat, kelle eesti keele oskus ei vasta nõuetele (2019/20. õppeaastal oli neid 1840). Keeleoskuse tõstmine pole oluline mitte ainult eestikeelsele õppele üleminekuks, vaid ka õpilaste keeleoskuse parandamiseks – koolides, kus õpetajate keeleoskus ei vasta nõuetele,⁹ on ka õpilaste keeleoskus kehv. Suur osa eestimaalasi toetab varajast eesti keeles õpet ja mitmekultuurilist klassiruumi. Vaja on täiendavaid samme, et tagada eakohane keeleõpe kõikidele lastele alates alusharidusest.

Noortevaldkond

Noortevaldkonna olukorra hindamisel tuleb silmas pidada, et noorte (7–26 a¹⁰) arv ja osakaal elanikkonnas väheneb. Kui 2012. aasta alguses elas Eestis umbes 303 000 noort, siis 2020. aasta alguses oli noori 273 871 (2019. aastal 275 879). Statistikaameti prognoosi kohaselt pöördub noorte arv väikesele kasvule 2020ndate alguses. Kuigi rändesaldo on viimastel aastatel olnud positiivne, sh nooremate vanusgruppide seas, pole hüppelist noorte arvu kasvu siiski oodata. Noorte osakaalu vähenemine võib mõjutada noorte võimalusi ja rolli ühiskonnas, kuna fookus suunatakse teistele eagruppidele. Seda enam on oluline toetada iga noore arengut ja avardada tema eneseteostusvõimalusi.

Noori kes ei õpi, ei tööta ega osale koolitusel (nn NEET- noored¹¹), oli Statistikaameti andmete kohaselt Eestis 2020. aastal 15-29-aastaste vanuserühmas 24 300, st 11,7% vanuserühmast. Võrreldes 2019. aastaga on NEET-noorte arv kasvanud ja tõusnud tagasi tasemele, kus see püsis aastatel 2016–2018 (2019. aastal 20 700 ehk 9,8%). NEET-noorte osakaal on Eestis olnud pisut madalam kui Euroopa Liidus keskmiselt, kuid Eesti-suguse väikeriigi jaoks on siiski tegemist väga suure arvu noortega, kes on erinevatel põhjustel tööturult ja haridussüsteemist eemale jäänud ja seega tõrjutusriski¹² sattunud. Olukorda mõjutas tõenäoliselt viiruskriis, mis raskendas tuntavalt noorsootöö teenuste kättesaadavust ja kontaktivõimalusi noortega. Noorte, sh vähemate võimalustega ja tõrjutusriskis noorte toetamine on järgnevatel aastatel eriti oluline, sest 2020.–2021. aasta pandeemiaga kaasnenud piirangute ja majanduslanguse tõttu kannatab oluliselt noorte sujuv iseseisvumine. Kui ulatuslikuks see mõju kujuneb, on vara öelda, kuid kriis mõjutab noorte osalust noorsootöös, tööhõivet, haridust, tervist jpm.

Positiivne on, et noorte osalus noorsootöös üldiselt kasvab ja ka rahulolu noorsootööga on kõrge. Kõikide noortevaldkonna arengukava indikaatorite puhul liigutakse seatud sihtide suunas.

1. 2020. aastal vähenes pisut **noorte kaasatus noorsootöösse**¹³ ehk nende noorte osakaal, kes osalesid huvihariduses, noortekeskuste tegevuses, noorteühingute aastatoetust saanud üleriigilistes noorteühingutes, laagrites, malevates ning kohalike omavalitsuste noortevolikogudes ja noorte aktiivgruppides (59,9%-lt 58,1%-le). Seni pidevalt kasvanud näitaja vähenemist selgitavad pandeemiaga kaasnenud piirangud ja kontaktide vähendamine. Kui 2010. aastal oli noorsootöösse kaasatud 37% noortest ja 2015. aastal 49%, siis 2019. aastal juba 59,9% kõigist 7–26-aastastest noortest ehk sisuliselt saavutati sihttase (60%). Loodetavasti on praegune langus lühiajaline ja kasv taastub peale kriisiaja lõppu. Kasvu toetab nii noorsootööd pakkuvate asutuste (nt huvikoolid, noortekeskused) lisandumine kui ka noorte suurem aktiivsus noorsootöö tegevustes. Huvihariduse ja huvitegevuse täiendava riikliku toetuse abil on paranenud huvihariduse ja huvitegevuse kättesaadavus ja kvaliteet kõikides huvialavaldkondades. Huvikoolide arv kasvas 2020. aastaks 774 huvikoolini (2014. aastast on

⁹ Eesti õppekeeles või eesti keelt õpetavad õpetajad – vähemalt C1, kõik muud õpetajad – vähemalt B2

¹⁰ Noorsootöö seadus defineerib noore kui 7-26-aastase füüsilise isiku.

¹¹ Termin tuleb inglise keelest, *young people not in employment, education or training* (NEET). NEET-staatuses noori vaadeldakse Statistikaameti rahvusvahelise uuringu metoodika alusel alates 15. eluaastast.

¹² Tõrjutusriski võib sattuda igaüks, kellel on eakaaslastest ebasoodsamad tingimused osalemaks täisväärtuslikult ühiskonnaelus. Tõrjutuse põhjused võivad olla nt majanduslikud, poliitilised, kultuurilised, sotsiaalsed jm.

¹³ Allikas: HTM arvutused EHIS ja Harno andmete põhjal

lisandunud 183 huvikooli, avatud noortekeskuste arv kasvas samal perioodil 247-lt 304-le). Kuigi huvikoole on tunduvalt rohkem, on just avatud noortekeskused märgatavalt parandanud noorsootöö kättesaadavust väiksemates piirkondades. Umbes pool kõigist noortest huvikooliõppuritest õpivad spordi valdkonna õppekavadel, veidi enam kui neljandik muusika ja kunsti valdkonna õppekavadel. Tehnika ja looduse huvialadega tegeletakse kõige vähem, vastavalt 5% ja 2% kõigist huvikooli noortest, ja pigem üldhariduskoolide huviringides.

2. Oluliselt on **paranenud noorsootöö piirkondlik kättesaadavus**. Arengukavas hinnatakse seda läbi noorte arvu ühe huvikooli (354 noort) ja ühe noortekeskuse kohta¹⁴ (901 noort) – struktuuride lisandumisega kahaneb noorte arv ühe asutuse kohta ehk suureneb noorte võimalus noorsootöö teenustest osa saada. 2020. aasta sihid olid vastavalt 400 ja 1000 ning need on juba mitu aastat täidetud. Tänuväärset tööd on tehtud tõrjutusriskis noortega – mitteõppivate, mittetöötavate ja koolitustel mitteosalevate ehk NEET-noorte osakaal on pikemas vaates vähenenud. ESFi toel on neile pakutud mitmekülgseid tugiteenuseid ja teenuste tulemuslikkus on aasta-aastalt olnud kõrge (60–70%)¹⁵.
3. Noorte osalemist ühiskonnaelus on seiratud ka **organiseeritud osalusvõimaluste (noortevolikogud jm noorte osaluskogud) arvu** kaudu. 2020. aasta lõpuks oli organiseeritud osalusvõimalus loodud 74 omavalitsuses ehk 94% kõigist omavalitsustest. Sellega saavutati seatud sihttase. Vananeva rahvastikuga ühiskonnas muutub noorte osalus otsuste tegemise protsessis aina olulisemaks, järgnevatel aastatel tuleb taset hoida ja jätkata nii KOV-ide kui ka noorte toetamist, et noortevolikogud või aktiivgrupid saaksid loodud ka nendes üksikutes omavalitsustes, kus noortel ei ole veel aktiivse organiseeritud osalemise võimalust.
4. **Noorsootöötajate asjatundlikkus** paraneb, nad on enamasti kõrgelt haritud, kuid erialase kvalifikatsiooniga noorsootöötajaid on oluliselt vähem: ca 60% töötajatel puudub nii noorsootöölane haridus kui ka kutse. 2020. aasta lõpu seisuga oli kehtiv noorsootöötaja kutsetunnistus 333 noorsootöötajal ja kehtiv laagrikasvataja või -juhataja osakutsetunnistus 2644 noorsootöötajal, kuid noorsootöötajaid on hinnanguliselt Eestis kokku üle 9000. Arvestades noorsootöötajate arvu kasvu on oluline pakkuda noorsootöötajatele süsteemselt enesetäiendamisvõimalusi.

Teadus

On mitmeid olulisi näitajaid, mis peegeldavad Eesti teadustöö head taset, kuid Eesti teaduse arengut pärsib jätkuvalt **alarahastamine**. Eestis on välja kujundatud kvaliteedikonkurentsil põhinev toimiv ja arenev teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni (edaspidi TAI) süsteem. Endiselt kõrgel tasemel on teadlaste rahvusvahelise koostöö aktiivsus ja teaduse kõrget taset näitav publitseerimisaktiivsus ning edukus EL teadus- ja arendustegevuse (edaspidi TA) raamprogrammis Horisont. Doktorikraadi kaitsmist arv on aga alates 2017. aastast olnud langustrendis. Samal ajal on tõusnud välisdoktorantide osakaal. Eesti on välisteadlastele järjest atraktiivsem, välisteadlaste arv Eesti avalikes teadusasutustes on järjest kasvanud.

Teadusvaldkonna suurimad väljakutsed on ettevõtete kaasamine teadus- ja arendustegevusse ning teaduse rahastamine. Eesti eripära on kõrge projektipõhisus ja välisallikate suur osakaal teaduse rahastamises – eriti avaliku sektori TA puhul. Teadus- ja arendustegevus Eesti ühiskonna ja majanduse huvides on üpris tagasihoidlik, ettevõtlussektori teadus- ja arenduskulutused on väikesed. Ülikoolide ja ettevõtete koostöö on vähene – Eesti jääb EL innovatsiooniliidritest selgelt maha ettevõtluse ja teadusasutuste ühispublikatsioonide arvu poolest. Erasektori investeeringute tase teadusse ja arendustegevusse on endiselt madal ning koondunud vähestesse ettevõtetesse. Suurettevõtteid ja keskmise suurusega ettevõtteid, kellel on sisemisi ressursse (inimesed, finantsvahendid) TAI-ga tegelemiseks, on Eestis vähe.

Strateegia üldeesmärgi neljast indikaatorist, mis on tihedalt seotud makromajanduslike näitajatega, on 2019. aastal toimunud edenemine kõigi osas – TAI investeeringud kokku ja erasektoris, tootlikkus

¹⁴ Allikas: Statistikaamet, HTM, Harno

¹⁵ Tulemuslikkust mõõdetakse nende noorte osakaaluna, kes 6 kuud peale teenusest väljumist ei ole NEET staatuses ehk töötavad, õpivad või osalevad koolituses.

hõivatu kohta ning koht innovatsiooni tulemustabelis on paranenud. Eesti TAI arengu strateegiliste eesmärkide tasandil on arengud pigem positiivsed:

1. Eesti teadus on jätkuvalt kõrge rahvusvahelise tasemega ning paistab eriti positiivselt silma kõrgetasemeliste publikatsioonide arvu poolest miljoni elaniku kohta ja EL TA raamprogrammis Horisont 2020 võidetud lepingute mahu poolest. Teadlaste aktiivsust ja teaduse kõrget taset näitav **publitseerimisaktiivsus** on kõrge – 2019. a üle 2000 kõrgetasemelise artikli miljoni elaniku kohta)¹⁶. Sellega on 2020. aastaks seatud eesmärk (1600 artiklit) ületatud. Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegias (TAI strateegia) on seatud eesmärgiks jõuda tasemele, kus 11% Eesti kõrgetasemelistest teadusartiklitest kuuluks 10% maailmas enim tsiteeritud teadusartikli hulka. Viimasel viiel aastal on näitaja pidevalt olnud üle 7,4% ning 2019. aastal oli see 8,4%¹⁷.
2. Statistikaameti andmete järgi on **Eesti teadus- ja arendustegevuse investeeringud (suhtarvuna SKP-sse)** alates 2016. aastast tõusnud, saavutades 2019. aastaks taseme 1,6%, 2018. aastal oli sama näitaja 1,4%. Mahajäämus EL 28 keskmisest näitajast (2,1%) on endiselt märgatav, kuid vahe viimase aastaga vähenes. Ennekoike on Eesti EL keskmisest tagasihoidlikuma tulemuse taga erasektori kulutuste väiksem määr, kuid see on aastaga paranenud (0,6%-lt 0,9%-le) ning vahe vähenenud. Avaliku sektori TA kulutuste kõikumisi aastati selgitab osalt EL tõukefondide perioodide vahetumine ja SKP kasv, mille taustal teadusrahastus ei ole suurenenud samas tempos. Kehtivas TAI strateegias on pikemaajaliseks eesmärgiks seatud erasektori TA kulude kasv 2%-ni ja avaliku sektori TA rahastamise kasv 1%-ni SKP-st. Ka 2018. aasta lõpus sõlmitud Eesti teaduslepe sätestab, et avaliku sektori TA rahastamine riigieelarvest peab tõusma kolme aasta jooksul 1%-ni. Eesti TA süsteemi eripära on kõrge projektipõhisus ja välismaiste rahastusallikate (tõukefondid ja Horisont 2020) suur osakaal teaduse rahastamises. Ka Eesti TAI süsteemi rahvusvaheline hindamine¹⁸ tõi oma ühe peamise soovitusena välja vajaduse kindlustada TAI oluline roll riiklikus poliitikas koos avaliku sektori TAI rahastamise tõusuga 1%-ni SKP-st ning edaspidi rahastuse hoidmine vähemalt samal tasemel.
3. **Kõrg- ja keskkõrgtehnoloogiliste sektorite hõive osakaal koguhõives**¹⁹ on viimase viie aastaga kasvanud 7%-lt 8,8%-ni (2019), 2020. aasta eesmärk on 9%. Alates 2011. aastast on vahe EL28 keskmisega (9% 2019. a) samm-sammult vähenenud. Kaudselt näitab teaduse panust majandusse ettevõtete tootlikkus hõivatu kohta (% EL keskmisest), mis 2019. a oli 78,6% ning jääb sellega veidi maha 2020. aastaks seatud sihist (80%).
4. **Doktorantuuri lõpetajaid** oli 2020. aastal 221. Seda on vähem kui viimasel neljal aastal ning 2020. aasta siht – 300 lõpetajat aastas – on kaugel. Kui varasemad neli aastat püsis doktorantide vastuvõtt enam-vähem samal tasemel (tänu välisdoktorantide osakaalu suurenemisele) ja 2019/20 õa. tuntavalt vähenes, siis 2020/21 õa. vastuvõtt doktoriõppesse jällegi tõusis võrreldes eelmise aastaga 13%. Lõpetamiseni jõudmist takistab katkestamiste suur osakaal, mis on viimastel aastatel püsinud stabiilselt 11-12% ringis doktorantide üldarvust. Viimase viie aasta põhiliseks suundumuseks on eelkõige välisdoktorantide osakaalu tõus. Ligi pooled välisdoktorandid jäid Eestiga seotuks ka pärast õpingute lõpetamist – Statistikaameti läbiviidud uuringu kohaselt osales 2018/19 õa. doktorikraadi kaitsnud välisüliõpilastest aasta pärast Eesti tööturul 49% (aasta varem 65%). Üha enam tuleb tähelepanu pöörata doktorikraadi omandanute rakendamisele nii avalikus kui erasektoris, et nad saaksid oma võimeid ja oskusi ühiskonna ja majanduse arengute huvides parimal viisil kasutada. HTM algatas 2020. aastal seaduseelnõu väljatöötamise, mille eesmärk on muuta doktoriõppe läbimine tõhusamaks ning väärtustada rohkem doktoriõppesse astumist ja sellega seoses ka suurendada doktorikraadiga inimeste osakaalu ühiskonnas.
5. **Eesti positsioon Euroopa innovatsiooni tulemustabelis** paranes hüppeliselt 2018. aastal: 17. kohalt 12. kohale. (95% EL keskmisest). 2019. aastal liikus Eesti 11. kohale innovatsiooniindeksiga 99% EL keskmisest ning asub seega tugevate innovaatorite rühmas.

¹⁶ Allikas: Eurostat, Thomson Reuters Web of Science.

¹⁷ Allikas: Euroopa innovatsiooni tulemustabel (*European Innovation Scoreboard*).

¹⁸ https://www.hm.ee/sites/default/files/pr_estonia_-_final_report_.pdf

¹⁹ Allikas: Eurostat

Selle tabeli põhjal olid Eesti tugevused nt kõrghariduses ja elukestvas õppes osalevate inimeste osakaal, rahvusvaheliste ühispublikatsioonide arv, kulutused teadustööga mitteseotud innovatsioonile, VKEde innovatsioon, innovaatiliste VKEde koostöö teiste osapooltega ning kaubamärgi registreerimistaotluste arv. Suurim mahajäämus oli äri sektori TA kulutustes, VKEde turu- ja/või organisatsiooniinnovatsioonis, kiiresti kasvavate ettevõtete tööhõives ja doktorikraadi omandanute arvus. Teadusasutuste ja ettevõtluse koostöö positiivsele poolele asetub erasektori finantseeritud avaliku sektori TA kulutuste osakaal, mis on viimase viie aastaga kasvanud enam kui poole võrra, moodustades 2019. a 6,9% avaliku sektori TA kuludest (2014. a 3,9%).

Eesti keel

Eesti keele kui emakeele oskus püsib lõpueksamitulemuste põhjal stabiilne. Eesti keelt oskavate mitte-eestlaste osakaal on aasta-aastalt vähehaaval kasvanud. Eesti keele õpe välismaal või selleks võimaluste loomine Eestis on oluline nii tagasipöördumise motivatsiooni loomiseks-hoidmiseks kui selleks, et tagasipöördujail oleks lihtsam nt Eesti koolis hakkama saada. Võõrkeelteoskus gümnaasiumilõpetajate hulgas paraneb ja on viimase kümne aastaga paranenud ka 15–74-aastaste Eesti elanike hulgas. Tähelepanu vajab mitte-eesti emakeelega elanikkonna võõrkeelteoskus.

1. **Emakeeleoskuse** näitajad on nii gümnaasiumi kui ka põhikooli eesti keele lõpueksami tulemuste põhjal pikemas vaates paranenud, kuigi viimasel kolmel aastal jäänud pigem samaks. 2020. aastal põhikooli lõpueksameid eriolukorra tõttu ei toimunud (2019. a tulemus põhikoolis oli 75,3), gümnaasiumi riigieksami keskmine tulemus oli 2020. aastal 62,7 punkti; võrdluseks 2010. aastal vastavalt 70,7 ja 58,6 punkti²⁰. Viimasel kolmel aastal on enam-vähem püsiv olnud ka nende lõpetajate osakaal, kes saavutavad eesti keele kui emakeele riigieksamil 80 ja rohkem punkti. 2020. aastal suurenes aga nende osakaal, kelle tulemus on alla 20 punkti.
2. **Eesti keele õppes väljaspool Eestit**²¹ on viimase aastaga veidi langenud väliskõrgkoolides eesti keelt õppivate üliõpilaste arv (2020/21. õa 800, vrdl 2019/20. õa 950) ja kasvanud on välismaal eesti keelt õppivate laste arv (2020/21. õa 3900; vrdl 2010/2011. õppeaastal oli neid ainult 1600). Neljandat aastat on samal tasemel püsinud välismaal eesti keele õpet pakkuvate üldharidus- ja pühapäevakoolide, seltside, lasteaedade, mudilasringide ja keelekursuste arv – 80. Eesti keele ja kultuuri õpet toetatakse 29 väliskõrgkoolis, kus selleks valmisolek on olemas. Samas on raske hinnata, kui suure osani välismaal elavatest Eesti päritolu lastest eesti keele õpe jõuab, sest välismaal elavate Eesti laste arv on kumulatiivselt kasvanud, lisaks on välismaal palju eesti või segaperekondadesse sündinud lapsi.
3. Võõrsil elavate eestlaste arv jääb hinnanguliselt 150 000–200 000 vahele, s.o umbes 15% kõikidest eestlastest. Statistikaameti andmeil on alates 2015. aastast hüppeliselt kasvanud sisse- ja väljarändajate, sh Eesti kodakondsusega ja/või Eestis sündinud sisse- ja väljarändajate arv. Nii **välja- kui sisse- ja väljarändajad** vajavad erilist tähelepanu enne- ja pärastkeeleõppe. Tagasipöördujate haridusprobleemide kaardistus tõi välja, et Eestisse naasnud perede lastel on raskusi haridussüsteemis kohanemisega ja peamiselt on raskused seotud laste eesti keele oskusega. Haridusasutuste juhtide hinnangul on keeleoskusega seotud probleemid ainsad, mis takistavad kohanemist. Rände (sh välja-, sisse- ja tagasirände) ja välispäritolu rahvastiku kontsentratsiooni tõttu teatud Eesti piirkondades on vaja tähelepanu pöörata eesti keele õppele (esimese ja teise keelena) nii Eestis kui väljaspool Eestit. Ühine keel aitab ühiskonnaliikmetel lõimuda ja on uusikute kohanemist soodustav tegur.
4. **Eesti keelt oskavate mitte-eestlaste osakaal on tasapisi kasvanud.** Tööjõu-uuringu andmetel on nende eesti keelt oskavate mitte-eestlaste osakaal, kelle kodune keel pole eesti keel, 68%. Muust rahvusest Eesti elanike enesehinnanguline eesti keele oskus on ka integratsiooni monitooringu järgi viimastel aastatel vähehaaval paranenud. Passiivse (retseptiivse) keeleoskusega isikute suhteline arv on viimase kümne aasta jooksul jäänud enam-vähem samaks ja aktiivse keeleoskusega inimeste osakaal on võrreldes 2008. aastaga kasvanud. Eesti tööturul edukaks toimetulekuks on aga vaja väga head eesti keele oskust – kui eestlastest ja hea

²⁰ Allikas: HTM

²¹ Allikas: HTM

keeleoskusega mitte-eestlastest töötab juhi või tippspetsialistina ligi 40%, siis keskmise keeleoskusega mitte-eestlastest umbes 15% ning eesti keele oskusega mitte-eestlastest veidi üle kümnendiku. Keeleõppefirmade esindajad toonitavad, et eesti keele õppimise peamine motivatsioon on seotud tööturuga ja seda kinnitavad ka elanikkonna küsitluse tulemused.

5. **Võõrkeelte (nii inglise, vene kui ka saksa keele) oskus on Eesti 15–74-aastaste täiskasvanute seas viimase kümne aastaga märgatavalt paranenud.** Vähemalt kahte kodukeelest erinevat keelt oskavate inimeste osakaal on kasvanud ning ainult kodu- või vaid ühte võõrkeelt oskavate inimeste osakaal on pisut vähenenud. Kuigi esimese võõrkeele õppimine on Eesti üldhariduskoolides kohustuslik alates kolmandast klassist, õpib 2020/21. õppeaastal 16% 1. klassi ja 38% 2. klassi õpilastest vähemalt ühte võõrkeelt²². Eesti koolides (nagu mujalgi Euroopas) on võõrkeeltest populaarseim inglise keel – seda õpib kokku üle kahe korra enam õpilasi kui sellele populaarsuselt järgnevat vene keelt (2020/21. õppeaastal õpib inglise keelt A-võõrkeelena 95,3% statsionaarse õppe õpilastest)²³. Et võõrkeelteoskus ei peaks piirduma inglise keelega, on oluline laiendada õpitavate keelte valikut, tõhustada õpet, koostada õppematerjale ja koolitada õpetajaid ning teavitada nii üksikindiviide kui ka ühiskonda laiemalt mitmekeelsuse eelistest. **Tähelepanu vajab muukeelse elanikkonna võõrkeelteoskus** – vähemalt kahte kodukeelest erinevat keelt väidavad oskavat kolmveerand eestlastest ja umbes pooled mitte-eestlased. Samas on mitme võõrkeele oskusest saadav palgalisa muukeelse elanikkonna hulgas kõrgem kui eesti emakeelega inimestel.

Riigivalitsemine (arhiivindus)

Rahvusarhiivi 100. juubeliaasta möödus väga heas seisus. Arhiivi kasutatakse enam kui kunagi varem, arhiivis hoitakse rohkem säilikuid kui kunagi varem, arhiiv kogub säilikuid varasemast jõudsamalt. Rahvusarhiivi tehniline ja intellektuaalne võimekus digiühiskonnas mõjusalt kaasa lüüa on kolme viimase aastaga jõudsalt arenenud.

1. Arhiivipedagoogika vallas nihkus kontaktõppe kadumisel nii koolidele suunatud programm kui ka täiskasvanukoolitus osaliselt veebi. Pandeemia olukorras tuli uurimissaalid kontaktkülastusteks sulgeda märtsi keskpaigast juuni alguseni. Kontaktkülastused moodustavad Rahvusarhiivi kasutuskordadest aga vaid 0,4%, seega võib COVID-19 mõju arhiivi klienditeenindusele pidada väheoluliseks. Seda kinnitab ka statistika, mille järgi külastuste arv kasvas 2019. aastaga võrreldes 12%. Ligi 1,7 miljonit Rahvusarhiivi külastust arhiivi juubeliaastal on rekordiline näitaja.
2. Rahvusarhiivi kogud kasvasid aasta jooksul veidi üle kolme riulakilomeetri ehk kaks korda enam kui 2019. aastal, mis on samuti rekordiline näitaja. Suurima osa üleantust moodustasid Siseministeeriumi perekonnaarhiiv ning tegevuse lõpetanud maavalitsuste arhiivid.
3. Sisuliselt jõudis lõpule Tõnismägi 2 hoone projekteerimine, et rekonstrueerida see nii Rahvusraamatukogu kui ka Rahvusarhiivi vajadustele vastavaks.
4. Suurt tööd ja lisaressursse nõudis fotode, filmide ja dokumentide massdigiteerimise jätkuprojektide ettevalmistamine. Rööbiti viidi edukalt lõpuni esimene dokumendipärandi massdigiteerimise projekt, mille tulemusena suurenes avalik hüve 2,7 miljoni kaadri võrra kokku 14 mäluasutusest.
5. Valmis Rahvusarhiivi uus arengukava, mis sihistab organisatsiooni tegevust järgmisel perioodil.

COVID-19 kriisi mõjud ja kasutusele võetud abinõud

Nagu kõiki teisi eluvaldkondi, mõjutas ka Haridus- ja Teadusministeeriumi tulemusvaldkondi 2020. aastal olulisel määral COVID-19 pandeemiast tingitud kriisiolukord ja kogu riigis kehtestatud piirangud, mis hariduses väljendusid peamiselt **haridusasutuste üleminekus distantsõppele**. Koolid läksid alates märtsist distantsõppele enam kui kaheks kuuks ning paljudes koolides jätkus kohapealsest epidemioloogilisest olukorrast tulenevalt täielik või osaline distantsõpe periooditi ka sügisel. 2020. aasta lõpus olid uuesti distantsõppel kõik Eesti üldhariduskoolid (välja arvatud 1.–4. klasside ja lõpuklasside õpilased ning hariduslike erivajadustega õpilased) ning alates 11. märtsist 2021. algas koolides taas

²² Allikas: EHIS

²³ Allikas: EHIS

lausuline distantsope. Kuna kriis pole läbi, on veel vara anda selle mõjudele lõplikku hinnangut. Seniste uuringute põhjal võib kriisi tagajärjena prognoosida õpitulemuste langust ja haridusliku ebavõrdsuse suurenemist, samuti noorte vaimse tervise probleemide süvenemist. Positiivseks mõjuks võib samas pidada õpilaste, õpetajate ja lapsevanemate digioskuste kasvu, suuremat tähelepanu õppijate eneseregulatsiooni- ja õpipädevusele ning lapsevanemate suuremat osalust õppijate toetamisel. Tõenäoliselt on kasvanud ka koolide avatus õppekorralduslikele uuendustele.

Kuna 2020. aasta kevadel jäid ära põhikooli lõpueksamid ja gümnaasiumi riigieksamite sooritamine oli vabatahtlik, puuduvad täpsed võrdlusandmed, et hinnata distantsoppe mõju Eesti õpilaste õpitulemustele. Tallinna Ülikooli distantsoppe uuringus hindas 41% õpilastest, et võrreldes varasema õppekorraldusega oli distantsope sama tõhus, 31% leidsid, et distantsope oli võrreldes tavaõppega tõhusam ja 28% õpilastest pidas distantsopet vähem tõhusaks. Õpetajatest hindas kolmandik, et õppetegevus oli võrreldes varasemaga sama tõhus ja ligi pooled leidsid, et õpe oli vähem efektiivne. Rahvusvahelised uuringud ja analüüsid viitavad üldisele **õpitulemuste langusele ja ebavõrdsuse süvenemisele** hariduse kättesaadavuses ja kvaliteedis, mis osutab, et veel pikka aega on vaja täiendavaid tasandusmeetmeid. Eriolukorra väljakuulutamise järel viidi haridusasutuste juhtidele, koolipidajatele jt läbi veebiseminare distantsoppe korraldamisega seotud teemadel, seoses distantsoppele üleminekuga pöörati eritähelepanu õpetajate digioskuste arendamisele ja digivahendite kasutamise toetamisele. Õpilastele laenutati vajaduse korral distantsoppeks arvuteid (arvutit vajas vähem kui 10% uuringus osalenud peredest).

Seni tehtud investeeringud **hariduse digipöördesse**, nt koolide võrguühenduse nüüdisajastamine, e-õppevara väljatöötamine ja kasutuselevõtt jm, on aidanud haridussüsteemil pandeemiaaegse muutunud õppekorraldusega kohaneda. Siiski on vaja senisest enam tähelepanu pöörata õpetajate valmisolekule ja oskusele digilahendusi koolides metoodiliselt korrektselt ja tulemuslikult kasutada. Distantsoppe kogemus näitab, et õpetajate, koolitajate ja koolijuhtide oskused õppeprotsessi ja -keskkonda mitmekesistada on ebaühtlased, mh ei kasutata maksimaalselt ära digilahenduste potentsiaali. Haridustaristu ja ennekõike koolimajade puhul on tõsise murekohana esile tõusnud vajadus viia avalike hoonete õhuvahetus vastavusse ventilatsioonisüsteemidele kehtestatud uuendatud nõuetega.

Valdavalt ei sulgenud omavalitsused COVID-19 kriisi ajal lasteaedu ja lapsehoide, EHISE andmetel ei vähenenud laste osalus **koolieelsetes lasteasutustes**. Enamik KOVe vabastas lapsevanemad kriisiajal osalustasu maksmisest. Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Rahvusringhäälingu eestvedamisel loodi kodus õppivatele lastele ja peredele Lastekraan.ee lehel koduõppe keskkond, mis pakkus koolieelikute ja algklasside lapsevanematele ja õpetajatele ideid õppe- ja kasvatustegevusteks. Koduõppe alajaotusesse on koondatud eesti keele, matemaatika, muusika, liikumise, kunsti, mängu, lastega kodus tegutsemist ja maailma tundma õppimist innustavad õppevideod ja -materjalid.

Pandeemiast tulenevatele piirangutele vaatamata suutsid **kutseõppeasutused** korraldada õppetöö selliselt, et kõikidel õppijatel oli võimalik õpingud 2020. aasta sügiseks lõpetada. Edukalt rakendati paindlikku õppekorraldust, sh hakati märgatavalt rohkem kasutama digivahendeid ja -õppevara ning distantsoppe võimalusi. Õnnestumise põhjusteks võib pidada eelnevat pikaajalist tööd digivahendite kasutamisel ja õppeasutuste autonoomiat oma tegevuse korraldamisel.

Kõrghariduses andis pandeemia enim tunda välisüliõpilaste arvu ja üliõpilasmobiilsuse languse näol. Välistudengite arvu tõusutrend pöördus languseks ja Eesti kaotas 5% siinsetes kõrgkoolides õppivaist välistudengeist, kelle arv langes 5,5 tuhandelt 5,2 tuhandeni. COVID-19 mõjutas kõrgkooli erinevalt, kuna õppeasutused võtsid kolmandatest riikidest tulevaid sisseastujaid käsitlevate piirangute osas otsuseid vastu iseseisvalt. Uute vastuvõetud välistudengite arv langes Tartu Ülikoolis minimaalselt, aga Tallinna Ülikoolis ja Tallinna Tehnikaülikoolis eelmise aastaga võrreldes koguni poole võrra. Samas välisdoktorantide osakaal Eesti ülikoolides jätkas kasvu.

COVID-19 pandeemia puhkemise ja sellest tingitud kontaktõppe võimaluste märgatava vähenemise tõttu langes tugevalt ka **täiskasvanute osalus elukestvas õppes** (2019. aastal osales elukestvas õppes 20,2% 25–64-aastastest elanikest, 2020. aastal 17,1%). Toetamaks õppeasutusi täiskasvanute koolituskursuste läbiviimisel juhendati neid veebiseminaridel ja tutvustati e-õppe erinevaid võimalusi. Operatiivselt loodi e-õppevõimalusi koondav platvorm opimekodus.ee, kuhu koolitajad said üles laadida e-õppe vormis toimuvaid tasuta ja tasulisi koolitusi.

Noortevaldkonnas on koroonakriis ja sellest tingitud piirangud seadnud piire rahvusvahelistele tegevustele (nt Erasmus+: Euroopa Noored programmile). Valdavalt viidi kõik programmis kavandatud tegevused virtuaalses formaadis siiski ellu. Samuti mõjutasid pandeemiast tingitud eriolukord ja piirangud noorte kaasatust noorsootöösse – võrreldes 2019. aastaga langes see 2 protsendi võrra. Sellegipoolest on märkimisväärne, et 2020. aastal on noorte rahulolu noorsootööga kõigest hoolimata tõusnud. Koroonakriisis toetati noori lisategevustega ning olukord tõukas tagant innovatsiooni ja nutikate lahenduste kasutuselevõttu noortevaldkonnas – eriti sai hoogu juurde nutikas noorsootöö.

Võrreldes teiste valdkondadega mõjutas pandeemia **teadus- ja arendustegevust** vähem negatiivselt, häirides siiski mõnevõrra rahvusvahelist koostööd. Teadlaste roll ühiskonnas muutus senisest märksa kaalukamaks tänu nende viirusega seotud kompetentsile ja teadmusele, mis aitas kriisiga toime tulla ja abinõusid välja töötada. Teadusasutused said kriisist tulenevalt täiendavaid uurimisülesandeid, nt suurendati 2020. aastal RITA uuringute eelarvet 2,1 mln euro võrra, et toetada COVID-19 kriisiga seotud uuringuid. Lisaks toetati 2020. aastal täiendavalt ka ministeeriumide vajadustest lähtuvate kriisiga seotud uuringute tellimist.

COVID-19 kriisi tõttu on **eesti keele** õppijate arv välismaa kõrgkoolides vähenenud. Kriisi tõttu jäi ära või lükati edasi ka keeleüritusi, mida polnud võimalik veebi vahendusel korraldada, samuti jäid ära kõik planeeritud väliskeelepäevad. Viiruse leviku piiramiseks kehtestatud distantsõppe tõttu loobuti 2020. aasta kevadel **võõrkeele riigieksamist**. Ometi kasutas 2020. aastal 3114 õpilast võimalust riigieksami asendusena sooritada rahvusvaheline keeleeksam ja 91% eksami teinutest saavutas vähemalt B2-keeleoskustaseme.

Arhiivinduse valdkonnas jäid osad tegevuskavas plaanitud ettevõtmised ära või asendati muudega. Kõige rohkem teisesenes töö arhiivipedagoogika vallas, kus kontaktõppe kadumisel nihkus nii koolidele suunatud programm kui ka täiskasvanukoolitus osaliselt veebi. Üldiselt võimaldas Rahvusarhiivi protsesside lausaline digitaliseeritus siiski pandeemia olukorras kõik seadusest tulenevad ülesanded täita ja seega jäi COVID-19 viiruse leviku mõju valdkonnale vähemärgatavaks.

Kriisile reageerimiseks ja selle mõjude leevendamiseks on Haridus- ja Teadusministeerium välja töötanud kriisist väljumise plaani 2021. aasta eelarvega 29,6 miljonit (sealhulgas lisaeelarvest 14,4 miljonit) eurot.

Väljumisplaani tegevused jagunevad nelja suurema teema vahel:

- kriisiaegse distantsõppe tagajärjel tekkinud õpilünkade tasandamine ja õpetajate töökoormuse leevendamine (lisaõpe, sh ettevalmistuskursused 9. ja 12 klassile, asendusõpetajad, üliõpilased õpetajate abina; arvutite soetamine jm) – 11 mln;
- õppijate ja õpetajate vaimset tervist toetavad tegevused (õpihuvilaagrid, ko- ja supervisioonid jm) – 12,4 mln;
- täiskasvanute täienduskoolitus – 1,5 mln;
- teadusuuringud jms (reovee uuring, kiirtestid) – 4,7 mln.

Tulemusvaldkond: haridus

1. Eesti elukestva õppe strateegia 2020

2014. aastal vastu võetud Eesti elukestva õppe strateegia 2020 (EÕS) **üldeesmärk on, et „kõigile Eesti inimestele on loodud nende vajadustele ning võimetele vastavad õpivõimalused kogu elukaare jooksul, et tagada neile isiksusena väärika eneseteostuse võimalused ühiskonnas, töö- ja pereelus“**. Üldeesmärgi elluviimiseks on seatud viis strateegilist eesmärki:

- 1) muutunud õpikäsituse²⁴;
- 2) pädevad ja motiveeritud õpetajad ning koolijuhid;
- 3) elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus;
- 4) digipööre elukestvas õppes ning
- 5) võrdsed võimalused elukestvaks õppeks ja õppes osaluse kasv.

Strateegia eesmärkide saavutamisel annavad lisaks Haridus- ja Teadusministeeriumile oma panuse ka Kultuuriministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Siseministeerium ning Sotsiaalministeerium.

Haridus- ja Teadusministeerium lähtub EÕS eesmärkide poole liikumise hindamisel võtmenäitajatest – allpool loetletud indikaatoritest ehk mõõdikutest.

Mõõdik	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
							siht	tegelik			
Erinevate osapoolte rahulolu elukestva õppe toimimisega ²	Metoodika on väljatöötamisel, rahulolu uuritakse ja seiratakse ühtse metoodika põhjal alus-, üld- ja kutsehariduses. Kõrghariduses osaleb Eesti rahvusvahelises uuringus <i>Eurostudent</i> . Nii kutse- kui ka kõrghariduses toimuvad regulaarsed vilistlaste uuringud.										
Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64-aastaste) osakaal (%) ³	29,5	28,9	28,5	28,6	27	27	25	25,9	25	25	25
Täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr (%) ⁴	11,6	12,4	15,7	17,2	19,7	20,2	20	17,1	20	20	20
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal, sh mehed, naised (%) ⁴	12	12,2	10,9	10,8	11,3	9,8	<9	7,6	<9	<9	<9
	16	14,2	14,3	14,2	16,1	12,7		9,3			
	7,9	10	7,4	7,3	6,4	6,9		5,8			
1–3 aastat tagasi õpingud lõpetanud 20–34-aastaste tööhõive määr ^{3;5}	80,9	80,4	77,1	81,5	81,7	83,3	82	78,7	82	82	82
Digipädevustega 16–74-aastaste inimeste osakaal (%) ⁶	76	87	87	88	-	90	95 ⁸	89,1	-	-	-
Tüüpilisel oskustega (PISA uuringus 5. ja 6. taseme saavutanud) õpilaste osakaal (%), sh											
funktsionaalne lugemisoskus	-	-	11,1	-	13,9	-	-	-	15,4	-	-

²⁴ Muutunud õpikäsituse kesksed märksõnad on õppijakesksus, võtmepädevuste olulisus, vajadus siduda õppeprotsessis uued teadmised olemasolevatega, lõimida erinevaid aine- ja eluvaldkondi, õppida/õpetada mitte ainult faktiteadmisi, vaid õppida õppima ja probleeme lahendama ning teha seda meeskonnas. Vt täpsemalt www.hm.ee/opikasitus ja järgmise peatüki infot.

matemaatiline kirjaoskus	-	-	14,2	-	15,5	-	-	-	17	-	-
loodusteaduslik kirjaoskus	-	-	13,5	-	12,2	-	-	-	13,7	-	-
Üldhariduskoolide õpetajate keskmine töötasu, võrreldes kõrgharidusega töötaja keskmise töötasuga Eestis	0,88	0,94	0,91	0,91	0,89	selgub 2021	≥1,0	selgub 2022	≥1,0	≥1,0	≥1,0
Munitsipaalkoolide õpetajate keskmine palgatase, võrreldes riigi keskmise palgaga (%) ⁷	102	107	105	106	113	112	120	112	120	120	120

¹ Siin ja edaspidi vastavad indikaatorite sihttasemed 2020–2023 perioodiks kinnitatud programmide sihttasemetele.

² 2017. a toimus üldhariduskoolides, lasteaiades ja kutsekoolides esimest korda eri osapoolte (õppijad, vanemad, õpetajad) rahulolu mõõtmise võrreldaval viisil.

³ Eesti Statistikaameti andmed

⁴ Eurostati andmed. Indikaatorite arvutamisel lähtutakse Eesti tööjõu-uuringust.

⁵ ISCED 2011 tase 3–8

⁶ Eurostati andmed, tabel isoc_sk_dskl_i, http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/isoc_sk_dskl_i

⁷ EÕS 2020 üldharidusprogrammi 2019–2022 mõõdik

⁸ Sihttase korrigeeritud (alates 2018), et tagada vastavus infoühiskonna arendamise indikaatorile „Interneti mittekasutajate osakaal 16–74-aastaste Eesti elanike seas“ (sihttase 5%).

⁹ Siin ja edaspidi tekstis '-' – sel aastal ei mõõdetata

Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64-aastased) osakaal oli Eestis 2020. aastal 25,9% ehk umbes 187 000 inimest²⁵. Indikaatori 2020. a sihttaset ei saavutatud, ehkki kogu strateegiaperioodi vältel on vähehaaval pidevalt sellele lähenetud. Eesmärk vähendada eri- ja kutsealase hariduseta inimeste osakaalu on väga oluline, kuna erialase hariduse omandamine aitab tööturule pääseda ning loob eeldused enesearendamiseks ka edaspidi. Eriti haavatavad on põhi- või keskhariduseta inimesed, sest võrreldes kõigi 25–64-aastastega on nende töötuse määr suurem ja tööjõus osalemise määr madalam²⁶.

Elukestvas õppes osalemise määr²⁷ on pärast viimaste aastate jõudsat kasvu 2020. aastal oluliselt langenud (2019. aastal osales elukestvas õppes 20,2% 25–64-aastastest elanikest, 2020. aastal 17,1%). See on seotud COVID-19 pandeemia puhkemisega ning kontaktõppe võimaluste olulise vähenemisega. Viimase kümnendi jooksul on aga märgatavalt tõusnud madala haridustasemega ehk keskhariduseta inimeste osalus õppes ning tasemeõppe osas näitavad andmed täiskasvanud õppijate järjest suuremat huvi nii kutse- kui ka kõrghariduse vastu, eriti on kasvanud täiskasvanud õppijate arv kutsehariduses.

Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste noorte osakaal²⁸ oli 2020. a 7,6% ja see on viimase aastaga küll märgatavalt langenud (2019. aastal oli näitaja 9,8%), kuid pole kindlust, et see muudatus on püsiv. Muret teeb endiselt selle näitaja sooline tasakaalustamatus: madala haridustasemega mitteõppivaid mehi on palju rohkem kui naisi.

Kuni kolm aastat tagasi õpingud lõpetanud 20–34-aastaste tööhõive näitaja on sõltuvalt majanduse ja tööturu situatsioonist kõikunud 77% ja 83% vahel. 2019. aastal jõudis see 83,3%-ni, st ületati 2020. aastaks seatud siht (82%), näitaja paranes üldise kõrge tööhõive kasvu toel. 2020. aasta languse taga võib näha COVID-19 pandeemia mõju, sest ka üldine tööhõive sel aastal langes ja töötuse määr kasvas. Kõige enam on tööga hõivatud kõrghariduse lõpetanud, kelle hõivemäär oli 85,5%, ehkki ka see langes eelmise aastaga võrreldes 2 protsendi võrra. Kutsehariduse lõpetanute hõivemäära kukkumine oli märksa suurem (86,2%-lt 77,4%-le). Suured kõikumised andmetes võivad tuleneda sellest, et indikaatori aluseks olevad andmed tuginevad Eesti tööjõu-uuringule (ETU), mille valimid on

²⁵ Sh need, kes on asunud erialast haridust omandama, kuid on õpingud katkestanud

²⁶ 25–64-aastaste keskhariduseta inimeste seas oli töötuse määr 2020. aastal 10,4% vs 6,1% keskmiselt.

²⁷ Mõõdetakse Eesti tööjõu-uuringu andmete ja metoodika põhjal viimase nelja nädala jooksul.

²⁸ Madala haridustasemega noorte osakaal leitakse Eesti tööjõu-uuringu andmete põhjal, mistõttu tuleks vaadata pigem suundumust kui üksikaastaid.

suhteliselt väikesed. Lõpetanute hõivet ja sissetulekut saab oluliselt täpsemalt hinnata, analüüsides kutse- ja kõrghariduse omandanute edukust tööturul eri registrite andmete põhjal (uuring „Edukus tööturul“). Käesoleva analüüsi koostamise ajal ei olnud 2020. a andmed veel kättesaadavad ning seetõttu käsitleb tööturu ja õppe tihedama seostamise programmi peatükk (2.2.) 2019. a seis. 2018. aastal kutse- või kõrgharidusõppes õpingud lõpetanud inimestest oli 2019. aastal tööga hõivatud 78%. Hõives osalemine oli sealjuures kõrgeim integreeritud bakalaureuse- ja magistriõppe lõpetanutel (86%), samuti on keskmisest kõrgem doktoriõppe, magistriõppe ja rakenduskõrgharidusõppe lõpetanute, aga ka põhiharidusel baseeruva kutseõppe lõpetanute tööhõives osalemine. Tööhõive oli madalaim põhihariduse nõudeta kutseõppe lõpetanutel (42% vs kutseharidusõppe lõpetanute keskmine 77%). Tervikuna oli perioodil 2005–2018 lõpetanutest hõivatud 75%. Kõige kõrgem oli see doktoriõppe lõpetajatel (82%) ja madalaim põhihariduse nõudeta kutseõppe lõpetajatel (54%). Õppeliikide järgi teenisid aastatel 2005–2018 kutseõppe lõpetanutest 2019. aastal suurimat tulu need, kes lõpetasid kas keskharidusjärgse kutseõppe või kutsekeskharidusõppe, madalam oli sissetulek põhihariduse nõudeta kutseõppe lõpetanuil. Kõrghariduse omandanuist teenisid suurimat tulu doktoriõppe ning integreeritud bakalaureuse- ja magistriõppe lõpetanud, madalam oli tulu rakenduskõrghariduse ja bakalaureusekraadi omandanuil.

Digipädevate 16–74-aastaste Eesti inimeste²⁹ osakaal on kasvanud. Kui 2014. aastal oli digipädevustega inimeste osakaal selles vanusegrupis 76%, siis 2019. ja 2020. aastaks on näitaja tõusnud ca 90%-ni. Algset eesmärki (80%) tõsteti 95%-ni, kuid seda 2020. aastaks siiski saavutada ei õnnestunud. Digipöörde hindamiseks on olulised informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) valdkonna vastuvõtute, õppijate ja lõpetajate arvnäitajad. IKT valdkonnas õpib 2020/21. õppeaastal neljandiku võrra rohkem üliõpilasi kui kümne aasta eest. Silmatorkav on IKT valdkonnas õppivate tudengite arvu kasv nii bakalaureuse- kui ka magistriõppe tasemel. 2019/20. õppeaastal suurenes IT õppesuuna lõpetajate arv kõrghariduses 766 lõpetajani (2014. a 469, 2019. aastal 718). Sellegipoolest valitseb nii IKT sektoris kui ka teistes sektorites suur põud kõrge kvalifikatsiooniga IT spetsialistide järele.

PISA uuring toimus viimati 2018. aastal ning näitas Eesti õpilaste väga häid tulemusi nii funktsionaalses lugemisoskuses kui ka matemaatilises ja loodusteaduslikus kirjaoskuses. Järgmine uuring lükkub koroonapandeemia tõttu edasi ja põhitest toimub eeldatavasti 2022. aastal.

Suureks proovikiviks on õpetajate keskmise palga tõus suhtena riigi keskmisse palka. Aastatel 2012–2020 on üldhariduskoolide õpetajate palk kahekordistunud, riigi keskmine on samal perioodil kasvanud 1,6 korda. Kohalike omavalitsuste koolide õpetajate 2020. a keskmine brutopalk on 1621 eurot³⁰, mis ületab Eesti keskmist brutopalka 12%. Viimasel kahel aastal pole õpetajate palga suhe keskmisse palka aga enam suurenenud, ka 2020. aastal moodustas õpetajate palk 112% Eesti keskmisest³¹. **Kutseõppeasutuste õpetajate palk** jõudis riigi keskmisele palgale järele 2017. aastal, kuid jääb üldhariduskoolide õpetajate keskmisele palgale endiselt pisut alla. Märkimisväärselt madalam on **lasteaiaõpetajate töötasu**, mis jääb märgatavalt alla munitsipaalkoolide õpetajate ja Eesti keskmisele brutopalgale. Lasteaiaõpetajate palgatõusu motiveerimiseks on riik alates 2017. aasta septembrist maksnud toetust kohalikele omavalitsustele, kes annavad ka ise panuse lasteaiaõpetajate palgatõusu³². Enne toetusmeedet oli lasteaiaõpetaja keskmine palk Harjumaal 736 eurot ja Ida-Virumaal 584 eurot. 2020. a-l on riigi toetusmeetme ja omavalitsuste panustamise tulemusena lasteaiaõpetajate palga alammäär kõigis KOVides vähemalt 1184 eurot ning magistriskraadi ja sellega võrdsustatud kvalifikatsiooniga õpetajal 1315 eurot. Vastavalt riigi eelarvestrateegiale 2021–2024 jätkub lasteaiaõpetajate palgatõusu toetamise programm eesmärgiga hoida lasteaiaõpetajate palga alammäär

²⁹ Peetakse silmas inimesi, kellel on vähemalt minimaalsed digipädevused ehk kes näiteks kasutavad internetti. Eurostati metoodika, Statistikaameti andmed.

³⁰ 31.12 seisuga

³¹ Riigi keskmine palk kasvas aastaga 41 euro võrra, üldhariduskoolide õpetajate keskmine palk 42 euro võrra.

³² KOVile antakse toetust juhul, kui tema vastaval aastal kehtiv lasteaiaõpetaja töötasu alammäär on: 1) 2017. aasta 1. septembrist vähemalt 840 eurot; 2) 2018. aasta 1. jaanuarist vähemalt 85% üldhariduskooli õpetaja töötasu alammäärast toetuse saamise aastal; 3) 2019. aasta 1. jaanuarist vähemalt 90% ning magistriskraadiga või sellega võrdsustatud tasemega lasteaiaõpetajal vähemalt 100% üldhariduskooli õpetaja töötasu alammäärast toetuse saamise aastal.

90% ja magistrikraadiga õpetajate palk 100% üldhariduse õpetaja palga alammäära tasemel. Aastatel 2021–2024 on selleks kavandatud 60 mln eurot (15 mln eurot aastas).

Õpetajate keskmise palga indikaatorite järgmiste aastate sihttasemeid pole lisaressurssideta võimalik saavutada. On ka oluline, et üldhariduse õpetajate palgakasvu kavandades ei tekiks suurt lõhet ülejäänud õpetajate (lasteaedades ja kutseõppeasutustes töötavad õpetajad) ja kõrgkoolide õppejõudude palgatasemetega.

Kokkuvõtteks tuleb nentida, et kahjuks on enamik EÕS üldeesmärgi indikaatoritest (võtmeindikaatoritest) jäänud 2020. aastal täitmata. Mitmed indikaatorid on olnud aasta varem täidetud, kuid 2020. aastal langenud tagasi (elukestvas õppes osalemise määr, lõpetanute tööhõive) COVID-19 pandeemiast tingitud kriisiolukorra tõttu. Samas saab nentida, et Eesti õpilaste oskused põhikooli lõpus on maailma tipptasemel, madala haridustasemega mitteõppivate noorte osakaal kahaneb ja erialaste oskusega täiskasvanute osakaal kasvab. Võrreldes strateegia algusaastaga on pea kõigis võtmenäitajates toimunud märkimisväärne edasimineku. Valupunktideks on endiselt õpetajate töötasu suhe keskmise palka, mis ei ole viimastel aastatel enam suurenenud, ning sellega seoses ka õpetajaskonna jätkuv vananemine, mida pole õnnestunud peatada. Ka heade või väga heade digioskustega täiskasvanuid on endiselt liiga vähe ja IKT oskuste kasv ühiskonnas laiemalt pole olnud piisavalt kiire.

2020. aastal jätkus uue haridusvaldkonna arengukava koostamine aastateks 2021–2035. Märtsist juulini toimus arengukava eelnõu kooskõlastamine majaväliste partneritega. 29.10.2020 kabinetinõupidamisel otsustas valitsus kõigi Haridus- ja Teadusministeeriumi arengukavade eelnõud heaks kiita ja saata need arutamiseks Riigikogule. Pärast arutelu Riigikogus peab valitsus arengukavad lõplikult kinnitama.

1.1. Muutunud õpikäsitus

Elukestva õppe strateegia (EÕS)³³ peab oluliseks probleemiks, et teoorias omaks võetud ja dokumentides kinnitatud õpikäsitus, õppijate eri tüüpi andekuste väärtustamine ning erivajaduste märkamine ei ole muutunud õppeprotsessi lahutamatuks osaks. Ühiskonnas keskendutakse hariduse ja koolide kvaliteedi puhul liialt numbrilistele hinnetele, sh kesksete eksamite ja testide tulemustele, jättes kõrvale õppija individuaalse arengu. Õppijakesksem lähenemine ja probleemipõhisemad õppimisviisid võiksid leevendada ka kõrget väljalangevust (eriti meessoos hulgas) kõikidel haridustasemetel ja -liikides.

Eesmärk on iga õppija individuaalset ja sotsiaalset arengut toetava, õpioskusi, loovust ja ettevõtlikkust arendava õpikäsituse rakendamine kõigil haridustasemetel ja -liikides.

Strateegia esimese eesmärgi näitajate sihttasemete saavutamist toetavad järgmised programmid: üldharidusprogramm, kutseharidusprogramm ja kõrgharidusprogramm.

Mõõdik	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
							siht	tegelik			
Madalal tasemel oskustega õpilaste osakaal (%), ¹ sh											
funktsionaalne lugemisoskus	-	10,7	-	-	11,1	-	-	-	10,1	-	-
matemaatiline kirjaoskus	-	11,2	-	-	10,2	-	-	-	9,2	-	-
loodusteaduslik kirjaoskus	-	8,7	-	-	8,8	-	-	-	7,8	-	-
Põhikoolist väljalangevus statsionaarse õppe kolmandas kooliastmes (%), sh	0,5	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3	hoida taset	0,2	hoida taset	hoida taset	hoida taset
poisid	0,6	0,7	0,4	0,4	0,3	0,4	hoida taset	0,3	hoida taset	hoida taset	hoida taset
tüdrukud	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	hoida taset	0,1	hoida taset	hoida taset	hoida taset
Õppetöö katkestajate määr gümnaasiumis (väljalangevus gümnaasiumi 1. õppeaastal) (%) ²	1,1	0,9	0,9	0,8	1,2	1,2	<1	0,7	<1	<1	<1
Õppetöö katkestajate määr kutseõppeasutustes (kutsekeskhariduse tasemel 1. õppeaastal) (%) ²	25,6	24,7	22,4	22,4	23,4	23,4	<21	19,2	<20	<20	<20
Õppetöö katkestajate määr kõrghariduses 1. õppeaastal (%) ³	23	21,3	22,3	21,2	21,6	21	<15	18,5	<15	<15	<15

¹ PISA uuringus alla 2. taseme saavutanud 15-aastaste õppijate osakaal

² Allikas: EHIS. Nende õpilaste osakaal õpilaste koguarvust, kes arvatakse õppeaasta jooksul õpilaste nimekirjast välja. Kutsekeskharidus, 10. nov seisuga. Katkestajate hulka ei loeta neid sisseastujaid, kes reaalset õppetööle ei ilmunud (kuulusid õppurite nimekirja alla 31 päeva), samuti selliseid õpilasi, kes vahetasid õppeasutuses samas õppekavarühmas eriala.

³ Õpingute katkestamine kõrghariduses õpingute alguses, % – aasta n kohta: 11.11.n-2 – 10.11.n-1 õppima asunud, kes seisuga 10.11.n polnud lõpetanud ega ei õppinud samal õppekohal/11.11.n-2 – 10.11.n-1 õppima asunud.

PISA testi pole viimastel aastatel läbi viidud, seega saab viidata vaid 2018. aasta tulemustele, kus üldiselt maailma tipus olevate tulemustega kaasnevad Eesti puhul murettekitavad erinevused eesti keeles ja vene

³³ NB! Peatükkide 1.1.–1.5. alguses esitatud info pärineb elukestva õppe strateegiast (2014. aastast) ning ei tarvitse kajastada aruandeaasta seisuga.

keeles õppijate ning tüdrukute ja poiste tulemuste vahel. Järgmine PISA uuring viiakse 2021. aasta asemel läbi 2022. a.

Väljalangevus üldhariduskoolide päevasest õppes on endiselt madal ja viimase aastaga veelgi langenud, põhikooli kolmandas astmes on see 0,2% ja gümnaasiumi esimesel õppeaastal 0,7%.

Endiselt valmistab probleeme **katkestamine kutsekeskharidusõppes**. 2020. a näitaja on võrreldes eelnevate aastaga siiski langenud 19,2%-ni ja seega on sihttase saavutatud. 2019. aastal tehtud kutsehariduse katkestamise analüüsi tulemused näitavad, et katkestamine ei tähenda alati õpingute lõppu – pea pooled kutsekeskhariduse katkestajatest jätkavad samal õppeaastal õpinguid kutsehariduses ning ligi veerand asub õppima üldhariduskooli. Koolid pakuvad õpilastele tugimeetmeid, millega noor suunatakse talle sobivasse õppevormi ja/või erialale. Stabiilselt ü kümnnendik kutsekeskhariduses alustanud õpilastest langeb siiski pärast esimest õppeaastat haridussüsteemist välja.

Kõrgharidusõppe katkestas 2014.–2019. aastatel õpingute alguses 21–23% sisseastunud tudengitest. Ka kõrghariduses on 2020. aasta katkestamismäär (18,5%) eelnevate aastatega võrreldes mõnevõrra paranenud. Katkestamisnäitajad on kõrgemad LTT valdkondades – õpingute esimesel aastal on katkestamine kõige sagedasem tehnika, tootmise ja ehituse valdkonnas ning loodusteaduste, matemaatika ja statistika valdkonnas.

Katkestamise vähendamine kutsekeskharidus- ja kõrgharidusõppes on endiselt tähtis ning ühe aasta languse põhjal kaugemale ulatuvaid järeldusi teha oleks ennatlik. Seega on endiselt väga oluline arendada tugisüsteeme ja tegeleda nii ennetusega põhikoolis (sh erialavalikute põhjalikum toetamine) kui otsida lahendusi õpiteede paindlikumaks muutmiseks, et iga õppija individuaalsed huvid ja võimed leiaksid parima võimaliku rakenduse ning õppimine oleks huvitav ja motiveeriv.

Juba 2017. aastal töötati HTM ja ülikoolide koostöös ning varasematele uuringutele ja analüüsidele tuginedes välja nüüdisaegse õpikäsituse raamistik, mille eesmärk on pakkuda taustsüsteemi ja tuge õpikäsituse rakendajatele (haridusasutused, nende partnerid) ning aidata hinnata muutunud õpikäsituse rakendumist³⁴. Nüüdisaegse õpikäsituse ulatuslikuks rakendamiseks tuleb aga veel palju tööd teha, millele juhtis tähelepanu ka elukestva õppe strateegia vahehindamine³⁵.

2020. aasta olulisemad meetmed ja tegevused

2020. aastal jätkati **üldharidusprogrammi** raames mitmeid olulisi tegevusi nüüdisaegse õpikäsituse juurutamiseks.

Pärast eriolukorra väljakuulutamist korraldati haridusasutuste juhtidele, pidajatele jt veebiseminare distantsõppe korraldamisega seotud teemadel. Seoses distantsõppele üleminekuga pöörati eritähelepanu õpetajate digioskuste arendamisele ja digivahendite kasutamise toetamisele. Jätkati õpetajate ja juhtide digipädevuste arendamist. Keskelt tellitavate õpetajate baaskoolituste prioriteetsete teemade hulka lisati distantsõppega toimetulek ja vaimse tervise hoidmine. Toetati õpetajate võrgustike tegevust, et tugevdada võrgustike rolli õpetajate ja haridusasutuste juhtide professionaalse arengu ja õppekava rakendamise toetamisel, uueneva õpikäsituse juurutamisel õppes ja koolides professionaalse kapitali arendamisel. Toetamaks koolijuhte muutuste elluviimisel, pakuti neile coach'i (arengunõustaja, suhtlustreener) toe kasutamise võimalust.

Üldharidusprogrammist jätkati ka muutunud õpikäsituse rakendamist toetavate koostöövormide loomist ja juurutamist, sh algatus Huvitav Kool ning turvalisuse ja väärtusarenduse programmid. Algatuse Huvitav Kool I etappi võib lugeda õnnestunuks ning 2020. aastal koostatati algatuse jätkukava aastateks 2021–2024. Lõppes väärtusprogrammi jätkukava 2015–2020 ning kinnitatud sai väärtusprogrammi jätkuprogramm aastani 2026. Turvalisuse ja väärtusarenduse programme rakendanud päevase õppega koolide osakaal oli 2020. aasta seisuga 72% (siht 80%) ja lasteaedade osakaal 95% (siht samuti 95%). Positiivne on lasteaedade ja koolide soov tegeleda kiusamisennetuse ja väärtuskasvatusega. Hästi on edenenud Liikuma Kutsuva Kooli võrgustik, sellega on liitunud juba 148 kooli (aasta varem 78).

2020. a riiklike rahuloluküsitluste tulemustest ilmneb, et nii põhikooli- kui ka gümnaasiumiõpilased on rohkem rahul õpikeskkonna ja tagasisidega ning madalam on rahulolu koolis olevate

³⁴ Raamistik koos seda toetavate alusmaterjalidega on kättesaadav: www.hm.ee/opikasitus

³⁵ https://www.hm.ee/sites/default/files/1.elukestva_oppe_strateegia_vahehindamise_aruanne_0.pdf

liikumisvõimaluste, aga ka õppetöö mõtestatuse ning koostöise õpetamisega. 4., 8. ja 11. klassi õpilaste võrdluses on õpimotivatsioon kõrgeim 4. klassis ja madalaim 8. klassis.

Rohkem tähelepanu on vaja pöörata nüüdisaegse õpikäsituse rakendamise toetamisele vene õppekeelega koolides ja soodustada koostööd kooli ümbritsevate kogukondadega, luua tingimused formaalse ja mitteformaalse hariduse sidustamiseks ning edendada vanemaharidust.

2020. a rahulolu uuringu andmetel on 32,2% 4. klassi, 25,8% 8. klassi ja 10,9% 11. klassi õpilastest kogenud korduvat koolivägivalda. PISA uuringu tulemustest ilmnes, et kiusamist kogevad rohkem poisid ja vene keeles õppivad õpilased. PISA 2018 andmetel olid vene õppekeelega koolide õpilased koolikliima näitajate poolest eesti õppekeelega koolide õpilastest kehvas seisus: nende seotus oma kooliga on nõrgem, nende koolis väärtustatakse vähem koostööd ja nad kogevad rohkem kiusamist. Samuti hindavad nad madalamalt õpetajate toetust ja entusiasmi õpetamisel. Kiusamist kogenud õpilased on mõistetavalt kooliga ka vähem rahul.

Iga viies üldhariduskooli õpilane (kokku ca 28 000 õpilast) vajab õppimisel täiendavat toetust, nendest omakorda suuremal määral tuge (tõhustatud või erituge) vajab ca 8000 õpilast. Üheks **kaasava hariduse**³⁶ näitajaks on tavaklassidesse kaasatud tõhustatud ja erituge saavate õpilaste osakaal kõigist tõhustatud ja eritugega õpilastest. Näitaja on viimastel aastatel kasvanud: 27,4%-st 2017. aastal 32,1%-ni 2020. aastal. Kuigi tugispetsialistide arv kasvab aasta-aastalt, ei ole paljudes koolides ja veel enamates lasteaedades tugiteenused hästi kättesaadavad. Tuge vajavate laste arv on koolides pidevalt kasvanud ning see nõuab õpetajatelt täiendavat tähelepanu ja erioskusi. Kaasava hariduse rakendamise toetamine on olnud üks täiendusõppe keskse tellimuse prioriteete alates 2015. aastast ning eripedagoogiliste kompetentside arendamisele pööratakse tähelepanu ka järgnevatel aastatel. Õppetöö katkestamise ennetamiseks ja kaasava hariduse edendamiseks töötab lisaks koolides ja KOVide nõustamiskeskustes töötavatele tugispetsialistidele Harno Rajaleidja keskuste võrgustik, mis pakub eelkooliealistele lastele, üldharidus- ja kutseõppeasutustes õppijatele ning lapsevanematele (eriti keerulisemate juhtumite puhul) õppenõustamist. Kõikides maakondades tegutsevad koolivälised nõustamismeeskonnad, kes annavad soovitusi õpilase arengu toetamiseks, õppe ja kasvatus korraldamiseks ning tugiteenuste rakendamiseks.

Ehkki kutseõppurite üldine rahulolu õpingutega on kõrge, püsib suhteliselt kõrge ka kutseõpingute katkestamise määr. Seega ei tulene katkestamise põhjused niivõrd rahulolematusest õpingutega, vaid on koolivälised ja kooli poolt raskesti mõjutatavad. Õpilased vajavad õpingute lõpetamiseks rohkem nii koolipoolset individuaalset tuge kui ka pereliikmete ja tööandjate toetust. Ülioluline on tagada õppimisvõimalusi puudutava info kättesaadavus, katkestajate nõustamine ja tugi, et nad saaksid jätkata õppetööd mõnes teises (kutse)õppeasutuses ega langeks haridussüsteemist välja. Alates 2016/17. õppeaastast on katsetatud ka kutsevaliku õppekavasid, meedet, mis võimaldab paindlikku ligipääsu õppele ja mille sihtrühma kuuluvad nii põhikooli kui gümnaasiumi katkestajad, õpivalikuteta põhikoolilõpetajad, erivajadusega isikud, välispäritolu õppijad, muukeelsed õppijad jt.

Üldharidusprogrammi, kutseharidusprogrammi ja kõrgharidusprogrammi raames toetatakse jätkuvalt õppijate toimetulekut formaalhariduses, sh tagatakse sotsiaaltoetused ja -teenused.

³⁶ Vt lähemalt kaasavast haridusest ja toe liikidest: <https://www.hm.ee/et/tegevused/hariduslike-erivajadustega-opilaste-toetamine-oppekorraldus-ja-tugiteenused>

1.2. Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning koolijuhid

EÕS: Ühiskondlikud ja õpilaste arvu muutused ei jäta puudutamata ka õpetajaid, õppejõude ja haridusasutuste juhte. Arutelude fookuses on õpetajakutse, õpetajate ja koolijuhtide professionaalse arengu võimalused, vääriline töötasu ning õpetaja ja koolijuhi ametikoha väärtustamine. Strateegilise visiooni kohaselt töötavad 2020. aastal Eesti õppeasutustes ennast väärtustavad, motiveeritud ja asjatundlikud õpetajad ning haridusasutuste juhid. Selleks tuleb toetada nende professionaalset arengut. Enesetäiendus on oluline kõikidele õpetajatele ja koolijuhtidele, sest olenemata põhiõppe ettevalmistuse tõhususest ei suuda ülikoolid tulevasi õpetajaid ette valmistada kõikideks tööteel ette tulevateks katsumusteks. Elukestva õppe strateegia rõhutab selle valdkonna olulisema probleemina õpetaja elukutse vähest atraktiivsust, mille tõttu napib üldhariduskoolis noori ja meesõpetajaid, konkurss õpetajakoolituse õppekavadele on väike ning õpetajaks õppinud ei asu kooli tööle.

Eesmärk on viia õpetaja/õppejõu ja koolijuhi töö hindamine ja tasustamine vastavusse nende ametikohtadele esitatud nõuete ja töö tulemuslikkusega.

Strateegia teise eesmärgi näitajate sihttasemete saavutamisse panustatakse üldharidusprogrammi kaudu.

Mõõdik	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
							siht	tegelik	sihttase		
30-aastaste ja nooremate õpetajate osakaal üldhariduskoolides ¹ (%)	10,3	10,6	10,7	10,6	11	10,8	12,5	11	12,5		
Konkurss õpetajakoolituse õppekohtadele ²	-	-	0,9	1	0,9	1,1	on kasvanud	1,0	on kasvanud		
Õpetajate sooline struktuur naised/mehed üldhariduskoolides ¹ (%)	85,8: 14,2	85,7: 14,3	85,8: 14,2	85,8: 14,2	85,5: 14,5	85,5: 14,5	75:25	85,4:14,6	75: 25		

¹ Allikas: EHIS. NB! Edaspidi mõõdetakse 39-aastaste ja nooremate õpetajate osakaalu üldhariduskoolides. Loobume 30-aastaste ja nooremate osakaalu mõõtmisest, kuna õpetajakoolitusse astujate ja lõpetajate keskmine vanus on kasvanud.

² Indikaator näitab konkursi õpetajakoolituse õppekavadele suhtes konkursiga kõigile kõrghariduse õppekavadele. Konkurss on arvatud SAISI andmete põhjal, jagades kandidaatide arvu õppima tulekut kinnitanute (mis ei pruugi kajastada kõiki õppima asujaid) arvuga ning võrreldes seda sama näitajaga kõikide õppekavade lõikes. Arvesse on võetud vaid ülikoolide andmed, kõik õppevormid ja õppeastmed (v.a doktoriõpe). Õpetajakoolituse õppekavadeks on arvestatud hariduse õppevaldkonda kuuluvad õppekavad, v.a need, mis ei anna pedagoogilist väljundit. Keskmiseks konkursiks on arvestatud üks.

30-aastasi ja nooremaid õpetajaid on Eestis 11% – viimasel viiel aastal on see näitaja püsinud enam-vähem muutumatuna ja seatud sihttase on jäänud saavutamata. 39-aastaste ja nooremate õpetajate arv on üldhariduskoolides viimasel neljal õppeaastal kasvanud. 40–49-aastaste õpetajate arv langes märgatavalt kümnendi esimesel poolel ja on nüüdseks stabiliseerunud. 60+ vanuses õpetajate arvu kasvu mõjutab ilmselt pensioniea tõus. Näitajad kinnitavad paraku õpetajaskonna jätkuvat vananemist.

Konkurss õpetajakoolituse kohtadele on püsinud keskmise lähedal, 2019. aastal tõusis see veidi üle kõigi õppekavade keskmise, 2020. aastal oli see 1. Ülikoolidesse õpetajakoolituse õppekavadele sisseastujate seas on kõige populaarsem koolieelse lasteasutuse õpetaja koolitus (suhe keskmise konkursi 2,1) ja klassiõpetajate koolitusega seotud õppekavad (suhe keskmise konkursi 1,1).

Üldhariduskoolide õpetajaskonna valdav enamik on naised (85,4%). Meeste osakaal on üldhariduskoolides viimase 10 aasta jooksul püsinud 14% lähedal; meesõpetajate vanusjaotus on samuti püsinud dekaadi jooksul üsna muutumatuna. Koolieelsetes lasteasutustes on meesõpetajate osakaal viimasel kümnel aastal olnud alla 1%. Kutseõppeasutustes on mehi 2020/21. õppeaastal 39%, viimase kümne aasta jooksul on nende osakaal pisut tõusnud (vrd 36% 2011/12. õa). Kõrgkoolide õppejõudude seas valitseb üldiselt sooline tasakaal, kuid ebavõrdsus avaldub kõrgematel ametipositsioonidel: 2020/21. õa-l on avalik-õiguslike ülikoolide 532st professorist ligi kolm neljandikku mehed.

Viimastel aastatel on koos üldhariduskoolide õpilaste arvu kasvuga kasvanud nii õpetajate kui ka õpetaja täistööajale taandatud ametikohtade arv üldhariduskoolides. **Õpetajate arv** on kasvanud eeskätt põhikooli kooliastmetes, kus on rohkem kasvanud ka õpilaste arv. Gümnaasiumides on õpetajate arv kahanenud dekaadi jooksul u viiendiku võrra; kahanemise põhjus võib olla koolivõrgu muudatustes³⁷. Tähelepanuväärsed on piirkondlikud erinevused, mida otseselt on mõjutanud rahvastikuprotsessid (sisse- ja väljaränne, loomulik iive, rahvastiku vananemine). OSKA raport „Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: haridus ja teadus“ toonitab, et kooli tööle jõuab piisavalt vaid uusi tasemeõppe lõpetanud lasteaia- ja klassiõpetajaid, ülejäänud õpetajakutsealadel tasemeõppe lõpetajaid napib ning suur osa õpetajakoolituse lõpetanud ei asu õpetajana tööle või jäävad õpetajatööle vaid lühiajaliselt.

Õpetajate keskmine koormus erineb kooli suurusest sõltuvalt: kõige väiksemates põhikoolides, st alla 30 õpilasega koolides töötavad õpetajad 2020/21. õa-l keskmiselt koormusega 0,54 ametikohta, 30–60 õpilasega põhikoolis on õpetajate keskmine koormus 0,64 ja üle 60 õpilasega põhikoolides 0,81, mis on lähedane üldhariduskoolide õpetajate keskmise koormuse näitajale (0,83). Andmed näitavad taas, et väikestes koolides on keeruline pakkuda õpetajatele täiskoormusega tööd, osakoormusega töö võib aga osutada takistuseks uute õpetajate leidmisel.

Õpetaja ja haridusasutuse juhi ameti atraktiivsuse suurendamise eeltingimus on **väärikas palk**. Riigi eesmärk on tõsta õpetajate keskmine palk 120 protsendini Eesti keskmisest palgast ja vähemalt samaväärseks kõrgharidusega spetsialisti keskmise palgaga. Alates 2014. aastast on üldhariduskoolide õpetajate keskmine brutokuupalk võrreldes Eesti keskmise palgaga olnud kõrgem ja kasvanud Eesti keskmisest palgast kiiremini, kuid õpetajate palga suhe keskmise palka pole viimase paari aastaga enam tõusnud – ka 2020. a moodustas õpetajate keskmine palk 112% Eesti keskmisest. Õpetajate keskmine palk jääb alla ka 25–64-aastaste kõrgharidusega töötajate keskmisele palgale, moodustades sellest 89% (2018). Esialgsel andmetel oli 2020. aastal (KOVidele kuuluvate) üldhariduskoolide õpetajate keskmine brutopalk 1621 eurot (vrd 1579 eurot 2019. a) ning töötasu alammäär tõsteti 2020. aastal 1315 euroni.

Kokkuvõttes pole olukord eelmiste aastatega võrreldes paremuse suunas muutunud ja mõõdikute sihttasemete saavutamise prognoos on ka aastateks 2021.–2023 pessimistlik.

2020. aasta olulisemad meetmed ja tegevused

2020. aastal algul moodustati ministeeriumi algatusel sidusrühmade esindajatest koosnev töörühm õpetajate järelkasvu teemal. Töörühma esmane ülesanne oli kaardistada koos partneritega tegevused, mida hetkel tehakse, et saavutada piisav õpetajate järelkasv. Ülevaade haridusmaastikul toimuvast ja võimalikest koostöökohtadest valmis maikuu ja 2021. aasta kevadeks töötatakse välja tegevusplaan õpetajate järelkasvu tagamiseks.

Võeti vastu alustavate koolijuhtide arenguprogrammi 6. lend ning jätkati kompetentsimudelil põhinevate koolitustega alg-, kesk- ja meistriklasi tasemel. Lõpetas koolijuhtide järelkasvuprogrammi kolmas lend, mille kolm osalejat asusid koolijuhi ametisse juba programmi kestel. Jätkati õpetajate ja juhtide digipädevuste arendamist. Keskelt tellitavate õpetaja baaskoolituste prioriteetsete teemade hulka lisati distantsõppega toimetulek ja vaimse tervise hoidmine.

Õpetajaameti tutvustamiseks käivitati 6-osaline saatesari „Mina, õpetaja“, mille esimene saade läks eetrisse 10. oktoobril ETV-s. Karjääripöörajatele viidi läbi inspiratsiooniseminar „Aita luua homme Eesti“, mille eesmärgiks oli innustada muu töökogemusega inimesi valima õpetajaametit oma järgmiseks elukutseks.

³⁷ Kümne aasta jooksul on üldhariduskoolide arv vähenenud peamiselt gümnaasiumiastmega koolide e nn täistsükli koolide arvelt – neid on praegu ca 30% vähem kui 2011/12. õppeaastal. Nn puhaste gümnaasiumide arv on selle aja jooksul kasvanud üle kolme korra. Kuna lõviosa (2020/21. õa-l 94%) õpetajaid töötab ja on ilmselt harjunud töötama ühes koolis, võib kooli või kooliastme sulgemine avaldada mõju õpetajate töökoormusele ja tuua kaasa nende pensioneerumise või ametist lahkumise.

1.3. Elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus

EÕS: Ühiskonna jätkusuutlikuks toimimiseks on oluline, et iga inimene oleks tööturul võimetekohaselt rakendatud ning suudaks tööturu muutustele kiiresti ja paindlikult reageerida. Elukestva õppe strateegia järgi on selle valdkonna olulisemaid probleeme ebakõla elukestva õppe raames pakutava ja tööturul vajaliku vahel. Õppeasutused ja ettevõtted ei tee elukestva õppe süsteemi arendamiseks aktiivset koostööd, info tööturu ja majanduse arengute kohta pole süsteemne ning karjäärinõustamisteenused on ebaühtlase kvaliteedi ja kättesaadavusega; tööturu jaoks ei valmistata ette piisaval arvul sobiva kvalifikatsiooniga oskustöötajaid.

Eesmärk on luua kvaliteetsed, paindlikud ja mitmekesiste valikutega ning tööturu arenguvajadusi arvestavad õppimisvõimalused ja karjääriteenused, et suurendada erialase ettevalmistusega inimeste arvu eri vanuserühmades ja piirkonniti.

Eesmärgi kahe näitaja sihttaseme³⁸ saavutamine sõltub nelja programmi koostõust: üldharidusprogramm, koolivõrgu programm, tööturu ja õppe tihedama seostamise programm ja kutseharidusprogramm. Üliõpilaste mobiilsuse ning loodus- ja täppisteaduste, tehnika, tootmise ja ehituse (LTT) erialade lõpetajate osakaalu sihttasemeid aitab saavutada kõrgharidusprogramm³⁹.

Mõõdik	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
							siht	tege-lik			
LTT erialade lõpetajate osakaal (%) kõrghariduses ¹	26,4	26,5	27,4	28,8	27,7	27,9	29	27,4	30	30	30
Karjäärinõustamise läbinud põhikoolilõpetajate osakaal (%) [*]	-	-	-	-	-	-	100	-	-	-	-
Kutsehariduse statsionaarses õppes õpinguid jätkavate põhikoolilõpetajate määr (%)	27,5	26,6	26,2	25,2	25,8	25,7	35	26,2	35	35	-
Keskhariduse tasemel õppurite jagunemine (%) üldkeskhariduse ja kutsekeskhariduse vahel ²	67,8/ 32,2	68,9/ 31,1	69,9/ 30,1	71,5/ 28,5	73,2/ 26,8	73,6/ 26,4	60/ 40	73,6/ 26,4	60/ 40	60/ 40	-
Üliõpilaste lühiajaline mobiilsus (%) ³	-	1,43	1,8	2,2	3,4	3,1	10	2,6	10	10	10

¹ Allikas: EHIS. 2017. aastast alates hinnatakse ISCED 2011 klassifikaatori järgi.

² Allikas: EHIS, arvestatud üld- ja kutsekeskhariduse õppekavade järgi õppijaid.

³ Alates 2014/2015. õa-st arvutatakse näitaja EHISe andmete alusel, andmed ei ole varasemate õppeaastatega võrreldavad. Sihttaseme (10) saavutamine ei ole realistlik.

* Karjäärinõustamise läbinud põhikoolilõpetajate osakaalu pole võimalik seirata.

Loodus- ja täppisteaduste, tehnika, tootmise ja ehituse valdkond (LTT) on Eesti kõrghariduses võrreldes eelmise kümnendi algusega hästi edenenud. LTT erialade lõpetajate osakaal kõrghariduses on perioodil 2011–2021 kasvanud 24,2%-lt 27,4%-ni (vrd sihttase 29%). Viimastel aastatel on kasv paraku pidurdunud.

Õppurite jagunemine üldkeskhariduse ja kutsekeskhariduse vahel kohe pärast põhikooli lõppu pole viimase kümnendi jooksul märkimisväärselt muutunud, noorte haridusvalikud on jäänud samaks,

³⁸ Kutsehariduse statsionaarses õppes õpinguid jätkavate põhikoolilõpetajate määr (%) ja keskhariduse tasemel õppurite jagunemine üldkeskhariduse ja kutsekeskhariduse vahel.

³⁹ Nii üliõpilaste õpirände kui ka LTT lõpetajate osakaalu näitajate täitmist toetavad ka teaduse tulemusvaldkonda kuuluvad meetmed ja tegevused.

üldhariduses ja kutsehariduses jätkajate osakaalud on kõikunud ainult kolme protsendi raames. Ehkki kutsehariduses jätkajate osakaal on alates 2017. aastast veidi suurenenud ja üldhariduses jätkajate osakaal vähenenud, on see muutus nii väike, et vara on rääkida selgest trendist. Kutsehariduses jätkab üldiselt umbes veerand põhikoolilõpetajatest ja 70% jätkavad üldhariduses. Neid, kes oma õpinguid samal aastal ei jätka, on vähe (u 3%), kuid nende osakaal ei ole ka vähenenud. Piirkonniti on kutseõppe põhikoolilõpetajate seas kõige populaarsem Valga- ja Ida-Virumaal ning kõige väiksem osa õpilasi jätkab kutsehariduses Hiiu-, Harju- ja Tartumaal. 57% kõigist põhikoolilõpetajatest olid Harju- või Tartumaalt ning nende maakondade lõpetajate valikutel on Eesti keskmisele näitajale kõige suurem mõju. Märkimisväärselt erinevad eesti- ja venekeelse põhihariduse lõpetajate valikud – 37% vene keeles õppinud põhikoolilõpetajatest suundub kutseharidusse, samas eesti keeles õppinutest vaid 24%. Samuti erinevad märkimisväärselt poiste ja tüdrukute põhikooli lõpus tehtavad valikud – pärast põhikooli alustab õpinguid kutsekoolis 36% poistest, aga vaid 16% tüdrukutest. Poiste ja tüdrukute erinevad valikud kanduvad edasi ka üldkeskhariduse järgsesse ellu ning väljenduvad kõrgharidusega naiste ülekaalus. Samas teevad paljud põhikooli- ja gümnaasiumilõpetajad valiku kutseõppe kasuks hiljem: kolme aasta jooksul pärast põhikooli lõpetamist jõuab kutseõppesse ca 37% noortest. Tööturul on kasvav tööjõupuudus ja nõudlus erialase haridusega inimeste järele. Samas osutavad mitmed analüüsid (nt OSKA raportid), et kutseoskuste omandamise kõrval on järjest suurem roll üldpädevustel ning ülekantavatel oskustel ja teadmistel. See on üks lisaargument, miks tulevikus tuleks võtta suund pigem kutse- ja üldkeskhariduse lähendamisele kui vastandamisele ning püüda pakkuda rohkem sujuvaid üleminekuid ja kombineeritud õppimisvõimalusi.

Kasvavast tööjõupuudusest rääkides on oluline tähele panna, et 2019. aastal oli 15,4% 2008. – 2018. aastal erialase hariduse omandanud inimestest Eesti tööturult eemal⁴⁰. 1/4 neist on rahvastikuregistri andmetel välismaal, ülejäänute tööturult kõrvalejäämise põhjus on teadmata. Enam on neid kutsehariduse lõpetajate hulgas (16,2%). Põhjuseks võib (lisaks välismaal töötamisele) olla mõnedes valdkondades leviv praktika, et tööd pakutakse hooajaliselt ja püsiva töökoha asemel võimaldatakse töötajale vaid „tööampse“.

Eesti üliõpilaste lühiajaline õpiränne on 2015. aastast veidi kasvanud, kuid 2020. aastaks seatud siht (10%) jäi endiselt väga kaugele: 2020. aastal viibis välisriigis lühiajalisteks õpinguteks 2,6% üliõpilastest, võrreldes 2019. aastaga (3,1%) tõi languse kaasa üleilmne pandeemia. Lühiajalise õpirände näitajale avaldab mõju töötavate tudengite suur osakaal, samuti üliõpilaskonna vananemine, mille tõttu paljudel üliõpilastel on õppimise kõrval ka muid, õpirännet piiravaid kohustusi. Näitaja võiks olla kõrgem, kuid üheks probleemiks on ka see, et mobiilsustoetustest ei piisa sageli välisriigis elamiseks. Küsitav on ka õpirände andmete kvaliteet, mille järgi üliõpilaste liikuvust analüüsida (kõik andmed ei jõua EHIS-sse). Näitaja valmistab probleeme ka rahvusvaheliselt – mobiilsuse indikaatoritega jätkatakse tööd nii EL kui ka OECD tasandil.

2020. aasta olulisemad meetmed ja tegevused

Tööturu ja õppe tihedama seostamise programmi raames viiakse ellu meetmed **praktikasüsteemi arendamiseks kutse- ja kõrghariduses, sh õpetajakoolituse koolipraktika arendamiseks, kutsehariduse maine parendamiseks ja töökohapõhise õppe laiendamiseks (nn PRÕM)**⁴¹. 2020/21. õppeaastal õpib töökohapõhises õppes 2309 õppijat, mis on pea 400 võrra rohkem kui eelmisel õppeaastal. Kõige enam on „õpipoisse“ neljanda taseme kutseõppe esmaõppes. Kokku moodustavad töökohapõhises õppes õppijad 9% kõigist kutseõppe õpilastest ja nende osakaal on aasta-aastalt suurenenud. 2020. aastal pakkus töökohapõhises õppevormis õpet 23 kutseõppeasutust ja 4 kõrgkooli. Töökohapõhise õppe lõpetas 2019/20. õppeaastal 1257 õpilast (15,2% kõigist kutseõppe lõpetanutest, võrdluseks 12,4% 2018/19. õppeaastal). Töökohapõhises õppes õpivad eelkõige täiskasvanud õppijad ning nende osakaal on järjest kasvanud. Viimasel kahel õppeaastal on 25+ vanuses töökohapõhises õppes õppijate osakaal olnud umbes 90%. Õpipoisiõpet rakendab 2020/21. õppeaastal neli kõrgkooli: Sisekaitseakadeemia, Tallinna Tervishoiu Kõrgkool, Tartu Tervishoiu Kõrgkool ja Eesti

⁴⁰ Uuring „Edukus tööturul“ (2019)

⁴¹ Euroopa Sotsiaalfondi projekt PRÕM, <https://www.innove.ee/prom/>

Mõnes kohas kasutatakse töökohapõhise õppe sünonüümina ka terminit „õpipoisiõpe“.

Lennuakadeemia. Katseprojekti esimesed tulemused selguvad 2021. aastal, kui lõpetavad viimased projekti kaasatud õppijad.

2020. aastal jätkus praktikasüsteemi kvaliteedi hindamine, et ühtlustada koolide praktikaga seotud tegevusi, tuua välja parimad tööviisid ja probleemkohad. Eesti Tööandjate Keskliit tegeles eelkõige tööandjate teavitamisega praktika ja õpipoisiõppe võimalustest ning kutseõppe alasest koostööst laiemalt, et saada rohkem ettevõtteid töökohapõhises õppes osalema. Valiti parimaid praktikakohti (sh regionaalne ja väikeettevõtte) ja praktikante kutsehariduses, kõrghariduses, töökohapõhises õppes.

Huvi **ettevõtlusõppe** vastu on suur, eelkõige tänu tõhusale teavitamisele ja positiivsetele näidetele. Huvi kasv ei pruugi siiski jätkuda, kuna aktiivsemad koolid on juba liitunud ja uusi koole on üha keerulisem kaasata. Suurimaks probleemiks osutus COVID-19 pandeemia ja sellest tingitud piirangud kogu ühiskonnas ja haridussüsteemis. Paljud 2020. a kevadeks planeeritud üritused ja seminarid lükati edasi uude õppeaastasse. On loodud toetavaid juhendmaterjale, et pakkuda tuge ettevõtlusõppe mitmekülgsel rakendamisele koolides. Programmiga liideti ka karjääriõppe tegevused, mis käivituvad 2021. aastast. 78% programmis osalenud õppeasutustest on ettevõtlusmooduli juba kasutusele võtnud (2019. a 69%).

Oskuste koordineerimisüsteem OSKA annab infot tööturul vajaminevate olulisemate ametite ja oskuste kohta. 2020. aasta lõpu seisuga on valminud OSKA raportid kokku 26 valdkonnas. OSKA tegevused edenevad kavakohaselt, uuringud valmivad tähtaegselt. Lisaks valdkondlikele raportitele valmisid 2020. a eriuuringud „COVID-19 põhjustatud majanduskriisi mõju tööjõu ja oskuste vajaduse muutusele“; „OSKA ülevaade valdkonnaspetsiifiliste IKT-oskuste vajadusest“ ning tööturu terviklik ülevaade „Eesti tööturg täna ja homme 2019–2027“⁴², mille tulemusi on võetud arvesse nii täienduskoolituse riikliku koolitustellimuse kavandamisel kui ka järgmise perioodi Euroopa finantsvahendite planeerimisel.

LTT lõpetajate osakaalu kõrghariduses on positiivselt mõjutanud erialastipendiumid, IT Akadeemia programm, sh sektori ettevõtete toetus programmile, nutika spetsialiseerumise stipendiumid, LTT ja teaduse populariseerimise meetmed ning kõrghariduse rahvusvahelistumist, mobiilsust ja järelkasvu toetavad meetmed. LTT kui prioriteetsete ja tööandjate ning Eesti majanduse kasvuvõime seisukohast oluliste valdkondade arendamist soodustatakse ka kõrgkoolide tulemusrahastuse toel. Eriti silmatorkav on olnud IKT valdkonna kasv, nii õppijate kui lõpetajate osas. 2019/20. õppeaastal oli kõrghariduses IKT valdkonnas üle 60% võrra rohkem lõpetanud kui kümme aastat varem.

Täiskasvanuhariduse programmi raames jätkatakse meetmetega põhi- ja keskhariiduseta inimeste tasemekoolitusse tagasitoomiseks, toetust on saanud paarkümmend projekti (nn teisel ringil targaks) mille eesmärk on tuua haridustee katkestanud täiskasvanud tagasi põhi- ja üldkeskhariidusõppesse ning toetada nende õpingute edukat lõpetamist. Õppijate väljalangevust vähendavad tasanduskursused eri õppeainetes (nt matemaatika, võõrkeeled) ja õppimisoskuste arendamine; õpilastele pakutakse individuaalseid konsultatsioone ja juhendamist.

2020. aastal omandas kutseõppeasutustes ja kõrgkoolides täienduskoolituse riikliku koolitustellimuse (RKT) kursustel uusi oskusi ca 8900 täiskasvanut, tunnistusega lõpetas kursused 7960 (ligi 90% osalenutest). RKT koolitustel olid eelistatud erialase hariduseta ja keskhariiduseta, viiekümneaastased ja vanemad ning aegunud oskustega täiskasvanud. Koolitustellimuses on arvestatud OSKA raportite soovistega. 2020. aastal jätkati 2018. aastal käivitatud täienduskoolituse kvaliteediarendamise (sh lävendipõhine hindamine) ja koolitusturu korrastamisega. Samuti on jätkunud VÕTA arendamine ja täiskasvanuhariidust populariseerivad tegevused.

⁴² Vt: <https://oska.kutsekoda.ee/oska-valdkonnad/>

1.4. Digipööre elukestvas õppes

EÕS: Uue põlvkonna digitaristu (isiklikud digiseadmed, kooli digitaristu, koosvõimelised infosüsteemid, veebiteenused, pilvelahendused, avaandmed) ja selle kasutamise meetodid loovad võimaluse kiiresti rakendada uut õpikäsitust ja tõsta õppekvaliteeti. Digitaalse õppevara kasutamine õppetöös aitab õppimist kõitvamaks muuta ning avarab elukestva õppe võimalusi. Kogu elanikkonna parem tehnoloogia kasutamise oskus ja innovaatus aitavad kaasa tootlikkuse kasvule majanduses. Elukestva õppe strateegia juhib tähelepanu, et pea kolmandikul Eesti tööealisest elanikkonnast puuduvad minimaalsed digioskused ning et tööks vajalikud IKT oskused on ebapiisavad; õppijate ligipääs digitaristule ja digitaalne õppevara on puudulik ja ebaühtlane.

Eesmärk on rakendada õppimisel ja õpetamisel ajakohast digitehnoloogiat otstarbekamalt ja tulemuslikumalt, parandada kogu elanikkonna digioskusi ning tagada ligipääs uue põlvkonna digitaristule.

Digipöörde elluviimiseks on loodud digipöörde programm, mis aitab saavutada ka strateegias kinnitatud digipöörde tulemusnäitajate sihttasemeid.

Mõõdik	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
							Siht	tege-lik			
Õppijate osakaal erinevatel haridustasemetel, kes kasutavad õppetöös arvutit vm personaalset digivahendit (%)*	-	-	48(G) ,36(P)	43(G) ,34(P)	46(G) ,35(P)	ei mõõdetud	100	ei mõõdetud	-	-	-
Põhikoolilõpetajate osakaal, kellel on tõendatult olemas IKT baasoskused (%)**	-	-	80	82	84	83	100	ei mõõdetud	100	100	100

*2016. ja 2017. aastate näitajad on arvatud rahuloluküsitluse tulemuste põhjal ning ei ole algtaseme ning 2018. a näitajaga võrreldavad. Indikaatori – õppetöös arvutit kasutavate õpilaste osakaal (~33%) – algtase määrati rahvusvahelise uuringu *ICT in Education* Eesti tulemuste põhjal. Kuna uuringu *ICT in Education* uued tulemused avalikustati 2019. a märtsis, oli võimalik 2018. aasta näitaja puhul taas lähtuda selle uuringu tulemustest. 2018. a keskhariduse näitaja sisaldab ka kutsekeskhariduse omandajaid, keda küsitluses osales väga vähe. Mõõdiku seiramist ei jätkata.

** 2016. ja 2017. aastate näitaja on arvatud rahuloluküsitluse tulemuste põhjal. Mõõdeti 8. klassi õpilaste osakaalu, kes hindasid oma IKT oskuste taset keskmisest kõrgemaks. 2018. a näitaja kajastab katsetuslikku digipädevuste tasemetööd, mille järgi 84% 9. klassi õpilaste oskused olid keskmised või üle selle. 2019. aastal korraldati tasemetöö 8. klassi õpilaste seas.

2020. a kevadel eriolukorra tingimustes toimunud kiire üleminek distantsõppele tõi esile ebaühtluse õpetajate ja õpilaste digioskuste tasemes ja koolide valmisolekus õpet digivahendite kaudu korraldada. Tänu distantsõppe kogemusele arenesid nii õpilaste kui ka õpetajate digioskused hüppeliselt ja tõenäoliselt jäädakse tehnoloogilisi võimalusi ka edaspidi rohkem kasutama.

Põhikoolilõpetajate IKT oskusi 2020. a eriolukorra tõttu tasemetööga ei mõõdetud, kuid õpilaste suhteliselt häid baasoskusi on näidanud nii 2018. ja 2019. aasta digipädevuste tasemetöö tulemused kui ka distantsõppe uuringud, mille järgi enamiku õpilaste hinnangul oli digivahendite vahendusel toimunud õppetöö sama tõhus või tõhusamgi kui tavaõpe. Sihttasel 100% siiski tõenäoliselt ei saavutatud.

Õpilaste ligipääs arvutitele ja nutiseadmetele on koolides aasta-aastalt paranenud. Õpilastele meeldib õppetöös arvutit kasutada: põhikooli õpilastele seetõttu, et arvuti muudab õppimise huvitavamaks, gümnasistidel võimaldab arvuti õppida sobivas tempos, kohas ja ajal. Kuna ka kodudes on arvuti ja internetiühendus peaaegu kõigile kättesaadav, on interneti kasutamine muutunud Eesti laste igapäevaelu lahutamatuks osaks. Õpilased on hästi varustatud isiklike nutiseadmetega, millega saab teha kodutöid, aga ka vajaduse korral koolitunnis õppida. Valdav osa õpilastest arvab, et õpetajad suunavad neid õppides digilahendusi kasutama parajal määral. Koolide digiseadmetega varustus paraneb iga aastaga. Kui veel 2016. aastal oli Eesti koolides keskmiselt üks arvuti 11 õpilase kohta ja üks nutiseade 25 õpilase

kohta, siis 2020. aastal on need näitajad 7 ja 13, kuigi õpilaste arv üldhariduskoolides on samal ajal kasvanud.

Kuigi õpetajatele pakutakse arvukalt IKT-alaseid täiendkoolitusi ja osalus on aktiivne, leiab vaid kolmandik õpetajatest, et nende ettevalmistus IKT vahendite kasutamiseks õpetamisel on hea. Seega tuleb tõsta õpetajate teadlikkust olemasolevast digiõppevarast ja erinevate õpetamismeetodite võimalustest nt videotundides.

2020. aasta olulisemad meetmed ja tegevused

Süsteemaaliselt on **alushariduses** IT-oskuste arendamisega tegeletud alates 2012. aastast, kui kutsuti ellu ProgeTiigri programm. Tänapäevaks on programmi tegevustega jõutud 99% lasteaedadeni. Programmi toel on lasteaiaid hankinud tehnoloogia valdkonna tundmaõppimist toetavaid seadmeid. Aastatel 2014–2020 toetati koolieelseid lasteasutusi ja lasteaed-põhikooli kokku 1 360 000 euroga. Lastes huvi äratamise eelduseks on õpetajate teadmised-oskused-huvi ja asjakohased õppematerjalid. Viimase kolme aasta jooksul on koolitustel osalenud 2612 lasteaiaõpetajat ja -juhti. Lasteaialastele pakutakse hulgaliselt ka IT-oskusi arendavaid huviringe (nt Huviring.ee ja Miks.ee).

Kehtivas koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas ei käsitleta laste digivahendite kasutamise oskuse ning digipädevuse arendamise teemasid. See-eest arenduses olevasse alushariduse riiklikku õppekavasse on digipädevuste kujunemise ja digitehnoloogia kasutamise toetamine sisse toodud. Väljatöötamisel on **elektrooniline hindamisvahend** laste arengu hindamiseks alushariduses. Hindamisvahend on Eestis esimene standardiseeritud abivahend 5-aastaste laste kognitiivsete protsesside, õpi- ja sotsiaalse üldpädevuse ning matemaatika, kõne ja keele valdkondliku pädevuse hindamiseks. Lapsi hindavad nende õpetajad, kasutades arvutit või tahvelarvutit. Hindamine viiakse läbi individuaalselt.

2016. aastast alates läbi viidud koolide **IKT taristu** uuendamise toetusmeede loob olulisi eeldusi digitaalsete õppematerjalide süsteemsemaks kasutuseks õppetegevuses, 2020. aasta lõpuks oli kohtvõrke kaasajastatud ja välja ehitatud ligi 200 koolis, plaan on jõuda vähemalt 318 koolini. Välja on töötatud ja kättesaadavaks tehtud suures mahus erinevaid **digitaalseid õppematerjale**. E-koolikotis on u 20 000 digitaalset õpiobjekti, E-koolikoti kasutajate arv on 2020. a oluliselt kasvanud (5000 kasutajat päevas). Põhikooli digiõpikute kasutusaktiivsus on võrreldes varasemate aastatega kasvanud (mis on distantsõpet arvestades ainumõeldav), platvormile on lisandunud arvestatav hulk õpikuid, mis hõlmavad kogu põhikooli õppekava. 2020/21. õppeaastal on Opiq tasuta kasutada kõigile üldharidus- ja kutsekoolidele. Opiqu põhikoolimaterjale kasutati kõikides omavalitsustes ja kokku 509 koolis, sh 31 riigikoolis ja 45 erakoolis. Alates 1. oktoobrist 2020 tehti Opiqu ja Foxcademy õppematerjalid tasuta kättesaadavaks ka gümnaasiumiastmes. Sügiseks valminud 12 põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava (LÕK) digiõpikut on saanud positiivse tagasiside ning kasutajate poolt hästi vastu võetud. Lisaks sellele valmis LÕK õpilaste digipädevusmodel, mis toetab arengule vastavate digipädevuste arendamist.

Edasi on arendatud digitaalse õppevara portaali, arvestades õpetajate tagasisidet; selle kasutajate arv on neljakordistunud. 41-s kutse- ja rakenduskõrgkoolis juurutati uus õppeinfosüsteem Tahvel. 94 kooli ja 91 lasteaeda toetati IKT hariduse õpetamiseks vajalike eriseadmetega, sh haridusrobotid (ProgeTiiger). Õppe praktilisemaks muutmist ja koolide omavahelist koostööd toetati õppevara ühiskasutuse projektide kaudu (Klass+).

1.5. Võrdsed võimalused elukestvas õppeks ja õppes osaluse kasv

EÕS: Eesti riik peab tagama kõikidele inimestele võrdsed võimalused saada võimete kohast kvaliteetset haridust. Samas on rida sotsiaalseid, keelelisi ja soolisi, aga ka majanduslikke ja piirkondlikke takistusi, mis neid võimalusi piiravad. Endiselt on probleemiks võrdsete haridusvõimaluste tagamine erivajadustega lastele ja noortele. Täiendus- ja ümberõpe ei jõua sageli seda vajavate sihtgruppideni. Vaatamata paranemise märkidele, on koolist väljalangevus Eestis endiselt kõrge. Eesti haridusvaldkonna rahastamise osakaal avaliku sektori eelarvest on võrreldav edukate riikidega. Et suurendada osalust elukestvas õppes, peaks rahastamine senisest rohkem arvestama sihtrühmade võimalusi, vajadusi ja eripärasid. Rahastamisotsused, aga ka sihtrühmadele mõeldud tugiteenused peavad lähtuma riigi prioriteetidest ja võimalustest, olema avalikud ja selged.

Eesmärgi indikaatorite sihttasemetega saavutamisse annavad panuse mitu programmi. Üldharidusprogrammis on planeeritud tegevused, mille toel peaks 2020. aastaks osalema alushariduses vähemalt 95% koolieelikutest (4-aastased kuni koolikohustuslikud lapsed) ning 90% eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajatest peaks valdama eesti keelt tasemel B1. Üldharidusprogramm, kutseharidusprogramm ja kõrgharidusprogramm aitavad saavutada eesmärki, et vähemalt 40% 30–34-aastastest omandab kolmanda taseme hariduse.

Ressursikasutuse efektiivsust iseloomustab töajookulude osakaal (%) valitsussektori hariduskuludes, sh õpetaja töajookulude osakaal (%) valitsussektori üldhariduskuludes. Koolivõrgu programmi ja programmi „Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid“ on planeeritud tegevused, mille tulemusena kasvab õpetajate palgaosa hariduskuludes. Eesmärk on saavutada koolimajades parem pinnakasutus ja loobuda halduskulusid suurendavast ebavajalikust pinnast.

Mõõdik	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
							siht	tege-lik			
4-aastaste kuni kooliealiste laste osakaal alushariduses, sh põhikoolis õppivad 6-aastased (%) ¹	91,7	91,9	92,6	92,9	92,8	92,9	95	selgub 2022	95	95	95
Vene õppekeelega põhikooli lõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt tasemel B1 ² : vene õppekeel/ koos keelekümblusega (%)	63,2	64	61,1	57/62,6	61,4/63,5	62,5/67	90	-*	90	90	90
Eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt vähemalt tasemel B1 (%) ²	67	67,5	68,7	65,7	69,2	70,5	90	-*	90	90	90
Kolmanda haridustasemega 30–34-aastaste osakaal vanuserühmas (%) ¹	43,2	45,3	45,4	48,4	47,2	46,2	40	44,3	40	40	>40
Töajookulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludest (%)	67	68	68	67	64	67	60	selgub 2022	60	60	-
sh õpetaja töajookulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludest (%) ³	46	47	46	45	44	46	50	selgub 2022	50	50	-

Haridusvaldkonna pinnakasutuse optimeerimine (m ²)	3,5 milj	-	-	3,4 milj	-	3,4 milj	vähe- neb		3 milj	3 milj	-
--	----------	---	---	----------	---	----------	--------------	--	--------	--------	---

¹ Allikas: Eurostat

² Allikas: Innove/Harno ja EHIS. 2017. a kohta on näidatud eraldi vene õppekeel/ koos keelekümbelusega. Edaspidi uues haridus- ja noorteprogrammis senise metoodika järgi ei mõõdetata, asendatakse eesti keel teise keelena eksami põhise näitajaga.

³ Allikas: Statistikaamet, saldoandmik

* 2020. a eriolukorrast tulenevalt ei ole võimalik arvutada, emakeeleeksamit ei korraldatud, eesti keel teise keelena eksamit sooritas alla 50% sihtrühmast.

Alushariduses osaleb Eurostati andmetel Eestis ligi 93% 4–6-aastastest lastest (2019. a andmetel), mis on veidi alla EL keskmise (94,8% aastal 2018). Kõigil Eesti lastel on õigus saada kvaliteetset alusharidust ning kohalikel omavalitsustel on kohustus tagada kõigile 1,5 kuni 7aastastele oma teeninduspiirkonna lastele, kelle vanemad seda soovivad, võimalus käia lasteaias. Lasteaias käimine ei ole kohustuslik, aga valdav enamik 4-aastastest kuni kooliealistest lastest käib lasteaias. Samas, 81% 1,5 – 3-aastastest on samuti lasteaialapsed. Lapsevanem katab lapse osalustasu ja toidukulu. Aasta-aastalt on vähenenud nende laste osakaal, kes käivad vene õppekeele lasteasutustes, nende osakaal on kümne aastaga kahanenud 21%lt 15%ni, kuid keelekümbelusrühmades käivate laste osakaal kasvanud 2%-lt 5%ni. Samuti on suurenenud vene õppekeele lasteaiarühmade arv, kus eesti keelt õpetab professionaalne eestikeelne õpetaja. Pilootprojekti „Professionaalne eestikeelne õpetaja vene õppekeele rühmas“ kaudu toetatakse alates 2018. aastast riiklikult eestikeelse õpetaja töötasu ja projektis osalevate rühmade koolitust ja õppevahendeid.

2020/21. õppeaastal vajab ligikaudu viiendik põhihariduse statsionaarse õppe õpilastest tuge. Tuge vajavate õpilaste osakaal ei ole eelmise õppeaastaga võrreldes muutunud, kuid kuna õpilaste üldarv kasvab, tähendab see ka tuge vajavate õpilaste hulga suurenemist. Tallinna Ülikooli distantsoõppe uuringust⁴³ ilmnas, et distantsoõppe ajal kasvas õpiraskustega õpilaste arv. Õpetajate hinnangul see peaaegu kahekordistus ja 40% õpilaste hinnangul oli neil suuremaid või väiksemaid õpiraskusi. Mida suuremad olid õpilaste hinnangul õpiraskused, seda sagedamini said nad lisatuge õpetajatelt ja tugispetsialistidelt.

Eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt vähemalt tasemel B1⁴⁴, on püsinud viimastel aastatel üsna stabiilsena (ca 70% saavutas B1-taseme), kuid 2020. aasta taset ei olnud eriolukorra tõttu võimalik mõõta. Ka vene õppekeele põhikooli lõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt vähemalt tasemel B1 pole strateegia perioodi jooksul kasvanud. Ehkki 2020. aasta kohta ei ole andmeid, on seatud eesmärgi (90%) saavutamise väheusutav. Põhihariduse statsionaarses õppes õpib 2020/21. õppeaastal veidi üle 31 000 eesti keelest erineva emakeelega õpilase. Kuigi see arv on viimastel aastatel pisut kasvanud, on õpilaste üldarvu kasvu taustal muu emakeelega laste osakaal kahanemas. Ehkki endiselt on valdav enamik neist õpilastest vene emakeelega, on kasvanud nende laste hulk, kelle emakeel pole ei eesti ega vene keel. Vene keeles (statsionaarses õppes) põhihariduse omandajate osakaal on viimase kümne aastaga langenud 19%-lt 14%-le. Samal ajal on eesti keelekümbeluses õppijate osakaal põhihariduses kasvanud 3%-lt 5%-le, sh Ida-Virumaal 9%-lt 20%-le. Vene keeles saab statsionaarses õppes põhiharidust omandada seitsmes maakonnas ja keelekümbelusklassid on kaheksas maakonnas. Gümnaasiumiastme statsionaarses õppes õpib 99% õpilastest vähemalt 60% ainetest eesti keeles. Vaja on süsteemset ja mitmekesisemat lähenemist eesti keele kui teise keele õppele. Suur osa eestimaalasi toetab varajast eesti keeles õpet ja mitmekultuurilist klassiruumi. Analüüsida tuleb metoodikakeskuste senist tööd ja levitada koolidevahelise õppimise kogemusi.

⁴³ Tammets, K., Ley, T., Eisenschmidt, E., Soodla, P., Sillat, P.J., Kollom, K., Väljataga, T., Loogma, K., Sirk, M. (2021). Eriolukorrast tingitud distantsoõppe kogemused ja mõju Eesti Üldharidussüsteemile. Vahearuanne.

⁴⁴ Eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajad on kõik põhikooli lõpetajad, kelle emakeel ei ole eesti keel ja kes on põhikooli lõpetanud eesti õppekeeles, vene õppekeeles või eesti keelekümbeluses. Vene õppekeele põhikooli lõpetajad on need põhikooli lõpetajad (emakeelest sõltumata), kes on põhikooli lõpetanud vene õppekeeles. Kuna vene õppekeeles põhikooli lõpetajate eesti keele oskus on keskmiselt kehvem kui keelekümbeluses või eesti keeles põhikooli lõpetanud eesti keelest erineva emakeelega noorte eesti keele oskus, oli vaja seirata mõlemat indikaatorit.

Võrreldes strateegia algusaastaga on veidi tõusnud **kolmanda haridustasemega** (kõrgharidus) **30–34-aastaste osakaal** – 44,3% vanuserühmast (2020) ja vaatamata viimaste aastate langusele sihttaset täidetakse. Kuna üldkeskhariduse omandamise järel jätkab õpinguid üha vähem inimesi ja kõrgharidusõpinguid katkestatakse sageli, osutub saavutatud taseme hoidmine pikemas perspektiivis proovikiviks. Selle indikaatori väärtused sõltuvad mh sisse- ja väljarändest ehk tööjõu rahvusvahelisest liikumisest.

Ressursside kasutamisel hariduses on siht saavutada **tööjõukulude osakaaluks valitsussektori üldhariduskuludest** 2020. aastal 60%. Eesmärk on saavutada parem pinnakasutus koolimajades ja loobuda halduskulusid suurendavast mittevajalikust pinnast. 2019. aastal moodustas tööjõukulude osakaal 67%, mis ületab sihttaset. **Õpetajate tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludest** (46%) on püsinud enam-vähem samal tasemel, sihttaset 2020. aastaks ilmselt ei saavutata.

Kokkuvõtteks: kolmanda haridustasemega 30–34-aastaste osakaal on piisavalt kõrge, kuid selle taseme hoidmine praeguseid trende arvestades muutub üha keerulisemaks. Teisalt on küsimus selles, milline kolmanda taseme haridusega inimeste valdkondlik struktuur oleks tööturгу arvestades optimaalne. Tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludest on viimastel aastatel püsinud sihttasemest kõrgemal. 4–6-aastaste laste osalus alushariduses on vähehaaval kasvanud. Eesti keele kui teise keele õpetamise valdkonnas on indikaatorite sihttasemete saavutamine problemaatiline.

2020. aasta olulisemad meetmed ja tegevused

2018. aastal töötati välja **+1 õpetaja programmi** põhimõtted, mida katsetati sellele järgnevatel aastatel. Programmi raames on võimalik asuda tööle Ida-Virumaa või Tallinna koolis täiendava õpetajana, kelle põhiülesanne on arendada õpilaste eesti keele oskust. 2018/2019. õppeaastal alustasid pilootprojekti rakendamist 21 lasteaeda, millest kümme asuvad Tallinnas ja 11 Ida-Virumaal. 2020/21. õppeaastast laienes pilootprojekt veel 32 lasteaeda, millest 13 asuvad Tallinnas, 14 Ida-Virumaal. 2020/21. õppeaastal on eestikeelsed õpetajad, kelle töötasu, koolitust ja õppevahendeid riiklikult toetatakse, tööle võetud 103 vene õppekeelega 3–7-aastaste laste rühma. Programm aitab teise emakeelega lastel mängu kaudu omandada eesti keelt ning eestikeelne tegevus hõlmab kogu õppe-kasvatustegevust. Programm laienes 2020. a sügisest ka põhikooli I kooliastmesse, mil sellega liitusid 21 eestikeelset õpetajat 15 koolis. Selle programmi raames on võimalik asuda tööle Ida-Virumaa koolides täiendava õpetajana, kelle põhiülesanne on õpilaste eesti keele oskuse arendamine. Koostöös Tallinna Ülikooliga toimub lasteaija ja põhikooli projektides osalevate õpetajate koolitus ja projekti tegevuste seire. Eesti keele õppe taseme parendamiseks vene õppekeelega koolides jätkati keelekümblusprogrammi tegevustega. Õpetajatele pakutakse metoodilist tuge ja täienduskoolitusi ning lisatasu. Koostöös digiprogrammiga valmistati ette eesti keele kui teise keele õppevara hange. Toimib Eesti-sisene õpilasvahetuse programm, mis oli küll pandeemia tõttu mõnevõrra häiritud. Kõik koolid, kuhu asub õppima uussisserändajaid, sh rahvusvahelise kaitse saajaid ja taotlejaid, saavad Harno keelekümbluskeskusest ja piirkonna Rajaleidja keskusest vajaduspõhist tuge. MTÜ Pagulasabi pakub HTMi toel lasteaedadele nõustamist ja koolitusi tööks uussisserändaja taustaga lastega ning mitmekultuurilise rühmaga toimetulekuks.

2020. aastal mõjutas ülemaailmne pandeemia kogu haridussektorit, sh **kõrgharidust**. Mitmes kõrgkoolis pikenes õppetöö kuni augusti lõpuni. HTM jätkas üliõpilastele vajaduspõhise õppetootuse maksmist suveperioodil, et toetada majanduslikult raskemas seisus üliõpilasi suveperioodil kõrghariduse omandamisel tekkivate kulutuste katmisel. HTM algatas 2020. aastal seaduseelnõu väljatöötamise, et muuta **doktoriõpe** tõhusamaks, väärtustada rohkem doktoriõppesse astumist ja suurendada doktorikraadiga inimeste osakaalu ühiskonnas. Probleemiks on juba aastaid kõrghariduse rahastamine, mis ei võimalda hoida õppejõudude palku konkurentsivõimelisena. Et saada tõendus põhine ülevaade kõrgharidusõppe kulude kujunemisest, telliti uuring kõrghariduse rahastamise kulu-tulu pilootmudeli välja töötamiseks, uuring valmis 2021. a alguses. Üliõpilased on vastavalt vilistlasuuringu andmetele omandatud kõrgharidusega rahul ja tunnevad end tööturul konkurentsivõimelistena. Kõrgharidusõppega on üldiselt rahul ka IKT õppekavade lõpetanute tööandjad.

Kutsehariduse valdkonnas teeb heameelt õpilaste suur rahulolu õpingutega, täiskasvanud õppijate jätkuv huvi kutsehariduse omandamise vastu ja lõpetajate sissetulekute kasv. Lõpetajate hõive on võrreldes 2019. aastaga COVID-19 pandeemia tõttu mõistetavalt langenud. Samas on näha õpingute

katkestamise mõningast vähenemist. Pandeemiast tulenevatele piirangutele vaatamata suutsid õppeasutused korraldada õppetöö selliselt, et õppijatel oli võimalik õpingud 2020. aasta sügiseks lõpetada. Edukalt rakendati paindlikku õppekorraldust, sh hakati märgatavalt rohkem kasutama digivahendeid ja digitaalset õppevara ning distantsõppe võimalusi. Õnnestumise põhjusteks võib pidada eelnevat pikaajalist tööd digiõppele üleminekul ja õppeasutuste piisavat autonoomiat oma tegevuse korraldamisel. Õpiraskustega noortega tegelemiseks on vaja lisaressursse ja kooli tasandi tugisüsteemi, et suurendada personaalset lähenemist (kutsevalikueõppe rakendamine, individuaalsed ja läbimõeldud õppekavad, koostöö kohalike omavalitsusega, sh sotsiaalprobleemidele lahenduste leidmisel, ja ettevõtetega sujuvaks üleminekuks tööellu jms). Endiselt on vaja tegeleda nii põhikoolide kui gümnaasiumide õpilaste karjääriorientatsiooni õigeaegse kujundamisega, mis aitab õpilastel teha edasiõppimisvalikuid ja ennetada õpingute katkestamist. Eraldi tähelepanu tuleb pöörata tehnika, tootmise ja ehituse valdkonna erialade tutvustamisele, et leevendada OSKA raportites prognoositud tööjõupuudust. Jätkata tuleb kogu Eesti koolivõrgu planeerimist koostöös üldharidusega, eriti arvestades riigigümnaasiumide asutamist.

Üldhariduskoolide kogupinda on vähendatud kavandatud aeglasemas mahus. Eeldused pinnakasutuse parandamiseks on loodud nii põhikoolide, riigigümnaasiumide, hariduslike erivajadustega õpilastele suunatud koolide investeeringute meetmest kui ka kaasava hariduse meetmest. Põhikooli investeeringute meetmest toetust saanud omavalitsuse projektid on veel töös ja lõpevad järk-järgult, pinnakasutuse vähenemine paistab registritest pärast projektide lõpetamist. Pinnakasutust on omakorda suurendanud erakoolide arvu kasv ning riigigümnaasiumide õppehoonete lisandumine. Gümnaasiumivõrgu korrastamise kokkulepped on sõlmitud kõigi maakonnakeskuste ja suuremate linnadega. Edukalt on käivitunud kolme riigigümnaasiumi rajamine Tallinna, veel kolme riigigümnaasiumi rajamine Harjumaale ja kahe riigigümnaasiumi rajamine Narva. 2021. aastal alustavad õppetööga Saaremaa ja Tabasalu riigigümnaasiumid, uues õppehoones Paide riigigümnaasium. Riigi ja kohalike omavalitsuste kokkuleppel tehakse muutusi täiskasvanute gümnaasiumide tegevuses ja üldse täiskasvanute üldharidusõppes. 2020. a võttis riik täiskasvanute tasemehariduse üle Lääne-Virumaal ning läbirääkimised on käimas enamiku omavalitsustega. See parandab õppurite õppetingimusi, pakub lisavalikuid, vähendab ülearust koolipinda ja muudab ressursikasutuse efektiivsemaks. Muutuste tegemine koolivõrgus on kohalike omavalitsuste reformi tõttu siiski keerukas, sest paljudel juhtudel fikseeriti liitumislepingutes, et lähitulevikus uues omavalitsuses koolivõrgumuudatusi ei tehta. Kohalike omavalitsuste liitumine on loonud keskpikas vaates siiski eeldused koolivõrgu põhjalikumaks korrastamiseks pärast üleminekuperioodi lõppu.

2. Ülevaade strateegia täitmisest programmide kaupa

2.1. Digipöörde programm

Programmi eesmärk on rakendada õppimisel ja õpetamisel nüüdisaegset digitehnoloogiat otstarbekamalt ja tulemuslikumalt, parandada kogu elanikkonna digioskusi ja tagada ligipääs uue põlvkonna digitaristule.

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Mõõdik	2015	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
						Siht	tegelik			
LTT erialade lõpetajate osakaal (%) kõrghariduses	26,5	27,4	28,8	27,7	27,9	29	27,4	30	30	30
Digipädevustega 16–74-aastaste inimeste osakaal (%)	87	87	88	-	90	95	89,1	-	-	-
Põhikoolilõpetajate osakaal, kellel on tõendatult olemas IKT baasoskused (%)*	-	80	82	84	83	100	ei mõõdetud	100	100	100

*Aastate 2016 ja 2017 näitaja on arvatud rahuloluküsitluse tulemuste põhjal. Küsitluses mõõdeti nende 8. klassi õpilaste osakaalu, kes hindasid oma IKT oskuste taset keskmisest paremaks. 2018. a näitaja pärineb katselisest digipädevuste tasemetööst, mille järgi 84% 9. klassi õpilaste oskused olid keskmised või üle keskmise. 2019. aasta tulemus põhineb edasi arendatud digipädevuste tasemetöö tulemustel, mille järgi 83% õpilastest saavutas digipädevuste baastaseme. Kahe tasemetöö tulemused ei ole võrreldavad, sest 2019. aastal arendati testi ja selle eristusvõimet oluliselt edasi. Mõlemad tasemetööd olid valimipõhised. 2020. a eriolukorra tõttu tasemetööd ei toimunud.

2.1.1. Olulisemad muutused ja suundumused

- 2020. a kevadel eriolukorra tingimustes (alates märtsi keskpaigast) toimunud kiire üleminek distantsõppele tõi esile ebaühtluse õpetajate ja õpilaste digioskuste tasemes ning koolide valmisolekus õpet digivahendite kaudu korraldada. Tänu distantsõppe kogemusele arenesid nii õpilaste kui ka õpetajate digioskused hüppeliselt ning tõenäoliselt jäädakse tehnoloogilisi võimalusi ka edaspidi rohkem kasutama.
- Põhikooli lõpetajate IKT oskusi 2020. a eriolukorra tõttu tasemetööga ei mõõdetud, kuid õpilaste häid baasoskusi on näidanud nii 2018. ja 2019. aasta digipädevuste tasemetöö tulemused kui ka distantsõppe uuringud, mille järgi enamiku õpilaste hinnangul oli digivahendite vahendusel toimunud õppetöö sama tõhus või tõhusamgi kui tavaõpe.
- Õpilaste ligipääs arvutitele ja nutiseadmetele on koolides aasta-aastalt paranenud. Arvuti kasutamine õppetöös meeldib õpilastele. Põhikooli õpilastele meeldib arvuti kasutamine õppetöös eelkõige seetõttu, et see muudab õppimise huvitavamaks, gümnaasistide jaoks on aga kõige olulisem, et see võimaldab õppida sobivas tempos, kohas ja ajal.
- Õpilased on hästi varustatud isiklike nutiseadmetega, mida saab kasutada nii koduülesannete tegemisel kui ka koolitunnis. Valdav osa õpilastest arvab, et õpetajad suunavad neid õppides digilahendusi kasutama parasjagu.
- Õpetajate valmisolekus erinevaid digiõppe võimalusi kasutada ilmnasid kevadisel distantsõppe perioodil suured lõhed. Kui pooled õpetajad viisid igapäevaselt või iganädalaselt läbi videotunde ja kasutasid olemasolevat digiõppevara, siis teine pool õpetajatest tegi seda üksikjuhtudel või üldse mitte. Seega tuleb tõsta õpetajate teadlikkust olemasolevast digiõppevarast ja erinevate õpetamismeetodite võimalustest videotundide läbiviimisel.
- Kutse- ja kõrghariduses on digipöörde programmi vaatepunktist olulisemad IKT valdkonda vastuvõetute, õppijate ja lõpetajatega seotud trendid. IKT valdkonda vastuvõetute osakaal on üldiselt kasvanud: kui 2013/2014. õppeaastal moodustasid IKT valdkonda vastuvõetud 8,8%,

siis 2019/20. õppeaastal oli see näitaja 11,4%. Siiski vähenes vastuvõetute osakaal käesoleval õppeaastal – IKT õppekavadele vastuvõetuid oli 10,6% kõigist õppima asujatest.

- 2020/21. õppeaastal õpib IKT kutsehariduse õppekavadel 2537 õppijat, mis on 9,9% kõigist kutseõppes õppijatest, s.o 118 võrra rohkem kui eelmisel õppeaastal. IKT kutseõppe õppekavade lõpetajaid oli 2019/20. õppeaastal 486 (21 võrra vähem kui 2018/19 õa) ehk 5,9% (4,1% võrra vähem kui 2018/19. õa).
- Kõrghariduse IKT õppekavadel õpib 2020/21. õppeaastal 4941 üliõpilast ehk 10,6% kõikidest üliõpilastest. Eelmise aastaga võrreldes on kõrghariduse IKT õppekavadel õppijaid nii absoluutarvus kui osakaaluna veidi rohkem (295 ja 0,6% võrra). Viie aasta taguse ajaga (2015/16. õa) võrreldes on IKT õppekavade populaarsuse kasvu trend selgemalt näha. Viis aastat tagasi õppis IKT kõrghariduse õppekavadel 771 õpilast vähem kui 2020/21. õppeaastal ning nende osakaal oli 2,4 protsendipunkti võrra väiksem.
- LTT kutseõppekavadel (IKT + loodusteadused, matemaatika ja statistika + tehnika, tootmine ja ehitus) õpib sel õppeaastal 12 046 õpilast (958 võrra rohkem kui eelmisel õppeaastal) ehk 47,2% kõigist kutseõppe õpilastest. Ehkki LTT kutseõppekavadel õpivad pea pooled kutseõppe õpilastest, on nende populaarsus võrreldes viie aasta taguse ajaga veidi langenud (siis õppis LTT õppekavadel 48,6% kutseõppe õpilastest). Kõrghariduses on LTT õppekavad vähem populaarsed. 2020/21. õppeaastal õpib LTT õppekavadel 14 418 üliõpilast (30,9% kõigist üliõpilastest). Võrreldes viie aasta taguse ajaga on ka LTT kõrghariduse õppekavadel õppijate hulk vähenenud – 2015/16. õppeaastal õppis LTT õppekavadel u 1500 inimest rohkem.
- LTT kõrghariduse õppekavade lõpetajate osakaal oli eelmisel õppeaastal 27,4%, st seatud eesmärgi (29%) ei saavutatud. 2019. aastal moodustasid LTT erialade⁴⁵ lõpetajad kõrghariduses 27,9% (2018. a 27,7%; 2017. a 28,8%; 2010. a aga näiteks 23,6%), st sel aastal liikumise suhtasemest isegi veidi kaugemale. LTT populaarsus võiks suureneda ka kõrghariduses, kuid praegu ei ole tervikvaates seda märgata. Kui nt digiteemasid tutvustatakse hariduses süsteemselt juba alates 2015. aastast (Progetiigri teavitustöö, populariseerimine jm) ning IKT populaarsus kasvab, konkursid on tugevad ja palju kandidaate ka 30+ vanuses, siis langenud on tehnika, tootmise ja ehituse valdkonna üliõpilaste arv, eriti kui võrrelda 2015/16. õa-ga. Loodus- ja täppisteadustes on olnud seis stabiilne.
- Samas on digipöörde programmi vaates olulisem, et IKT valdkonnas on vastuvõetute, õppijate ja lõpetajatega seotud näitajad kooskõlas OSKA soovustega ehk kasvutrendis. PISA 2018 näitas, et noorte huvi on kasvanud LTT ja tervishoiu erialade ametite vastu, kuid erinevus poiste ja tüdrukute LTT (eriti IT) karjääriorientatsioonis on endiselt suur. Kui 2015. aasta PISA uuringus märkis 20% Eesti tüdrukutest, et soovib töötada loodus- ja tehnikateaduste, IKT või tervishoiu spetsialistina, siis 2018. aastal oli see osakaal juba 29%. Poiste huvi nende ametite vastu on samuti kasvanud (29%-lt 37%-le), sooline erinevus karjääriootustes on püsinud pigem stabiilsena. Peaaegu viiendik Eesti poistest soovib töötada IKT-spetsialistina, kuid tüdrukute seas on IKT-huvilisi ainult 2%.

Õpilaste juurdepääs internetile ja digiseadmetele

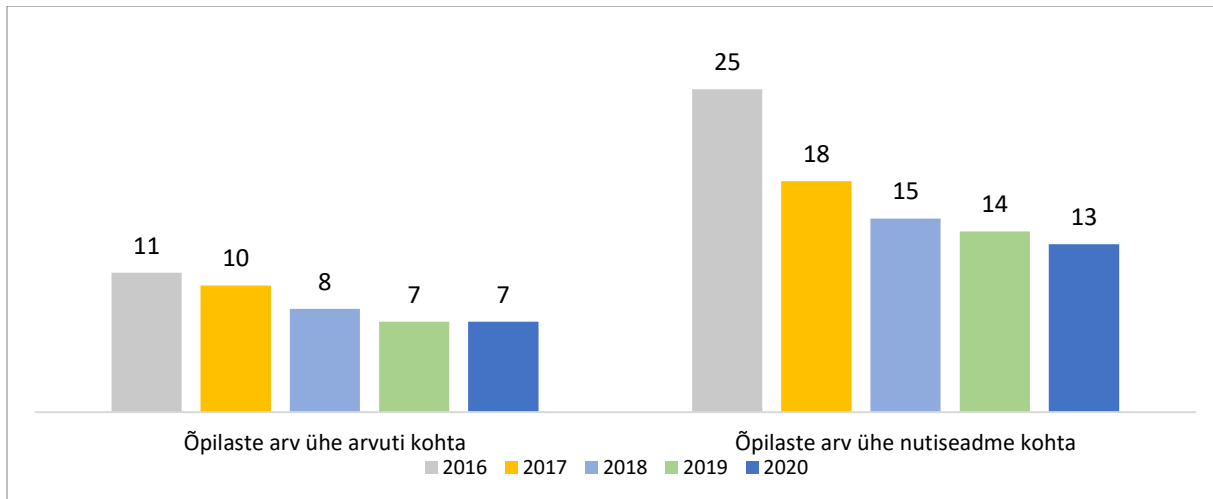
- 2020. kevadel tekkinud vajadus minna väga lühikese etteteatamisajaga kõikides koolides distantsõppele näitas, kui võrd oluline on tagada õppijatele juurdepääs digiseadmetele ja kiirele internetile. Tallinna Ülikooli distantsõppe uuringus⁴⁶ selgus, et üle 2/3 õpilastest oli sel perioodil võimalus kasutada õppetöös osalemiseks isiklikku või lapsevanema arvutit, vähemal määral olid kasutusel tahvelarvutid. Vajadus laenutada koolist arvuti oli vähem kui 10% uuringus osalenud peredest. Internetiühenduse kvaliteeti hindas heaks või väga heaks ligi 80% vanematest ja õpilastest ning vähem kui 1% vastanutest tõi välja, et neil puudus internetiühendus. Võrreldes teiste Balti- ja Põhjamaade õpilastega oli Eesti 10–18-aastastel parem ligipääs digitaalsetele töövahenditele – 80% lastest hindas ligipääsu heaks.⁴⁷

⁴⁵ Loodus- ja täppisteadused; informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiad; tehnika, tootmine ja ehitus.

⁴⁶ Tammets, K., Ley, T., Eisenschmidt, E., Soodla, P., Sillat, P.J., Kollom, K., Väljataga, T., Loogma, K., Sirk, M. (2021) Eriolukorrast tingitud distantsõppe kogemused ja mõju Eesti üldharidussüsteemile. Vahearuanne. Tallinna Ülikool.

⁴⁷ Ipsos (2020). Laste e-õppe kogemused COVID-19 eriolukorra ajal.

- Koolide digiseadmetega varustus paraneb iga aastaga. Kui veel 2016. aastal oli Eesti koolides keskmiselt üks arvuti 11 õpilase kohta ja üks nutiseade 25 õpilase kohta, siis 2020. aastal on need näitajad 7 ja 13, kuigi õpilaste arv üldhariduskoolides on samal ajal kasvanud. 2020/21. õppeaastal on üldhariduskoolides⁴⁸ õpilaste kasutuses 45 386 arvutit, 11 745 nutiseadet ja 10 529 robotika-, elektroonika- ja mehhatroonikakomplekti. Võrreldes eelmise õppeaastaga on õpilaste kasutuses olevate nutiseadmete arv kasvanud ca 600 seadme võrra. Samas pole EHISe andmetel kümnnes koolis õpilaste kasutuses ühtegi arvutit ja 74 koolis ühtegi nutiseadet.

Joonis 2. Keskmine õpilaste arv õpilaste kasutuses olevate arvutite ja nutiseadmete kohta üldhariduskoolides.
Allikas: EHIS

Märkus: Keskmine õpilaste arv ühe arvuti ja ühe nutiseadme kohta on saadud kogu õppijate arvu jagamisel koolis õpilaste kasutuses olevate arvutite või nutiseadmete arvuga.

- Aina enam kasutatakse koolides õpilaste isiklikke seadmeid, mistõttu koolide varustus arvutite ja nutiseadmetega ei kajasta kõiki kooli õppetegevuses õpilaste kasutuses olevaid seadmeid. 2020. aasta rahuloluküsitluse andmeil on 4. klassi õpilastest 90%-l (2019. a 89%-l), 8. klassi õpilastest 96%-l (2019. a samuti 96%-l) ja 11. klassi õpilastest 97%-l (2018. a 98%) nutiseade, mida saab kasutada ka väljaspool kooli.
- 2020. aasta rahuloluküsitluse andmeil on kõige sagedasem (s.o viimase poole aasta jooksul igal nädalal üks või mitu korda) tegevus, mida õpilased IKT vahendite abil teevad, internetist info otsimine (4. klassi õpilastest 29%, 8. klassi õpilastest 39% ja 11. klassi õpilastest 58%). 4. klassi õpilaste puhul on sageduselt teisel kohal arvutis ülesannete lahendamine või õppemängude mängimine (28% õpilastest). 8. klassi õpilaste jaoks on sageduselt teisel kohal tunnis või kodutööna digikeskkonnas ülesannete lahendamine (19% õpilastest). 11. klassi õpilastel on sageduselt teisel kohal kirjalike tööde vormistamine digikeskkonnas (22% õpilastest).

Õpilaste digioskused ja digivahendite kasutus

- 2020. aasta kevadel jäi eriolukorra tõttu ära kahel eelneval aastal toimunud digipädevuste tasemetöö (see toimub 2021. a mais). Seetõttu puuduvad objektiivsed võrdlusandmed, et samadel alustel hinnata õpilaste digipädevuste tasemes toimunud muutust.
- Enne koolide üleminekut distantsõppele toimus rahuloluküsitlus, mille järgi arvab enamik õpilasi, et õpetajad suunavad neid digilahendusi kasutama parasjagu (4. klass – 64%, 8. klass – 59% ja 11. klass – 73%⁴⁹). Aasta-aastalt on kasvanud õppijate rahulolu koolis õpetatavate digioskustega. Kõige enam on sellega, kui palju õpetatakse koolis õppimiseks vajalikke

⁴⁸ v.a. täiskasvanute gümnaasiumid

⁴⁹ 2019. aastal 4. klass – 61%, 8. klass – 56%, 11. klass – 71%. 2018. aastal 4. klass – 59%, 8. klass – 54% ja 11. klass – 69%.

digioskusi, rahul 4. klassi õpilased (72% arvas, et parasjagu; 2019. a 70%, 2018. a 69%). 8. klassi õpilastest 45% (2019. a 47%, 2018. a 48%) ning 11. klassi õpilastest 53% (2019. ja 2018. a 57%) arvab, et koolis ei õpetata õppimiseks vajalikke digioskusi üldse või õpetatakse liiga vähe.

- Kevadisel distantsõppeperioodil kasutas 54% õpilastest enda hinnangul õppetöös vähemalt kord nädalas digiõppevara ning veerand õpilastest ei teinud seda üldse. Klasside lõikes olid märkimisväärsed erisused – 5. klassis puutus digiõppevara kasutamisega kokku kolmveerand õppijatest, 8. klassis kaks kolmandikku õpilastest ja 11. klassis pooled õpilased. Videotundides osales igapäevaselt või iganädalaselt 54% õpilastest, kuid ligikaudu veerand õppijatest ei teinud seda kunagi. Samuti selgus õpilaste tulemustest, et 5. ja 11. klassi õpilastel oli 8. klassiga võrreldes sagedamini videotunde.⁵⁰
- Opiq kasutusaktiivsuse andmete alusel kasutas kevadisel distantsõppe perioodil iganädalaselt Opiq platvormil olevaid digiõppematerjale 41% esimese kooliastme, 75% teise kooliastme ja 80% kolmanda kooliastme õpilastest.
- Arvuti kasutamine õppetöös nii koolis kui mujal meeldib enamikule õpilastest – rahuloluküsitlustes hindas 69% 8. klassi ja 65% 11. klassi õpilastest, et see aitab muuta õppimist huvitavamaks. 61% 8. klassi ja 71% 11. klassi õpilaste hinnangul saavad nad seeläbi õppida endale sobivas tempos, kohas ja ajal. Tähelepanuväärselt ainult ligi pooltele õpilastele (52% 8. ja 53% 11. klassi õpilastest) meeldib õppetöös arvutit kasutada, kuna see võimaldab neil kasutada ja arendada oma digioskusi. Vaid vähestele õpilastele ei meeldi arvuti kasutamine õppetöös, sest ei ole häid digitaalseid õppematerjale (6% 8. klassi ja 8% 11. klassi õpilastest), sest õpetajad ei oska digimaterjale ja -vahendeid hästi kasutada (10% 8. klassi ja 11% 11. klassi õpilastest), ning seetõttu, et nende hinnangul ei aita see tulemuslikult õppida (8% 8. klassi ja 11% 11. klassi õpilastest).
- Kõige rohkem (vähemalt 1–2 korda nädalas) kasutatakse arvutit võõrkeelte tundides (37% 8. klassi ja 48% 11. klassi õpilaste hinnangul) ja loodusainetes (32% 8. klassi ja 36% 11. klassi õpilaste hinnangul). Kõige vähem kasutatakse arvutit kehalises kasvatuses (86% 8. ja 11. klassi õpilaste hinnangul üldse mitte).⁵¹

Õpetajate digioskused ja digivahendite kasutus

- Kevadise distantsõppe ajal kasutasid üldhariduskoolide õpetajad kõige sagedasema lahendusena enda koostatud ülesandeid, mida loodi peamiselt tekstitöötlustarkvaraga – 47% õpetajatest tegi seda igal nädalal ja 12% iga päev. Videotunde tegi iga nädal või iga päev 55% õpetajatest ja digiõppevara kasutasid vähemalt iga nädal pooled õpetajad. Eelkõige tegid iga nädal või iga päev videotunde algklasside õpetajad (68%) ja õpetajad, kes õpetasid 10.–12. klassis (65%), vähem 4.–6. klasside õpetajad (58%) ja kõige vähem 7.–9. klasside õpetajad (48%). Digiõppevara kasutasid kõige rohkem algklassiõpetajad (ligi 60% vähemalt kord nädalas) ja kõige vähem gümnaasiumiõpetajad (30% vähemalt kord nädalas). Ülesannete lahendamiseks mõeldud veebirakendusi kasutas iga nädal või iga päev 36% õpetajatest. 24% õpetajatest ei teinud kevadise distantsõppe ajal ühtegi videotundi ja 21% tegid seda üksikudel juhtudel. Opiqu ja E-koolikoti digitaalset õppevara kasutas üksikjuhtudel 22% õpetajatest ja 28% ei teinud seda üldse.⁵²
- Tallinna Ülikooli distantsõppe uuringust ilmnes, et peamine põhjus, miks õpetajad koostasid ise ülesandeid ja vähem kasutasid olemasolevat digiõppevara, on vähene teadlikkus digiõppevara võimalustest. Mitmed õpetajad tõid välja, et nad said alles distantsõppe ajal teada E-koolikoti võimalustest ega hakanud seetõttu oma materjale välja vahetama. Õpetajad, kes kasutasid Opiqu ja E-koolikoti võimalusi, tõid aga avatud vastustes välja, et ilma nendeta oleksid nad olnud suuremates raskustes.

⁵⁰ Tammets, Ley jt (2021)

⁵¹ Rahuloluküsitlused 2020

⁵² Tammets, Ley jt (2021)

- Mitmed distantsõppe uuringud⁵³ toovad esile, et nii õpilastes kui vanemates tekitab segadust erinevate digikeskkondade rohkus. Eelistatakse, et erinevaid digitaalseid keskkondi oleks vähem ja kooli tasandil oleks tehtud selged kokkulepped, milliseid platvorme kasutatakse. Samas ilmnes Telia distantsõppe uuringust, et Eesti koolide e-õppesüsteemid on paremini välja arendatud, kui teistes Balti- ja Põhjamaades.⁵⁴
- Distantsõppe kogemus on kujundanud õpetajate hinnanguid tehnoloogia võimalustest õppetöö rakendamise osas pigem positiivses suunas. Eesti Haridusfoorumi distantsõppe uuringu järgi meeldis mõnele õpetajale distantsõpe sedavõrd hästi, et nende hinnangul võiks edaspidi kogu aeg kombineerida distantsõpet tavaõppega.⁵⁵ Tallinna Ülikooli distantsõppe uuringus hindas 2/3 õpetajatest, et jääb tulevikus tehnoloogilisi võimalusi õppetöös varasemaga võrreldes rohkem kasutama. 58% õpetajatest hindas, et tehnoloogia on tõhus vahend uute teemade tutvustamiseks õpilastele, ja sama paljud nõustusid, et tehnoloogia on tõhus vahend koostöö soodustamiseks. Kolmveerandi õpetajate hinnangul on tehnoloogia tõhus vahend õppesisu jagamiseks.⁵⁶

IKT oskused ja tööturg

- PISA 2018 andmeil on Eesti 15-aastaste seas kõige populaarsemaks ametiks IKT-spetsialist. Poiste ja tüdrukute eelistused erinevad – kui pea viiendik poistest soovis 2018. a tulevikus töötada IKT-spetsialistina, siis tüdrukute seas on see näitaja 2%. IKT oluliselt madalam populaarsus tüdrukute seas iseloomustab kõiki PISA uuringus osalenud riike – mitte üheski riigis ei ületanud IKT-spetsialistina töötada soovivate tüdrukute osakaal 3%.⁵⁷ See näitab, et iganenud soorollide mõju IKT õppe kuvandile on visa taanduma.
- IKT haridus kui digisisu loomise õppimine (programmeerimine, robotika, veebidisain vmt) ei ole ühtlaselt kättesaadav. Kuigi 2018. aastal kinnitasid peaaegu kõik koolide pidajad, et tagavad IKT hariduse kättesaadavuse kõigile õpilastele, oli 2019/20. õppeaastal 126 õppeasutust, kus IKT õppeaineid ei õppinud ükski õpilane. Õppeasutusi, kus IKT õppeaineid õppisid vähemalt pooled õpilased, oli 133 ja õppeasutusi, kus IKT õppijate osakaal oli 90% oli 33. Vaid 23 õppeasutust pakuvad IKT aineid kõigile oma õpilastele.⁵⁸ Samas osaleb IKT hariduse toetamiseks HTM poolt ellu kutsutud Progetiigri programmis juba 98% üldhariduskoolidest ja 99% lasteaedadest.⁵⁹ 2020. aastal sai Progetiigri programmist seadmete soetamiseks toetust 171 haridusasutust.
- Statistikaameti andmetel oli 2020. a IKT ettevõtetes keskmine tööga hõivatud isikute arv üle 30 000 (IV kv) ning see on aasta-aastalt kasvanud. 2016. a OSKA IKT valdkonna raportis toodi välja, et magistrikraadi omandanute osakaal kõrgharidusega IKT spetsialistide seas peab oluliselt suurenema. Uuringus prognoositi tervikuna IKT-spetsialistide hõives märkimisväärset kasvuvajadust, seda nii IKT-sektoris kui ka väljaspool⁶⁰. Kõige suuremat kasvu hinnati tarkvara- ja süsteemide arendusega seotud töökohtade arvus. COVID-19 tingitud majanduskriisi ja 10 aasta taastumisperspektiivide valguses võib hinnata, et kirjeldatud muutused on 2016. aasta uuringus tooduga võrreldes sarnased. Nõudlus IKT-süsteemide ja tarkvara arendajate järele on IKT-sektoris ja väljaspool seda jätkuvalt suurem kui koolituspakkumine. Kui varasemas OSKA uuringus jäi kõlama sõnum, et IKT-valdkond vajab laiapõhjaliste

⁵³ Nt Carretero Gomez, S., Napierala, J., Bessios, A., Mägi, E., Pugacewicz, A., Ranieri, M., Triquet, K., Lombaerts, K., Robledo Botcher, N., Montanari, M. and Gonzalez Vazquez, I. (2021). What did we learn from schooling practices during the COVID-19 lockdown, EUR 30559 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg.; Lauristin, M., Loogma, K., Erss, M., Vernik-Tuubel, E.-M., Sarv, E.-S. (2020). Õpilaste, õpetajate ja lastevanemate toimetulek koroonakriisi aegses kaugõppes. Eesti Haridusfoorum.

⁵⁴ Ipsos (2020)

⁵⁵ Lauristin, Loogma jt (2020)

⁵⁶ Tammets, Ley jt (2021)

⁵⁷ Tire, Puksand jt (2019)

⁵⁸ EHIS

⁵⁹ Haridus- ja Noorteamet

⁶⁰ Mets, U., Leoma, R. (2016). Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: Info- ja kommunikatsiooni tehnoloogia. Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteem OSKA. SA Kutsekoda.

valdkondlike ja valdkonnaüleste teadmiste ning oskustega spetsialiste, siis majanduskriisist tulenevalt kerkis esikohale vajadus kasvatada IKT sektori ekspordivõimekust.

- Võrreldes 2013/2014. õppeaastaga on IKT valdkonna magistriõppesse vastuvõetute arv tõusnud 292-st 588-ni ning õppijate arv 793-st 1474-ni 2020/21. õppeaastal. IKT valdkonna magistriõppe lõpetas 2019/20. õppeaastal 331 üliõpilast, mis on samuti märksa enam kui 2013/14. õppeaastal (136 lõpetajat).
- Interneti kasutavate 16–74-aastaste Eesti elanike osakaal on Statistikaameti andmetel seni jõudsalt kasvanud. Kui 2012. aastal oli nimetatud vanusegrupis interneti kasutamise oskusega elanike osakaal 65%, siis 2019. aastaks oli näitaja esmakordselt tõusnud 90%-ni (st 10% elanikest ei kasuta interneti). Sel aastal langes näitaja taas alla 90% piiri – 89,1%-ni. Eesmärgiks seatud 95% jäi seega saavutamata ning praeguse seisuga on näitaja langenud ka allapoole 2019. aastaks seatud eesmärki (90%).

2.1.2. Ülevaade programmi meetmete elluviimisest

Meede 1. Digikultuuri loomine õppeprotsessi

Meetme eesmärk: õppijate ja õpetajate digipädevuse arendamine

Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	tegelik			
Põhikoolilõpetajate osakaal, kellel on tõendatult olemas IKT baasoskused (%)*	80	82	84	83	100	ei mõõdetud	100	100	100

* Aastate 2016 ja 2017 näitaja on arvatud rahulolu uuringu tulemuste põhjal. Küsitlustes mõõdeti nende 8. klassi õpilaste osakaalu, kes hindasid oma IKT oskuste taset keskmisest paremaks. 2018. a tulemus pärineb katselisest digipädevuste tasemetööst, mille järgi 84% 9. klassi õpilaste oskused olid keskmised või üle keskmise. 2019. aasta tulemus põhineb edasi arendatud digipädevuste tasemetöö tulemustel. Kahe tasemetöö tulemused ei ole võrreldavad, sest 2019. aastal arendati testi ja selle eristusvõimet oluliselt edasi.

Olulisemad tegevused

- 2020. aasta testiks arendati **digipädevuste tasemetööd** edasi, kuid 2020. aasta kevadel jäi kahel eelneval aastal toimunud tasemetöö eriolukorra tõttu ära. Tasemetöö toimumine on kavandatud 2021. aasta maisse.
- Õppekavaarenduses alustati digipädevustega seotud õpitulemuste integreerimist kõigi ainevaldkondade kavadesse.
- IT hariduse kättesaadavust toetavas ProgeTiigri programmis osalevad sisuliselt kõik üldhariduskoolid ja lasteaiad, 2021. aastaks on programm jõudnud 98% koolide ja 99% lasteaedadeni. Olulised tegevused:
 - 2021. aastal arendatakse edasi informaatika ainekava;
 - alustatakse III kooliastme õppematerjalide loomist;
 - alushariduses on fookuses õppematerjalide süsteemsem koondamine/koostamine.
- Erinevaid gümnaasiumi IT valikkursusi pakub 40 kooli.
- Jätkub IT Akadeemia kutsehariduse programm (vt täpsemalt kutsehariduse programmi peatükist).
- **Õpetajate täienduskoolitus.** Aastatel 2016–2017 läbi viidud põhikoolide digiküpsuse enesehindamise põhjal ajakohastati ja kujundati ümber õpetajate täienduskoolitusprogrammid. Jätkati tasuta täienduskoolituste pakkumist õpetajatele, haridusspetsialistidele ja koolijuhtidele.

Meetme 1 kinnitatud lõplik eelarve 2020. aastal oli **3,4** miljonit eurot. Tekkepõhised kulud moodustasid **1,7** miljonit eurot (vt täpsemaid andmeid kõigi programmide meetmete ja tegevuste eelarvete täitmise kohta lisast 1).

Meede 2. Eelduste loomine digikultuuri integreerimiseks õppetöösse

Meetme eesmärk: kvaliteetse digitaalse õppevara oskuslik kasutamine muudab õppimise ja õpetamise efektiivsemaks ja õppija vajadusi enim arvestavaks.

Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	tegelik			
Valdkondade arv, milles on välja töötatud uuenduslik õppevara	6	7	8	11	12	11	12	12	-

Aastaga uusi valdkondi ei lisandunud, kuid indikaatori täitmisega ollakse sihttaseme lähedal ja struktuurifondide perioodi lõpuks siht tõenäoliselt saavutatakse.

Olulisemad tegevused

- Välja on töötatud suures mahus **digitaalseid õppematerjale**.
 - E-koolikotis on u 20 000 digitaalset õpiobjekti. E-koolikoti kasutajate arv on oluliselt kasvanud (5000 kasutajat päevas⁶¹), 2020. aastal toimunud konkurssile digitaalsete õppematerjalide loomiseks ja E-koolikotti lisamiseks esitati pea 100 uut õppematerjali. Et motiveerida õpetajaid ise koostama õppematerjale ning samas tutvustada neile E-koolikoti võimalusi, on konkurss välja kuulutatud ka 2021. aastal.
 - Mitmed programmi raames arendatud e-testid (loodus III–IV, matemaatika I–II) ning üldpädevuste hindamisinstrumendid (digipädevustest, ettevõtluspädevuse test) on arendustsüklist väljunud. Teised testid on veel arendusfaasis.
 - Põhikooli digiõpikute kasutusaktiivsus on võrreldes varasemate aastatega kasvanud, platvormile on lisandunud arvestatav hulk õpikuid, mis hõlmavad kogu põhikooli õppekava. 2020/21. õppeaastal on Opiq tasuta kasutada kõigile üldharidus- ja kutsekoolidele (seejärel hankeleping lõpeb, kuid HTM annab digiõppematerjalide ostuks koolidele lisarahastust). Opiqu põhikoolimaterjale kasutati kõikides omavalitsustes ja kokku 509 koolis, sh 31 riigikoolis ja 45 erakoolis. Alates 1. oktoobrist 2020 tehti Opiqu ja Foxcademy õppematerjalid tasuta kättesaadavaks ka gümnaasiumiastmes. Esmase kasutusstatistika järgi saab öelda, et Opiqu gümnaasiumimaterjale kasutati peaaegu kõikides KOVides (v.a Kihnu ja Muhu vallas) ja kokku 435 koolis, sh 51 riigikoolis ja 37 erakoolis.
 - Sügiseks valminud 12 põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava (LÕK) digiõpikut on saanud positiivse tagasiside ning kasutajate poolt hästi vastu võetud. Lisaks sellele valmis LÕK õpilaste digipädevusmudel, mis toetab arengule vastavate digipädevuste arendamist.
- Koole toetati õppe praktilisemaks muutmisel **uuenduslike ja mitmekesiste õppevahendite** soetamise ning **e-teenuste** arendamise kaudu
 - 94 kooli ja 91 lasteaeda toetati IKT hariduse õpetamiseks vajalike eriseadmetega, sh haridusrobotid (Progetiiger).
 - Õppe praktilisemaks muutmist ja koolide omavahelist koostööd toetati õppevara ühiskasutuse projektide kaudu (Klass+).
 - Digitaalse õppevara portaali on vastavalt õpetajate tagasisidele edasi arendatud ja selle kasutajate arv on neljakordistunud.
 - 41-s kutseõppeasutuses ja rakenduskõrgkoolis juurutati uus õppeinfosüsteem Tahvel.
 - Valmistati ette EHIS2 teine arendusetaap ja sõlmiti koostööleping selle arendamiseks.
 - Jätkus projektide rahastus toetusmeetmest „Nutika õppevara arendamine ja koolidele kättesaadavaks tegemine“.
 - Koolide IKT taristu uuendamise programmist on 2020. aasta lõpuks kohtvõrgud kaasajastatud 45 koolis. Valdavas enamikus koolides kaasajastati nii kaabeldus kui seadmed (kokku 36 kooli), osades (9 kooli), kus kaabeldus on hiljuti väljaspool programmi kaasajastatud, aga ainult kohtvõrgu seadmed. Koos programmi esimese etapiga (2016–2018, 154 kooli) on IKT taristu praeguseks uuendatud 199 koolis. Eesmärk on 2022. aasta lõpuks jõuda 318 kooli taristu uuendamiseni.

⁶¹ Kevadise eriolukorra ajal oli kõrghetkedel kuni 100 000 külastust nädalas.

- HTM toetas 2020. a MTÜ Lastekaitse Liitu algatuse „Igale koolilapsele arvuti“ koordineerimisel 400 000 euroga, et abivajavate peredeni jõuaks õppetöös mõeldud arvutid. Esimesed arvutid jõudsid õppijateni alates märtsist 2021 ning jäävad kooli haldusesse.

Esinenud probleemid

Ilmnunud on vajadus oluliselt mahukamate ja mitmekesisemate tugitegevuste järele, et toetada väljatöötatud digiõppevara ja e-hindamisinstrumentide kasutuselevõttu. See on 2021. aasta tegevusplaanide fookuses. Lisaks on vaja selget plaani juba koostatud õppevara kaasaegsena ja ajakohasena hoidmiseks ja selle kasutuselevõtu toetamiseks. Selleks on kavas 2021 koostada õppevara haldusmudel.

Meetme 2 kinnitatud lõplik eelarve 2020. aastal oli **11,8** miljonit eurot. Tekkepõhised kulud moodustasid u **8** miljonit eurot.

2.1.3. Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Tänu digipöörde programmile on digilahendused ja digipädevuse taseme tõus muutnud hariduse kättesaadavamaks, mitmekesisemaks ja tõhusamaks. Üldhariduskoolide ja kutseõppeasutuste digitaristu on heal tasemel. Seni tehtud investeeringud, nt 2020. aastal jätkunud koolide võrguühenduse nüüdisajastamine, e-õppevara väljatöötamine ja kasutuselevõtt jm, on aidanud haridussüsteemil kohaneda COVID-19 pandeemia ajal muudetud õppekorraldusega. Siiski on vaja senisest enam tähelepanu pöörata õpetajate valmisolekule ja oskusele digilahendusi koolides metoodiliselt korrektselt ja tulemuslikult kasutada. Distantõppe kogemus näitas, et õpetajate, koolitajate ja koolijuhtide oskused õppeprotsessi ja -keskkonda mitmekesistada on ebaühtlased, mh ei kasutata maksimaalselt ära digilahenduste potentsiaali. Oluline on läheneda süsteemselt kõigi koolide ja õpilaste digipädevuse arendamisele, sõnastades riikliku õppekava õpitulemustes digipädevuse osaoskused. Ühtlasi on oluline jätkata personaliseeritud õpetee visiooni rakendamiseks vajalike arendustega, sh riikliku õppekava väljundite viimine masinloetavasse vormi, „nutika“ õppevara mahu ja kvaliteedi kasv, e-keskkonnas toimivate diagnostiliste testide kättesaadavuse suurendamine, uuringute läbiviimine ning koostöös teadusasutustega õpianalüütika lahenduste piloteerimine. Nende tegevustega jätkatakse uue strateegiaperioodi haridus- ja noorteprogrammi meetme 2 raames õppekavade ja õppekorralduse arendamise, õpitulemuste välishindamise, õpetajate koolituse, digitaalse õppevara arendamise, selle juurutamise ning koosvõimeliste infosüsteemide arendamise kaudu. Tulemuslikkuse seireks ja õppeasutustele kvaliteetse tagasiside andmiseks on vaja jätkata digioskuste hindamisvahendite arendamist, millega alustati eelmisel perioodil.

IKT oskuste arendamise valdkonnas on endiselt asjakohased 2016. a OSKA IKT valdkonna analüüsi põhijäreldused. IKT-sektoris ja ka väljaspool on märkimisväärne vajadus IKT spetsialistide järele. Kõige suuremat kasvu nähakse endiselt tarkvara- ja süsteemide arendusega seotud töökohtade arvus. Nõudlus IKT-süsteemide ja tarkvaraarendajate järele on IKT-sektoris ja väljaspool seda jätkuvalt suurem kui koolituspakkumine. Kui varasemas OSKA uuringus jäi kõlama sõnum, et IKT-valdkond vajab laiapõhjaliste valdkondlike ja valdkonnaüleste teadmiste ning oskustega spetsialiste, siis majanduskriisist tulenevalt kerkis esikohale vajadus kasvatada IKT sektori ekspordivõimekust. Uuringud näitavad, et digioskuste arendamise ja omandamise tase on erinevates sotsiaalmajanduslikes gruppides endiselt ebaühtlane. Majanduse ja ühiskonnakorralduse digipöörde kasu õiglaseks jaotuseks ning digitaalse kaasatuse suurendamiseks on kesksel kohal ajakohaste ja kõrgetasemeliste digioskuste tagamine kõikides eagruppides sõltumata sotsiaalmajanduslikust staatusest.

Erialasesse IKT haridusse ja oskustesse panustatakse edaspidi uue perioodi haridus- ja noorteprogrammi meetme 3 raames. Digioskused on läbivalt fookuses elukestva õppe suuna tegevustes, nt täiskasvanute täienduskoolituste pakkumisel, koolitusasutuste võimekuse suurendamisel, õppimisvõimaluste populariseerimisel ning ka ettevõtete digipädevuste taseme tõstmisel. IT hariduse kvaliteet ja kättesaadavus, sh regionaalne mõõde, on horisontaalselt oluline prioriteet nii töökohapõhises õppes, õppekavade arendamisel, kui ka hariduse ja töömaailma koostöövormide arendamisel. Lipulaevaks on IT Akadeemia programm kutse- ja kõrghariduses.

2.2. Tööturu ja õppe tihedama seostamise programm

Programmi eesmärk on viia õppimisvõimalused suuremasse vastavusse tööturu arenguvajadustega.

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia ja programmi näitajate saavutamisele:

Mõõdik	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
							siht	tege-lik			
Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64-aastaste) osakaal (%)*	29,5	28,9	28,5	28,6	27	27	25	25,9	25	25	25
1–3 aastat tagasi õpingud lõpetanud 20–34-aastaste tööhõive määr*	80,9	80,4	77,1	81,5	81,7	83,3	82	78,7	82	82	82
Tööandjate rahulolu elukestva õppe toimimisega**	metoodika väljatöötamisel										

*Elukestva õppe strateegia näitaja, **programmi näitaja.

2.2.1. Olulisemad muutused ja suundumused

Lõpetanute hõive ja sissetulek

Lõpetanute hõivet on võimalik seirata kahe erineva andmestiku põhjal: Eesti tööjõu uuringu andmeid (valimipõhine uuring) või registriandmeid kombineeriva „Edukus tööturu“ andmebaasi kasutades. Kui „Edukus tööturul“ metoodika arvestab Eesti hariduse infosüsteemis kajastatud lõpetanuid ning hõivatus tähistab nende lõpetanute osakaal, kes peale õpingute lõppu on tööga hõivatud (hõivatute % kõikidest lõpetanutest), siis tööjõu uuringu valimis on kogu Eesti elanikkond. Tabelis 1 välja toodud andmed põhinevad tööjõu uuringul.

- 1–3 aastat tagasi kutse- ja kõrgharidustasemel õpingud lõpetanud 20–34-aastaste inimeste tööhõive on sarnaselt üldise tööhõivega kuni 2020. aastani kasvanud, ületades üldiselt eelmise kriisi eelse taseme. Ootuspäraselt on võrreldes eelmise aastaga hõive langenud. Kõige enam on langenud meessoost lõpetanute hõive (ca 10% võrra). Endiselt on kõige enam hõives kõrghariduse ehk kolmanda taseme õppe lõpetanuid, hõivemäär 85,5% (tabel 1). Suured kõikumised andmetes tulenevad sellest, et indikaatori aluseks olevad andmed tuginevad Eesti tööjõu-uuringule (ETU), mille valimid on suhteliselt väikesed.

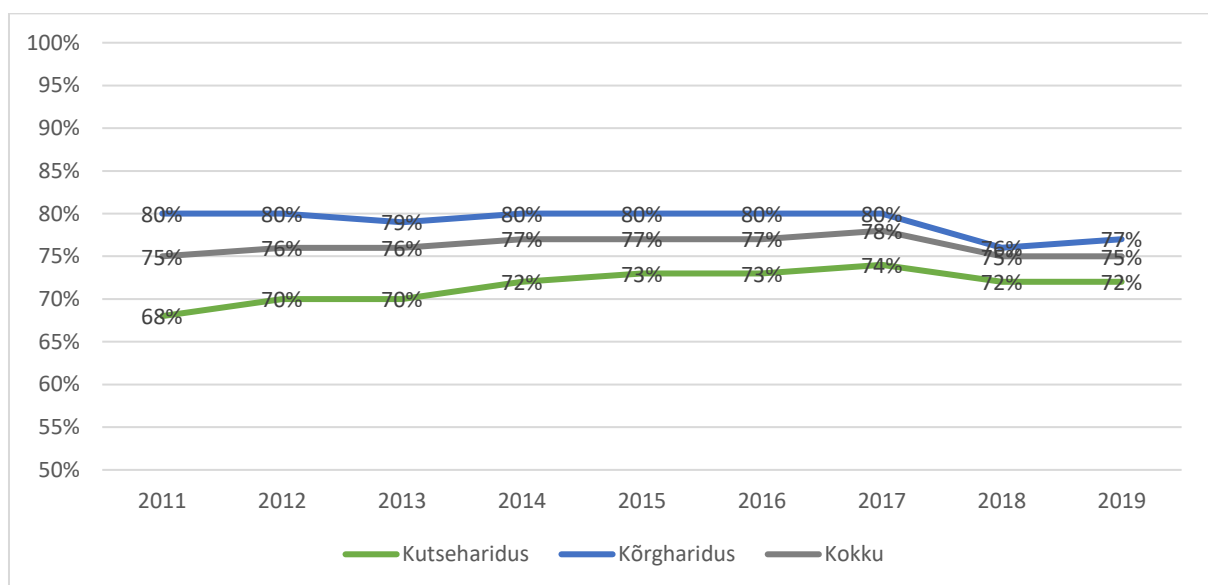
Tabel 1. 1–3 aastat tagasi õpingud lõpetanud 20–34-aastaste inimeste tööhõive määr ISCED 2011 tasemete järgi 2014–2020.

ISCED11	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Teise või kolmanda taseme õpe kokku (ISCED 2011 tase 3–8), sh	80,9	80,4	77,1	81,5	81,7	83,3	78,7
Naised	79,1	76,5	69,0	74,8	77,5	76,2	76,8
Mehed	82,8	85,2	87,7	88,5	85,5	90,2	80,7
Üldkeskharidus ja põhihariduse järgne kutseõpe; 2. taseme järgne 3. taseme eelne haridus (ISCED 2011 tase 3–4), sh	75,2	73,4	78,7	80,1	74,5	79,4	72,4
Üldharidus	66,6	47,2	71,2	60,9 ¹	68,8	62,6	62,8
kutseõpe	79,6	83,2	82,1	86,2	76,6	86,2	77,4
naised	73,7	67,1	73,4	73,2	67,8	72,8	70,9
mehed	76,5	77,9	83,6	84,9	79,5	84,5	73,5
Kolmanda taseme õpe (ISCED 2011 tase 5–8)	86,7	86,1	75,5	83	89	87,5	85,5

Allikas: Statistikaamet

Märkus: Info põhineb Eesti tööjõu-uuringu (ETU) andmetel, mis omakorda lähtub rahvusvahelisest metoodikast ja valimi määramise põhimõtetest. Valimid võivad olla üsna väikesed. Näiteks 2016. aasta kolmanda taseme hariduse omandanute hõivenäitaja järsk langus võrreldes eelneva aastaga tulenes lastega kodus olevate naiste arvu kasvust. Kuivõrd valimi rühm on suhteliselt väike (u 100 inimest), mõjutab ka väike lapsehoolduspuhkusel olevate noorte naiste arvu kasv märgatavalt hõivenäitajat.

- Kuigi EÕSs ja ka rahvusvaheliselt on kokku lepitud, et hõivet jälgitakse ETU baasil, saame nii hõivet kui sissetulekut oluliselt täpsemalt hinnata, analüüsides **kutse- ja kõrghariduse omandanute edukust tööturul eri registrite andmeid kasutades** („Edukus tööturul“ andmestik). Analüüsi kirjutamise hetkel ei olnud 2020. vaatlusaasta andmed veel kättesaadavad, mistõttu keskendutakse 2019. a andmele.⁶²
- Analüüsi „Edukus tööturul“ põhjal näeme, et kolmveerand perioodil 2005–2018 kutse- ja kõrgkooli lõpetanud inimestest on 2019. aastal tööga hõivatud⁶³ (joonis 3). Perioodil 2011–2019 on kasvanud kutseharidusega inimeste hõivatus – 68%-st 72%-ni. Kõrgharidusõppe lõpetanute tööhõive on mõnevõrra langenud, olles 2019. aastal 77%. Vaadeldud on kõiki vastavaks aastaks lõpetanud, nt 2011. a puhul 2005.-2010.a lõpetanud, 2012.a puhul 2005.-2011.a lõpetanud jne.

Joonis 3. Tööhõive muutused vaatlusaastatel 2011–2019.

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik.

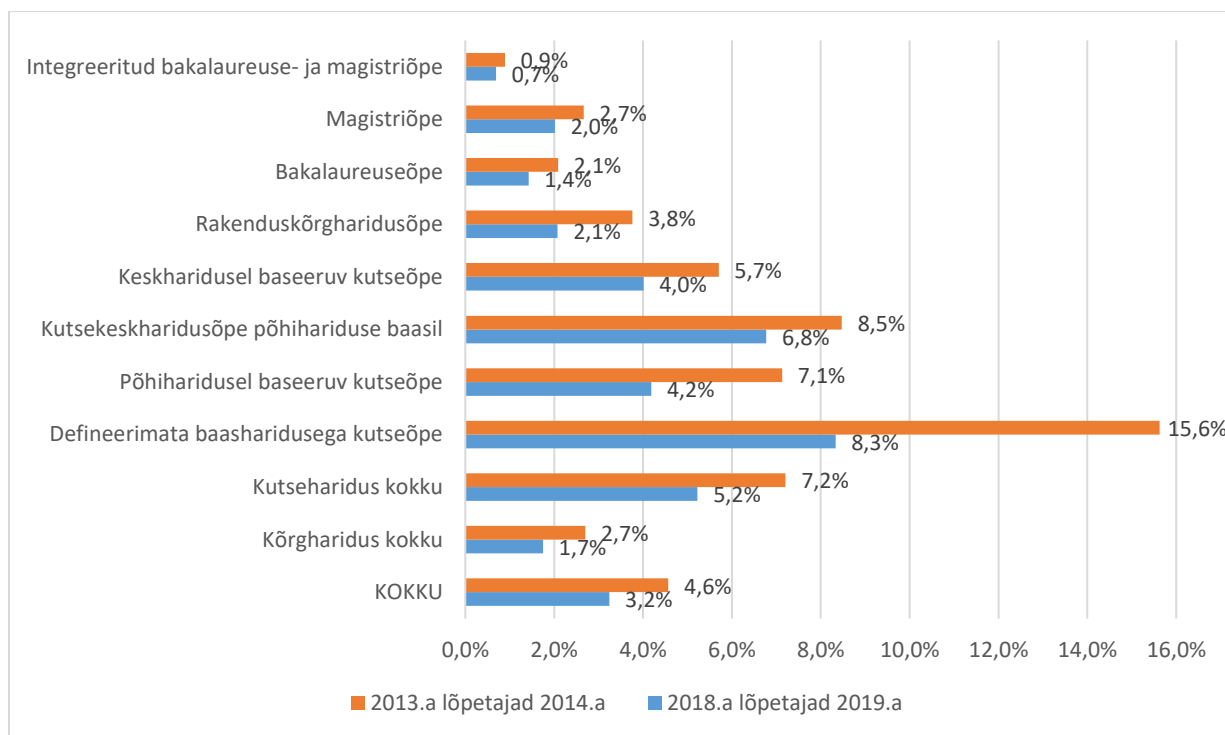
- 2018. aastal kutse- või kõrgharidusõppes õpingud lõpetanud inimestest on 2019. aastal tööga hõivatud 78%. Hõivatus on kõrgeim integreeritud bakalaureuse- ja magistriõppe lõpetanutel (86%), samuti on keskmisest kõrgem doktoriõppe, magistriõppe ja rakenduskõrgharidusõppe lõpetanute, aga ka põhiharidusel baseeruva kutseõppe lõpetanute hõivatute osakaal kõigist lõpetanutest. Õpete võrdluses on tööhõive madalaim põhihariduse nõudeta kutseõppe lõpetanutel (42% vs kutseharidusõppe lõpetanute keskmine 77%). Tervikuna on perioodil

⁶² Varem Statistikaameti läbiviidud analüüsi teeb alates 2016. aastast Haridus- ja Teadusministeerium. Lisaks kokkuvõtlikule analüüsile on Haridussilmas (<https://www.haridussilm.ee/ee/tasemeharidus/edukus-tooturul>) avaldatud kõigi kutse- ja kõrgkoolide aastatel 2005–2018 lõpetanute hõive- ja sissetulekuandmed aastate 2011–2019 kohta eri õppesuundades. Need andmed annavad võimaluse hinnata ka tööturunõudlust ja selle muutust erinevate kvalifikatsioonide puhul. Lisaks andmete avalikustamisele Haridussilmas koostatakse igal aastal kokkuvõtlik analüüs (2018. andmete analüüsi vt https://www.hm.ee/sites/default/files/edukus_tooturul_2020_1.pdf). Käesolevas aruandes on analüüsitud värskemaid andmeid, so 2019. aasta andmeid.

⁶³ Tööga hõivatus analüüsi „Edukus tööturul“ mõistes on kombinatsioon erinevatest tunnustest. Hõivatutena võetakse arvesse need lõpetanud, kes on vaatlusalusel aastal teeninud tulu (sh FIE ja dividendid) ning kelle tööga hõivatuse periood on olnud pikem kui töötuse periood.

2005–2018 lõpetanute osakaal, kes on tööga hõivatud 75%. Kõige kõrgem hõivatute osakaal on doktoriõppe lõpetajatel (82%) ja madalaim põhihariduse nõudeta kutseõppe lõpetajatel (54%).

- Töötute osakaal lõpetamisjärgsel aastal (vt joonis 4) on kõigil haridustasemetel vähenenud. Tervikuna oli 2018. aastal lõpetanud töötute osakaal 2019. aastal 3,2% (vrdl. 2013. a lõpetanute puhul 2014. a oli 4,6%). 2013. aastal lõpetanute osakaale lõpetamisjärgsel aastal 2018. aasta andmetega võrreldes näeme, et kõige rohkem on vähenenud defineerimata baasharidusega kutseõppe lõpetanud töötute osakaal (ca 7% võrra). Kõrghariduse eri õpete lõpetanute töötuse osakaal on olnud mõlemal vaatlusalusel aastal võrdlemisi madal.

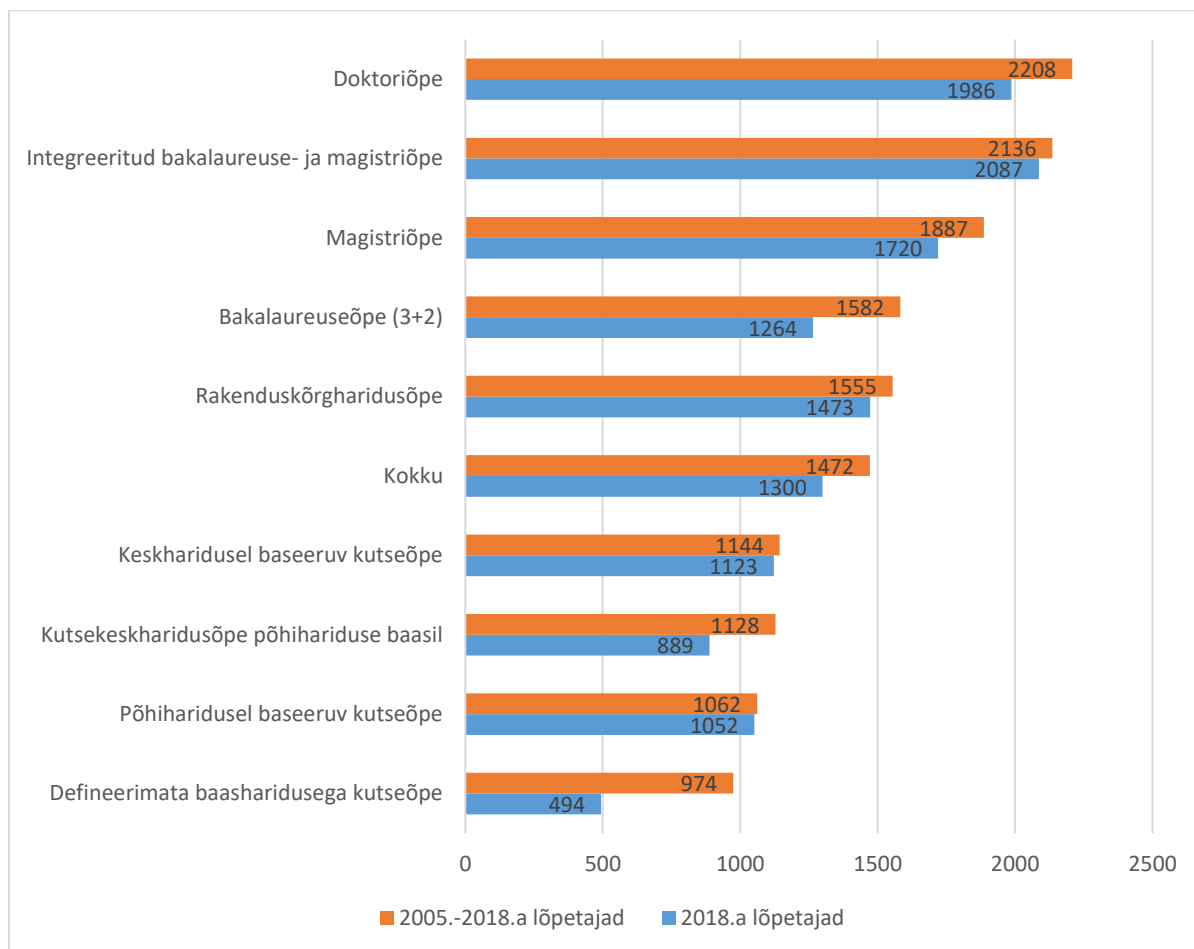
Joonis 4. Kutse- ja kõrghariduse lõpetanud töötute osakaal lõpetamisjärgsel aastal.

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Märkus: Vaadatud on 2013. a lõpetanute töötust 2014. aastal ja 2018. a lõpetanute töötust 2019. aastal.

- Tervikuna⁶⁴ on kutse- ja kõrgharidusõppe lõpetajate sissetulekud 2018. aastaga võrreldes kasvanud 8% (110 eurot). Õppesuunati kasvas enim matemaatika ja statistika suuna lõpetajate sissetulek (11%), üle 10% kasvasid veel keskkonna, füüsikaliste loodusteaduste ning humanitaaria õppesuundade lõpetajate sissetulekud.
- Kutse- ja kõrgkooli lõpetanute lõpetamisjärgseid sissetulekuid kajastab joonis 5. 2018. aastal lõpetanute sissetulek 2019. aastal on ca 170 eurot väiksem kõigi perioodil 2005–2018 lõpetanute palgast. Kõige suurem on palgaerinevus bakalaureuseõppe lõpetanute puhul, kus äsja lõpetanu teenib ca 300 eurot vähem kui pikemalt tööturul olnu.

⁶⁴ Võrreldud on perioodil 2005–2017 lõpetanute sissetulekut 2018. aastal ning perioodil 2005–2018 lõpetanute sissetulekut 2019. aastal.

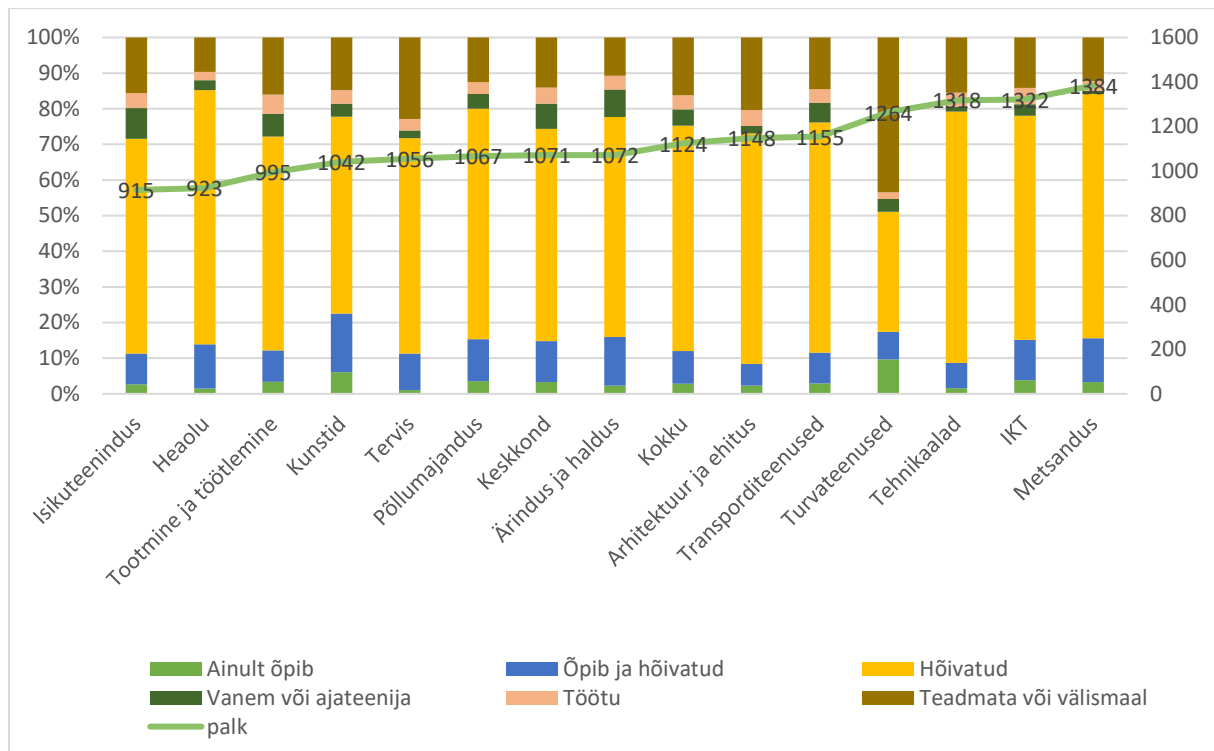
Joonis 5. Kutse- ja kõrghariduse lõpetanute sissetulekud 2019. aastal.

Allikas: analüüsi „*Edukus tööturul*“ andmestik

Märkus: Vaadatud on 2018. aastal lõpetanute sissetulekut 2019. aastal ning kõigi 2005.–2018. aastal lõpetanute sissetulekut 2019. aastal.

- Õppeliikide järgi teenisid vahemikus 2005.–2018. a kutseõppe lõpetanutest 2019. aastal suurimat tulu need, kes lõpetasid kas keskharidusjärgse kutseõppe või kutsekeskharidusõppe, madalam oli sissetulek põhihariduse nõudeta kutseõppe lõpetanuil. Kõrghariduse omandanuist teenisid suurimat tulu doktoriõppe ning integreeritud bakalaureuse- ja magistriõppe lõpetanud, madalam oli tulu rakenduskõrghariduse ja bakalaureusekraadi omandanuil (nende kahe õppe palgad on aastatel 2005–2018 lõpetanutel üsna sarnased).
- Kui vaadata aastatel **2005–2018 lõpetanute** tööturuseisundit ja sissetulekut 2019. aastal, siis ilmneb, et:
 - 14,9% kõrghariduse ja 16,2% kutsehariduse lõpetanutest on Eesti tööturult eemal, nad ei tööta, ei ole töötud, ei tegele väikelapse kasvatamisega ega ole ka kaitseväes, sh ligi kolmandik neist on rahvastikuregistri andmetel välismaal.
 - Edasiõppijaid⁶⁵ on kõrghariduse lõpetanute hulgas veidi enam – 14,1%, kutsehariduses 12,0%. Edasiõppijatest on suur osa õpingute ajal hõivatud – kõrghariduse omandanutest töötab õpingutega samal ajal 83,9%, kutsehariduse omandanutest 76,3%.

⁶⁵ Edasiõppijad on isikud, kes on vaatlusaastale eelneva aasta ja/või vaatlusaasta 10. novembril Eesti hariduse infosüsteemi (EHIS) andmetel õppinud mõnel üld-, kutse- või kõrgharidusõppe tasemel. Edasiõppijate hulka kuuluvad ka need, kes paralleelselt õpingutega on tööga hõivatud.

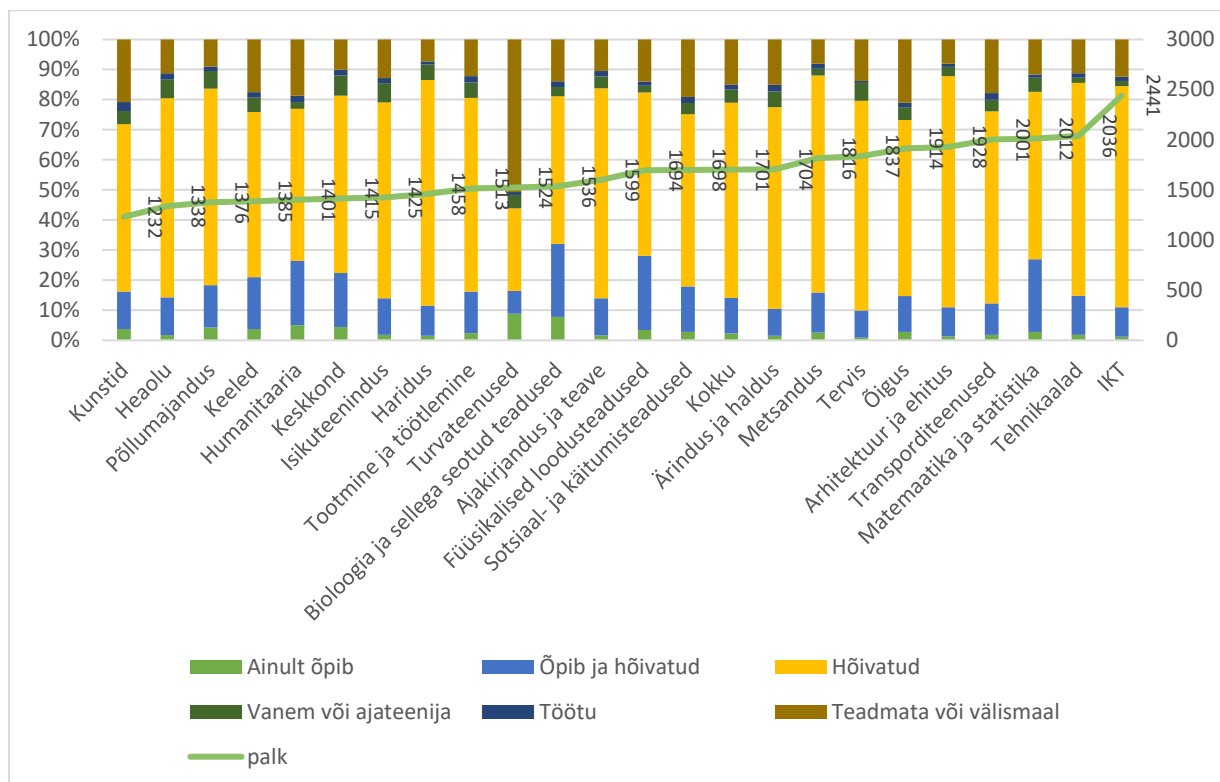

Joonis 6. Perioodil 2005–2018 eri õppesuundades kutsehariduse (kõrgeima haridustasemena) omandanute seisund ja keskmine sissetulek 2019. aastal.

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Märkus: õppesuunad on reastatud keskmise sissetuleku alusel.

- Eri õppesuundade lõpetanute sissetulekud varieeruvad palju (vt joonis 6 ja joonis 7). Kõrgeima sissetulekuga on kutsehariduses metsanduse ning kõrghariduses IKT õppesuuna lõpetanud. Kõrghariduses saavad kõrgemat palka veel tehnikaalade, transporditeenuste, matemaatika ja statistika ning arhitektuuri ja ehituse õppesuuna lõpetajad, kutsehariduses tehnikaalade, IKT, turvateenuste ning arhitektuuri ja ehituse õppesuuna lõpetajad. Kutsehariduses on kõige madalamad heaolu ja isikuteeninduse õppesuuna lõpetanute sissetulekud, kõrghariduses kunstide ja heaolu õppesuuna lõpetajate sissetulekud.

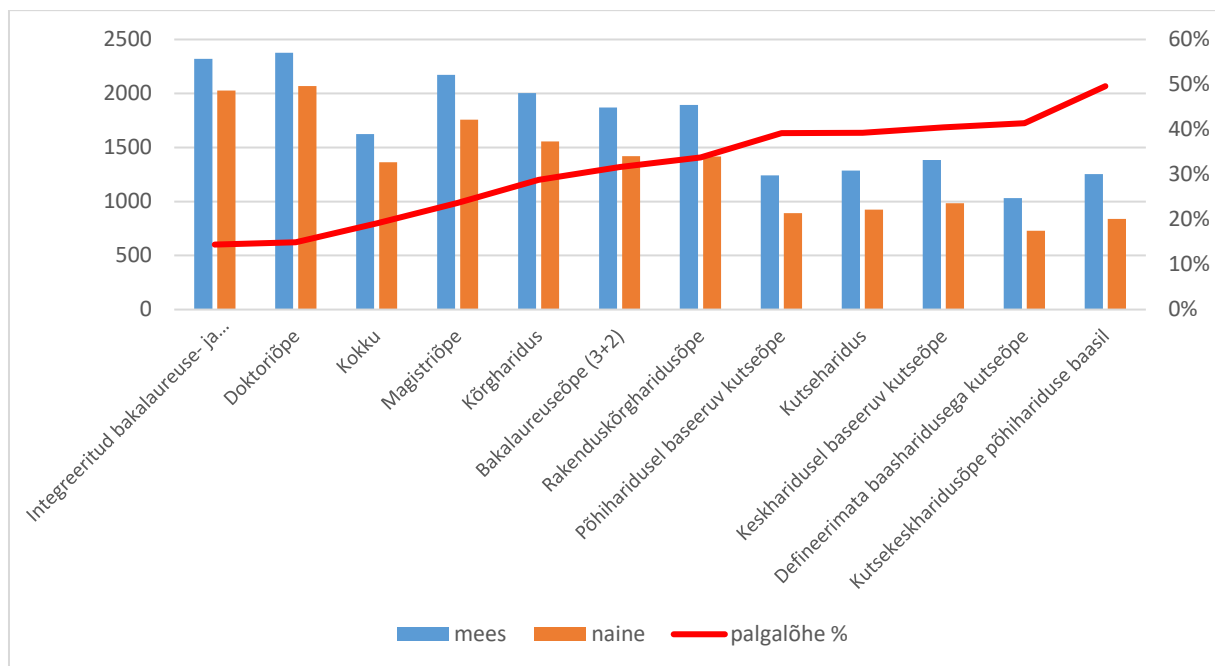

Joonis 7. Perioodil 2005–2018 eri õppesuundades kõrghariduse (kõrgeima haridustasemenä) omandanute seisund ja keskmine sissetulek 2019. aastal.

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Märkus: õppesuunad on reastatud keskmise sissetuleku alusel.

- Võrreldes vahemikus 2005.–2018. a õpingud lõpetanud meeste ja naiste sissetulekuid (vt joonis 8) näeme, et palgalõhe püsib. Kõrgharidusega meeste palk on naiste omast 29% kõrgem, kutseharidusega meeste palk naiste palgast keskmiselt 39% kõrgem. Suurim palgalõhe on kutsekeskhariduse lõpetanutel (50%), samuti keskhariduse järgse kutseõppe lõpetanutel (40%). Kutsekeskhariduse on lõpetanud rohkem mehi kui naisi (palgasaaajaid 20 198 vs 8916), samal ajal keskhariduse järgses kutseõppes domineerivad naised (palgasaaajaid 14 751 vs 9773). Kutsehariduses tervikuna domineerivad mehed järgmistel suundadel: IKT, metsandus, turvateenused, tehnikaalad. Naiste seas on eelistatumad õppesuunad ärindus ja haldus, heaolu, isikuteenindus ning tervis. Need on õppesuunad, mille lõpetanute keskmine sissetulek on madalamate hulgas.

Joonis 8. Kõrg- ja kutsehariduse vahemikus 2005.-2018.a omandanud meeste ja naiste sissetulekud ning palgalõhe.

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik.

Töökohapõhine õpe

- Viimastel aastatel on kutseõppes palju tähelepanu pööratud töökohapõhise õppe laiendamisele. Töökohapõhist õpet arendatakse põhiliselt 2015. a lõpust käivitunud Euroopa Sotsiaalfondi tegevuse „Tööturu vajadustele vastava kutse- ja kõrghariduse arendamine“ (nn PRÕM) raames. Kutsekoja koostatud OSKA uuringuaruandes⁶⁶ tuuakse ühe põhisõnumina esile, et nii kõrg- kui kutseõppeasutuste õppe sisu ja metoodikat on vaja praktilise tööeluga paremini siduda. Õppes saadavad teadmised peaksid olema interdistsiplinaarsemad.
- Töökohapõhises õppes õppijate arv kasvab (vt tabel 2). 2020/21. õppeaastal on töökohapõhises õppes 2309 õppijat, ca 400 võrra enam kui eelmisel õppeaastal. Kõige rohkem on õppijaid neljanda taseme kutseõppe esmaõppes. Kokku moodustavad töökohapõhises õppes õppijad 9% kõigist kutseõppe õpilastest. Töökohapõhises õppevormis pakkus 2020/21. õa õpet 23 kutseõppeasutust ja 4 kõrgkooli.

Tabel 2. Töökohapõhine õpe.

	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21
Õpilasi, sh	617	678	1381	1718	1729	1919	2309
mehi	382	348	578	589	677	654	909
naisi	235	330	803	1129	1052	1265	1400
ESFi meetme toel õppivate õpilaste arv		30	997	1349	1404	1314	1584
Katkestanute osakaal 10.11. seisuga*	25,3%	22,2%	16%	17,4%	14,5%	13,9%	-
Lõpetas	351	420	816	990	1010	1257	-

*Katkestamine on arvestatud uue metoodika alusel – 2018. a alates ei loeta katkestajaks õpilasi, kes on jätkanud õpinguid samas koolis teises õppekavarühmas, surnud või välismaale kolinud. Teisalt võetakse nüüd näitaja arvutamisel arvesse ka neid õpilasi, kes ei olnud 10. novembril õpilaste nimekirjas, vaid võeti õppima õppeaasta kestel.

Allikas: EHS

⁶⁶ Kutsekoda (2018). Eesti tööturg täna ja homme. <http://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2018/12/Eesti-t%C3%B6%C3%B6turg-t%C3%A4na-ja-homme-2018.pdf>

2.2.2. Ülevaade programmi meetmete elluviimisest

Meede. Õppe seostamine tööturu vajadustega

Meetme eesmärk: õpe kutse- ja kõrghariduses vastab suuremal määral tööturu arenguvajadustele.

Tegevus	Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
						siht	tegelik	Sihttase		
Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteemi loomine	Tegutsevad valdkondlikud ekspertkogud ja koordineerimiskogu (OSKA)	8+1	14+1	19+1	23+1	24+1	25+1	23+1	23+1	23+1
	Koordineerimiskogu poolt Vabariigi Valitsusele esitatav tööturuoskuste analüüsi ülevaade*	1	1	2	3	4	5	4	4	4
Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe süsteemne arendamine kõigil haridustasemetel	Õppeasutuste arv, kes osalevad ettevõtlusprogrammis, et võtta kasutusele ettevõtlusmoodul*	174	295	367	409	370	436	370	370	370
	Osalenud õppeasutuste osakaal (%), kes on ettevõtlusmooduli kasutusele võtnud	-	50	59	69	-	78	-	90	90
	Ettevõtlusõppe täiendusõppes osalenud õppetööd läbiviivate spetsialistide arv*	641	1456	2225	2 766	2900	3227	2900	2900	2900
Kutsehariduse kvaliteedi tõstmine	Kutseõppeasutuste ja kutseõpet andvate rakenduskõrgkoolide õppekavariühmade akrediteerimiskordade (hindamisühikute) arv*	71	85	92	146	270	209	270	270	270
Kutsehariduse maine tõstmine	Kutsemeistrivõistluste erialade arv**	32	33	34	32	30	18	30	30	-
Praktikasüsteemi arendamine kutse- ja kõrghariduses, sh õpetajakoolituse koolipraktika	Praktikajuhendamise koolitustel osalenud juhendajate arv*	185	1533	4777	6449	5350	7293	5350	5350	5350
	Programmis osalevate õppeasutuste osakaal kõigist vastavatest õppeasutustest (%)	84(Ku)/79(Kõ)	79 (87/62)	78 (78/55)	90 (100/75)	90	-	-	-	-
	1 a tagasi Eestis kõrghariduse omandanud välismaalaste tööhoive määr Eesti tööjõuturul (%)	-	27	31	37	27	-	-	-	-
Töökohapõhise õppe laiendamine	Töökohapõhises õppes osalenute arv (PRÕM)*	1356	2631	3848	4986	7200	6703	7200	7200	7200
	Töökohapõhises õppes osalenutest edukalt lõpetanute määr (%)***	57	57	64	68	75	69	75	75	75
	Töökohapõhises õppes osalevate ettevõtete arv (ettevõtted, mis on programmi kestel õpipoisiõpet pakkunud)*	302	635	889	954	330	1304	330	330	350
Keeleõpe	Täiendavas keeleõppes osalenute arv* (PRÕM)	535	1199	2708	3265	2500	3812	2500	2500	2500
	Tegevustes osalenute arv* (keeleõppe avatud vooru tegevus)	0	261	700	1346	500	2095	500	500	500
Uuringud seiramaks hariduse ja tööturu seoseid (kumulatiivne) 64	Läbi viidud uuringuid-analüüsi*	3	4	5	6	8	7	9	9	-
	Oskuste, hariduse ja tööturu seoseid kaardistavate aruannete arv*	8	8	8	9	10	10	10	10	-

* Mõõdiku arvestus on kumulatiivne. ** Aastapõhine arvestus (mitte kumulatiivne). Kutsemeistrivõistluste 2021. a ja 2022. a tegevusteks programmis raha ei ole, kuid tegevusi on vaja jätkata. *** Näitab Euroopa Sotsiaalfondi meetmest toetatud õpipoiste edukat lõpetamist ESF andmekorje andmetel (PRÕM).

Olulisemad tegevused, õnnestumised ja väljakutsed

- **OSKA** eesmärgid on täidetud, tegevusi jätkatakse vastavalt uuendatud tegevuskavale, uuringud valmivad tähtaegselt. Uue tegevusena hakati seirama valdkondlikes uuringutes tehtud ettepanekute rakendumist. Tegevust on jätkanud OSKA nõunike kogu, kelle ettepanekuid on arvestatud OSKA tegevuste läbiviimisel. Alates 2017. aastast esitatakse kord aastas Vabariigi Valitsuse kabinetiarutelule ülevaade tööturul olevatest ja vajatavatest oskustest. OSKA tegevusi on täpsustatud, nt loobuti kompetentside enesehindamise keskkonna väljaarendamisest, korregeeriti valdkondlike uuringute valmimise ajakava ja uuringute arvu. OSKA veebikeskkond (<https://haridusportaal.edu.ee/oska>) on alates 2019. aasta maikuust avatud. OSKA 2020+ kontseptsioon on koostatud ja partneritega kokku lepitud ning esitati 2019. a novembris valitsuse majanduskomisjonile. Majanduskomisjon otsustas, et haridus- ja teadusministril koostöös väliskaubandus- ja infotehnoloogiaministriga tuleb liita Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi pikaajalise tööjõuproгноosi mudel OSKA tööjõuvajaduse prognoosisüsteemiga ning kahe praeguse meetodika baasil töötada välja uus meetodika. OSKA tööjõuvajaduse prognoosisüsteem ja töötukassa tööjõubaromeeter jäävad eraldiseisvateks teineteist täiendavateks prognoosisüsteemideks.

2020. a lõpuks on valminud 26 valdkondlikku OSKA raportit:

- arvestusala;
- info- ja kommunikatsioonitehnoloogia;
- metalli- ja masinatööstus;
- metsandus ja puidutööstus;
- sotsiaaltöö;
- ehitus;
- energeetika ja kaevandamine;
- keemia-, kummi-, plasti- ja ehitusmaterjalitööstus;
- põllumajandus ja toiduainetööstus;
- tervishoid;
- transport, logistika, mootorsõidukite remont ja hooldus;
- haridus ja teadus;
- kaubandus, rentimine ja parandus;
- majutus, toitlustus ja turism;
- personali- ja administratiivtöö ning ärinõustamine;
- rõiva-, tekstiili- ja nahatööstus;
- audiovisuaalvaldkond, sõna ja keel, turundus ja kommunikatsioon, disain ja kunst, trükitööstus;
- etenduskunstid, muusika, raamatukogundus, museoloogia, käsitöö ja sport;
- kinnisvarateenused;
- siseturvalisus ja õigus;
- vee- ja jäätmemajandus ning keskkond
- äriandusharidus;
- avalik haldus;
- finantsvaldkond;
- isikuteenused;
- töötlev tööstus.

Lisaks valdkondlikele raportitele valmisid 2020. a eriuuringud „COVID-19 põhjustatud majanduskriisi mõju tööjõu ja oskuste vajaduse muutusele“; „OSKA ülevaade valdkonnaspetsiifiliste IKT-oskuste vajadusest“ ning tööturu terviklik ülevaade „Eesti tööturg täna ja homme 2019 - 2027“, mille tulemused on võetud arvesse nii täienduskoolituse riikliku koolitustellimuse kavandamisel kui ka järgmise perioodi Euroopa finantsvahendite planeerimisel.

- **Ettevõtlusõppe** indikaatorid on täidetud, 2020. aasta lõpuks on programmis „Edu ja Tegu“ osalenud 436 õppeasutust, sh 383 üldhariduskooli, 34 kutseõppeasutust ja 19 kõrgkooli. Esialgu

eesmärgiks seatud 370 kooli osalemine on seega ületatud. Huvi ettevõtlusõppe vastu on suur, eelkõige tänu tõhusale teavitamisele ja positiivsetele näidetele. Huvi kasv ei pruugi siiski jätkuda, kuna aktiivsemad koolid on juba liitunud ja uusi koole on üha keerulisem kaasata. Suurimaks ja ennenägematuks probleemiks osutus koroonaviirusest tingitud pandeemia ja piirangud kogu ühiskonnas ning haridussüsteemis. Paljud 2020. a kevadeks planeeritud üritused ja seminarid lükati edasi uude õppeaastasse. Sügissemestril viidi paljud üritused läbi veebi vahendusel, moodulite rakenduskoolitused asendati koolide virtuaalsete nõustamistega. On loodud toetavaid juhendmaterjale, et pakkuda tuge ettevõtlusõppe mitmekülgsele rakendamisele koolides. Programmiga liideti ka karjääriõppe tegevused, mis käivituvad 2021. aastast.

- **Kutsehariduse kvaliteedi hindamise ja kindlustamise** tegevused toimuvad vastavalt 2019. aastal muutunud kutseõppeasutuse seadusele ja tegevuse abikõlblikkuse perioodi pikendati läinud aastal 31. augustini 2022. a. Kvaliteedihindamises osalevate õppekavarühmade arv on suur, mistõttu oli vajalik õppekavarühmade hindamised hajutada pikemale perioodile. Mitmete tegevuste, nt koolituste ja koolikülastuste vahendeid on COVID-19st tulenevalt kasutatud kavandatust vähem, sest kokkusaamisi korraldati elektrooniliselt. 2020. aastaks kavandatud tegevused on ellu viidud, ent seoses märtsis kehtestatud eriolukorraga tuli hindamiskülastuste ajakava muuta ja hindamiskomitee istungid toimusid ZOOM keskkonnas. 2020. a. viidi kutseõppe õppekavarühmade läbi kokku 63 hindamist, 55 kvaliteedihindamist ning kaheksa kordushindamist. Seitsmel juhul saadi kordushindamise tulemusena tähtajatu õppe läbiviimise õigus. Ühel juhul tegi hindamiskomitee haridus- ja teadusministrile ettepaneku õppe läbiviimise õigust mitte anda. Koostöö erialaliitude ja -võrgustikega tööandjate kaasamiseks hindamiskomisjonidesse on toimiv ja tulemuslik, pooled hindamiskomisjonide liikmetest on tööandjate esindajad hinnatavatele õppekavarühmadele vastavast sektorist. Koolimeeskondade teabepäevad ja seminarid on toimunud plaanipäraselt. Osalejate tagasiside praktilistele seminaridele, sh virtuaalsetele on positiivne. Koolid on saanud tagasisidet eneseanalüüsi aruannetele. Kvaliteedihindamise põhimõtted ja nõuded ning ajakavad on koolidega õigeaegselt kooskõlastatud. Osapoolte tagasisidet hindamisprotsessile arvestab EKKA hindamiskorralduses, ekspertide valikul ja koolitustel protsessi parendamiseks.
- 2020. a korraldas Innove/Harno 11 erialal **kutsemeistrivõistlused**, telesarja raames toimus lisaks 7 eriala võistlust, kokku toimusid seega 18 eriala kutsemeistrivõistlused. Seoses eriolukorraga oldi sunnitud tühistama kõik märtsi ja aprilli planeeritud kutsevõistlused, s.h oskuste festivali Noor Meister 2020. Sügisperioodil korraldati kokku 18 eriala kutsemeistrivõistlused, kuid seoses pandeemia olukorraga jäid korraldamata detsembris toimuma pidanud elektriku ja müürsepa eriala võistlused, mis lükati edasi. Telesaadete „Noor Meister“ vaadatavus (ja kanali vahetus) tõi arvu 13 000 aastal 2019 juurest 90 000ni aastal 2020. Toimus virtuaalne Oskuste ÖÖ, millel osales 13 kooli ja toimus 55 loengut, töötuba, videotundi jm. Koordineeriti Euroopa kutseoskuste nädala tegevusi (olles nädala ametlikuks kontaktpunktiks) – sh jagati nädala infot, teateid, koostöö nädala saadikuga (välja antud plakat/poster). Kutsehariduse maine tõstmisega tegeleti vastavalt tegevuskavale, kuid senine tegevus ei ole siiski suurendanud kutseõppes jätkavate põhikoolilõpetajate osakaalu. Teisalt pole see osakaal enam ka vähenenud.
- **Praktikasüsteemi arendamine kutse- ja kõrghariduses, sh õpetajakoolituse koolipraktika.** 2020. aastal jätkus praktikasüsteemi kvaliteedi hindamine, et ühtlustada koolide praktikaga seonduvaid tegevusi, tuua välja parimad tööviisid ja probleemkohad. Eesti Tööstus- ja Kaubanduskoja tegeles eelkõige tööstus- ja kaupanduse teavitamisega praktika ja õpipõhise õppe võimalustest ning kutseõppe alasest koostööst laiemalt, et saada rohkem ettevõtteid tööstus- ja kaupanduse õppes osalema. Valiti parimaid praktikakohti (sh regionaalne ja väikeettevõtte) ja praktikante (kutsehariduse, kõrghariduses, tööstus- ja kaupanduse õppes). 2020. aastal avanes taotlusvoor „Tööstus- ja kaupanduse tegevuste toetamine praktikasüsteemi arendamisel“ ja toimusid eelnevate aastate taotlusvoorude tegevused. Kokku on avatud taotlusvoorude raames koolitatud 4975 praktikajuhendajat. PRÕMi ja avatud taotlusvoorude peale kokku on koolitatud 7293 praktikajuhendajat, mis on üle 1900 juhendaja enam kui algselt planeeritud.

- **Töökohapõhise õppe laiendamine.** Teadlikkus töökohapõhisest õppes on tööandjate seas kasvanud ja meedias kajastatakse seda õppevormi pidevalt. Töökohapõhisest õppes õppijate arv on aasta-aastalt kasvanud, moodustades viimasel õppeaastal 9% kõigist kutsehariduse tasemeõppe õppijatest ja 19% lõpetajatest. Enamik (69%) neist õpib neljanda taseme kutseõppe õppekavadel ning keskmine õppe pikkus on 16 kuud. Populaarsemad õppekavarühmad on sotsiaaltöö ja nõustamine, lastehoid ja teenused noortele ning ehitus ja tsiviilrajatised. Töökohapõhisest õppevormis õppijate keskmine vanus on 41,1 aastat ning üle 90% õppijate vanus on üle 25 aasta.
2017. aastal alustati töökohapõhise õppevormi katsetamist kõrghariduses, kus katseprojekti osalesid Eesti Ettevõtluskõrgkool Mainor (õppekava turismi- ja restoraniettevõtlus, 23 üliõpilast), Tallinna Tervishoiu Kõrgkool (tegevusterapeut, 21 üliõpilast) ja Tallinna Tehnikaülikool (äriinfotehnoloogia, 15 üliõpilast). Katseprojekti esimesed tulemused selguvad 2021. aastal, kui lõpetavad viimased projekti kaasatud õppijad.
2018. aastal töötati välja töökohapõhise õppe kvaliteedihindamise põhimõtted ja protsess, mis viidi läbi 2019. ja 2020. aastal viies kutseõpet pakkuvas koolis. Kõik protsessis osalenud koolid said tagasiside, kus oli mh välja toodud koolide tugevused ja parendusvaldkonnad. Töökohapõhise õppe kvaliteedihindamise protsessi ja hindamise tulemusi tutvustati PRÕMi raames toimunud seminaril.
- **Keeleõppe indikaatori sihttase** 2500 täiendavas keeleõppes õppijat (PRÕM, kokku kutse- ja kõrghariduses) on ületatud, saavutustase oli 3812. 2015–2020. a õppis eesti keelt 2238 õppijat, täiendavas võõrkeeles õppes osales 1574 inimest. Lisaks sellele on ESF avatud vooru kaudu pakutavas keeleõppes osaletud kokku 2095 korral (algne siht 500). Planeeritud ressursidega on suudetud koolitada rohkem inimesi, kui algselt ette nähti.

Meetme „Õppe seostamine tööturu vajadustega“ kinnitatud eelarve 2020. aastal oli **10,1** miljonit eurot ja seda rahastati Euroopa Sotsiaalfondi vahenditest. Tegelikud kulud olid **10,4** miljonit eurot.

2.2.3. Kokkuvõte ja hinnang programmi tegevuste tulemuslikkusele

Eestis on hästi toimiv tööjõu ja oskuste vajaduse seire-, prognoosi- ja tagasisidesüsteem. OSKA analüüsid on saanud laialdast tähelepanu. Raporteid koostatakse ajakava kohaselt, käivitatud on ettepanekute seire, mis annab ülevaate nii ettepanekute asjakohasusest kui ka osaliste valmisolekust ja suutlikkusest tehtud ettepanekud ellu viia.

Ettevõtlusõppe arendamise tulemusel on kasvanud koolide esialgu tagasihoidlik valmisolek ettevõtlust õpetada ning lapsevanemate ja noorte huvi ettevõtluse õppimise vastu. Ettevõtlusõppe rakendamist toetab suurenenud koostöö eri osapooltega, sh ettevõtjad ja ettevõtjate organisatsioonid, ministriumid, koolid, EAS ja paljud teised. Siiski on karjääri- ja ettevõtlusõppe tase ning võimalused tutvuda töömaailma ja erialade mitmekesisusega kooliti ebaühtlased.

Programmist on toetatud kutseõppe kvaliteedi tõstmise tegevusi – nii õppekavarühmade akrediteerimine kui ka kutsehariduse kvaliteedi tagamise süsteemi arendustegevused.

Senised kutsehariduse maine tõstmise tegevused ei ole kahjuks suurendanud noorte huvi kutsehariduse vastu. 2019. aastast korraldatakse kutsemeistrivõistlusi uuendatud formaadi alusel, mis aitab võistlusi rohkem meediapilti tuua. COVID-19 pandeemia tõttu ei õnnestunud meistrivõistlused plaanipäraselt ellu viia ja seetõttu ei ole olnud võimalik uuendatud formaadi tõhusust hinnata. Töökohapõhisest õppes õppijate arv on kasvanud, kuid õppijate keskmine vanus on endiselt kõrge ja tööandjad näevad töökohapõhist õpet ennekõike võimalusena tõsta olemasolevate töötajate kvalifikatsiooni. Väljakutse on noorte kaasamine õppesse ning koolide ja ettevõtete koostöö.

Kokkuvõttes andis tööturu ja õppe tihedama seostamise programm olulise panuse hariduse ja oskuste vajaduse prognoosimisse ning tööandjate rolli suurendamisse hariduse põhiprotsessides (nt õppekavaarendus, koolituskohtade vajaduse prognoosimine, praktikakorraldus jne). Siiski on Eesti majandusstruktuuris endiselt liiga suur osakaal madala lisandväärtusega töökohtadel, kutsehariduse kaudu avanevad karjääriteed pole ühiskonnas väärtustatud ning on vaja jätkata hariduse ja töömaailma koostöövormide arendamist, et haridussüsteemis ja mitteformaalõppes omandatud oskused ja teadmised realiseeruks tootlikkuse ja töötasu tõusu näol. Endiselt on suur erialase hariduseta, madala

haridustasemega või aegunud oskustega inimeste osakaal, samal ajal on tööturul heade oskustega spetsialistidest suur puudujääk. Programmi raames toetatud tegevused peavad uuel strateegiaperioodil arvestama paremini riskirühmade (madal haridustase, eakad, hariduslik erivajadus jt) inimeste toetamise vajadusega, eriti COVID-19 kriisist väljumise tingimustes.

Programmi tegevustega jätkatakse alates 2021. aastast haridus- ja noorteprogrammi meetme 3 raames. Uuel perioodil töötatakse välja ja rakendatakse OSKA uuendatud tööturu üldanalüüsi ja valdkondlike uuringute metoodikat, mis võimaldab esitleda tööjõu ja oskuste vajadust senisest täpsemalt keskpikas vaates; töötatakse välja oskuste klassifikaator, mis on sidustatud Euroopa oskuste klassifikaatori ESCOga; luuakse oskuste kataloog, mis võimaldaks kiirelt ja paindlikult luua oskuste profile kvalifikatsioonide ja mikrokvalifikatsioonide kirjeldamise aluseks ning õppekavade sisendiks; arendatakse sihtgruppide oskuste hindamise võimekust ning digikeskkonna arenduste kaudu luuakse võimalused inimeste personaalsete oskuste kirjeldamiseks ja hindamiseks isiklikus digiloos; toetatakse kutse andmise kvaliteeti, viiakse läbi oskuste hindajate ning nõustajate koolitusi. PRÕM+ raames on plaanis jätkuvalt toetada täiendavate õppekohtade loomist töökohapõhises õppes kutse- ja kõrghariduses; töökohapõhise õppe korraldusmudelite väljatöötamist ja piloteerimist, et laiendada sihtrühmi riigile prioriteetsetes valdkondades, sh noored ja väikeettevõtted. Jätkatakse õppeasutuste ja tööandjate koostööprojektide toetamist ning kutsemeistrivõistluste läbiviimist.

Tegevused täiskasvanute ja õppurite eesti keele (kui teise keele) oskuste arendamiseks saavad uuel perioodil olulise võimenduse. Plaanis on toetada keelevärra ja keeleõppekeskkondade loomist, arendada eesti keele oskuse hindamisvahendeid, luua eeldused eesti keele õppe kättesaadavuse ja tulemuslikkuse kasvuks. Jätkatakse tasandusõppe pakkumisega formaalhariduses, sh kutse- ja kõrghariduses.

2.3. Koolivõrgu programm

Programmi eesmärk on õpilaste arvu muutusi arvestav ja kaasava hariduse põhimõtetest lähtuv koolivõrk, mis tagab võrdse ligipääsu kvaliteetsele haridusele kõigis Eesti piirkondades.

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	tegelik	Sihttase		
Tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludes (%), sh õpetajate tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludes (%)	68/46	67/45	64/44	67/46	60/50	selgub 2022	60/50	60/50	-
Gümnaasiumiastmega koolide arv (tk)	168	164	160	157	-	158	-	~100	-
Haridusvaldkonna pinnakasutuse optimeerimine (m ²)	-	3,4 mln	ei mõõdetud	~3,4 mln	väheneb	ei mõõdetud	väheneb	3 mln	-

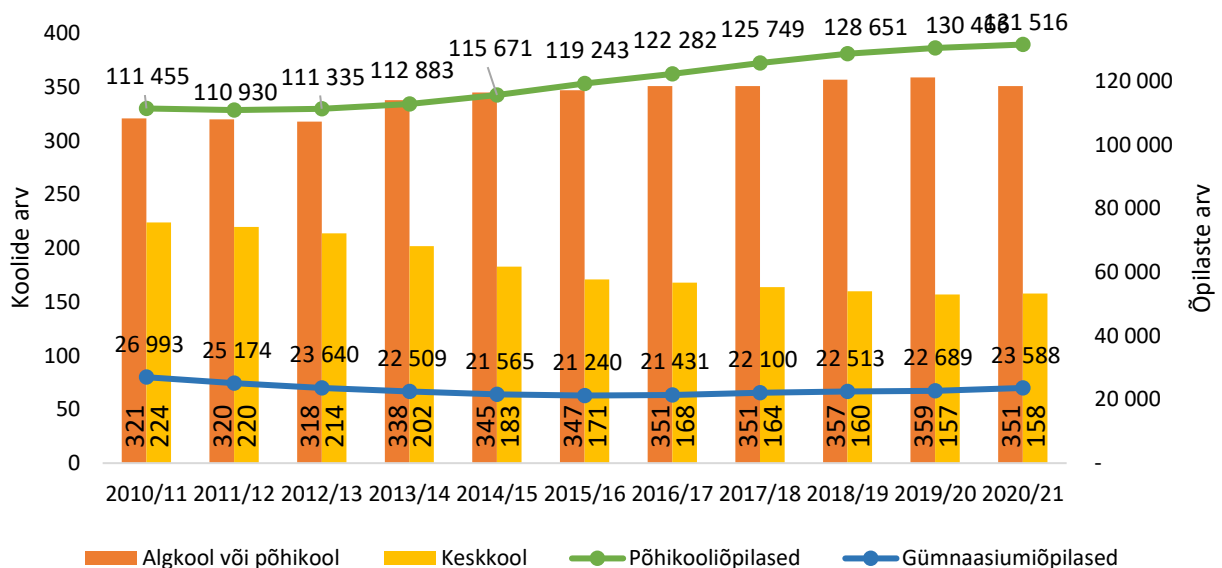
2.3.1. Olulisemad muutused ja suundumused

- Gümnaasiumiastmega koolide arv on vähenemise asemel eelmise aastaga võrreldes ühe kooli võrra kasvanud ning eesmärgini jõudmine (ligikaudu 100 gümnaasiumiastmega riigi- ja munitsipaalkooli) aastaks 2022 ei ole realistlik. Koolivõrgu korrastamist on pidurdanud 2017. aasta omavalitsusreform, sest liitunud omavalitsustes lükati koolivõrgu ümberkorraldamist puudutavad otsused liitumislepingutega edasi ning need tehakse pärast 2021. a sügisel toimuvaid kohalike omavalitsuste volikogude valimisi. Paljud kohalikud omavalitsused on aga koostanud hariduse arengukava, selle käigus analüüsinud oma koolivõrku ja võimalikke ümberkorraldusi tulevikus ning valmistanud ette koolivõrgu korrastamise otsuseid.
- Jätkunud on hariduslike erivajadustega õpilaste koolide üleandmine riigiomandusest kohalikele omavalitsustele, kuid erikoolide ja nendes õppivate õpilaste arv ei ole viimastel aastatel vähenenud. Tuleb jätkata tegevustega, mis toetavad tõhustatud ja erituge vajavate õpilaste senisest suuremat integreerimist tavakoolidesse.
- Põhikooli investeringute meetmest toetust saanud omavalitsuse projektid on veel töös ja lõpevad järk-järgult, pinnakasutuse vähenemine kajastub registrites pärast projektide lõpetamist. Pinnakasutust on omakorda suurendanud erakoolide arvu suurenemine ja riigigümnaasiumide õppehoonete lisandumine.

Põhikooli- ja gümnaasiumivõrk

- 2020/21. õppeaastal tegutseb kokku 521 üldhariduskooli: 51 1–6-klassilist põhikooli, 300 1–9-klassilist põhikooli, 158 gümnaasiumiastmega kooli ning 12 täiskasvanute gümnaasiumi. Võrreldes eelmise õppeaastaga vähenes üldhariduskoolide koguarv üheksa võrra, 2010/11. õppeaastal oli 40 üldhariduskooli rohkem. Kümne aasta jooksul on üldhariduskoolide arv vähenenud peamiselt gümnaasiumiastmega munitsipaalkoolide arvelt – neid on praegu ca 30% vähem kui 2010/11. õppeaastal. Võrreldes eelmise õppeaastaga on aga gümnaasiumiastmega üldhariduskoolide arv hoopis ühe võrra suurenenud (vt joonis 9). Seda on põhjustanud ühelt poolt see, et omavalitsused pole oodatud määral oma gümnaasiumiastmeid sulgenud ja teisalt on lisandunud erakoole.
- Põhikoolide** arv, mis eelmistel aastatel pidevalt suurenes seoses gümnaasiumide ümberkorraldamisega põhikoolideks, on võrreldes eelmise õppeaastaga kahanenud 8 võrra, sh 6-klassilisi koole on praegu kahe võrra ja 9-klassilisi koole kuue võrra vähem kui 2019/20. õppeaastal. Muutust on lisaks enamikus piirkondades kahanevale õpilaste arvule ja gümnaasiumivõrgu korrastamise pidurdumisele mõjutanud asjaolu, et erinevalt eelmistest aastatest 2020/21. õppeaastal uusi erakoole ei lisandunud, küll aga hakkasid kaks seni põhikoolina tegutsenud erakooli pakkuma õpet ka gümnaasiumiastmes.

- **Gümnaasiumivõrgu** muutused on suuresti olnud seotud riigigümnaasiumide loomisega. Sarnaselt eelmise õppeaastaga saab praegu riigigümnaasiumides õppida 13 maakonnas. Järgmisel õppeaastal avab ukse Saaremaa riigigümnaasium. Eesmärk luua igasse maakonda vähemalt üks riigigümnaasium saavutatakse 2022. a sügisel, mil alustab tööd Rakvere Riigigümnaasium. Lisaks avatakse Harjumaal riigigümnaasiumidena 2021. aastal Tabasalu Gümnaasium, 2022. aastal Laagri Gümnaasium ja Tallinna Mustamäe Riigigümnaasium ning 2023. aastal Tallinna Pelgulinna Riigigümnaasium ja Tallinna Tõnismäe Riigigümnaasium. Samuti on plaanis avada 2023. aastal kaks riigigümnaasiumi Narvas.

Joonis 9. Õpilaste ja koolide arv üldhariduse statsionaarses õppes 2010–2020.

Allikas: EHIS

- Gümnaasiumivõrku tuleb edaspidi kokku tõmmata neis maakondades, kus riigigümnaasium juba tegutseb ja õppijate arv järjepidevalt langeb. 2020/21. õppeaastal tegutseb 47 munitsipaalkooli, kus gümnaasiumiastme statsionaarses õppes on kokku vähem kui 100 õpilast, sh 19 munitsipaalkooli, kus gümnaasiumis on vähem kui 45 õpilast (ehk keskmiselt alla 15 gümnaasisti ühes klassis). Kõige väiksemates gümnaasiumiastmega munitsipaalkoolides Aravete Keskkoolis ja Värskas Gümnaasiumis õpib sel õppeaastal kummaski 22 gümnaasisti ehk keskmiselt 7 õpilast klassi kohta. Vähem kui 45 õppijaga gümnaasiumid asuvad valdavalt kahaneva rahvastikuga maakondades, kuid nende seas on ka Tartu- ja Harjumaal koole. Nii väikeste gümnaasiumiastmete pidamine pole ei ressursside ega hariduse kvaliteedi seisukohalt jätkusuutlik.
- **Täiskasvanute gümnaasiumide** arv, mis püsis 2016/17. õppeaastani üle kümne aasta muutumatuna, on viimasel neljal aastal kokku nelja võrra vähenenud, sest neli omavalitsust on andnud täiskasvanute gümnaasiumide pidamise üle riigile ning riik on asunud korraldama täiskasvanute üldharidusõpet kutseõppeasutuste juures. Möödunud õppeaastal lõpetasid tegevuse täiskasvanute gümnaasiumid Rakveres ja Võrus ning nende piirkondade täiskasvanud õppijad saavad nüüd põhi- ja keskkooli omandada Rakvere Ametikoolis ja Võrumaa Kutsehariduskeskuses.

Üldhariduskoolid hariduslike erivajadustega õpilastele

- Õpilaste arv tõhustatud ja erituge vajavatele õpilastele mõeldud koolides on võrreldes eelmise aastaga püsinud samal tasemel – 3304 õpilast 2019/20. õppeaastal ja 3319 õpilast 2020/21. õppeaastal. Viimasel viiel aastal ei ole see näitaja olulisel määral muutunud, mida võib siiski pidada rahuldavaks tulemuseks olukorras, kus tuge vajavate laste arv on aasta-aastalt kasvanud.

- Riigi suund on vähendada riigi pidamisel olevate hariduslike erivajadustega õpilaste koolide arvu ning anda nende koolide pidamine üle kohalikele omavalitsustele. Kui kümme aastat tagasi oli riigi erikoole 25 ja eelmisel õppeaastal 15, siis käesoleval õppeaastal on riigi pidamisel 14 hariduslike erivajadustega õpilaste kooli – Kallemäe Kooli pidamine anti üle Saaremaa vallale. Võrreldes 2010/11. õppeaastaga on õppijate arv riigi peetavates hariduslike erivajadustega õpilaste koolides langenud 2011-lt 1045-le ja KOV koolides kasvanud 1651-lt 2101-ni.
- Hariduslike erivajadustega õpilaste erakoole on käesoleval aastal kuus. Eelmise aastaga võrreldes on tegevuse lõpetanud Krabi Kool (tegevusluba tunnistati kehtetuks) ja Mattiase Põhikool (pidaja lõpetas kooli tegevuse). Erakoolides on tõhustatud ja erituge vajavate õpilaste arv viimase kümne aasta jooksul suurenenud 138-lt 173-le.
- Positiivse trendina on kasvanud tavakoolide tavaklassidesse kaasatud tõhustatud ja eritoel olevate õpilaste osakaal – kui 2017. aastal õppis kõigist tõhustatud ja erituge saavatest õpilastest tavaklassis 27,4%, siis eelmisel aastal juba 32,1% (sihttase >31). See võib tuleneda sellest, et 2018. aastal jõustunud PGS-i muudatused hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduses löid koolidele ja koolipidajatele senisest suuremad võimalused õpilase individuaalsetest vajadustest lähtuva õppe korraldamiseks ja tugisüsteemide rakendamiseks.

Pinnakasutus ja haridusressursside jaotus

- Üks koolivõrgu programmi eesmärke on vähendada koolide kasutuses olevat üleliigset pinda, et koolipidajatel oleks kinnisvara ülalpidamiskulude vähenedes võimalik kasutada rohkem ressursse hariduse sisu tarbeks, sh õpetajate palk, õppevahendid. Seatud siht – kasutada 60% valitsussektori üldhariduskuludest personalikulude katteks – on saavutatud. Õpetajate tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludes oli 2019. aastal 46% (võrreldes eelmise aastaga 2% võrra suurem). Seatud sihi (50%) saavutamine on järgmistel aastatel tõenäoline.
- Pinnakasutusega seotud eesmärgi suunas on liigutud planeeritust aeglasemalt. Kuigi haridusasutuste kasutuses olevate hoonete kogupind on aasta-aastalt vähenenud, oli 2019/20. õppeaastal endiselt kasutuses ligikaudu 3,4 mln m² taristut⁶⁷ (2014. aastal 3,5 mln m²). Eesmärgini jõudmist toetab koolivõrgu programmi põhikoolide meede, mille teisest voorust toetatakse 12 kohalikku omavalitsust (kokku toetatakse põhikoolimeetmest 29 omavalitsuse 34 projekti). 2020. aastal kasvas üldhariduskoolide nüüdisajastatud pinna näitaja ca 20 000 ruutmeetri võrra. Elluviidavate projektide käigus peaks koolipind vähenema kokku ca 93 000 m².

2.3.2. Ülevaade programmi meetme elluviimisest

Meede. Koolivõrgu korrastamine

Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	tegelik			
Riigigümnaasiumide arv	12	12	15	16	17	16	18	24	-
Nüüdisajastatud riigi ja munitsipaalkutseõppeasutuste arv	-	-	-	-	24	ei mõõdeta	24	24	-
Üldhariduskoolide kaasajastatud pind (m ²)	6 619	9 561	35 040	71 346	84 000	91 140	103 500	115 000	160 000
HEV õpilaste integreerimiseks toetust saavate koolide arv	0	0	0	14	60	85	60	60	60
Ruutmeetreid õpilase kohta üldharidusvõrgu korrastamisel toetust saanud objektidel (m ²)	9,3	8,6	7,8	7,8	<11,5	8,3	<11,5	<11,5	<11,5

Riigigümnaasiumide loomine jätkub kavakohaselt ja koos sellega korrastatakse koolivõrku. Omavalitsuste huvi riigigümnaasiumide loomise ja koolivõrgu korrastamise vastu on osutunud oodatust suuremaks ning seetõttu on ka üldhariduskoolide nüüdisajastatud pind viimastel aastatel jõudsas tempos

⁶⁷ Ei sisalda teadusasutusi jt HTM allasutusi, mis ei ole koolid.

kasvanud. Üldhariduse koolivõrgu korrastamisel toetust saanud objektidel on ruutmeetreid õpilase kohta kavandatud tasemel ja isegi vähem.

Olulisemad tegevused, õnnestumised ja väljakutsed

- Põhikoolivõrgu korrastamise meetmest ja hariduslike erivajadustega õpilastele suunatud põhikoolide võrgu korrastamise meetmest rahastatud projektid on kõik erinevates etappides, olemasoleva info kohaselt kavatakse kõik lõpuni ellu viia ning huvi meetme tegevustega jätkata on suur. Suuremas mahus projekte lõppeb 2022. aastal.
- Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse ning rahastamise aluste muutmisega on loodud eeldused riigi ja KOV vastutuse selgemaks jaotamiseks, samuti hariduslike erivajadustega õpilaste koolide arvu vähendamiseks ja erivajadustega õpilaste kaasamiseks tavaõppesse.
- Üldhariduskoolide kogupind on vähenenud kavandatud aeglasemas mahus, kuid eeldused näitaja parandamiseks on loodud nii põhikoolide, gümnaasiumide ja HEV koolide meetmest kui ka kaasava hariduse meetmest.
- Gümnaasiumivõrgu korrastamise kokkulepped on sõlmitud kõigi maakonnakeskuste ja suuremate linnadega. Edukalt on käivitunud kolme riigigümnaasiumi rajamine Tallinna, veel kolme riigigümnaasiumi rajamine Harjumaale ning kahe riigigümnaasiumi rajamine Narva. 2021. aastal alustavad õppetööga Saaremaa ja Tabasalu riigigümnaasiumid, uues õppehoones Paide riigigümnaasium. Projektid on seni kulgenud heas ajakavas.
- Riigi ja kohalike omavalitsuste kokkuleppel tehakse muutusi täiskasvanute gümnaasiumide tegevuses ja üldse täiskasvanute üldharidusõppes. 2020. a võttis riik täiskasvanutele tasemehariduse omandamise võimaldamise üle Lääne-Virumaal ning läbirääkimised on käimas enamiku omavalitsustega. See parandab õppurite õppetingimusi, pakub lisavalikuid, vähendab ülearust koolipinda ja muudab ressursikasutuse efektiivsemaks.
- Muutuste tegemine koolivõrgus on kohalike omavalitsuste reformi tõttu olnud viimastel aastatel siiski keerukas, sest paljudel juhtudel on liitumislepingutes fikseeritud, et enne järgmisi kohalike omavalitsuste volikogude valimisi uues omavalitsuses koolivõrgumuudatusi ei tehta. Kohalike omavalitsuste liitumine on loonud keskpikas vaates siiski eeldused koolivõrgu põhjalikumaks korrastamiseks pärast üleminekuperioodi lõppu.

Koolivõrgu programmi 2020. aasta eelarve oli kokku **81,2** mln eurot ja seda rahastati põhiosas Euroopa Regionaalarengu Fondi vahenditest. Eelarve täitmine oli kokku **54,8** mln eurot.

2.3.3. Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

2020. aastal jätkus liikumine programmi eesmärkide suunas. Põhisaavutuseks saab lugeda sõlmitud koolivõrgu korrastamise kokkulepetest kinnipidamist, loodud riigigümnaasiumide head mainet ning sellest tulenevat KOVide jätkuvat huvi ja valmisolekut luua oma territooriumile riigigümnaasium ja koos sellega koolivõrgu korrastada. Kohalike omavalitsuste reform küll pidurdas mõneks ajaks muudatuste tegemist koolivõrgus, kuid lõi eeldused suuremateks muutusteks tulevikus. Erikoolide arvu ei ole vähendatud ja hariduslike erivajadustega õpilasi tavaõppesse kaasatud küll kavandatud tempos, kuid meetmed on käivitatud ja loodud eeldused muutusteks. 2020. alanud pandeemia tõi fookusesse vajaduse nüüdisajastada õppehoonete ventilatsiooni ja viia see vastavusse pandeemia kontekstis kehtestatud uute nõuetega.

Tänu koolivõrgu programmi tegevustele ja investeeringutele, mille raames optimeeritakse koolide pinnakasutust (ja hooneid muudetakse energiatõhusamaks), on võimalik kasutada enam haridusressursse taristu haldamise asemel õpetajate ja tugispetsialistide palkadeks. Seatud siht – kasutada 60% valitsussektori üldhariduskuludest personalikuludeks – on saavutatud.

Koolivõrgu programmi tegevustega jätkatakse alates 2021. aastast haridus- ja noorteprogrammi meetme 1 raames. Uue perioodi alguses jätkatakse riigigümnaasiumide loomist, viiakse lõpule käimasolevad põhikoolide kaasajastamise projektid ja jätkatakse väikeinvesteeringutega kaasava hariduse põhimõtete rakendamiseks koolides. Edasiseks on kavandatud investeeringud, mis toetavad haridusasutuste, sealhulgas kutseõppeasutuste, üldhariduskoolide, mitteformaalse õppe pakkujate ja ka kõrghariduse (nt ülikoolide piirkondlikud kolledžid) ning noorsootööasutuste tihedamat koostööd, võimaldavad ümber

korraldada ja optimeerida põhihariduse pakkumist ning leevendada ennetavalt demograafiliste muutuste mõju väheneva ja vananeva elanikkonnaga piirkondades. Fookuses on ka rohepööret toetavad investeeringud, nt nüüdisaegsed jäätmete sorteerimise süsteemid, taastuvenergialahendused jms. COVID-19 kriisi valguses on vaja parandada avalike hoonete õhuvahetust ja viia ventilatsioonisüsteemid uuendatud nõuetega vastavusse.

2.4. Üldharidusprogramm

Programmi eesmärk on tagada kõigile õpilastele võrdne ligipääs kvaliteetsele üldharidusele ja valmisolek edasisteks haridusvalikuteks.

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Mõõdik	2015	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
						siht	tegelik			
Madalal tasemel oskustega (PISA uuringus alla 2. taseme saavutanud) õpilaste osakaal (%):										
funktsionaalne lugemisoskus	10,7	-	-	11,1	-	-	-	10,1	-	-
matemaatiline kirjaoskus	11,2	-	-	10,2	-	-	-	9,2	-	-
loodusteaduslik kirjaoskus	8,7	-	-	8,8	-	-	-	7,8	-	-
Tiptasemel oskustega (PISA uuringus 5. ja 6. taseme saavutanud) õpilaste osakaal (%):										
funktsionaalne lugemisoskus	11,1	-	-	13,9	-	-	-	15,4	-	-
matemaatiline kirjaoskus	14,2	-	-	15,5	-	-	-	17	-	-
loodusteaduslik kirjaoskus	13,5	-	-	12,2	-	-	-	13,7	-	-
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%)	12,2	10,9	10,8	11,3	9,8	<9	7,6	<9	<9	<9
LTT (loodus- ja täppisteadused, tehnika, tootmine ja ehitus) erialade lõpetajate osakaal (%) kõrghariduses	26,5	27,4	28,8	27,7	27,9	29	27,4	30	30	30
Keskhariduse omandanute osakaal 4 aastat pärast põhikooli lõpetamist	76,8	78,5	79,5	80,4	80,7	82	82,1	82	82	82
Programmi mõõdikud										
Põhikoolist väljalangevus kolmandas kooliastmes (%)	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3	hoida taset	0,2	hoida taset	hoida taset	hoida taset
Õppetöö katkestajate määr gümnaasiumides (väljalangevus güm. 1. õppeaastal)(%)	0,9	0,9	0,8	1,2	1,2	<1	0,7	<1	<1	<1
Erinevate osapoolte rahulolu õpikeskkonna ja -korraldusega (keskselt ja regulaarselt õppeasutustes toimuv rahuloluhindamine) 8. kl/ 11.kl	-	-	-	3,46/3,63	3,43/3,61	kasvab	3,47/3,68	-	-	-
Tavaõppes täiendavaid tugimeetmeid ja tingimusi vajavate õpilaste osakaal, kes saavad üldist tuge (%)*	95	95	98	-	-	kasvab	ei mõõdeta	100	100	100
Tõhustatud ja erituge saavate õpilaste osakaal, kes on kaasatud tavaõppesse (tavaklassi)**	-	-	27,4	33,1	31,1	>31	32,1	>31	>31	>31
Munitsipaalkoolide*5 õpetajate keskmine palgatase võrreldes riigi keskmise palgaga	107	105	106	113	112	120	112	120	120	120

* 2018. a PISA uuringu tulemused.

** Uus toe liigi põhine metoodika. Põhihariduse statsionaarne õpe.

2.4.1. Olulisemad muutused ja suundumused

- Nagu kõiki teisi eluvaldkondi, mõjutas ka üldharidust 2020. aastal olulisel määral COVID-19 pandeemia, tuues kaasa haridusasutuste üleminekuga distantsõppele. Kuna kriis pole läbi, on veel vara anda selle mõjudele lõplikku hinnangut. Seniste uuringute põhjal võib kriisi tagajärjena prognoosida õpitulemuste langust ja haridusliku ebavõrdsuse suurenemist, samuti noorte vaimse tervise probleemide süvenemist. Positiivseks mõjuks võib aga pidada õpilaste, õpetajate ja lapsevanemate digioskuste kasvu, suuremat tähelepanu õppijate eneseregulatsiooni ja õpipädevusele ning lapsevanemate suuremat osalust õppija toetamisel. Tõenäoliselt on kasvanud ka koolide avatus õppekorralduslikele uuendustele.

- Tallinna ülikooli (TLÜ) distantsõppe uuringus osalenud koolijuhid kinnitasid, et õpetajate varasem kogemus digiõppevaraga aitas õpetajatel eriolukorraga kohaneda. Siiski selgus, et osa õpetajaid teadvustas alles distantsõppe ajal digiõppevara olemasolu. TLÜ uuring näitas samuti, et kolmveerand õpetajatest koges eriolukorra ajal suurenenud töömahtu. Eriti suurenes koormus matemaatika ja keeleõpetajatel, kelle ainete maht on õppekavas tavaolukorraski suurem kui teiste ainete õpetajatel. Kõige enam kulus õpetajatel aega ülesannete loomisele ja üles seadmisele ning õpilaste hindamisele ja tagasisidestamisele⁶⁸.
- Et toetada õppetööd pandeemia tingimustes, korraldati operatiivselt veebipõhiseid koolitusi ja seminare nii õpetajatele kui koolijuhtidele.
- Koolieelsetes lasteasutustes alusharidust omandavate laste osakaal on ligi 94% (EHISe andmetel), mis on Euroopa Liidu keskmise näitajaga sarnasel tasemel. Seatud eesmärk (95%) on seni jäänud kättesaamatuks. Peaaegu pooled (49%) alushariduses osalevatest lastest käivad lasteaias Harjumaal. Aasta-aastalt on vähenenud vene õppekeelega lasteaedades käivate laste osakaal ja suurenenud keelekümblesjate osakaal.
- OECD rahvusvaheline alushariduse ja laste heaolu uuring (International Early Learning and Child Well-being Study) IELS uuring näitab, et Eesti koolieelsetes lasteasutustes õppivate 5-aastaste laste kirjaoskuse ja arvutamisoskuse keskmine tase oli sarnane Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide laste oskustega. Eneseregulatsioonioskuste ja sotsiaal-emotsionaalsete oskuste keskmine tase oli aga Eesti lastel kõrgem kui kahes samuti uuringus osalenud riigis, mis annab kinnitust, et Eestis on tagatud lastele kvaliteetne alusharidus ning koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava rakendamine lasteasutustes on toetanud laste valdkondlike ja üldoskuste kujunemist. Laste heade tulemuste põhjal võib järeldada, et õpetajate professionaalsed oskused on heal tasemel laste arengu toetamiseks.
- IELSi tulemuste põhjal ning laiemat ühiskondlikku ja majanduslikku konteksti arvestades saab järeldada, et Eestis on lastele tagatud hea ligipääs alusharidusele sõltumata perede sotsiaal-majanduslikust taustast (perede sotsiaal-majandusliku taustana võeti arvesse vanemate küsitluse tulemusena saadud informatsiooni leibkonna sissetulekute, vanemate ameti ja hariduse kohta, mis koos moodustasid uuringus kasutatud sotsiaalmajandusliku indeksi). Madalama sotsiaal-majandusliku taustaga perede laste testi keskmised tulemused olid Eestis küll teiste laste tulemustest mõnevõrra madalamad, kuid see erinevus oli väiksem kui teistes uuringus osalenud riikides.
- Üldhariduskoolide õpilaste koguarv kasvab, kuid piirkonniti on muutused erisuunalised. Põhikooliõpilaste arv on viimasel kümnendil suurenenud Harju-, Tartu-, Rapla-, Saare- ja Pärnumaal ning kõige enam vähenenud Jõgeva-, Valga- ja Hiiumaal. Samal ajal on gümnaasiumiõpilaste arv suurenenud ainult Harjumaal.
- Koolist väljalangevus püsib üldhariduses madal – põhikooli 3. kooliastmes 0,2% ja gümnaasiumi 1. õppeaastal 0,7%. Põhikooli lõpetajad eelistavad endiselt jätkata haridusteed üldkeskhariduses. 82,1% õpilastest on neli aastat pärast põhikooli lõpetamist keskhariduse omandanud, mida on 5,3% võrra enam kui 2015. aastal.
- Kuigi tugispetsialistide arv kasvab aasta-aastalt, ei ole paljudes koolides ja veel enamates lasteaedades tugiteenused hästi kättesaadavad. Samal ajal on tuge vajavate laste arv koolides kasvanud ja see nõuab õpetajatelt täiendavat tähelepanu ja erioskusi. Kaasava hariduse rakendamise toetamine on olnud üks keskselt tellitava täiendusõppe prioriteete alates 2015. aastast ning eripedagoogiliste kompetentside arendamisel pööratakse tähelepanu ka järgmistel aastatel.
- 2020. a riiklike rahuloluküsitluste tulemustest ilmneb, et nii põhikooli- kui ka gümnaasiumiõpilased on rohkem rahul õpikeskkonnaga ja tagasisidega ning madalam on rahulolu liikumisvõimalustega koolis, aga ka õppetöö mõtestatuse ja koostöise õpetamisega. 4., 8. ja 11. klassi õpilaste võrdluses on õpimotivatsioon kõrgeim 4. klassis ja madalaim 8. klassis.
- Sarnaselt alusharidusele väheneb ka üldhariduses vene keeles õppijate osakaal ja keelekümblesjate osakaal kasvab. Kahjuks ei saanud 2020. aastal hinnata eelnevate aastatega võrreldavatel alustel eesti keelest erineva emakeelega koolilõpetajate keeleoskust, sest

⁶⁸ Eriolukorrast tingitud distantsõppe kogemused ja mõju Eesti üldharidussüsteemile. Vahearuanne (TLÜ 2021).

eriolukorra tõttu jäid ära põhikooli lõpueksamid ja gümnaasiumi riigieksamid olid vabatahtlikud.

- 2020. a. tehtud PISA 2018 andmetele tuginevad lisaanalüüsid näitasid, et Eesti põhikooliõpilastel on tiiptasemel finantskirjaoskus ja Eesti hariduskorraldus tagab võrreldes teiste riikidega võrdsemad võimalused kvaliteetse põhihariduse omandamiseks. Globaalsetel teemadel jäävad Eesti õpilaste hoiakud ja enesehinnangulised oskused OECD keskmise lähedale.
- Õpetajaskonnas domineerivad naised ja vanemad õpetajad; üldhariduskoolides⁶⁹ töötavate kuni 39-aastaste⁷⁰ õpetajate arv on viimasel neljal aastal kasvanud, kuid nende osakaal on jäänud viimasel kümnel aastal samaks – keskmiselt 27%. 39-aastaste ja nooremate õpetajate osakaal kutseõppeasutustes on viimasel kahel õppeaastal püsinud muutumatuna (23%).
- Kõige rohkem on õpetajaskonnas ühe õppeaine õpetajaid (55%); koos klassiõpetajatega, kelle puhul ei ole võimalik registriandmete põhjal öelda, milliseid aineid nad annavad, moodustavad ühe aine õpetajad alla poole õpetajaskonnast⁷¹.
- Mees- ja naisõpetajate ning eri vanuserühmade koormuse näitajad erinevad: meestel on keskmine koormus madalam kui naistel (vt ka TALIS 2018); madalaim keskmine koormus on kõige vanemas (60+) vanuserühmas ja nooremate (kuni 39-aastaste) hulgas. Õpetajate koormus varieerub ka piirkonniti: maalistes asustusüksustes töötavad osakoormusega pooled õpetajad, linna- ja väikelinnakoolides on osakoormusega õpetajaid ligi 40%⁷². TALIS 2018 tulemused näitavad, et võrreldes OECD riikide keskmisega on Eestis oluliselt suurem osaajaga töötavate õpetajate osakaal (21% vs. 34,6%)⁷³.
- Konkurss õpetajakoolituse õppekohtadele oli 2020. aastal samal tasemel, kui keskmine konkurss kõigile õppekohtadele. Kõrgem on konkurss koolieelse lasteasutuse õpetaja ja klassiõpetaja õppekohtadele.
- Õpetajatöid alustavate või kooli naasvate õpetajate arv on 2020/21. õppeaastal suurem kui aasta varem. Kui 2019/20. õa-l töötas üldhariduskoolides 1729 ametisse naasnud või ametis alustanud õpetajat, siis 2020/21. õa-l on selliseid õpetajaid 1822.
- Õpetajate palgakasv on viimase kümne aasta vaates olnud suhteliselt kiire, üldhariduskoolide õpetajate keskmine palk moodustab 2020. aastal 112% Eesti keskmisest palgast⁷⁴. Paraku pole õpetajate palga suhe keskmisse palka viimastel aastatel enam kasvanud.

Eriolukorrast tingitud distantsõpe

- 2020. aastal mõjutas kõiki õppijaid ja haridusasutusi COVID-19 pandeemiast tingitud kriisiolukord. Nii üldhariduskoolid kui ka enamik lasteaedu läksid alates märtsist enam kui kaheks kuuks distantsõppele (lasteaedades jäid avatuks valverühmad) ning paljudes koolides jätkus sõltuvalt kohapealsest epidemioloogilisest olukorrast täielik või osaline distantsõpe periooditi ka sügisel. 2020. a. lõpus olid uuesti distantsõppel kõik Eesti üldhariduskoolid, välja arvatud 1.–4. klasside ja lõpuklasside õpilased ning hariduslike erivajadustega õpilased.
- Kuna 2020. a. kevadel jäid ära põhikooli lõpueksamid ja gümnaasiumi riigieksami sooritamine oli vabatahtlik, puuduvad täpsed võrdlusandmed, et hinnata distantsõppe mõju Eesti õpilaste õpitulemustele. TLÜ distantsõppe uuringus⁷⁵ hindas 41% õpilastest, et võrreldes varasema õppekorraldusega oli distantsõpe sama tõhus, 31% leidsid, et distantsõpe oli võrreldes tavaõppega tõhusam ja 28% õpilastest pidas distantsõpet vähem tõhusaks. Õpetajatest hindas

⁶⁹ Üldhariduskoolide õpetajate hulka loetakse ka Tallinna Balletikooli üldharidusklasside õpetajad ja alates 2019/20. õa-st ka Haapsalu Kutsehariduskeskuse üldharidusosakonna õpetajad.

⁷⁰ Kuna õpetajakoolitusse asujate ja lõpetajate keskmine vanus on kasvanud, muudeti alates 2021. aastast ka programmi indikaatorit „kuni 39-aastaste õpetajate osakaal“ (varem „30-aastaste ja nooremate õpetajate osakaal“).

⁷¹ Vaher, K., Koreinik, K. (2020). Üldhariduskoolide õpetajate spetsialiseerumise kaardistamine. Kirjeldav ja klasteranalüüs EHISe andmete põhjal. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

⁷² Ibid.

⁷³ OECD, TALIS 2018 Database, Tables II.3.11 and II.3.12.

⁷⁴ Keskmise palga suhe on arvatud õpetajate keskmisest brutopalgast

⁷⁵ Tammets, K., Ley, T., Eisenschmidt, E., Soodla, P., Sillat, P.J., Kollom, K., Väljataga, T., Loogma, K., Sirk, M. (2021). Eriolukorrast tingitud distantsõppe kogemused ja mõju Eesti Üldharidussüsteemile. Vahearuanne.

kolmandik, et õppetegevus oli võrreldes varasemaga sama tõhus, ning ligi pooled leidsid, et õpe oli vähem efektiivne. Rahvusvahelised uuringud ja analüüsid⁷⁶ näitavad aga **üldist õpitulemuste langust ning ebavõrdsuse süvenemist** hariduse kättesaadavuses ja kvaliteedis.

- **Õpilaste õpikoormus muutus:** TLÜ uuringus hindas 44% õpilastest, et õppimisele kulunud aeg suurenes ja ligi kolmandik õpilastest, et vähenes. Sarnaselt hindasid õpilased õpikoormuse muutust ka Telia uuringus.⁷⁷ Enda toimetulekut õppimisel hindasid 40% õpilastest TLÜ uuringus sarnaseks distantstõppele eelneva ajaga, 34% vastasid, et nad tulid õppimisega paremini toime, 27% tulid distantstõppe vormis õppimisega toime halvemini. Telia uuringu järgi tundis iga teine laps, et distantstõppe ajal olid kooliülesanded raskemad.
- Distantstõppe ajal tõusid fookusse **õpilaste eneseregulatsiooni ja õpioskused ning digioskused**. Telia uuringu põhjal leidis enamik õpilasi, et kevadisel e-õppe perioodil nende oskus iseseisvalt ülesandeid lahendada paranes. 3/4 õpilaste hinnangul paranes nende oskus võtta õppimise ajal puhkepause ja 70% vastajatest ütles, et nad on distantstõppe ajal omandanud või võtnud kasutusele uusi õpimeetodeid ja suhtlusvahendeid. Ligi poolte õpilaste hinnangul õppetulemused paranesid. Ka olid Eesti õpilased Põhja- ja Baltimaade võrdluses distantstõppega rohkem rahul. Vaid 10% lastest avaldas rahulolematust. Kõige rohkem olid rahul 16–18-aastased õpilased. TLÜ distantstõppe uuringus leidis 65% vanematest, et nende lapsed on distantstõppe perioodil õppinud täiendavaid uusi oskusi, mida nad tavapärases õppesituatsioonis üldjuhul poleks saanud õppida.
- **Õpetajate töökoormus kasvas:** TLÜ uuringu järgi leidis 75% õpetajatest, et nende töökoormus suurenes, sh 29% hinnangul oluliselt. Kõige enam kulus õpetajatel aega ülesannete loomisele/valmisseadmisele ning õpilaste hindamisele ja tagasisidestamisele. Samas ei kasutanud ligi pooled õpetajad olemasolevaid digitaalse õppevara võimalusi või tegid seda üksikjuhtudel ning ka õpilastepoolset enesehindamist ja kaasõppijate hindamist kasutati vähe. Võib öelda, et õpetajate töökoormuse kasv oli olulisel määral seotud nende ebapiisava professionaalse ettevalmistusega distantstõppe läbiviimiseks.
- Võtmeroll distantstõppe õnnestumises oli lapsevanematel. TLÜ distantstõppe uuringu järgi olid ligi pooled vanematest kevadise distantstõppe ajal igapäevaselt lapse toetamisega seotud. Ca kolmandikul vanematest kulus igapäevaselt 1–2 tundi lapse toetamisele ülesannete lahendamisel, lisamaterjalide otsimisel, lapse veenmisel õppima asumiseks. 40% vanematest suhtles 1–2 tundi päevas õpetajatega ning õppis tundma uusi keskkondi ja vahendeid. Pisut vähem kui 10% peredest ei aidanud keegi last õppimises, kuna selleks puudus võimalus. Ligi 75% peredes tegelesid laste aitamisega õppetöös valdavalt emad ning vähem kui 25% isad.
- Koroonakriisi käigus on suurenenud õpilaste, õpetajate ja lastevanemate ärevus ja tõusnud stressitase ning süvenenud noorte **vaimse tervise probleemid**. 15–24-aastaste hulgas on suurel määral stressi või pinget tundnud 49%⁷⁸. Hüppeliselt on kasvanud alaealiste suitsiidide arv⁷⁹.

Alusharidus

- 2020/21. õppeaastal osaleb alushariduses kokku 66 375 last ehk umbes kahe rühma jagu rohkem lapsi kui eelmisel õppeaastal, mil alushariduses osales 66 330 last. Kõige enam on nende seas 4- ja 5-aastaseid (vastavalt 20,5% ja 19,8%) ning kõige vähem alla 1-aastaseid – 32 last. Peaaegu pooled (49%) alushariduses osalevatest lastest käivad lasteaias Harjumaal, kus koolieelsete lasteasutuste arv on 220. Kokku on Eestis koolieelseid lasteasutusi käesoleval õppeaastal 609 ehk 5 võrra vähem kui eelmisel õppeaastal ja 26 võrra vähem kui viie aasta eest.

⁷⁶ Nt Carretero Gomez, S., Napierala, J., Bessios, A., Mägi, E., Pugacewicz, A., Ranieri, M., Triquet, K., Lombaerts, K., Robledo Bottcher, N., Montanari, M., Gonzalez Vazquez, I. (2020), [What did we learn from schooling practices during the COVID-19 lockdown](#); Hanushek E and L. Woessman, (2020), [“The economic impacts of learning losses”](#), Education Working Papers, No. 225, OECD Publishing, Paris; World Bank. 2020. [Simulating the Potential Impacts of COVID-19 School Closures on Schooling and Learning Outcomes: A Set of Global Estimates](#).

⁷⁷ Ipsos (2020). [Laste e-õppe kogemused COVID-19 eriolukorra ajal](#).

⁷⁸ Turu-uuringute AS (2020). Hooldusvajaduse uuring.

⁷⁹ Tervise Arengu Instituudi surma põhjuste registri andmete põhjal:

https://statistika.tai.ee/pxweb/et/Andmebaas/Andmebaas_01Rahvastik_04Surmad/SD21.px/

- Alushariduses osalevate laste osakaal on EHISe andmetel ligi 94% (Eurostati metoodika järgi ligi 93%). Peaaegu pooled (49%) alushariduses osalevatest lastest käivad lasteaias Harjumaal. Vene õppekeeles alushariduses osalevate laste osakaal on kümne aastaga vähenenud 21%lt 15%ni. Samal ajal on keelekümbelrühmades käivate laste hulk kasvanud 2%-lt 5%ni (vt tabel 3). Vene õppekeelega laste osakaal on suurim Ida-Virumaal (44%) ja Harjumaal (23%). Keelekümbelrühmades käib enim lapsi Ida-Virumaal (1979 last ehk 35% kõigist alushariduses osalejatest), kuid Harjumaal on keelekümbelrühmade osakaal väike (1088 last ehk 3%). Venekeelseid rühmi on kokku seitsmes maakonnas ja keelekümbelrühmi viies maakonnas.
- Inglise keeles alusharidust omandavate laste arv on kasvanud 70lt 2011/12. õppeaastal 160ni 2020/21. õppeaastal, 72% neist käivad lasteaias Tallinnas ja ülejäänud Tartus. Tallinnas on ka üks prantsuskeelne ja üks saksakeelne lasteaiarühm.

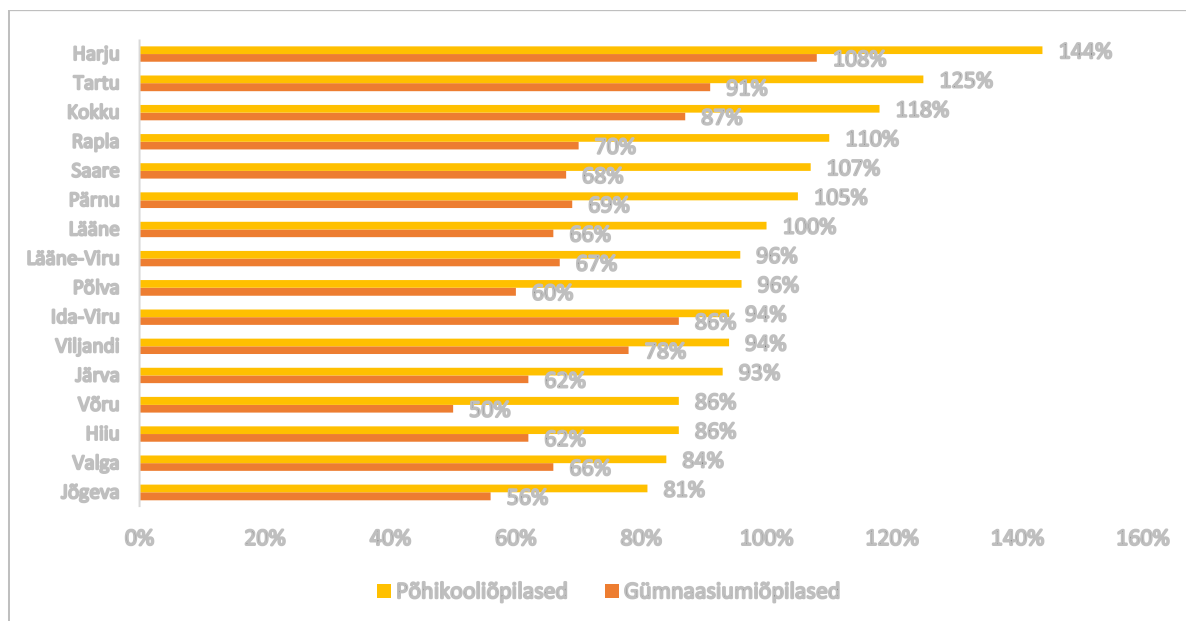
Tabel 3. Lasteaialaste jagunemine viimasel kümnel aastal õppekeelte alusel (%)

õppeaasta	eesti õppekeel	eesti õppekeel (keelekümbel)	vene õppekeel	muu õppekeel
2011/12	76,4	2,3	21,2	0,1
2012/13	77,1	2,8	20,1	0,1
2013/14	77,7	2,8	19,4	0,1
2014/15	78,0	3,1	18,7	0,2
2015/16	79,1	3,2	17,4	0,2
2016/17	79,3	3,7	16,9	0,1
2017/18	77,9	4,9	17,1	0,1
2018/19	78,3	5,2	16,3	0,2
2019/20	78,7	5,2	15,8	0,2
2020/21	79,2	5,3	15,2	0,3

Allikas: EHIS

Üldhariduskoolid ja õpilased

- 2020/21. õppeaastal õpib üldhariduskoolide statsionaarses õppes 155 104 õpilast ja mittestatsionaarses õppes 5725 õpilast. Võrreldes eelmise õppeaastaga on statsionaarsesse õppesse lisandunud ligi 2000 õpilast, mittestatsionaarse õppe õpilaste arv on suurenenud ca 150 õpilase võrra. Sarnane oli üldhariduse õppijate arvu muutus ka eelmisel õppeaastal.
- Õpilaste arvu muutus on piirkonniti erinev (vt joonis 10). Põhikooliõpilaste arv on viimasel kümnendil kasvanud Harju-, Tartu-, Rapla-, Saare- ja Pärnumaal – kasv vastavalt 44%, 25%, 10%, 7% ja 5%. Kõige enam on põhikooliõpilaste arv viimasel kümnendil vähenenud Jõgeva-, Valga- ja Hiiumaal.
- Gümnaasiumiõpilaste arv on viimasel kümnendil kasvanud ainult Harjumaal – 8%. Võrreldes kümne aasta taguse ajaga on gümnaasiumiõpilaste arv kõige vähem kahanenud Tartumaal (9%) ja Ida-Virumaal (14%). Kõigis teistes maakondades on gümnaasistide arv langenud enam kui viiendiku võrra ja Võrumaal koguni poole võrra.

Joonis 10. Põhikooli ja gümnaasiumi statsionaarse õppe õpilaste arvu muutus 2010/2011 vs 2020/21.

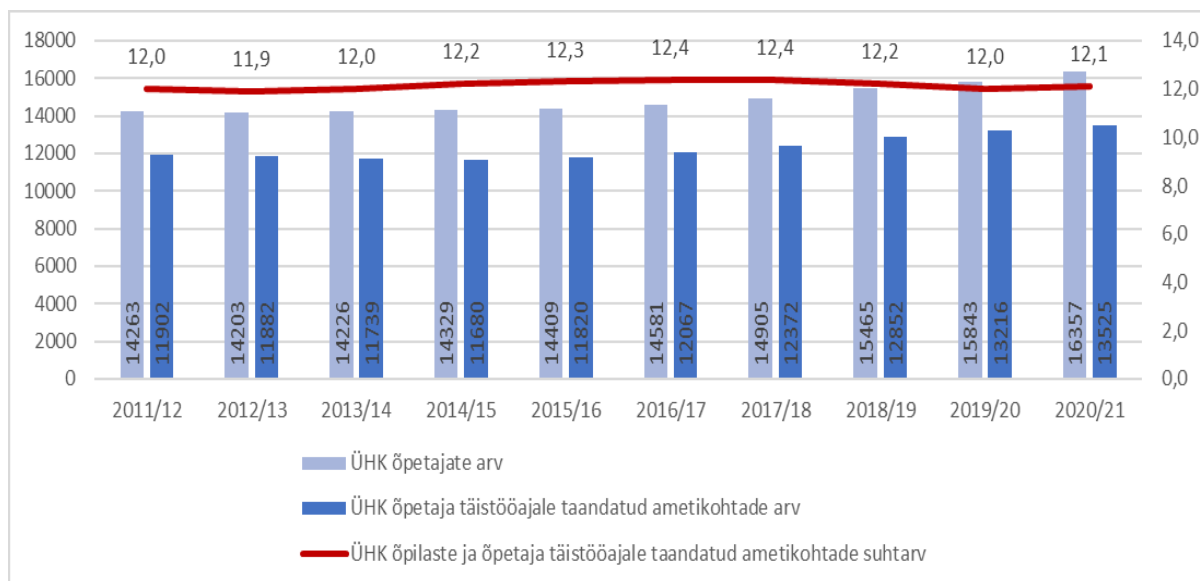
Allikas: EHIS

Märkus: 2010/2011 = 100%. Maakonnad reastatud selle järgi, kus on põhikooliõpilaste arv kõige vähem vähenenud. Viies maakonnas on põhikooliõpilaste arv kasvanud.

- Statsionaarse õppega üldhariduskoolide arv on võrreldes 2010/2011. õppeaastaga vähenenud. Kõige enam on vähenenud gümnaasiumiastmega koolide arv – 224-lt 158-le. Valdavalt on tegu olnud gümnaasiumide ümberkorraldamisega põhikoolideks. Seetõttu on kasvanud põhikoolide arv – kui kümme aastat tagasi oli 253 põhikooli, siis käesoleval õppeaastal 300. Erakoolide arv on 10 aastaga kasvanud 32-lt 55-ni ja võrreldes eelmise õppeaastaga vähenenud kahe võrra (tegevuse lõpetasid Krabi Kool ja Mattiase Põhikool). Samas on mitmesse erakooli lisandunud gümnaasiumiaste (vt ka koolivõrgu programmi peatükk 2.3).
- Viimase kaheksa aasta jooksul on vanema taotlusel koduõppele jäänud laste arv järjepidevalt kasvanud rohkem kui viis korda: kui 2013. a oli vanema soovil koduõppel 105 õpilast, siis 2020. a 591 õpilast. Enam kui pooled (53%) vanema taotlusel koduõppel olevatest õpilastest on erakoolide nimekirjas.

Õpetajate arv, töökoormus ja ainealane spetsialiseerumine

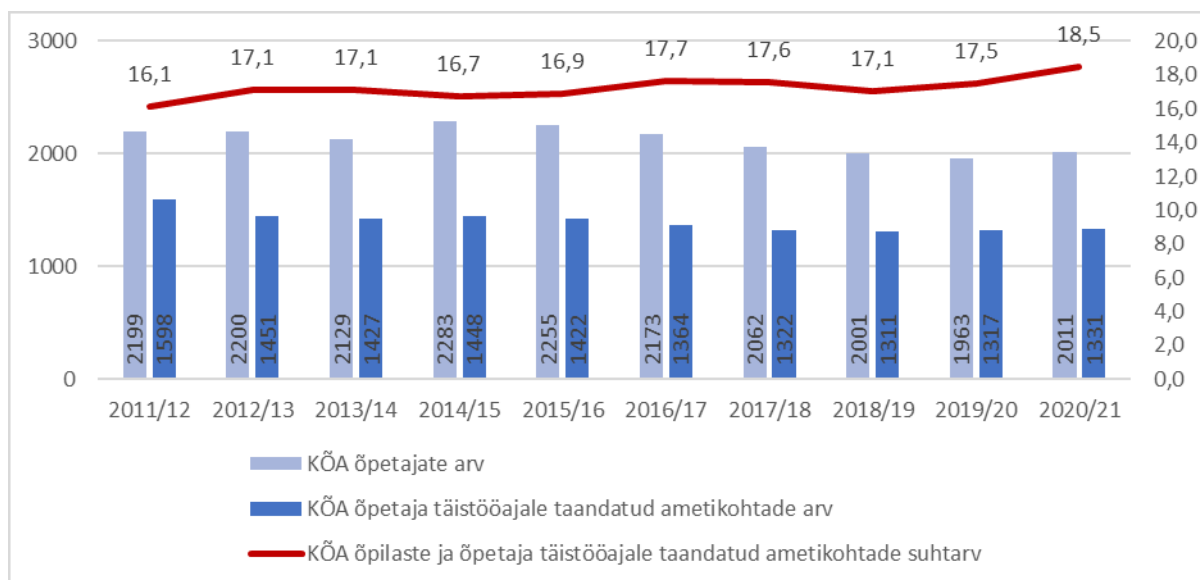
- Viimastel aastatel on koos üldhariduskoolide õpilaste arvu kasvuga kasvanud nii õpetajate kui ka õpetaja täistööajale taandatud ametikohtade arv üldhariduskoolides (vt joonis 11). Samal ajal on üldhariduskoolide arv kümne aastaga vähenenud 40 kooli võrra (vt ka koolivõrgu programm, ptk 2.3.1).
- Õpetajate arv on kasvanud eeskätt põhikooli kooliastmetes, kus õpilaste arvu kasv on olnud suurem. Gümnaasiumides on õpetajate arv on 10 aastaga kahanenud u viiendiku võrra.
- Eestis on üldhariduskoolide õpilaste ja õpetaja ametikohtade suhtarv OECD keskmisega võrreldes madal: 2020/21. õppeaastal oli umbes 12 õpilast õpetaja ametikoha kohta (joonis 11).

Joonis 11. Üldhariduskoolide õpetajate ja õpetaja täistööajale taandatud ametikohtade arv ning üldhariduskoolide õpilaste ja õpetaja täistööajale taandatud ametikohtade arvude suhe, 2011/12-2020/21.

Allikas: EHIS

- Viimase kümne õppeaastaga on nii kutseõppeasutuste kui kutseõppeasutuste õpetaja ametikohtade arv ja õpilaste arv kahanenud. Kõige enam on vähenenud ametikohtade arv, sest liidetud õppeasutustes õpetatakse üldaineid suuremates gruppides. Õpilaste ja õpetajate ametikohtade suhtarv, mis kümme aastat tagasi oli üle 16, on nüüd 18,5. OECD riikide keskmisega (14) võrreldes oli Eestis 2017. aastal kutsehariduses oluliselt enam (18) õpilasi ühe õpetaja kohta⁸⁰.

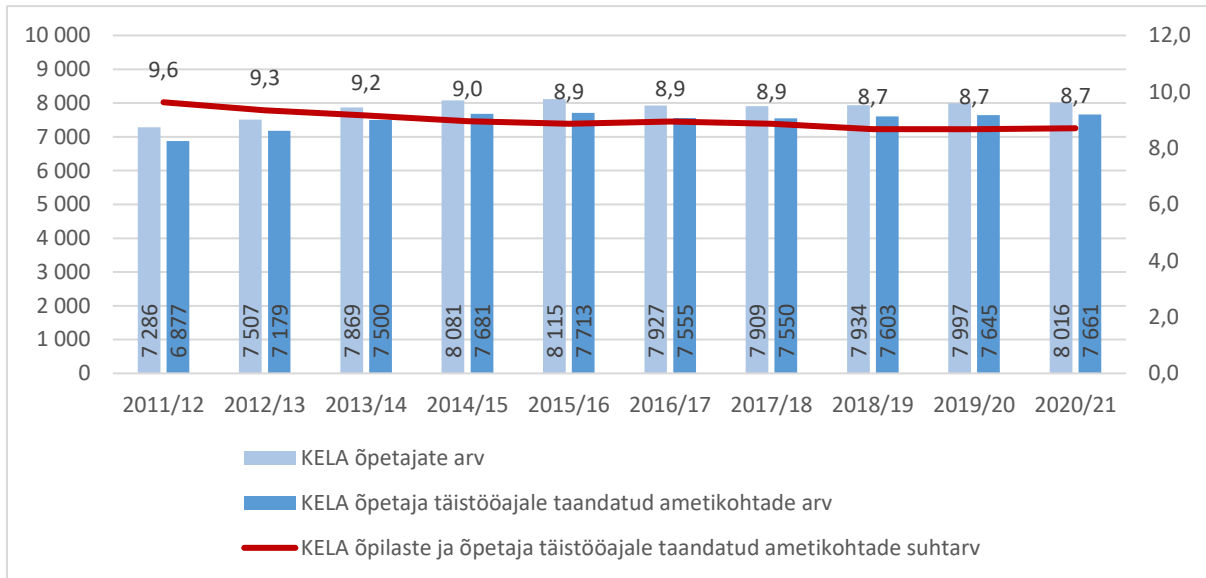

Joonis 12. Kutseõppeasutuste õpetajate ja õpetaja täistööajale taandatud ametikohtade arv ning õpilaste arv õpetaja täistööajale taandatud ametikoha kohta 2011/12–2020/21.

Allikas: EHIS

⁸⁰ OECD (2019). Education at a Glance 2019: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/7880d-en>. Tabel D2.2, Ratio of students to teaching staff in educational institutions, by level of education (2017)

- **Alushariduses** on õpetajate ja laste suhtarv umbes üheksa last õpetaja kohta. Viimasel kümnel aastal on õpetajate ja õpetaja ametikohtade arv kasvanud, laste arv on kümne õppeaasta jooksul kõikunud 68 000 ja 64 000 vahel (vt joonis 13).

Joonis 13. Alushariduse õpetajate ja õpetaja täistööajale taandatud ametikohtade arv ning laste arv õpetaja täistööajale taandatud ametikoha kohta 2011/12–2020/21.

Allikas: EHIS

- **Õpetaja keskmist koormust** arvutatakse töötavate õpetajate ja nende täistööajale taandatud ametikohtade arvu suhtena⁸¹.
- 10.11.2020 seisuga oli üldhariduskoolide õpetajate keskmine koormus 0,82, kutseõppeasutustes 0,66 ning koolieelses lasteasutuses 0,96. Üldhariduskoolide ja koolieelsete lasteasutuste õpetajad töötavad 2020/21. õppeaastal enam-vähem sama keskmise koormusega nagu kümme õppeaastat tagasi, kutseõppeasutustes on õpetajate keskmine koormus aga oluliselt langenud – 2011/12. õppeaastal oli see 0,73. Õpetajate keskmine koormus on erinev kooli suuruse lõikes: kõige väiksemates põhikoolides, st alla 30 õpilasega koolides töötavad 2020/21. õ-a-l õpetajad keskmiselt koormusega 0,54 ametikohta, 30–60 õpilasega põhikoolis on õpetajate keskmine koormus 0,64 ja üle 60 õpilasega põhikoolide puhul on see näitaja 0,81, mis on lähedane üldhariduskoolide õpetajate keskmise koormuse näitajale (0,83). Andmed näitavad taas, et väikestes koolides on keeruline pakkuda õpetajatele täiskoormusega töötamise võimalust, osakoormusega töö võib aga osutada takistuseks uute õpetajate leidmisel.
- Põhikoolide III kooliastme õpetajate keskmine koormuse⁸² näitajad ei erine alla 30 õpilasega, 30–60 õpilasega ja üle 60 õpilasega koolide õpetajate keskmise koormuse näitajatest (alla 30 õpilasega koolides 0,48, 30–60 õpilasega põhikoolides 0,63 ja üle 60 õpilasega koolides 0,81).
- III kooliastme õpetajate keskmine koormus gümnaasiumides, kus on ka põhikooliastmed, on 2020/21. õppeaastal 0,87 ametikohta.
- Osakoormusega töötab 2020/21. õppeaastal 57% kõigist kutseõppeasutuste ja 14% koolieelsete lasteasutuste õpetajatest. Kutseõppeasutuste ja lasteasutuste õpetajate töökoormuse näitajad (vrd osakoormusega töötamine) on viimasel paaril aastal pisut vähenenud. Täis- või suurema koormusega töötavate üldhariduskoolide õpetajate osakaal on viimase kümne õppeaastaga tõusnud 58% protsendini.
- Mees- ja naisõpetajate ning eri vanuserühmade koormuse näitajad erinevad: meestel on keskmine koormus madalam kui naistel; madalaim keskmine koormus on kõige vanemas

⁸¹ Keskmise koormuse arvestamisel kõigil haridustasemetel kokku arvestatakse kõiki õpetajaid ühekordselt: õpetaja võib näiteks töötada nii üldhariduskoolis kui ka kutseõppeasutuses, aga õpetajate arvus kajastub ta ühekordselt.

⁸² Arvestatud III kooliastme õpetajate kogu koormust koolis.

vanuserühmas ja kuni 39-aastaste hulgas. Õpetajate koormus varieerub ka piirkonniti: maalistes asustussüsteis töötavad osakoormusega pooled õpetajad, linna- ja väikelinnakoolides on osakoormusega õpetajaid ligi 40%⁸³.

- Koolivõrgu korrastamise üks suundi on koondada põhikooli kolmas kooliaste piirkondlikusse linna- või vallakeskustesse, et pakkuda paremat haridust, õpetajatele paremat erialast rakendust ja kasutada ära nende potentsiaali. Kui üle 60-õpilasega põhikoolides töötab 2020/21. õa-l 52% kolmanda kooliastme õpetajatest täiskoormuse või suurema koormusega⁸⁴, siis väiksemates põhikoolides on täis- või sellest suurema koormusega töötavate III kooliastme õpetajate osakaal tunduvalt madalam (<30 ja 30-60 õpilasega koolides vastavalt 11% ja 24%). Gümnaasiumides, kus on ka põhikooliastmed, töötab täis- või suurema koormusega 65% III kooliastme õpetajatest. Maapiirkondade ja väiksemate koolide õpetajate töökoormuse näitajad on oluliselt madalamad.
- Ehkki osakoormusega töötavate õpetajate puhul ei ole teada, kas tegu on vaeghõivatutega, võib nende erinev osakaal (väike)linnades ja maal viidata teatavale sundseisule, kus õpilaste vähenemise ja koolivõrgu muutustega kahanevad (teatud ainet) õpetajate võimalused täiskoormusel tööd teha. Samadele põhjustele võib viidata erinevus väiksemate ja suuremate koolide õpetajate keskmise koormuse vahel.
- **Ühe aine õpetajaid** (k.a klassiõpetajad) on kogu õpetajaskonnast üle poole (55,2%), kahe ja kolme aine õpetajaid vastavalt neljandik ja kümnendik. Teine kümnendik õpetab nelja või enam ainet. Ühe aine õpetajate osakaal selle aine õpetajate koguarvust varieerub tublisti. Kui vaid väike osa loodus- ja ühiskonnaõpetuse õpetajatest piirdub üksnes nende ainete õpetamisega, siis kaks kolmandikku muusika ja kehalise kasvatus õpetajatest keskendub üksnes oma ainele. Ühte õppeainet õpetavad õpetajad, kelle õppeaine maht on enamasti õppekavas suurem: enim on nende hulgas inglise keele, kehalise kasvatus, matemaatika ning eesti keele ja kirjanduse (emakeelena) õpetajaid. Klassiõpetajateta, kes on definitsiooni järgi generalistid, on ühe aine õpetajaid alla poole õpetajaskonnast⁸⁵.
- Maksimaalselt kuni kahele kolmandikule ühe õppeaine õpetajatest on tagatud vähemalt täiskoormusega töö. Ühe aine õpetajatest töötas täis- või enama koormusega üle 60% eesti keele ja kirjanduse (võõrkeelena), inglise keele, matemaatika, vene keele ja kirjanduse (võõrkeelena) õpetajatest ning klassiõpetajatest⁸⁶.

Õpetajaskonna sooline ja vanuseline koosseis

- **Õpetajaskonnas** domineerivad naised. OECD riikides on naiste ülekaal suurim alus- ja põhihariduses, vastavalt 96% ja 82%; üldkeskhariduskoolides on naisi 60%⁸⁷. Eesti üldhariduskoolides on meeste osakaal viimase kümne aasta jooksul püsinud 14% juures; meesõpetajate vanusjaotus on samuti püsinud üsna muutumatuna. Umbes 70% naisõpetajatest oli õpetajakutse esimene eelistus karjäärivalikul, meesõpetajatest oleks ca 60% eelistanud muud ametit⁸⁸.
- Koolieelsetes lasteasutustes on meesõpetajate osakaal viimasel kümnel aastal olnud alla 1%. Kutseõppeasutustes on mehi 2020/21. õppeaastal 39%, viimase kümne aasta jooksul on meesõpetajate osakaal pisut tõusnud (vrd 36% 2011/12. õa).
- Noorte õpetajate indikaator näitab **39-aastaste ja nooremate õpetajate osakaalu** õpetajaskonnas⁸⁹. Noorte õpetajate arv üldhariduskoolides on kasvanud viimasel neljal

⁸³ Vaher, K., Koreinik, K. (2020). Üldhariduskoolide õpetajate spetsialiseerumise kaardistamine. Kirjeldav ja klasteranalüüs EHIS andmete põhjal. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

⁸⁴ Arvestatud III kooliastme õpetajate kogu koormust koolis, mitte ainult III kooliastmes.

⁸⁵ Vaher, K., Koreinik, K. (2020). Üldhariduskoolide õpetajate spetsialiseerumise kaardistamine. Kirjeldav ja klasteranalüüs EHIS andmete põhjal. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

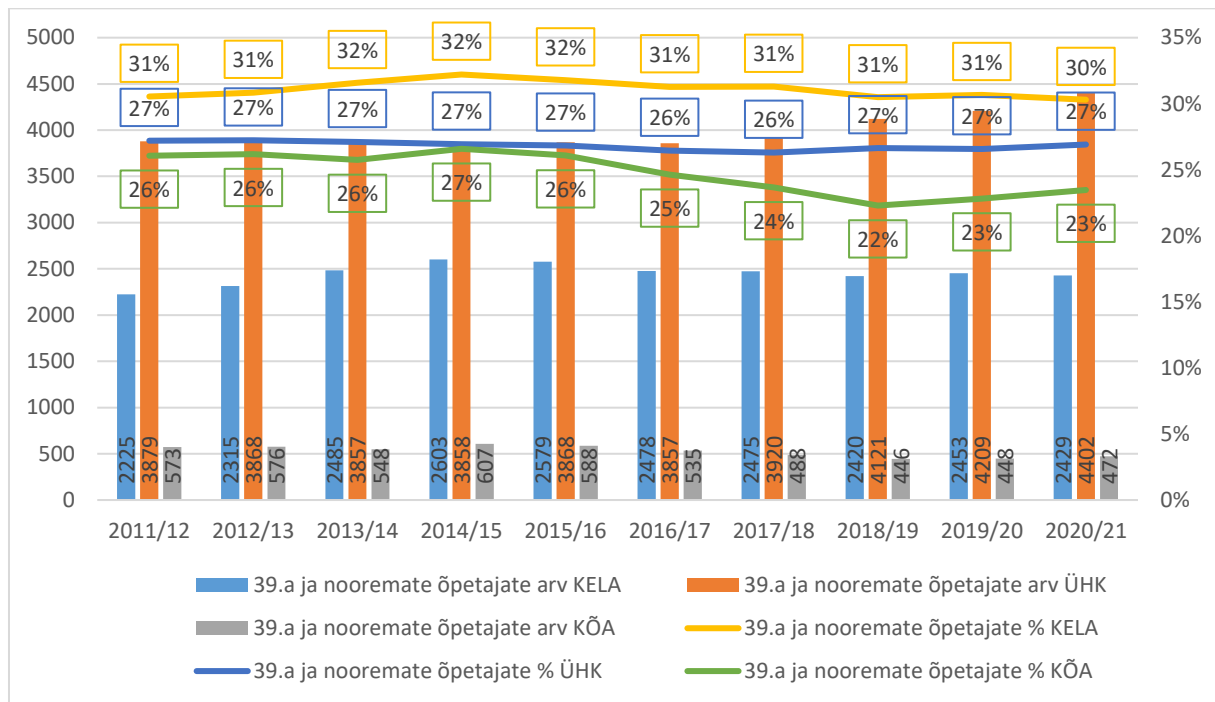
⁸⁶ Vt sealsamas.

⁸⁷ OECD/UIS/Eurostat (2020), Table D5.1. <https://doi.org/10.1787/888934165985>

⁸⁸ OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2018 tulemused. I osa. Õpetajad ja koolijuhid elukestvate õppijatena. Tallinn: SA Innove 2019.

⁸⁹ Noorte õpetajate indikaator, mis mõõdab 30-aastaste ja nooremate õpetajate osakaalu, ei ühildu rahvusvahelises statistikas kasutusel oleva vanusjaotusega – vt õpetajate vanusjaotusi käsitlevaid lõike. Üldhariduskoolide ja

õppeaastal. 2020/21. õppeaastal on 39-aastaseid ja nooremaid õpetajaid Eesti üldhariduskoolides 4402 ehk 27% kõigist õpetajatest (joonis 14).

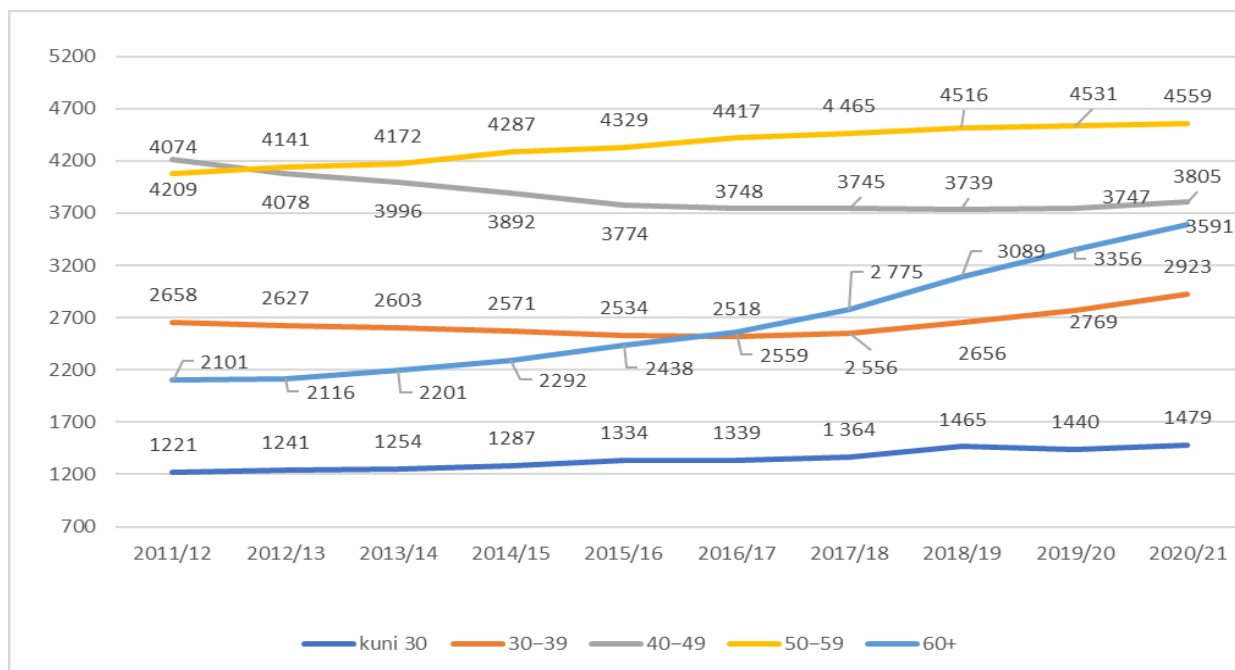

Joonis 14. 39-aastaste ja nooremate õpetajate arv ja osakaal Eesti üldhariduskoolides, koolieelsetes lasteasutustes ja kutseõppeasutustes 2011/12.–2020/21. õppeaastal.

Allikas: EHIS

- 2014/15. õppeaastal tipnes laste arv koolieelsetes lasteasutustes, samal ajal töötas koolieelsetes lasteasutustes viimase kümne õppeaasta suurim arv 39-aastaseid ja nooremaid õpetajaid (joonis 14).
- Kutseõppeasutuste kuni 39-aastaste ja nooremate õpetajate osakaal on möödunud kümnel õppeaastal kõikunud veerandi lähedal; 2020/21. õppeaastal on kutseõppeasutustes 472 selles vanuses õpetajat, s.o 23% kõigist kutseõppeasutuste õpetajatest. Võrreldes kahe eelneva õppeaastaga on 2020/21. õppeaastal 39-aastaste ja nooremate õpetajate arv pisut kasvanud.
- Mõlema noorema vanuserühma, kuni 30-aastaste ja kuni 39-aastaste õpetajate arv on üldhariduskoolides kasvanud viimasel neljal õppeaastal, kuid nende osakaal on tõusnud väga vähe. 40–49-aastaste õpetajate arv langes märgatavalt kümnendi esimesel poolel, nüüdseks on nende arv stabiliseerunud. 60+ vanuses õpetajate arvu kasvu mõjutab ilmselt pensioniea tõus. Kõik näitajad kinnitavad õpetajaskonna jätkuvat vananemist (joonis 15).

kutseõppeasutuste õpetajate vanused on esitatud 10. novembri seisuga, lasteaiasõpetajate vanus 31. detsembri seisuga.

Joonis 15. Üldhariduskoolide õpetajate vanuseline koosseis õppeaastatel 2011/12–2020/21.
Allikas: EHIS

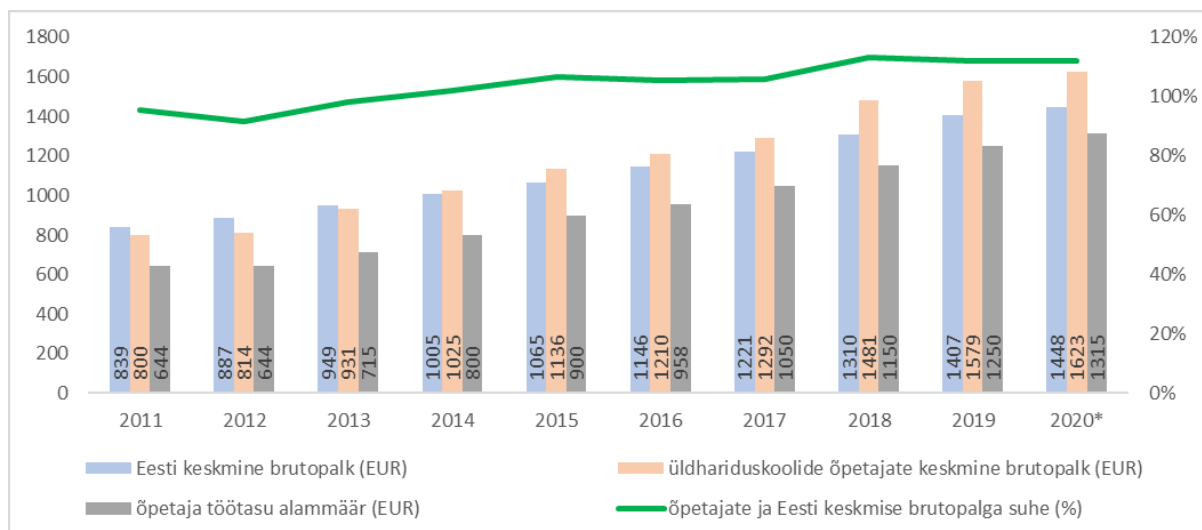
Õpetajaameti populaarsus: õpetajakoolituse näitajad

- Õpetajaameti atraktiivsus on ülikoolide sisseastumiskursside põhjal keskmise lähedal. Konkurss õpetajakoolituse õppekavadele oli 2020. aastal sama, mis keskmine konkurss kõigile õppekohtadele (1,0). Endiselt on ülikoolidesse õpetajakoolituse õppekavadele sisseastujate hulgas hinnatuimad koolieelsete lasteasutuste õpetaja (suhe keskmisse konkurssi 2,1) ja klassiõpetaja õppekavad (suhe keskmisse konkurssi 1,1) (allikas: SAIS)⁹⁰.
- 2010/11–2019/20. õppeaastatel üldhariduskoolides esmakordselt õpetajaametis alustanutest oli u 35% neid, kes olid omandanud õpetajakoolituse õppekavadel hariduse viimasel kümnel õppeaastal (sh kõik läbitud õppekavad) (allikas: EHIS). See tähendab, et ülejäänud alustavad õpetajad olid õpetaja kutse saanud eelmisel kümnendil. Alla 5-aastase staažiga õpetajad arvavad kogenud õpetajatest sagedamini, et nende kutse on ühiskonnas väärtustatud.
- OSKA raport „Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: haridus ja teadus“ toonitab, et kooli tööle jõuab piisavalt vaid uusi, tasemeõppe lõpetanud lasteaia- ja klassiõpetajaid, ülejäänud õpetajakutsealadel tasemeõppe lõpetajaid napib ning suur osa õpetajakoolituse lõpetanud ei asu õpetajana tööle või jäävad õpetajatööle vaid lühiajaliselt. Olukorda võib lühiajaliselt leevendada see, et õpetajaametisse on võimalik asuda ka õpetajakoolitust läbimata.

Õpetajate palgad

- **Õpetajate palk on kasvanud märkimisväärselt** – võrreldes 2012. aastaga oli õpetajate keskmine brutopalk 2020. aasta esialgsel andmel kahekordistunud. Pääegu kahekordseks on tõstetud ka õpetajate töötasu alammäära.
- Eesti õpetajate palgakasv, sh võrdluses keskmise palgaga, on olnud kiire, kuid viimasel aastatel on õpetajate palga suhe keskmisse palka jäänud enam-vähem samaks – 2020. a moodustas õpetajate keskmine palk 112% Eesti keskmisest (joonis 16). 2020. a eesmärk oli 120%.

⁹⁰ Keskset sisseastumise infosüsteemi (SAIS) kasutab 34 haridusasutust üle Eesti, sh kõik avalik-õiguslikud ülikoolid, kus on võimalik õppida õpetajakoolituse õppekavadel. Õpetajakoolituse õppekavade konkursi väljaarvutamiseks on kasutatud ülikoolide andmeid ja arvestatud kõigi kõrghariduse õppevormide ja õppeastmetega (v.a doktoriõpe). Tegemist on konkursipõhiste andmetega (st kui üks isik on esitanud rohkem kui ühe avalduse rohkem kui ühes kõrgkoolis loetakse teda andmetes kandidaadina mitmekordselt). Õpetajakoolituse õppekavadeks on arvestatud hariduse õppevaldkonda kuuluvad õppekavad, mis annavad õpetajakutse.

Joonis 16. Eesti keskmine ja üldhariduskoolide õpetajate keskmine brutokuupalk 2011–2020, eurodes. Allikas: Statistikaamet ja HTM.

* õpetajate 2020. aasta palgaandmed on esialgsed.

- Alates 2014. aastast on **üldhariduskoolide õpetajate keskmine brutokuupalk võrreldes Eesti keskmise palgaga olnud kõrgem** ja kuni 2018. aastani kasvanud Eesti keskmisest palgast kiiremini. Siiski on õpetajate keskmine palk **kõrgharidusega töötajate keskmisest palgast madalam**, moodustades OECD metoodika järgi sellest 89% (2018. a andmetel)⁹¹. Ka OECD riikide õpetajate keskmine palk on 25–64-aastaste kõrgharidusega töötajate keskmisest sama palju madalam. Oluline on õpetajate ja keskmise palga võrdluses arvestada, milline on alternatiivpalk e palk samasugust haridustaset (magistrikraad ja sellega võrdsustatud haridustase) nõudvates ametites⁹².
- Siiski on 39% Eesti õpetajatest sarnaselt OECD riikide keskmisega rahul oma töötasuga. Vaatamata sellele, et veerand õpetajatest arvab, et õpetajakutse ei ole ühiskonnas väärtustatud, on valdav osa üldiselt oma tööga rahul⁹³.
- Munitsipaalkoolide õpetajate palk on pisut madalam kui riigikoolide õpetajate oma (1621 vs. 1667 eurot).
- Õpetajate palgad erinevad maakonniti** – 2020. aastal varieerus õpetajate keskmine brutokuupalk KOV üldhariduskoolides 1402 eurost Hiiumaal kuni 1700 euroni Harjumaal⁹⁴.
- Kutseõppeasutuste õpetajate palk** jõudis riigi keskmise palga tasemele 2017. aastal, kuid jääb üldhariduskoolide õpetajate keskmisele palgale endiselt veidi alla (vt tabel 4).
- Lasteaiaõpetajate palgatõusu** motiveerimiseks on riik maksnud omavalitsustele alates 2017. aasta septembrist toetust. Enne toetusmeetet oli lasteaiaõpetaja keskmine palk Harjumaal 736 eurot ja Ida-Virumaal 584 eurot. 2020. aastal on riigi toetusmeetme ja omavalitsuste panustamise tulemusena lasteaiaõpetajate palga alammäär kõigis KOVides vähemalt 1184 eurot ja magistritasemel ja -kraadiga õpetajal 1315 eurot. Aastatel 2017–2020 on kohaliku omavalitsuse üksustele lasteaiaõpetajate töötasu alammäära tõstmiseks eraldatud toetust 46 mln eurot. Vastavalt riigi eelarvestrateegiale 2021–2024 jätkub lasteaiaõpetajate palgatõusu toetamise programm eesmärgiga hoida õpetajate palga alammäär 90% ning magistrikraadiga õpetajate palk 100% üldhariduse õpetaja palga alammäära tasemel. Aastateks 2021–2024 on selleks kavandatud 60 mln eurot (15 mln eurot aastas).

⁹¹ Võrdluses kõrgharidusega töötajate keskmisega võetakse arvesse tegelikku keskmist palka koos hüvitistega (OECD ühtne metoodika). Näitaja pole metoodiliselt võrreldav ülalpool toodud õpetajate keskmise palga näitajaga suhtena Eesti keskmisse palka, kus hüvitisi palga sisse ei arvestata. Teine erinevus tuleb sellest, et OECD metoodika järgi arvutatud näitaja on õppeaasta põhine, siseriiklik näitaja aga kalendriaasta põhine.

⁹² Nt magistriõppe 2018. a lõpetanute keskmine brutopalk 2019. aastal oli 1720 eurot (HaridusSilm).

⁹³ Allikas: OECD, TALIS 2018 andmebaas, tabelid II.2.1, II.2.16, II.3.56, II.3.65, II.3.59 and II.3.66.

⁹⁴ 2020. aasta andmed on esialgsed

- Palgakiindlus on oluline tegur õpetajakutse valikul. OECD riikide keskmisega võrreldes on Eestis rohkem õpetajaid, kelle jaoks oli oluline, et neil on õpetajana kindel töökoht, õpetamine on eraeluga hästi ühitatav ja annab püsiva sissetuleku⁹⁵.

Tabel 4. Õpetajate keskmine brutokuupalk (eurodes) eri haridustasemetel ja üldhariduskoolide õpetajate palga võrdlus Eesti keskmise palgaga.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Üldhariduskoolide õpetajate keskmine brutokuupalk (ainult KOV koolid)	797	812	930	1 025	1 135	1 206	1289	1478	1579	1621
Üldhariduskoolide õpetajate brutokuupalka alamäär	644	644	715	800	900	958	1050	1150	1250	1315
Eesti keskmine brutokuupalk	839	887	949	1 005	1 065	1 146	1221	1310	1407	1448
Üldhariduskoolide õpetajate (KOV koolid) keskmine palk Eesti keskmisest palgast (%)	95	92	98	102	107	105	106	113	112	112
Kutseõppeasutuste õpetajate keskmine brutokuupalk	847	827	898	1 006	1 108	1 143	1289	1440	1514	1593
Alushariduse õpetajate keskmine brutokuupalk (ainult KOV lasteaiad)	572	590	640	686	753	819	904	1038	1206	1238

Allikas: Statistikaamet, HTM.

Haridustee katkestamine ja edasiõppimine

- **Väljalangevus** üldhariduskoolide **statsionaarsest õppest** on väga madal – põhikooli 3. kooliastmes 0,2% ja gümnaasiumi 1. õppeaastal 0,7% ning mõlema näitaja sihttase (<1%) on saavutatud. Väljalangevus gümnaasiumi 1. õppeaastal vähenes eelmise õppeaastaga võrreldes 0,5% võrra.
- Põhikoolist ja gümnaasiumist väljalangevuse vähendamine aitab vähendada **madala haridustasemega mitteõppivate noorte osakaalu**. Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste noorte osakaal on langenud 12%-lt 2014. aastal 7,6%-ni 2020. aastal⁹⁶. Eelmistel aastatel püsis see näitaja 10-11% lähedal ja 2020. a. langust võib seostada kriisiaasta mõjudega. Madala haridustasemega mitteõppivate 18-24-aastaste seas on eesti keelest erineva emakeelega noori rohkem (9,8%) kui eesti emakeelega noori (6,8%). Samuti on madala haridustasemega mitteõppivate noorte hulgas kahetsusväärset suur sooline lõhe – selliseid 18-24-aastasi mehi on 9,3% ja naisi 5,8%.
- Pärast põhihariduse omandamist jätkab valdav osa õpilasi õpinguid gümnaasiumis (71%). Kutseõppeasutuses jätkab 26% ja 3% põhikooli lõpetajatest ei jätka järgmisel õppeaastal õpinguid⁹⁷. Põhikooli lõpetajatest 28% jätkab õpinguid oma kodukoolis, 38% sama omavalitsuse teises koolis, 20% samas maakonnas teises omavalitsuses ja 11% teises

⁹⁵ OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2018 tulemused. I osa. Õpetajad ja koolijuhid elukestvate õppijatena. Tallinn: SA Innove 2019.

⁹⁶ Eurostat.

⁹⁷ Andmed 2020. aastal põhihariduse statsionaarses õppes RÕK õppekava järgi omandanud õpilaste valikute kohta

maakonnas. 74% edasiõppijatest jätkab üldkeskhariduses ja 26% kutsehariduses. Keskkhariduse omandanute osakaal neli aastat pärast põhihariduse omandamist on alates 2015. aastast, mil see oli 76,8%, vähehaaval kasvanud ja jõudnud 2020. aastal 82,1%-ni. Sihttase 82% on seega saavutatud.

- 2020. aastal statsionaarses õppes üldkeskhariduse omandanutest **ei jätkanud järgmisel õppeaastal Eestis õpinguid** 41%. Kutsehariduses jätkas õpinguid 8% lõpetajatest ja kõrghariduses 51%.

Tuge vajavad õpilased

- 2020/21. õppeaastal vajab ligikaudu viiendik põhihariduse statsionaarse õppe õpilastest tuge, mis osakaaluna on samas suurusjärgus eelmise õppeaastaga, kuid kuna õpilaste üldarv kasvab, suureneb ka tuge vajavate õpilaste hulk.
- Positiivse trendina on kasvanud tavaklassi kaasatud tõhustatud ja erituge vajavate õpilaste osakaal – see on praegu 32%, mida on ligi 5% võrra enam kui 2017. aastal.
- Nii üldhariduskoolide kui ka koolieelsete lasteasutuste tugispetsialistide arv on viimasel viiel aastal kasvanud, seda saab seostada 2018. a toimunud kaasava hariduse reformi ja sellega kaasnenud täiendava rahastusega. Kui 2016/17. õppeaastal töötas üldhariduskoolides kokku 846 tugispetsialisti, siis 2020/21. õppeaastal on koolides tugispetsialiste kokku 1232 (kasv 31%). Lasteaedades töötas 2016/17. õppeaastal 439 ja 2020/21. õppeaastal 557 tugispetsialisti (kasv 21%).
- Suurima osa üldhariduskoolide tugispetsialistidest moodustavad 2020/21. õppeaastal sotsiaalpedagoogid (31%). Neile järgnevad eripedagoogid (28%), logopeedid (21%) ja koolipsühholoogid (19%). Koolieelsete lasteasutuste tugispetsialistidest 65% on logopeedid ja 35% eripedagoogid.
- 2020. aastal avaldas Riigikontroll hariduse tugiteenuste kättesaadavuse auditi, milles juhtis tähelepanu, et kuigi hariduse tugiteenused peavad olema kättesaadavad kõigis elukohajärgsetes haridusasutustes, on need tegelikult enamjaolt kättesaadavad 64% munitsipaalasteaedades ja 74% põhikoolides. Samuti leidis Riigikontroll, et lapsele õigel ajal toe osutamist pärsivad tõrked vajaliku info liikumises ning hoiakud ühiskonnas, sh lapsevanemate hulgas. Kooliõpilastele toe pakkumiseks on riigieelarvelist toetust suurendatud, lasteaialapsed on aga jäänud tagaplaanile.
- 2020. a. kevadel eriolukorrast tingitud üleminek distantsõppele takistas ligipääsu hariduse tugiteenustele ja pani eriti keerulisse olukorda hariduslike erivajadustega lapsed ja nende vanemad. Puuetega Inimeste Koja uuringus⁹⁸ hindas üle poole lapsevanematest, et nad kogesid seoses oma erivajadusega lasteaia- või koolilapse õppimisega suuri kompleksseid raskusi. Suur enamik puudega lapse vanemaid vastas, et nende hoolduskoormus kasvas märgatavalt, mh seetõttu, et laps ei saanud käia koolis või lasteaias. Alates käesoleva õppeaasta algusest olukord paranes, sest hariduslike erivajadustega lapsed jätkasid üldjuhul kontaktõppes ka siis, kui ülejäänud õpilased olid distantsõppel.
- Tallinna Ülikooli distantsõppe uuringust⁹⁹ ilmnes, et distantsõppe ajal tekkis enamatel õpilastel õpiraskusi. Õpetajate hinnangul õpiraskuste määr peaaegu kahekordistus ja 40% õpilastest leidis endal olevat suuremad või väiksemad õpiraskused. Mida suuremad olid õpilaste hinnangul nende õpiraskused, seda sagedamini said nad lisatuge õpetajatelt ja tugispetsialistidelt. Samas ei saanud 17% õpiraskustega õpilastest enda sõnul koolist mingit lisatuge.

Õpilaste rahulolu kooliga

- Alates 2015. aastast üldhariduskoolides läbi viidud riiklikud rahuloluküsitlused, millega uuritakse muu hulgas 4., 8. ja 11. klassi õpilaste motivatsiooni ja subjektiivse heaoluga seotud tegureid, näitavad, et enamik õpilasi tunneb ennast koolis hästi ja arvab, et koolis on huvitav.
- 2020. aasta veebruaris ja märtsis läbiviidud küsitlustes andsid nii põhikooli- kui ka gümnaasiumiõpilased kõrgemaid rahuloluhinnanguid kodusele keskkonnale (väited „Minu vanematel on aega, et minuga rääkida“ ja „Minu vanemad küsivad minu koolipäeva kohta“),

⁹⁸ Eesti Puuetega Inimeste Koda (2020). [Puudega inimeste toimetulek kriisiajal](#).

⁹⁹ Tammets, K., Ley, T., Eisenschmidt, E., Soodla, P., Sillat, P.J., Kollom, K., Väljataga, T., Loogma, K., Sirk, M. (2021). Eriolukorrast tingitud distantsõppe kogemused ja mõju Eesti Üldharidussüsteemile. Vahearuanne.

õpikeskkonnale (nt rahulolu tunniplaani ja klassiruumiga) ja tagasisidele (nt „Õpetajad selgitavad mulle, mida ma olen teinud hästi“). Kõige kriitilisemad ollakse õppetöö mõtestatuse ja koolis olevate liikumisvõimaluste suhtes. Madalamalt hinnati ka koostöist õpetamist (nt „Teised õpetajad käivad meie tundides“).

- Rahuloluküsitluste põhjal on koolirõõm suurim noorimate õppijate hulgas ja madalaim 8. klassi õpilaste seas. Seda, et laste õpimotivatsioon on kõige madalam põhikooli ülemises astmes, on näidanud ka teiste riikide uuringud. See asjaolu on osaliselt seotud laste kognitiivse arengu ja kriitilise mõtlemise kujunemisega. Teisalt tasub tähele panna, et kuigi Eesti õpilased on oma teadmiste ja oskuste poolest maailma parimate seas, on nende motivatsiooninäitajad pigem OECD riikide keskmise lähedal.

Eesti keelest erineva emakeelega õpilased ja eesti keel teise keelena

- Põhihariduse statsionaarses õppes õpib veidi üle 31 000 lapse, kelle kodukeel ei ole eesti keel. Kuigi see arv on viimastel aastatel pisut kasvanud, on muu emakeelega laste osakaal õpilaste üldarvu kasvu taustal kahanemas. Ehkki endiselt on valdav enamik neist õpilastest vene emakeelega, on suurenenud nende laste hulk, kelle emakeel pole ei eesti ega vene keel.
- Vene keeles statsionaarses õppes põhihariduse omandajate osakaal on viimase kümne aastaga langenud 19%-lt 14%-le. Samal ajal on eesti keelekümbeluses õppijate osakaal kasvanud 3%-lt 5%-le, sh Ida-Virumaal 9%-lt 20%-le. Vene keeles saab statsionaarses õppes põhiharidust omandada seitsmes maakonnas ja keelekümbelusklassid on kaheksas maakonnas. 99% õpilastest õpivad gümnaasiumiastme statsionaarses õppes vähemalt 60% ainetest eesti keeles. Vene keeles omandavad üldkeskharidust ainult erakooli Edu Valem ja Narva Õigeusu Gümnaasiumi gümnaasistid, inglise keeles saab üldkeskharidust omandada seitsmes koolis Tallinnas ja Tartus. Kokku on inglise keeles statsionaarses õppes õppivate laste arv kümne aastaga kasvanud ligi kuus korda – kui 2011/12. õppeaastal oli inglise keeles õppijaid 189, siis 2020/21 1103. Statsionaarses õppes on 2020/21. õppeaastal võimalik üldharidust omandada veel ka soome (Tallinna Soome Koolis) ja prantsuse keeles (Tallinna Euroopa Koolis).
- Kuna põhikooli lõpueksamid jäid 2020. a kevadel eriolukorra tõttu ära ja gümnaasiumi riigieksamid olid vabatahtlikud, puuduvad uuemad võrdlusandmed eesti keelest erineva emakeelega põhikoolilõpetajate eesti keele taseme hindamiseks. Arvestades eelnevate aastate eksamitulemusi on tõenäoline, et põhikoolilõpetajate eesti keele tase ei ole seotud eesmärgini jõudnud. Gümnaasiumilõpetajate eesti keele teise keelena eksamitulemus jõudis seotud sihini (75 punkti) juba 2017. aastal. 2020. aastal oli eriolukorra tõttu vabatahtliku ja seega mitte võrreldava riigieksami keskmine tulemus 74 punkti.

PISA 2018: haridusressursside jaotus Eestis, õpilaste rahatarkus ja suhtumine globaalsetesse teemadesse

- 2020. aastal avaldati kolm PISA 2018 andmete tuginevat uuringuraportit: finantskirjaoskuse, haridusressursside jaotuse ja õpilaste globaalse pädevuse analüüsid. Viimase puhul Eesti õpilased kognitiivses testis ei osalenud, kuid täitsid taustaküsimustiku, millega kaardistati nende hoiakuid ja suhtumist globaalsetesse teemadesse.
- **Finantskirjaoskuse** uuringus osalenud 20 riigi seas olid Eesti noorte tulemused kõige kõrgemad, keskmiselt 547 punkti. 95%-l 15-aastastest on rahatarkuse baasteadmised ning kuue aasta jooksul on Eesti tulemused oluliselt (18 punkti ehk umbes poole õppeaasta võrra) paranenud. Sarnaselt PISA põhiuuringu tulemustele sõltub Eesti õpilaste rahatarkus pere ja kooli sotsiaalmajanduslikust taustast vähesel määral, samuti ei olnud suurt erinevust poiste ja tüdrukute ning linnas ja maal elavate noorte tulemuste võrdluses. Vene õppekeelega koolides õppivate noorte tulemus oli 514 punkti, mis on 46 punkti võrra madalam kui Eesti õppekeelega koolide õpilaste keskmine 560 punkti, kuid kõrgem kui OECD keskmine 505 punkti.
- **Ressursside jaotuse analüüs** PISA 2018 andmete põhjal kinnitas, et Eesti hariduskorraldus tagab võrreldes teiste riikidega võrdsemad võimalused põhihariduse omandamiseks, sest alusharidus on kättesaadav enamikule lastele, klassikursust jäädakse kordama ainult erandjuhul, õpilased õpivad ühtse õppekava alusel ning erinevate võimetega õpilasi ei selekteerita eraldi koolidesse ja klassidesse. Teisalt tõi analüüs esile, et tõendus põhine juhtimine ei ole koolides

omaks võetud ja hindamistulemuste kasutamine õpikeskkonna parendamise eesmärgil on pigem kahanenud, eriti sotsiaalmajanduslikult kehvemas olukorras koolides.

- **Globaalse pädevuse uuring** keskendus õpilaste teadmiste ja hoiakute globaalselt olulistes küsimustes, mis on seotud rahvatervise, majanduse ja keskkonnaga. Kui teistes PISA uuringutes on Eesti õpilased saavutanud tipptulemusi, siis globaalsete teadmiste ja hoiakute skaaladel (nt informeeritus globaalsetest teemadest, enesetõhusus nende teemade käsitlemisel, huvi teiste kultuuride vastu jne) olid Eesti tulemused pigem OECD keskmise lähedal. Positiivsena paistab silma Eesti õpilaste hea võõrkeelte oskus – 90% Eesti õpilastest väitis, et on võimelised suhtlema mitmes keeles, ning 85% Eesti laste vanematest räägivad kaht või enam keelt, mis on rohkem kui paljudes teistes riikides.

2.4.2. Ülevaade programmi meetmete elluviimisest

Meede 1. Üldharidusõppe kvaliteedi tagamine

Meetme eesmärk: üldharidusõppe sisu ja maht on viidud vastavusse riiklike õppekavade eesmärkide ja õpitulemustega, sh üldpädevustega, ning vastavalt on muudetud ka hindamispõhimõtteid.

Mõõdik	2015	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
						siht	tegelik			
Meede 1. Üldharidusõppe kvaliteedi tagamine										
Huvitava Kooli tegevustesse kaasatud üldhariduskoolide osakaal (%)*	18	32	42	61	65	80	-*	-	-	-
Turvalisuse ja väärtuskeskseid programme rakendanud päevase õppega koolide osakaal (%)	35	42	62	60	ei mõõdetud	85	72	85	85	85
Turvalisuse ja väärtuskeskseid programme rakendanud koolieelsete lasteasutuste osakaal (%)	67	81	84	80,9	90,7	95	95	95	95	95
Osakaal koolitustel (maht vähemalt 30 ak tundi) osalenud õpetajatest ja haridusasutuse juhtidest, kes said koolituse lõppedes kvalifikatsiooni (%)	-	96	96	96,4	97,2	97	97	97	97	97
Koolijuhtide osakaal (%), kes võtsid ette meetmeid, toetamaks õpetajate koostööd uute õpetamispraktikate väljaarendamiseks (TALIS)	-	-	-	45	-	täpsustub	-	täpsustub	täpsustub	täpsustub
30-aastaste ja nooremate õpetajate osakaal üldhariduskoolides (%)**	10,6	10,7	10,6	11	10,8	12,5	11	-	-	-
Konkurss õpetajakoolituse õppekohtadele	-	0,9	1	0,9	1,1	on kasvanud	1,0	on kasvanud	on kasvanud	on kasvanud
Õpetajate sooline struktuur naised/mehed üldhariduskoolides (%)	85,7: 14,3	85,8: 14,2	85,8: 14,2	85,5: 14,5	85,5: 14,5	75: 25	85,4/ 14,6	75: 25	75: 25	75: 25
Õpetajate osakaal, kes leiavad, et amet on ühiskonnas väärtustatud (TALIS) (%)		-	-	26,4	-	-	-	täpsustub 2024	täpsustub 2024	täpsustub 2024

* Algatuse riigi tasandil koordineeritud tegevus lõpeb 2020. aastal, st järgnevatel aastatel indikaatori sihttasemeid ei ole. 2020. aastal ei mõõdetud seoses COVID-19ga.

** Siin veel 30-aastased ja nooremad, edaspidi mõõdetakse kuni 39-aastaste õpetajate osakaalu, kuna õpetajakoolitusse astujate ja lõpetajate keskmine vanus on kasvanud.

Huvitava Kooli tegevustesse kaasatud üldhariduskoolide osakaal on sihttasemest madalam. 2019. a lõpu seisuga oli algatusega liitunud 340 kooli (ca 65% Eesti üldhariduskoolidest). Indikaator ei täitunud, sest suurema hulga koolide kaasamiseks ei olnud piisavalt ressursse. Kommunikatsioonitegevuste terviklikuks korraldamiseks on sõlmitud leping Tartu Ülikooli haridusuuenduskeskusega. 2019. aastaga kuulutati algatuse I etapp lõppenuks ja saavutatuks

põhieesmärk: peegeldada ühiskonna ootusi koolile ja haridusele ning muuta Eesti kool huvitavaks õpilasele, õpetajale, lapsevanemale, hariduse toetajatele ja sõpradele; anda riigi ja avalikkuse ühine selge sõnum, et kool saab ja peab olema huvitav, et õpilase loomuliku uudishimu arendamine on esmane ja õige ning kool peab toimima loovalt; toetada õppekavade põhimõtete rakendamist ja arendamist ning hindamist. Peamisteks tegevusteks on olnud info jagamine nüüdisaegse õpikäsituse rakendumise ja koolide koostöö kohta sotsiaalmeedias, konverentside ja heade praktikate jagamise korraldamine, võrgustike loomise innustamine. 2020. aastal tegevustesse kaasatud koolide osakaalu pandeemia ja koolide distantsõppele mineku tõttu ei mõõdetud.

Koolieelsete lasteasutuse riiklikust õppekavast lähtudes on alushariduses fookusesse tõstetud väärtuskasvatus ja laste sotsiaalsed oskused. 2020/21. õppeaastaks on 95% lasteaedadest liitunud tervist edendavate lasteaedade, sotsiaalse ja emotsionaalse õppimise programmiga „Samm-sammult“, väärtusarenduse, vaikuseminutite, Persona Dolls metoodika ja „Kiusamisest vabaks“ programmiga. 482 koolieelset lasteasutust rakendab „Kiusamisest vabaks“ programmi. Kokku rakendab turvalisuse ja väärtuskeskseid programme 579 lasteaeda.

Olulisemad tegevused

Alusharidus

- Analüüsi kaht mudelit alushariduse riikliku õppekava koostamiseks. Koostati koostöös Tallinna Ülikooli ja Tartu Ülikooli ekspertgrupiga alushariduse riikliku õppekava muutmissetpanekud.
- Koostati alushariduse seaduse eelnõu, milles KOV tagab lapsevanemate soovil kõigile 1,5–7-aastastele lastele võrdse alushariduse kättesaadavuse ja kvaliteedi, sh tugiteenused. Seadus hõlmab kõiki lasteaia omandivorme ja väheneb nõuete dubleerimine. Lapsehoiud muudetakse haridussüsteemi osaks. KOV tagab edaspidi kodus alusharidust omandavate laste arengu jälgimise ja vajadusel toe. Alushariduse seaduse eelnõu läheb kooskõlastusringile septembris 2021 ja esitatakse Vabariigi Valitsusele jaanuaris 2022.
- Väljatöötamisel on lapse arengu hindamisvahend alushariduses (valmib 2022. aastaks). Hindamisvahend on Eestis esimene standardiseeritud elektrooniline abivahend 5-aastaste laste kognitiivsete protsesside, õpi- ja sotsiaalse üldpädevuse, matemaatika ning kõne ja keele valdkondliku pädevuse hindamiseks. Hindamine viiakse läbi individuaalselt. Elektrooniline hindamine võimaldab õpetajal kohe saada lapse kohta tagasiside, milles lapse tulemust võrreldakse kogutud normidega. Ülesanded on koostatud spetsiaalselt selle hindamisvahendi jaoks võttes eeskujuks rahvusvahelise alushariduse uuringu IELTS raames kasutatud hindamisvahendit.
- Valdavalt hoidsid omavalitsused COVID-19 kriisi ajal lasteaedu ja lapsehoide avatuna. Vanematele olid tagatud võimalused laste alushariduseks ja lapsehoiuks vastavalt koolieelse lasteasutuse seadusele. Enamik omavalitsusi vabastas lapsevanemad kriisiajal osalustasu maksimisest. Haridus- ja Teadusministeeriumi ja Rahvusringhäälingu eestvedamisel loodi kodus õppivatele lastele ja peredele lehel Lastekraan.ee koduõppe keskkond, mis pakkus koolieelikute ja algklasside lapsevanematele ja õpetajatele ideid õppe- ja kasvatustegevusteks. Koduõppe alajaotusesse on koondatud eesti keele, matemaatika, muusika, liikumise, kunsti, mängu, lastega kodus tegutsemist ja maailma tundma õppimist innustavad õppevideod ja -materjalid.
- Vastavalt Vabariigi Valitsuse määrusele „Riigieelarve seaduses kohaliku omavalitsuse üksustele määratud toetusfondi vahendite jaotamise ja kasutamise tingimused ja kord“ ei olnud lasteaiaõpetajate töötasude vähendamine eriolukorra tõttu lubatud. Riik ei vähendanud kohalike omavalitsuste üksuste tulubaasi ja neile eraldati riigieelarvest toetust COVID-19 seotud alalaekumise katteks. Samuti eraldas Haridus- ja Teadusministeerium 2020. a-l eralapsehoidudele ja -lasteaedadele kriisi leevenduseks riiklikku toetust 406 038 euro ulatuses.
- Töötati välja koolieelse lasteasutuse õpetaja kompetentsimudel.
- Avalikustati OECD korraldatud rahvusvahelise alushariduse ja laste heaolu uuringu (*International Early Learning and Child Well-being Study*, IELTS) pilootuuringu tulemused. Uuring keskendus laste arvutus-, lugemis-, kirjutamis-, ning sotsiaal-emotsionaalsetele ja eneseregulatsioonioskustele.

Üldharidus

- Tehti ettevalmistusi riiklike õppekavade nüüdisajastamiseks. Koostati ettepanekud põhikooli riikliku lihtsustatud õppekava ainekavade õpitulemuste ajakohastamiseks.
- Avalikustati rahvusvaheliste uuringute – PISA ja TALIS 2018 II osa – tulemused. Toetati Liikuma Kutsuva Kooli programmi võrgustiku laienemist koolides: 2020. aasta lõpuks on võrgustikuga liitunud 148 kooli, s.o 2019. aastaga võrreldes tervelt 70 kooli enam.
- Jätkati kiusamisvaba haridustee kontseptsiooni elluviimist.
- Jätkati teaduskooli ja õpilasakadeemia, erinevate konkursside ja olümpiaadide korraldamise toetamist.

Õpetajad ja koolijuhid

- Alates programmi käivitamisest kuni 2020. aasta lõpuni on õpetajakoolituse täiendusõppes osaletud kokku 27 700 korral ja haridusasutuse juhtide koolitustel ligi 4000 korral, sh Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli kompetentsikeskuste arendustegevuste raames koolituse läbinud õpetajad ja haridusasutuste juhid. Juhtide täiendusõpe põhineb haridusasutuse juhi kompetentsimudelil.
- Seoses eriolukorraga viidi täiendusõpe 2020. a kevadel osaliselt veebi ja alates 2020. a sügisest toimub keskselt tellitud täiendusõpe enamasti ainult distantsõppe vormis. Keskselt tellitavate õpetajate baaskoolituste prioriteetsete teemade hulka lisati distantsõppega toimetulek ja vaimse tervise hoidmine.
- Pärast eriolukorra väljakuulutamist korraldati haridusasutuste juhtidele, pidajatele jne distantsõppe teemalisi veebiseminare. Seoses distantsõppele üleminekuga pöörati eritähelepanu õpetajate digioskuste arendamisele ja digivahendite kasutamise toetamisele. Jätkati õpetajate ja juhtide digipädevuste arendamist.
- Haridusasutused on avatud taotlusvooru kaudu aktiivselt taotlenud 5000 euro suurust projektitoetust oma organisatsiooni vajadustest lähtuvateks õpiüritusteks. Eelistatakse projekte, mis toetavad õppiva organisatsiooni kujundamist ja kaasava hariduse rakendamist. Avatud taotlusvooru kaudu saavad haridusasutused või nende pidajad edaspidigi taotleda 10 000 euro mahus toetust organisatsiooni arendusprojektideks. Positiivne tendents on, et koolipidajad on hakanud enam taotlema oma haldusala kõiki haridusasutusi ühiselt võimestavaid projekte.
- Toetati õpetajate võrgustike tegevust, et tugevdada võrgustike rolli õpetajate ja haridusasutuste juhtide professionaalse arengu ja õppekava rakendamise toetamisel, uueneva õpikäsituse juurutamisel õppes ja koolides professionaalse kapitali arendamisel.
- 2020. aastal algul moodustati ministeeriumi algatusel sidusrühmade esindajatest koosnev õpetajate järelkasvu töörühm. Töörühma esmane ülesanne oli kaardistada koos partneritega tegevused, mida õpetajate järelkasvu tagamiseks tehakse. Ülevaade haridusmaastikul toimuvast ja võimalikest koostöökohtadest valmis maikuus. Ühine tegevusplaan järelkasvu tagamiseks valmib 2021. aastal.
- Võeti vastu alustavate koolijuhtide arenguprogrammi 6. lend ja jätkati kompetentsimudelil põhinevate koolitustega alg-, kesk- ja meistriklassi tasemel. Lõpetas koolijuhtide järelkasvuprogrammi kolmas lend. Kolm osalejat asusid koolijuhi ametisse juba programmi kestel.
- Suure nõudluse tõttu avati alustavate (ametis kuni 3 aastat) kohalike omavalitsuste haridusametnike arenguprogrammi teine lend ja käivitati arenguprogramm kogenud haridusametnikele (ametis üle 3 aasta), et tõsta nende võimekust kohalikku hariduselu korraldada ja juhtide professionaalset arengut toetada.
- Haridusvaldkonna mentorite toetamiseks viidi läbi veebipõhine minikonverents. Kokku on programmi kestel välja koolitatud 64 mentorit. Väljaõpet alustas uus lend mentoreid. Koolipidajatel või õppeasutuse juhtidel on võimalus valida nende hulgast endale sobiv.
- Õpetajaameti tutvustamiseks käivitati 6-osaline saatesari „Mina, õpetaja“, mille esimene saade läks eetrisse 10. oktoobril ETV-s.
- Õpilastele viidi läbi inspiratsiooniseminar „Loo oma unistuste koolitund“, mis kutsus kõiki õpilasi ise koolitunde läbi viima. Karjääripöörajatele viidi läbi inspiratsiooniseminar „Aita luua homme Eestis“, mille eesmärgiks oli innustada muu töökogemusega inimesi valida õpetajaametit oma järgmiseks elukutseks.

- Sügisel lõpetasid õpetajatele suunatud programmi „Õpetaja – hariduse kõneisik“ 4. lend ja tudengitele suunatud „Hariduse tulevikutegijate“ III lend.
- Aasta Kooli konkurss toimus 2020. aastal eriolukorra tõttu sügisel. Konkurss on kogunud iga aastaga enam populaarsust. Rahvahääletusel osales 11 000 inimest ja finalistide videosid vaadati 50 000 korral. Sel korral olid konkursile oodatud ka kutseõppeasutused.
- Toetati õpetaja ja haridusasutuse juhi kompetentsimudeli kasutuselevõttu. Selleks viidi läbi 360° tagasiside meetodi ning eneseanalüüsi ja tagasiside oskuste arendamise koolitusi koolide meeskondadele ja juhtkondadele ning infoseminare koolipidajatele. Seoses õpetaja kutsestandardite uuendamisega uuendati ka õpetaja kompetentsimudelit.
- Arendati edasi kompetentside hindamise e-keskkonda, et see vastaks kasutajate vajadustele. Arendati edasi kesket täiendusõppe infosüsteemi Juhan, mille kaudu osalejad registreeruvad õpetajatele ja koolijuhtidele mõeldud täiendusõppesse. Juhan võimaldab anda tagasisidet, tutvuda õppematerjalidega, haridusasutuse juhtidel on võimalik saada ülevaade oma töötajate osalemisest erinevatel koolitustel ning haridusametnikul oma piirkonna statistikast. Süsteem on saanud head tagasisidet ja selle kasutuselevõtt on huvitatud ka teised valdkonnad.
- Jätkati õpetajakoolituse stipendiumide ja õpetaja lähtetoetuse maksmist ning algaja õpetaja kutse aasta toetamist.

Õnnestumisteks võib pidada kiusamisvaba haridustee koalitsiooni partnerite tihedat koostööd ja koolide kasvavat huvi kiusamisennetuse programmidega liituda. Hästi on edenenud Liikuma Kutsuva Kooli võrgustik. Vaatamata kavandatust madalamaks jäänud indikaatori tasemele on õnnestunud ka algatuse Huvitav Kool I etapp. 2020. aastal koostati algatuse jätkukava aastateks 2021–2024. Lõppes väärtusprogrammi jätkukava 2015–2020 ja kinnitati väärtusprogrammi jätkuprogramm aastani 2026. Jätkuprogrammiga lisatakse senistele tegevustele uue suunana lapsevanemate, koolipere ja haridusasutuste pidajate kaasamine väärtuspõhise, koostöise ja õmblusteta haridussüsteemi arendamisse.

Harno koolituskeskus sai edukalt hakkama täiendusõppe veebipõhise korraldamisega. 2020. a kevadel lükati mõned koolitused/programmid eriolukorra tõttu edasi ning alates sügisest korraldati kõik juba veebipõhiselt. Sihtrühma vajadustele reageeriti paindlikult ja täiendavat tuge pakuti nii täiendusõppe kui nõustamise vormis.

Õpetajaid ja koolide juhtkondi toetati täiendusõppe ja juhendamise COVID-19 kriisis kiirel üleminekul distantsõppele. Eesti haridusasutused tulid üleminekuga valdavalt hästi toime.

Rohkem tuleb toetada on nüüdisaegse õpikäsituse rakendamist vene õppekeele koolides ja soodustada koolide koostööd ümbritsevate kogukondadega, luua tingimused formaalse ja mitteformaalse hariduse sidustamiseks ning edendada vanemaharidust.

Kriisiolukorras on suurenenud õpetajate töökoormus ja -pinge, seetõttu pööratakse järgmisel aastal eritählepanu vaimse tervise olukorrale haridusasutustes.

Meetme 1 lõplik eelarve 2020. aastal oli u **17,2** miljonit eurot. Tekkepõhised kulud moodustasid **14,9** miljonit eurot.

Meede 2. Võrdsete võimaluste tagamine üldhariduses

Meetme eesmärk: õppekorralduses arvestatakse õpilaste individuaalseid arenguvajadusi.

Mõõdik	2015	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
						siht	tegelik			
Meede 2. Võrdsete võimaluste tagamine üldhariduses										
4-aastaste kuni kooliealiste laste osakaal alushariduses, sh põhikoolis õppivad 6-aastased (%)*	91,9	92,6	92,9	92,8	92,9	95	selgub 2022	95	95	95
Õppenõustamise teenuseid saanud laste ja õppurite arv	12 422	18 072	26 728	35 112	44 540	47 500	52 470	55 000	62 500	70 000

Teenustusstandardites sätestatud kvalifikatsiooninõuetele vastavate spetsialistide osakaal Rajaleidja keskustes (%)	-	98,2	97,6	97	96	85	96	95	95	95
Eesti keelest erineva emakeelega põhikoolilõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt vähemalt tasemel B1 (%)	67,5	68,7	65,7	69,2	70,5	90	-**	90	90	90
Vene õppekeelega põhikoolilõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt tasemel B1 (%)	64	61,1	57	61,4	62,5	90	-**	90	90	90
Eesti keele teise keelena põhikooli lõpuksami ja gümnaasiumi riigieksami keskmine tulemus (Pk/G)	67/73	69/73	67/75	69/75	69/75	75/75	-***	75/75	75/75	75/75
Eesti keelest erineva emakeelega gümnaasiumilõpetajate osakaal, kes oskavad eesti keelt vähemalt C1 tasemel (%)	17,1	17,5	16,5	14,9	12	30	ei mõõdetata	30	30	30
Tiptasemel oskustega (PISA 5. ja 6. taseme saavutanud) õpilaste osakaal eesti keelest erineva õppekeelega koolis, võrreldes eestikeelse kooliga:										
Loodusteadused: eesti keelest erineva õppekeelega kool/eestikeelne kool	5,8/15,7	-	-	5,3/14,6	ei mõõdetata	-	-	6,8/16,1	-	-
Lugemisoskus: eesti keelest erineva õppekeelega kool/eestikeelne kool	5,4/12,5	-	-	5,7/16,7	ei mõõdetata	-	-	7,2/18,2	-	-
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste noorte osakaalud rahvuseiti: eestlased / mitte-eestlased (%)	11,8/8,1	11,3/9,5	11,6/8,0	11,2/12,2	10,2/9,0	erinevust ei ole	6,8/9,8	erinevust ei ole	erinevust ei ole	erinevust ei ole

* Eurostati andmed

**eriolukorrast tulenevalt ei ole võimalik arvutada. Emakeeleeksamit ei korraldatud; eesti keel teise keelena eksamit sooritas alla 50% sihtrühmast.

*** eriolukorrast tulenevalt ei ole võimalik võrreldavalt arvutada; eesti keele teise keelena eksamit sooritas alla 50% sihtrühmast; eesti keele teise keelena (vabatahtliku) riigieksami keskmine tulemus oli 74.

Juba 2017. aastal võeti suund eesti keele kui teise keele õppe käsitlemisele laiemalt ja keelekümbelse kõrval asutakse teadlikumalt toetama ka teisi keeleõppe võimalusi. Katsetatakse uute lähenemistega – tõendus põhiste uudsete keeleõppevõimaluste väljatöötamine on mh RITA programmist rahastatud suuremahulise rakendusliku rändeuuringu (2018–2020) üks eesmärgi.

Olulisemad tegevused

Õppenõustamine

- 2020. aasta jooksul alustati Rajaleidja keskustes 7930 uut õppenõustamise juhtumit¹⁰⁰ (individuaalseid õppenõustamise teenuseid osutati 2020. a jooksul kokku 9154 juhtumi raames (1224 olid alustatud 2019. a). Aasta jooksul osales nõustamistel kas üks või koos oma lapsega 18 020 täiskasvanut. Kuigi tulemus täidab seatud aastase eesmärgi, on tegemist üle mitme aasta

¹⁰⁰ Loetakse kokku kõik aasta jooksul alustatud uued õppenõustamise juhtumid. Juhtum: konkreetsele isikule (laps/õpilane) osutatud õppenõustamisteenus, mis võib koosneda ühest või mitmest nõustamiskorrast. Juhtumi raames tegeletakse lapsele/õpilasele kõige sobivama lahenduse leidmisega. Kui peale juhtumi lõpetamist ilmnevad uued asjaolud, on tegemist uue juhtumiga.

esimest korda uute juhtumite arvu vähenemisega. Vähenemise taga on kriisiolukord ja distantsõpe.

- Kevadise kriisiolukorra tingimustes oli suurim väljakutse vajadus kiiresti reageerida kriisile: koostada soovitusi ja juhendmaterjale nii õpetajatele ja tugispetsialistidele kui ka lastele ja lastevanematele ning korraldada ümber tavapärane Rajaleidja nõustamistöö. Rajaleidja spetsialistide poolt või nende osalusel koostati kriisiajal hulk materjale, loodi distantsõppega toimetulekut toetav videosari, osaleti veebiseminaridel, loodi Facebook'i grupp erivajadustega laste distantsõppe toetamiseks.
- Õppenõustamisjuhtumite arv kriisiajal vähenesid, samas koolivälise nõustamismeeskonna soovitude arv jäi samaks. 2020. a. anti välja 4389 haridussoovitus. Lisaks nõustatakse juhtumite raames koolide ja lasteaedade töötajaid.
- Eriolukorra tõttu alustati uue grupiteenuse pakkumist – kovisioone esmatasandi tugispetsialistidele. Kevadel alustati kovisioonidega pooltes piirkondades, sügistel laiendati kovisiooni võimalus üle-eestiliseks.

Eesti keel teise keelena ja tugi eesti keelest erineva emakeelega õppijatele

- Katseprojekti „Professionaalne eestikeelne õpetaja vene õppekeelega rühmas“ rakendamiseks eraldati riiklik toetus alates 2018. a septembrist 103 eestikeelse õpetaja tööjõukuludeks, õppevahenditeks ja täienduskoolituseks. 2018/2019. õppeaastal alustasid pilootprojekti rakendamist 21 lasteaeda, millest kümme asuvad Tallinnas ja 11 Ida-Virumaal: Narvas, Kohtla-Järvel, Sillamäel, Jõhvis ja Toilas. 2020/21. õppeaastast laienes pilootprojekt veel 32 lasteaeda, millest 13 asuvad Tallinnas, 14 Ida-Virumaal (Kohtla-Järvel, Narvas, Jõhvis, Sillamäel) ja 5 Maardus, Mustvees ja Tartus. Katseprojekti eesmärk on toetada laste eesti keele oskust ja õpetajate professionaalsust eesti keele õpetamisel. Projektis osalenud lapsed omandavad lasteaia lõpetamisel eesti keele oskuse, mis on alus põhihariduse omandamiseks eesti keeles. Laste keeleoskust hinnatakse perioodiliselt (järgmine hindamine toimub sügisel 2021). Programm laienes 2020. a sügisest ka põhikooli I kooliastmesse ja projektiga liitusid 21 eestikeelset õpetajat 15 koolist. Projekti raames on võimalik asuda Ida-Virumaa koolis tööle täiendava õpetajana, kelle põhiülesanne on õpilaste eesti keele oskuse arendamine. 2019. aasta alguses avalikustati teostatavusuuringu aruanne¹⁰¹, mille kohaselt koolidel on huvi mitmekeelse õppe mudelite rakendamise pilootprogrammi vastu. Uuringus osalenud koole kaasati ka programmi ettevalmistamisse ning tänu sellele on neis kinnistumas positiivne hoiak ja motivatsioon ka edaspidi programmi arendamises ja elluviimises osaleda. Koostöös Tallinna Ülikooliga koolitatakse lasteaia ja põhikooli projektides osalevaid õpetajaid ja seiratakse projektitegevusi.
- Tallinna Ülikoolis valmis HTMi toel eestikeelne varajase mitmekeelsuse ja keeleõppe metoodika teoreetiline ülevaade, mille baasil töötati välja koolitusmaterjal õpetajatele. Ülevaate mahukam versioon on rakendatav ka kõrgkooli õppematerjalina.
- Koostöös Eesti Keele Instituudiga valmisid laste keeleoskustasemete täpsustatud kirjeldused ja õpetaja tööriistad, mille alusel koostatakse eesti keele kui teise keele teste, tasemetöid ja eksameid ning arendatakse õppevara.
- Koostöös digipöörde programmiga valmistati ette eesti keele kui teise keele õppevara hange.
- Eesti keele kui teise keele õpetamise tegevuskava arendamiseks alushariduses kaardistati valdkonna õppematerjal, täienduskoolitus ja takistused eesti keele kui teise keele õpetamisel. Analüüsist selgus, et eesti keele koolitusi ja nõustamist on korraldatud keelekümbelprogrammi liitunud lasteaedadele, aga eesti keele kui teise keele õpetajate ning eesti ja muu õppekeelega lasteaedade õpetajate koolitusvajadused eesti keele kui teise keele valdkonnas on katmata. Analüüsi tulemusena koostati ettepanekud ja tegevuskava eesti keele kui teise keele õppematerjali koostamiseks ja täienduskoolituse pakkumiseks alushariduses.
- Eesti keele õppe taseme parendamiseks vene õppekeelega koolides jätkati keelekümbelprogrammi tegevustega. Õpetajatele pakutakse metoodilist tuge ja täienduskoolitusi ning makstakse lisatasu.
- Toimib Eesti-sisene õpilasvahetuse programm. Pandeemia tingimustes oli programmi tegevus osaliselt ja ajutiselt häiritud.

¹⁰¹ Rootamm-Valter, J. (2019). +1 eesti keele õpetaja vajadusuuring Ida-Virumaa koolides, pilootuuringu aruanne. Narva Kolledž. https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/1_opetaja_pilootuuring.pdf

- Kõik koolid, kuhu asub õppima uussisserändajaid, sh rahvusvahelise kaitse saajaid ja taotlejaid, saavad Harno keelekümbluskeskusest ja piirkonna Rajaleidja keskusest vajaduspõhist tuge. MTÜ Pagulasabi pakub HTMi toel lasteadeadele nõustamist ja koolitusi tööks uussisserändaja taustaga lapsega ja mitmekultuurilise rühmaga toimetulekuks.
- Toetati rahvusvähemuste pühapäevakoolide tegevust: 2020. aastal tegutses 33 rahvusvähemuse pühapäevakooli (olid sõlmitud koostöölepingud, toetus kokku 219 840 eurot. Õpetati kokku 14 erinevat keelt. Koostöös Kultuuriministeeriumiga toetati Valgas roma mentorite tööleasumist, kelle ülesanne on toetada peresid lastele hariduse andmisel ja roma laste osalemist alushariduses.
- Meetmest toetati IBO õppekavade rakendamist ja Tallinna Euroopa Kooli arengut. Rahvusvahelise üldhariduse võimalused, tunnustatud õppekavade rakendamine ja kvaliteet aitavad oluliselt kaasa välisriikide ja Eesti diplomaatide roteerimisele ja välisekspertide töötamisele Eestis.

Õppursportlased

- Toetati õppursportlaste spordikoolituse läbimist ja üldhariduse omandamist ning tippспортlaste kutse- ja kõrghariduse ning treenerikutse omandamist.

Õnnestumised

Rajaleidjas õppenõustamist saanud laste ja noorte arvu (nõustamisjuhtumiste) 2020. aasta sihttase on ületatud 10%, klienditagasiside on väga positiivne. 2020. a õppenõustamise soovitusindeks oli 79,8% (skaalal -100% kuni +100%), keskmine hinnang koolivälise nõustamismeeskonna tööprotsessile oli 4,68 (skaalal 1 kuni 5). Ka eriolukorra tingimustes suudeti jätkata õppenõustamisteenuste pakkumisega ning märkimisväärseid ootejärjekordi ei tekkinud. Kliendirahulolu isegi kasvas. Ootamatult positiivse tagasiside sai ka videonõustamisteenus, mis tegelikult oli olukorrast tingituna peale surutud. Videoteenuste kasutuselevõtt sai eriolukorrast positiivse tõuke, hästi mõjus ka aasta algul rakendatud e-broneerimissüsteem, mis võimaldab kohe täpsustada videonõustamise soovi ja võimaluse.

Kriisiolukord hoogustas oluliselt koostööd partneritega – integreeritud teenuste raames Sotsiaalministeeriumiga, kriisiabi osas Sotsiaalkindlustusametiga, eriolukorras psühhiaatrie ja perearstidega protsesside lihtsustamiseks ning jooksvalt noorte vaimse tervise toetamiseks Vaimse Tervise Koalitsiooni partneritega. Aasta lõpuks valmis ka esimene kriisiplaani näidis koolidele. Täiendavat tähelepanu on saanud kohaliku omavalitsuse esmatasandi keskused, kes muu hulgas saavad soovi korral kasutada Rajaleidja kliendihaldussüsteemi.

Hästi toimib ja üha laieneb keelekümblusprogramm. Huvi selle vastu on suur, kuid kitsaskoht on sobivate õpetajate puudus ennekõike Ida-Virumaal. Toimib Eesti-sisene õpilasvahetuse programm. Uussisserändajad, sh rahvusvahelise kaitse saajad ja taotlejad on saanud suuremate tagasilöökideta alustada haridusteed Eestis. Eestis asutati esimene romade pühapäevakool, mis pakub roma lastele esmakordselt võimaluse oma emakeelt õppida ja arendada.

Tähelepanu vajab

COVID-19 levikust tingitud eriolukord kevadel ja osalised piirangud sügisel koos juriidilise isiku muutumisest tingitud tehnoloogiliste raskustega muutsid oluliselt Rajaleidja keskuste tööprotsesse ja suurendasid töökoormust. Kuigi juhtumeid oli vähem kui eelmisel aastal, oli töö maht kaugtöö ja infosüsteemide paljususe tõttu suurem. Algselt oli puudu digitaalsetest töövahenditest, augustist poole oktoobrini ei toiminud infosüsteemid ja haridussoovitusi tehti suures osas käsitsi. Siiski õnnestus läbi igapäevase kiire reageerimise ja leidlike/käsitööna tehtavate lahenduste takistuste jõudmine klientideni suures piires ära hoida.

Olulise sisendi edasisteks tegevusteks andis Riigikontrolli audit – edasises fookuses tuleb enam keskenduda ennetustegevustele ning jätkuvalt tuleb lihtsustada kliendi teekonda (haridusliku erivajadusega lapse vanema teekonda erinevates süsteemides, sh haridusteel). Praegu peab lapsevanem tegema lapsele toe saamiseks mitmeid taotlusi nii sotsiaal-, haridus- kui tervishoiuvaldkonnas ega pruugi abini õigeaegselt jõuda, sest info on killustunud eri valdkondade vahel. Kavandatava erivajadusega laste tugisüsteemi reformi käigus seotakse teenuste saamine hinnatud abivajaduse, mitte puude raskusastme olemasoluga. Samuti koondatakse Rajaleidja keskuste koolivälise nõustamismeeskonna, rehabilitatsioonimeeskonna ja sotsiaalkindlustusameti abivajaduse hindamisi ja otsuseid puudutavad

funktsioonid. Tegevuste elluviimiseks on edaspidi kavas erinevad seadusemuudatused ja IT-arendused, mitmete tegevuste rahastamine on planeeritud järgmisest struktuurvahendite perioodist. Reformi esimesed muudatused soovitakse rakendada lähema kahe aasta jooksul, pikemaajalised tegevused on kavandatud perioodi kuni 2027.

Endiselt vajab tähelepanu eesti keele kui teise keele õpe nii alushariduses kui ka põhikoolis. Tuleb laiendada +1 õpetaja programmi, töötada välja teenused koolipidajatele eesti keele kui teise keele õppe kvaliteedi tõstmiseks ja tagada kvalifitseeritud õpetajate olemasolu. Analüüsida tuleb metoodikakeskuste senist tööd ja levitada koolidevahelise õppimise kogemusi.

Meetme 2 kinnitatud eelarve 2020. aastal oli **18,9** miljonit eurot. Tekkepõhised kulud moodustasid **18,4** miljonit eurot.

Meede 3. Ligipääsu tagamine üldharidusele

Meetme eesmärk: luua tingimused koolikohustuse täitmiseks, tagada ligipääs üldharidusele ning vähendada väljalangevust ja õppetöö katkestamist

Mõõdik	2015	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
						siht	tegeli k	sihttase		
Meede 3. Ligipääsu tagamine üldharidusele										
Põhikoolist väljalangevus statsionaarse õppe kolmandas kooliastmes (%): kokku/poisid/tüdrukud	0,5/ 0,7/ 0,3	0,3/ 0,4/ 0,3	0,3/ 0,4/ 0,3	0,3/ 0,3/ 0,2	0,3/ 0,4/ 0,2	hoida taset	0,2/ 0,3/ 0,1	hoida taset	hoida taset	hoida taset
Õppetöö katkestajate määr gümnaasiumis (väljalangevus güm. 1. õppeaastal) (%)	0,9	0,9	0,8	1,2	1,2	<1	0,7	<1	<1	<1
Munitsipaalkoolide õpetajate keskmine palgatase võrreldes riigi keskmise palgaga	107	105	106	113	112	120	112	120	120	120

Väljalangevus üldharidusest on väga madal erinevatel põhjustel, viimase aasta madalat tulemust võib seostada ka viiruspandeemia ja distantsõppe mõjuga, kuid seda seost pole veel hinnatud. Õppekavaarendus ja õpetajakoolitus toetavad nüüdisaegse õppijakeskse õpikäsituse rakendamist. Õpilaste eripäraga arvestades saavad õpetajad leida sobivad meetodid ja toetada iga õppijat.

Olulisemad tegevused

- Meetmest rahastati riigi üldhariduskoolide tegevuskulusid (v.a õpetajate ja koolijuhtide tööjõukulud ning täienduskoolituse kulud). Munitsipaal- ja erakoolidele eraldatava haridustoetusega tagas riik vahendid kvaliteetse üldhariduse andmiseks ja lõi tingimused riiklike õppekavade rakendamiseks. Haridustoetusse kuulub üldharidusprogrammi mõistes õppevaratoetus, mis toetab õpetajat ja õppijat mitmekesise ja sisuka õppekeskkonna loomisel ning õppe diferentseerimisel vastavalt õppija vajadustele.
- Riigi üldhariduskoolide õpilastele kompenseeriti sõit kodu ja kooli vahel ning toetati majutuskulude hüvitamist (ainult riigigümnaasiumide puhul). Lisaks sellele toetati kohalikke omavalitsusi ja erakoole õpilaskoduteenuse pakkumisel.
- Toetati kohalike omavalitsuste, riigi üldhariduskoolide ja erakoolide õpilaste toitlustuskulusid kehtestatud piirmäära ulatuses.
- Pandeemiast tingitud eriolukord mõjutas oluliselt koolide seniseid rutiinseid igapäevategevusi. Haridusasutused tegutsesid nii aineliste olude kui sisulise ettevalmistuse poolest erinevates tingimustes. Üldhariduskoolide seas oli neid, kus oli juba ammu tehtud koolielu rikastamiseks ja õpioskuste kinnitamiseks e-õppe päevi ning neidki, kus õpetajad on küll käinud digikeskkondade kasutamise koolitustel, ent igapäevaellu polnud saadud teadmisi varem rakendatud. Kuna koolide lähtekohad olid erinevad, sisaldasid kevadise eriolukorra ajal ministeeriumist saadetud infokirjad eelkõige üldhariduskoolidele mõeldud soovitusi esimestel

distsantsõppe nädalatel mitte hindeid panna, korraldada õppetööd pigem nädala kaupa ülesandeid jagades kui iga päev kindlaid tähtaegu seades jne. Olulisel kohal olid näiteks ka Terviseametiga koostöös valminud soovitusel koolitoidu jagamiseks. Koolilõuna pakkumine on koolide ja koolipidajate otsustada, õpilastele pakuti paljude koolide poolt distantsõppe perioodidel vajaduspõhiselt toidupakke.

- Ministeerium ning Haridus- ja Noorteamet on kevadest saadik koos partneritega pakkunud haridusasutustele tuge, piiramata sealjuures üht meie haridussüsteemi põhiväärtust – autonoomiat. Nii ministeeriumi kui ka ameti töötajad on aidanud leida vastuseid e-kirjades, telefonikõnedes ja sotsiaalmeedias esitatud küsimustele nii koolijuhtidelt, õpetajatelt kui õppijatelt ja lastevanematelt. Tegutseb HTMi kriisiliin, mis avati spetsiaalselt koroonaviiruse leviku piiramise meetmetega seotud küsimuste jaoks. Olulisemad soovitusel, juhised ja ülevaated nii Vabariigi Valitsuse kui Terviseameti korralduste kohta on kevadest saadik viidud haridusasutuste ja avalikkuse ette nii eesti kui vene keeles, olulisem ka inglise keeles. Esmased soovitusel õppetöö korraldamiseks distantsilt said koolid ministeeriumilt 11. märtsil. Samal ajal valmis veebileht <https://www.hm.ee/et/koroon>, kust leiab kõik ministeeriumi saadetud juhised, soovitusel ja infomaterjalid eriolukorra ning distantsõppe ajal võimalikult ohutuks tegutsemiseks ja haiguse leviku tõkestamiseks. Lisaks antakse praktilisi nõuandeid ja soovitusi Haridus- ja Noorteameti veebis: <https://harno.ee/distsantsope>.

Meetme 3 kinnitatud lõplik eelarve 2020. aastal oli u **105,1** miljonit eurot, sh kohalikele omavalitsustele antav haridustoetus, mis kajastub riigieelarves Vabariigi Valitsuse hariduse toetusfondi koosseisus. Tekkepõhised kulud moodustasid **102,3** miljonit eurot.

2.4.3. Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Eestis on kättesaadav ja kvaliteetne alusharidus ning valdav enamik eagrupist käib lasteaias. See loob hea eelduse sujuvaks üleminekuks kooliellu. Põhihariduses on Eesti võrdsete õpivõimaluste tagamisel ja hariduse kvaliteedil samuti maailma parimate hulgas. Programmi esimese meetme elluviimise tulemusel suurenes haridusasutuste avatus ja valmisolek koostööks – ühiskonna ja kogukonna ootusi teadvustatakse üha enam ning rakendatakse erinevaid meetmeid, et tagada õpilastele sotsiaal-emotsionaalselt, vaimselt ja füüsiliselt turvaline õpikeskkond. Õpilaste heaolu ja õpikäsituse muutumine koolides on saanud palju tähelepanu, mh seetõttu, et neid teemasid on hakatud süsteemse(ma)lt hindama. Kuigi põhihariduse tulemuslikkus on kõrge, tuleb jätkuvalt pöörata tähelepanu erinevate gruppide õppeedukuse toetamisele. Nt poiste väljalangevus põhikoolist on võrreldes tüdrukutega kaks korda suurem, põhikooli lõpus on poiste seas palju enam madala õppeedukusega õppijaid ja vähem poisse jõuab keskhariduseni.

Tähelepanu vajab ka eesti keelest erineva emakeelega õpilaste õppekorraldus. Teise meetme raames eesti keelest erineva emakeelga õppija toetamiseks seni rakendatud tegevused ei ole paraku viinud lähemale seatud eesmärkide saavutamisele põhikoolis ning vaja on senisest süsteemsemat ja mitmekesisemat lähenemist eesti keele kui teise keele õppele. Probleemi tuleb teadvustada kõigile seotud osapooltele, sh koolipidajatele ja leida ühiselt lahendusi. Suur osa eestimaalasi toetab varajast eesti keeles õpet ja mitmekultuurilist klassiruumi. Vaja on täiendavaid samme ja kokkulepitut tegevuskava, et tagada eakohane keeleõpe kõikidele lastele. HTMi eestvedamisel on kokku kutsutud töörühm, mille ülesandeks on 2021. a lõpuks koostada eestikeelse hariduse tegevuskava. Töörühm tugineb oma tegevuses eesti keele arengukava eesmärgile minna haridussüsteemis eesti õppekeelele üle 2035. aastaks

Programmi raames pakutavate õppenõustamisteenustega suudeti eriolukorra tingimustes jätkata ning märkimisväärsed ootejärjekordi ei tekkinud. Riigikontrolli auditi valguses tuleb uue strateegilise perioodi planeerimisel tagada eri ministeeriumide haldusalasid ja abivajajate eagruppe hõlmav terviklahendus hariduslike erivajadustega õppijate ja nende vanemate toetamiseks. Olemasolevad tugisüsteemid ei ole endiselt piisavalt tõhusad kaasava hariduse rakendamiseks ja haridusele ligipääsu tagamiseks.

Eesti haridussüsteemi suurimaks väljakutseks on õpetajate järelkasvu tagamine ning tingimuste loomine õpetajate, tugispetsialistide ja koolijuhtide arenguks, sh täienduskoolitused. Õpetajate palgatõus on riiklik prioriteet ning programmi toel on õpetajatele, tugispetsialistidele ja koolijuhtidele tagatud

mitmekülgset enesetäiendamisvõimalused. Käivitatud on mitmed õpetajaametit populariseerivad tegevused. Vaatamata mõningatele edusammudele, nt konkursi teatav kasv õpetajakoolituse õppekohtadele, õpetajaameti tajutud väärtustamise tõus, on õpetajate puudus endiselt terav mõnes aines ja erineb piirkonniti. Vene õppekeelega koolides on probleemiks õpetajate kasin eesti keele oskus ja keeleõppemetoodika vähene valdamine. Alus-, üld- ja kutsehariduses alustavate õpetajate ametist lahkumise määr on kõrge. Õppeasutuste juhtide ja koolipidajate valmisolek haridusuuendusteks ja ning koolikogukonna ja lapsevanemate koostöö korraldamiseks on ebaühtlane. Tihti puudub neil võimekus luua õpetajate arengut ja heaolu toetavat ning motiveeritavat töökeskkonda. Eriti kriitilise tähtsusega on alustava õpetaja toetamine.

Üldharidusprogrammi tegevustega jätkatakse alates 2021. aastast haridus- ja noorteprogrammi meetmete 1 ja 2 raames. Meetme 1 raames antakse kvaliteetsele (üld)haridusele ligipääsu tagamiseks munitsipaal- ja erakoolide pidajatele haridustoetust, tagatakse vajalikud õppekohad riigi koolides ning toetatakse IBO õppekavade rakendamist ja Euroopa Kooli arengut. Meetmesse 2 koondatakse tegevused õpetajate järelkasvu ja **arengu** toetamiseks, sh haridustöötajate paindlike õpiteede ja motiveeriva karjäärimudeli loomine, koostöövõrgustike võimekuse kasv, õpetajaameti populariseerimine jms. Vaja on toetada õppekavade arendusprotsessi, luua meetmed õppekavade rõhuasetuste, üldoskuste, võtmepädevuste ja tulevikuoskuste eelisarendamiseks ning kõrgemate mõtlemisoskuste ja tipposkuste arendamiseks. Prioriteetne tegevussuund on mitteformaalsete ja informaalsete, sh e-õpikeskkondade kasutuselevõtt formaalõppes ning investeeringud õpikeskkonna täiustamiseks ja uuendamiseks. Vaja on kasutusele võtta teaduspõhine kvaliteedihindamine ja seirata arenguvajadusi. Võrdsete võimaluste tagamiseks jätkatakse õppenõustamisteenuste pakkumist, toetatakse muukeelseid õpilasi eesti keele omandamisel ja eesti keelest erineva emakeelega õpilaste toimetulekut eestikeelses õppes.

2.5. Kutseharidusprogramm

Programmi eesmärk on luua Eesti elanikkonnale nende vajadustele ja võimetele vastavad kvaliteetsed, paindlikud ja mitmekesiste valikutega kutseõppevõimalused, mis vastavad tööturu arenguvajadustele.

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	tegelik			
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%)*	10,9	10,8	11,3	9,8	<9	7,6	<9	<9	<9
Õppetöö katkestajate määr (%) kutseõppeasutustes (kutsekeskhariduse tasemel 1. õppeaastal)***	22,4	22,4	23,4	23,4	<20	19,2	<20	<20	<20
Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64) osakaal (%)*	28,5	28,6	27	27	25	25,9	25	25	25
Täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr (%)**	15,7	17,2	19,7	20,2	20	17,1	20	20	20
Keskhariduse omandanute osakaal 4 aastat pärast põhikooli lõpetamist	78,5	79,5	80,4	80,7	82	82,1	82	82	82

* Statistikaameti andmed

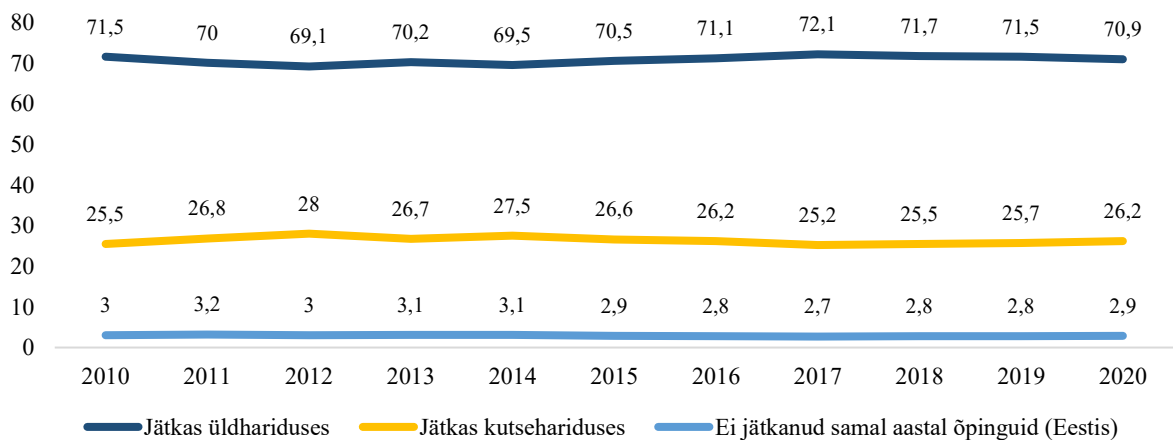
** Statistikaameti andmed. Mõõdiku arvutamisel lähtutakse Eesti tööjõu-uuringust ning see kajastab küsitlusele eelnenud nelja viimase nädala jooksul tasemehariduses või koolitusel osalenute osakaalu 25–64-aastaste hulgas. Elukestvas õppes osalemise hulka loetakse nii osalemine tasemeõppes kui ka koolitustel.

*** 2018. aastast on arvatud uue metoodika alusel. Õpilaste osakaal, kes arvatakse välja õpilaste nimekirjast õppeaasta jooksul, õpilaste koguarvust. Kutsekeskharidus, 10. nov seisuga. Katkestajate hulka ei loeta neid sisseastujaid, kes reaalselt õppetööle ei ilmunud (kuulusid õppurite nimekirja alla 31 päeva), samuti selliseid õpilasi, kes vahetasid eriala õppeasutuse sees samas õppekavarühmas.

2.5.1. Olulisemad muutused ja suundumused

Noorte edasiõppimisvalikud

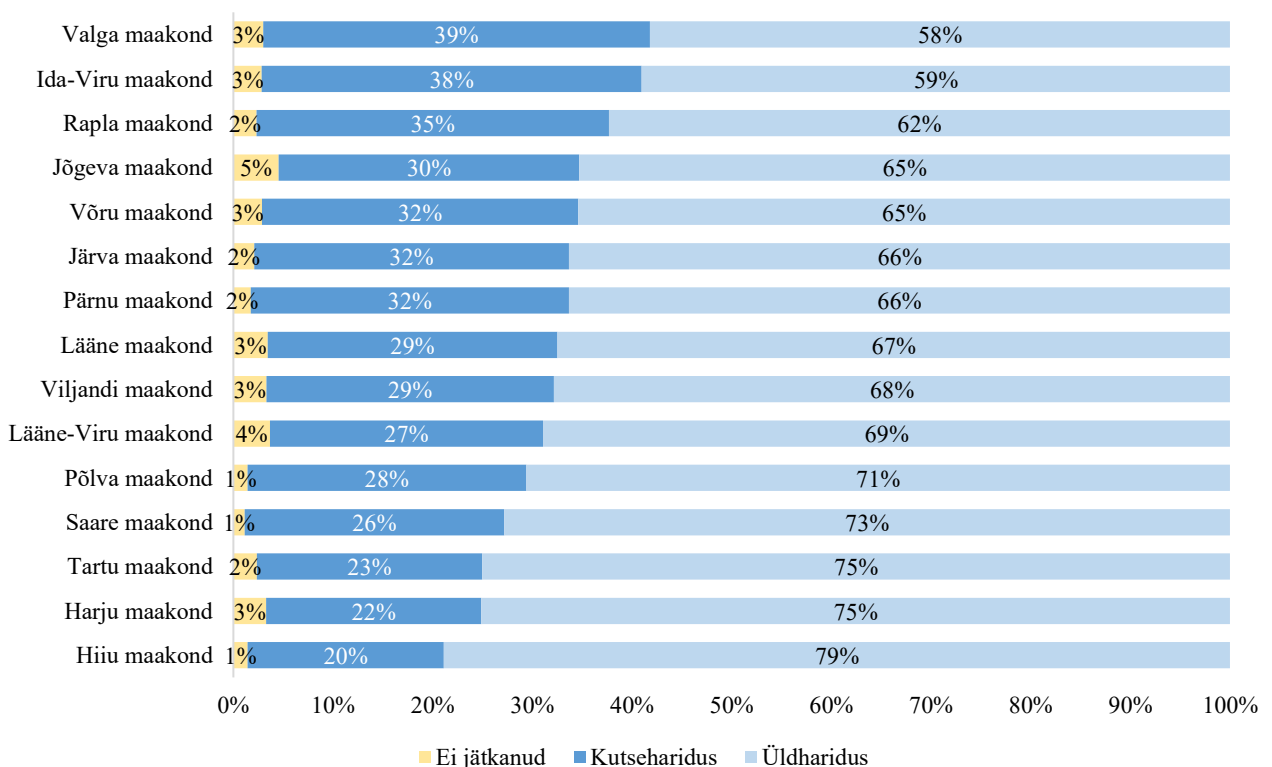
- Noorte põhikooli lõpetamise järgsed haridusvalikud ei ole märkimisväärselt muutunud (vt joonis 17).

Joonis 17. Põhikoolilõpetajate (statsionaarne õpe, riiklik õppekava) haridusvalikud (%).

Allikas: EHIS

- Viimase kümnendi jooksul on põhikoolilõpetajate haridusvalikud väga vähe muutunud. Üldhariduses ja kutsehariduses jätkajate osakaalud on kõikunud ainult kolme protsendi piires. Ehkki kutsehariduses jätkajate osakaal on alates 2017. aastast veidi suurenenud ja üldhariduses jätkajate osakaal vähenenud, on see muutus nii väike, et vara on rääkida selgest trendist.
- Kutsehariduses jätkab umbes veerand põhikoolilõpetajatest ja 70% jätkab üldhariduses. Neid, kes oma õpinguid samal aastal ei jätka, on vähe (u 3%), kuid nende osakaal ei ole kümne aasta jooksul ka vähenenud.
- Piirkonniti on kutseõpe põhikoolilõpetajate seas kõige populaarsem Valga- ja Ida-Virumaal ning kõige väiksem osa põhikoolilõpetajatest jätkab kutsehariduses Hiiu-, Harju- ja Tartumaal (vt joonis 18). 57% kõigist põhikoolilõpetajatest olid Harju- või Tartumaalt ning nende maakondade lõpetajate valikutel on Eesti keskmisele näitajale kõige suurem mõju.
- Märkimisväärselt erinevad eesti- ja venekeelse põhiharidusega lõpetajate valikud – vene keeles õppinud põhikoolilõpetajatest suundub kutseharidusse 37%, samas eesti keeles õppinutest vaid 24%. Erinevust on näha ka õpingutest kõrvale jäämise puhul – vene keeles õppinud põhikoolilõpetajatest 4,5% ei jätka samal aastal oma haridusteed, eesti keeles õppinute puhul on see näitaja, aga 2,4%.
- Samuti erinevad märkimisväärselt poiste ja tüdrukute põhikooli lõpus tehtud valikud – kutsekoolis alustab pärast põhikooli õpinguid 36% poistest ja vaid 16% tüdrukutest.
- Pärast põhikooli lõpetamist kutseõppes õpinguid alustanud noored õpivad peamiselt kutsekeskhariduse tasemel (2019/20. õa 97% kõigist õppijatest), õppekavarühmadest on populaarseim majutamise ja toitlustamise õppekavarühm (14,5%, vt tabel 5), populaarsed on veel mootorliikurite, laevanduse ja lennundustehnika ning ehituse ja tsiviilrajatiste õppekavarühmad, kus meeste osakaal on väga suur.
- Kõige suuremad erinevused meeste ja naiste osakaalus on mehaanika ja metallitöö (100% mehed), elektroonika ja automaatika (99% mehed), lastehoiu ja noortele suunatud teenuste (100% naised) ning veterinaaria (100% naised) õppekavarühmades. Võrdselt populaarsed meeste ja naiste seas on näiteks transporditeenuste, vara- ja isikukaitse ning audiovisuaalse tehnikate ja meedia tootmise õppekavarühmad.

Joonis 18. 2019/20. õppeaastal põhikooli lõpetanute edasiõppimisvalikud maakonniti (statsioonarne õpe, riiklik õppekava, %).

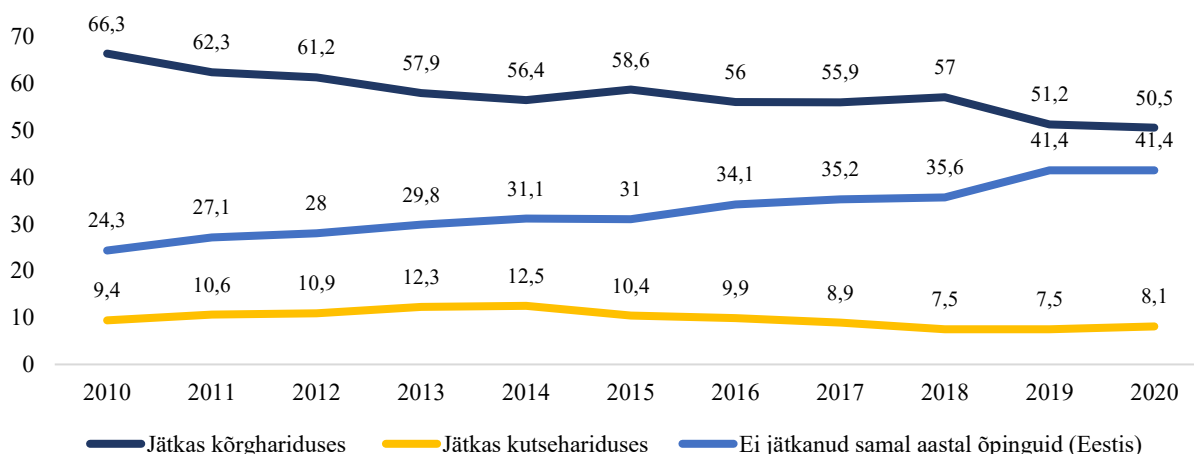
Allikas: EHIS

Tabel 5. 2020/21. õppeaastal viis kõige populaarsemat õppekava põhikoolist kutseharidusse suundujate seas

Õppekava	Mehed	Naised	Kokku	% kõigist põhikoolist kutseõppesse suundujatest	Meeste osakaal	Naiste osakaal
Majutamine ja toitlustamine	242	363	605	14,5	40,0	60,0
Mootorliikurid, laevandus ja lennundustehnika	434	48	482	11,5	90,0	10,0
Ehitus ja tsiviilrajatised	349	98	447	10,7	78,1	21,9
Andmebaaside ja võrgu disain ning haldus	329	31	360	8,6	91,4	8,6
Elektroonika ja automaatika	271	3	274	6,6	98,9	1,1

- Gümnaasiumist kutseõppesse suundujate osakaal on eelmise kümnendi algusega võrreldes vähenenud, kuid see muutus ei ole olnud täiesti ühesuunaline. 2020/21. õa jätkas kutseõppes 8,1% gümnaasiumilõpetajatest, s.o 1,3% vähem kui eelmise kümnendi alguses, kuid 0,6% rohkem kui eelmisel aastal. Ehkki gümnaasiumist kutseharidusse liikunute osakaalus selle kümnendi alguses ei ole nii suurt erinevust eelmise kümnendi alguse seisuga, kui on kõrghariduses jätkanute puhul, on 2014. aastast alates märgata siiski osakaalu üsna selgelt ja pidevat vähenemist.

Gümnaasiumist kutseharidusse ja kõrgharidusse suundujaid on vähem seetõttu, et üha enam on lõpetajaid, kes samal aastal oma õpinguid (Eestis) ei jätka. Kahel viimasel aastal on neid olnud 41,1% (võrdluseks 24,3% 2010. a). See ei ole aga tingimata negatiivne või üllatav, sest noorte valikuvõimalused üha laienevad ja ka inimeste arusaam elukaare loomulikust kulgemisest on pidevas muutumises. Välismaale õppima minek või n-ö vaheaasta võtmine, et maailmas ringi rännata, ei ole enam vaid kõige julgematele. Samuti soovivad paljud noored töömaailmaga tutvust teha ja veidi raha koguda, enne kui end taas aastateks õppimise pühendavad. Paljud noored mehed otsustavad pärast keskhariduse omandamist läbida kaitseväeteenistuse. Siiski ei asu paljud noored ka hiljem edasi õppima. Aasta pärast õpingute lõpetamist ehk n-ö vaheaastat asus 2020. a (ehk 2019. lõpetajatest) edasi õppima 37% nendest gümnaasiumilõpetajatest, kes ei teinud seda lõpetamisega samal aastal (s.o 15% kõigist 2019. aastal gümnaasiumi lõpetanutest). Kutsekeskhariduse lõpetanute puhul on sama näitaja 8%. Rohkem kui aasta hiljem jätkab õpinguid juba oluliselt vähem inimesi (Jaggo, Kreegipuu, 2018¹⁰²).

Joonis 19. Gümnaasiumilõpetajate (statsionaarne õpe, riiklik õppekava) haridusvalikud (%).

Allikas: EHIS

¹⁰² Kreegipuu, T., Jaggo, I. (2018). Õpingute jätkamine pärast üldkeskharidust. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

Õppijad ja lõpetajad

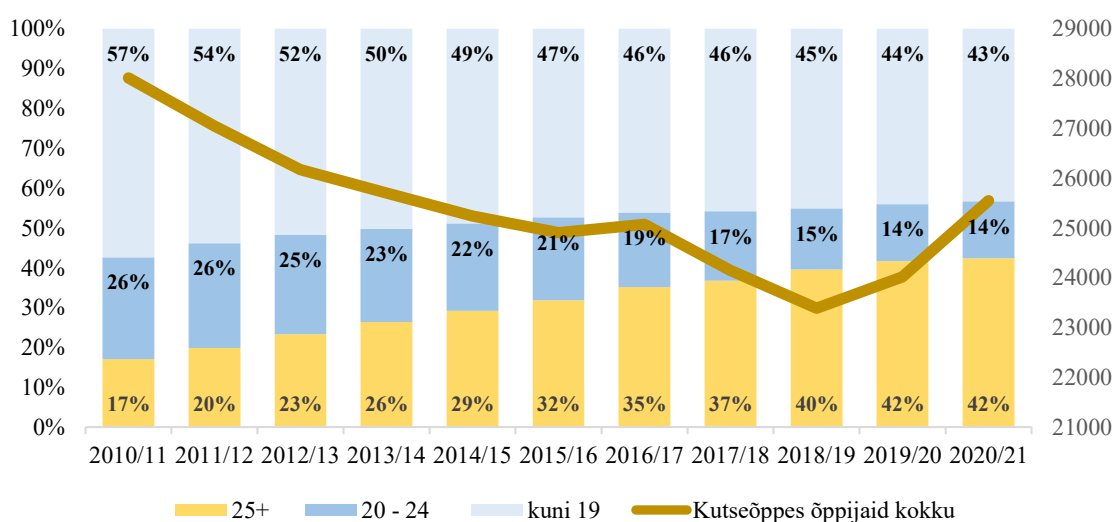
- 2020/21. õppeaastal tegutseb Eestis 32 kutseõppeasutust: 26 Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) haldusalas, neli eraomanduses ning kaks kohaliku omavalitsuse omanduses. Lisaks toimub kutseõpe viies rakenduskõrgkoolis.

Tabel 6. Õpilaste arv kutseõppe liikides 2012/13.–2020/21. õppeaastal.

	Õppeliik	2012/ 13	2013/ 14	2014/ 15	2015/ 16	2016/ 17	2017/ 18	2018/ 19	2019/ 20	2020/ 21
Kuni 01.09.2013 kehtinud õppeliigid	Põhihariduse nõudeta kutseõpe	421	371	249	76	90	36	2	-	-
	Kutseõpe põhihariduse baasil	966	1 005	785	524	294	68	-	-	-
	Kutseõpe keskhariduse baasil	10 633	11 077	9 180	4 982	2 253	815	-	-	-
	Kutsekeskharidus	14 152	13 245	12 420	11 700	11 308	10 717	10 027	9 897	10 300
Alates 01.09.2013 kehtivad õppeliigid	Teise taseme kutseõpe	-	-	54	69	103	77	129	170	257
	Kolmanda taseme kutseõpe	-	-	145	671	927	953	1 052	1 261	1 277
	Neljanda taseme kutseõpe kokku	-	-	1 336	4 136	6 380	7 452	8 269	8 668	9 382
	Viienda taseme kutseõpe kokku	-	-	1 068	2 749	3 716	4 025	3 908	4 021	4 332
	Õpilasi kokku	26 172	25 698	25 237	24 907	25 071	24 143	23 387	24 017	25 548
	Kutsekeskharidusõppe osakaal	54,10%	51,50%	49,20%	47,00%	45,10%	44,40%	42,90%	41,20%	40,30%

Allikas: EHIS

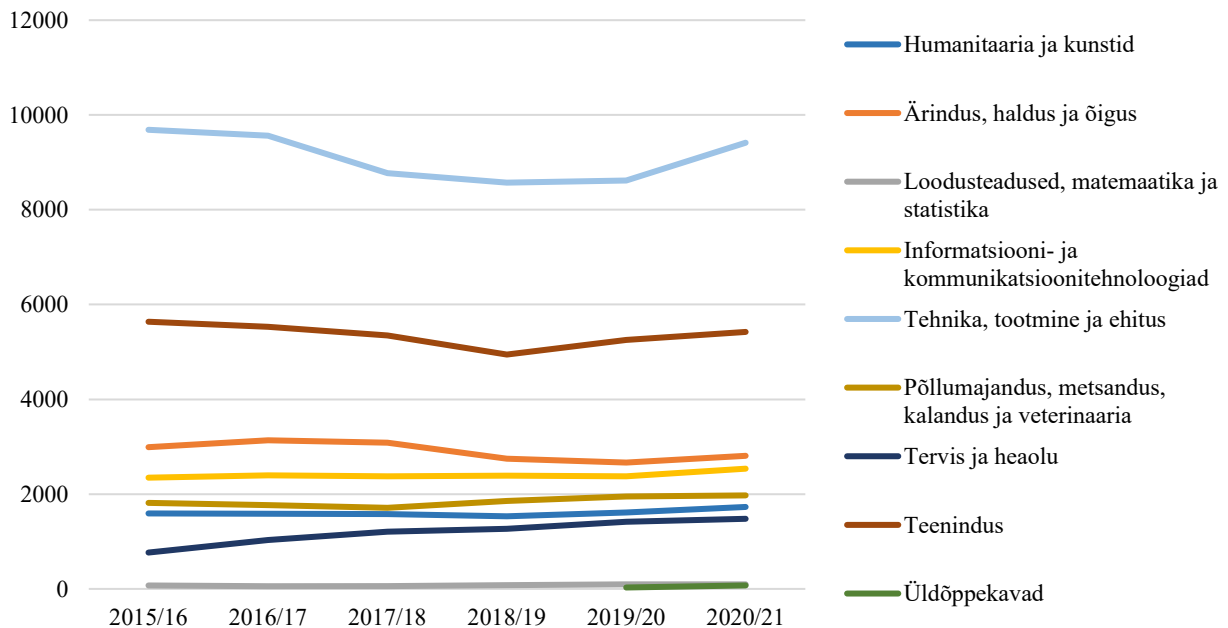
- Võrreldes eelmise kümnendi algusega õpib praegu kutseõppes ca 2500 õpilast vähem. Siiski on kutsehariduses õppijate arv paaril viimasel aastal kasvanud. 2020/21. õppeaastal õpib kutsehariduses 25 548 õpilast (s.o 1 531 õpilast rohkem kui eelmisel õppeaastal, vt tabel 6).
- Peamiselt on suurenenud õppijate arv neljanda taseme kutseõppes ja kutsekeskhariduses. Viimases õpib sellel õppeaastal 403 õpilast rohkem kui eelmisel aastal ja kutsekeskhariduses õppijate osakaal kõigist kutsehariduse õpilastest on 40,3%.

Joonis 20. Kutseõppes õppijad vanuserühmade kaupa.

Allikas: EHIS

- Täiskasvanud õppijate osakaal on endiselt suur, kuid on jäänud eelmise aastaga võrreldes peaaegu samaks (vt joonis 20), arvuliselt on neid aga sellel aastal 1030 võrra rohkem.
- 2018/19. õppeaasta oli esimene, mil kutseõppesse astus rohkem täiskasvanuid kui alla 19-aastaseid õppijaid, ning sama kehtib kahe viimase aasta kohta. Eelmise kümnendi algusega võrreldes on kutseõppes õppijate vanuseline jaotus oluliselt muutunud. Kui 2010/11. õppeaastal oli kutseõppes õppijatest 57% kuni 19-aastased, siis sel õppeaastal on olukord vastupidine – 57% õppijatest on vanemad kui 19 aastat. Kõige suurem muutus on aga 25+ vanuses õppijate osakaalus. 2010/11. õppeaastal oli kutseõppes vanemaid kui 25 aastat 17%, 2020/21. õppeaastal aga 42%.

Joonis 21. Kutseõppe õpilaste arv valdkonniti.

Allikas: EHIS

- Enim on õppijaid jätkuvalt tehnika, tootmise ja ehituse valdkonnas (21% kõikidest kutseõppes õppijatest) ning sel õppeaastal on selles valdkonnas õppijate arv ka võrreldes eelmise aastaga kasvanud (166 õpilase võrra, vt joonis 21). Veidi on kasvanud ka teeninduse valdkonnas õppijate arv. Üldiselt on aga õpilaste jaotus valdkondade vahel püsinud viimase viie aasta jooksul üsna stabiilne. Viimase viie aastaga on peaaegu kahekordistunud ka tervise ja heaolu valdkonnas õppijate arv. Tõenäoliselt on kasv tingitud täiskasvanud õppijate lisandumisest seoses sotsiaaltoetuste seaduse muudatusega, millega hooldustöötajatele kehtestati uued kvalifikatsiooninõuded. Kuna hooldusteenuse maht tervikuna tõuseb, ei ole hooldustöötajate koolituses siiski suurt õpilaste arvu vähenemist oodata.
- 2015/16. õppeaastaga võrreldes on õpilaste arv vähenenud tehnika, tootmise ja ehituse, teeninduse ja ärinduse, halduse ja õiguse valdkondades (vastavalt 274, 215 ja 184 õpilase võrra) ja suurenenud kõigis ülejäänud valdkondades (kõige vähem loodusteaduste, matemaatika ja statistika valdkonnas).
- 2020/19. õppeaastal moodustavad haridusliku erivajadusega õpilased 5,6% kutseõppes õppijatest ja HEV-õpilaste arv on alates 2014/15. õppeaastast alates pidevalt suurenenud (800 HEV õpilast kutsehariduses 2014/15. õa vs 1439 õpilast 2020/21. õa). Eelmise õppeaastaga võrreldes on HEV-õpilaste arv suurenenud 112 võrra. Suurem osa erivajadusega õppijaist (69,4%) õpib kutsekeskhariduse õppekavadel, 25,4% teise ja kolmanda taseme kutseõppes. Enamasti on haridusliku erivajadusega õppijad noored (kuni 19-aastased, 2020/21. õa 80,1% kõigist haridusliku erivajadusega kutsehariduses õppijatest), kuid aastate jooksul on sarnaselt üldise täiskasvanud õppijate arvu ja osakaalu suurenemisega kasvanud ka haridusliku erivajadusega 25+ õppijate arv (2020/21. õa 110 õppijat).
- Kutseõppe lõpetajate arv on püsinud suhteliselt stabiilne, viimasel viiel aastal on igal aastal lõpetanud pisut üle kolmandiku kõikidest õppijatest (igal aastal üle 8100 lõpetaja, vt tabel 7).

Kutsekeskhariduse lõpetanute arv on paaril viimasel aastal vähenenud. Võrreldes 2017/18. õppeaastaga oli 2019/20. õa lõpetajaid ca 22% (614) vähem.

Tabel 1. Lõpetajate arv kutseõppe liigiti 2012/13.–2019/20. õppeaastal.

Õppeliik	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20
Põhihariduse nõudeta kutseõpe	252	190	158	50	28	19	2	0
Teise taseme kutseõpe		25	31	45	47	42	74	120
Kolmanda taseme kutseõpe			208	542	711	640	717	907
1 Põhihariduse nõudeta kutseõpe kokku	252	215	397	637	786	701	793	1 027
Kutseõpe põhihariduse baasil	598	634	345	356	187	72	0	0
Neljanda taseme kutseõppe esmaõpe		28	381	1 507	2 668	2 931	3 356	3 582
Neljanda taseme kutseõppe jätkuõpe			63	78	114	127	135	155
2 Kutseõpe põhihariduse baasil kokku	598	662	789	1 941	2 969	3 130	3 491	3 737
3 Kutsekeskharidusõpe kokku	2 960	2 698	2 752	2 501	2 634	2 752	2 417	2 138
Kutseõpe keskhariduse baasil	4 051	4 063	3 891	2 407	956	369	1	0
Viienda taseme kutseõppe esmaõpe			56	472	841	965	859	772
Viienda taseme kutseõppe jätkuõpe			117	295	375	380	560	621
4 Kutseõpe keskhariduse baasil kokku	4 051	4 063	4 064	3 174	2 172	1 714	1 420	1 393
Kokku	7 861	7 638	8 002	8 253	8 561	8 297	8 121	8 295

Allikas: EHIS

Katkestamine ja väljalangemine

- Alates 2018. aastast arvutatakse kutsehariduses katkestamise näitajat uue metoodika alusel. Enam ei loeta katkestajaks õpilasi, kes on jätkanud õpinguid samas koolis teises õppekavarühmas, surnud või välismaale kolinud. Teisalt võetakse nüüd näitaja arvutamisel arvesse ka neid õpilasi, kes ei olnud 10. novembril õpilaste nimekirjas, vaid võeti õppima õppeaasta kestel.
- Lisaks katkestamise näitajale arvutatakse 2018. aastast alates ka kutsekeskharidusest väljalangevust – seda, kui paljud õpingud katkestanutest on haridussüsteemist välja langenud, st ei ole pärast kutsekeskhariduse tasemel õpingute katkestamist jätkanud õpinguid üheski teises kutseõppeasutuses ega gümnaasiumis. Arvestuse aluseks võetakse 10. novembril kutsekeskhariduse õppekavadel õppinud õpilased ja jälgitakse nende staatust kuni järgmise õppeaasta 10. novembrini.
- 2020. aastal oli katkestajate osakaal kutsehariduses tervikuna 19,2%, mis on viimase nelja aasta madalaim (vt tabel 8). Kutsekeskhariduse tasemel (1. õppeaastal) katkestajate osakaal on eelmise aastaga võrreldes samuti vähenenud ning oli sel õppeaastal alates 2015. aastast kõige väiksem. Katkestamise vähendamine on olnud kutsehariduses üks põhieesmärke ning võimalikud põhjused näitaja languseks on esiteks see, et 2019. aastal võeti vastu seadus, millega kutseeksamil läbikukkujad võisid lõpetada ka koolieksamiga ning teiseks loodi sama seadusega kutsevaliku õppekavad ning koolid said suunata õpilasi, kes ei olnud oma valikutes kindlad, uutele kutsevaliku õppekavadele, et nad saaksid erinevate erialadega tutvuda ja selle põhjal oma edasise haridustee või tööturule siirdumise üle otsustada.
- Kuigi õpingute katkestamine esimesel õppeaastal on kutsekeskhariduses püsinud kõrge, tasub välja tuua, et ligikaudu pooled õpingud katkestanud õpilastest jätkavad siiski õpinguid mõnes teises kutseõppeasutuses või gümnaasiumis. Koolid pakuvad õpilastele tuge, et suunata noor talle sobivasse õppevormi ja/või erialale. Siiski langeb ligikaudu kümnendik kutsekeskhariduses alustanud õpilastest pärast esimest õppeaastat haridussüsteemist välja. 2020. aastal oli see näitaja siiski madalam kui viiel eelneval aastal.

Tabel 2. Katkestamine ja väljalangevus kutseõppes, 2015–2020.

Näitaja	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Õppetöö katkestajate osakaal kutsehariduses (kõik õppeliigid) (%)	20,3	19,2	19,5	21,7	21,2	19,2
Õppetöö katkestajate määr kutsekeskhariduse tasemel 1. õppeaastal (%)	24,7	22,4	22,4	23,4	23,4	19,2
Väljalangejate osakaal kutsekeskhariduses 1. aastal (%)	11,7	11,4	10,1	11,7	10,6	9,4

Allikas: EHIS

Märkus: 2015.–2017. a katkestajate osakaal on arvatud vana metoodika järgi, 2018. a andmed uue metoodika järgi. Väljalangevuse näitaja on arvatud tagasiulatuvalt ka aastate 2015–2017 kohta.

- Katkestamise põhjustena toodi 2020. a kõige enam välja õppevõlgnevusi – 30% kõigist katkestamistest. Sisuliselt tähendab see, et õppetööga ei tulnud toime või õpingute lõpetamiseks polnud piisavalt huvi. Suur on ka mitteilmujate (ei asunud õppima) osakaal (13% ehk 861 õpilast, mis on 293 võrra rohkem kui 2018/19 õa). Eriala sobimatus tõttu katkestas eelmisel aastal 483 õpilast (7%), tervislikel põhjustel aga 200 õpilast (3%). 1887 kutseõppe õpilase (29%) puhul on katkestamise põhjuseks märgitud „omal soovil – muud põhjused“. Majanduslikel põhjustel katkestas 67 õpilast.
- Kõige suurem katkestamise määr on loodusteaduste, matemaatika ja statistika (32,3%) ja informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogia (31,3%) valdkondades. Esimesel neist on peamiseks põhjuseks mitteilmumine ja teise puhul õppevõlgnevused.
- Mehed katkestavad kutseõpinguid veidi rohkem kui naised (20,9% vs 17,5%) ning vene keeles õppijad veidi rohkem kui eesti keeles õppijad (21,0% vs 18,8%). Erivajadusega õpilased katkestavad vähem kui erivajaduseta inimesed, aga erinevus on väike (18,1% vs 19,3%). Vanusegruppidest katkestavad kõige enam 20–24-aastased (25,4%), kõige vähem alla 19-aastased (16,6%).
- 2019. a tehtud kutsehariduse katkestamise analüüsi¹⁰³ tulemused näitavad, et katkestamine ei vii alati õpingute lõppemiseni – samal õppeaastal jätkavad pea pooled kutsekeskhariduse tasemel õppinud katkestajatest õpinguid kutsehariduse teistel õppe liidel ning ligi veerand asub õppima üldhariduskooli. Toimub ka vastassuunaline liikumine – kutsekeskharidusse vastuvõetutest keskmiselt ca 10% on katkestanud õpingud üldkeskhariduses.

Lõpetanute hõive ja sissetulek

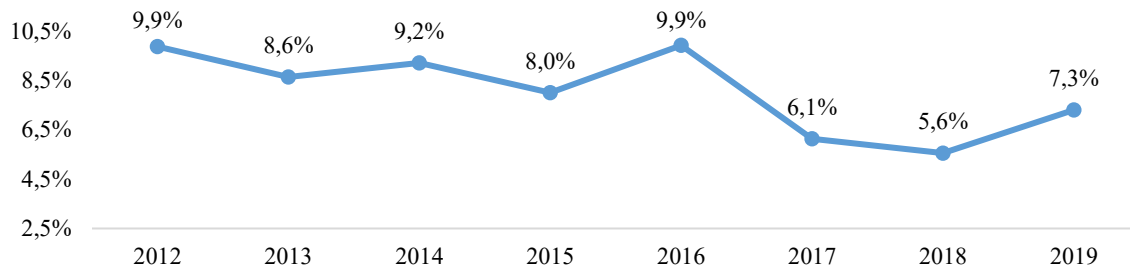
- Eesti tööjõu-uuringu andmetel oli 1–3 aastat tagasi kutsehariduse lõpetanud 20–34-aastaste inimeste tööhõive määr eelmisel aastal viimaste aastate madalamail tasemel – 77,4%. Koroonakriisi põhjustatud piirangute ja majanduslanguse tõttu kasvas eelmisel aastal töötuse määr kiiresti. Seetõttu on ka kutsehariduse lõpetanute tööhõive määra langus ootuspärane. Siiski on erinevus kõrghariduse lõpetanutega märkimisväärne. 2020. aastal oli 1–3 aastat tagasi kõrghariduse lõpetanute tööhõive määr 85,5%. Samas tuleb silmas pidada, et näitajad on arvatud tööjõu-uuringu põhjal. See on küsitlusuuring, mille valimid erinevate tunnuste lõikes on suhteliselt väikesed ning osaliselt võivad kõikumised olla ka sellest tulenevad. Töötute osakaal lõpetajate seas oli 2019. aastal madal. Kutsehariduse lõpetanute töötus aasta pärast kooli lõpetamist on 5,2%. Kõige kõrgem on töötuse määr põhihariduse nõudeta kutseõppe lõpetanute hulgas (vt ka tööturu ja õppe tihedama seostamise programmi peatüki joonist 4).
- Uuringu „Edukus tööturul“¹⁰⁴ andmed näitavad, et 2018. aastaga võrreldes on kutsehariduse lõpetanute¹⁰⁵ sissetulekud tervikuna 2019. a suurenenud 8% võrra. Tõus on mõnevõrra suurem kui aasta varem (võrreldes 2017. aastaga tõusis 2018. aastaks kutseõppe lõpetanute keskmine palk ca 5%).

¹⁰³ Jaggo, I. (2019) Ülevaade kutsehariduse katkestamisest 2005–2017, Haridus- ja Teadusministeerium

¹⁰⁴ Uuringu „Edukus tööturul“ andmed on täpsemad, kui ETU andmed, kuna tegemist ei ole küsitlusuuringuga, vaid uuringu jaoks seotakse andmed erinevatest registritest.

¹⁰⁵ Kõik perioodil 2005–2018 lõpetanud

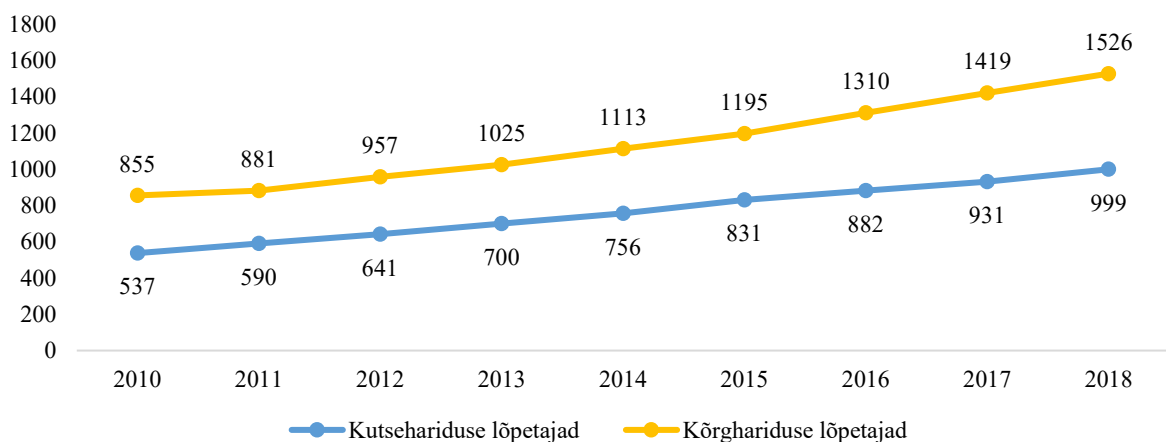
- Lõpetamisjärgne (aasta pärast lõpetamist) sissetulek kasvab samuti, siiski on kutsehariduse lõpetanute lõpetamisjärgne palgakasv aastatel 2012–2019 pigem vähenenud (joonis 22). 2019. aasta oli aga erandlik, sest eelneval aastal aastal lõpetanute palga kasv kiirenes. See täendab, et 2018. aastal lõpetanud said aasta pärast lõpetamist ehk 2019. aastal rohkem palka, kui said aasta pärast lõpetamist 2017. aasta lõpetajad (ehk 2018. aastal). Selline lõpetamisjärgse palga kasvutrend on olnud pidev, aga 2018. aasta lõpetanud olid võrreldes 2017. aasta lõpetanutega paremas seisus, kui olid 2017. aasta lõpetajad võrreldes 2016. aasta lõpetanutega.

Joonis 22. Kutsehariduse lõpetajate lõpetamisjärgse (aasta pärast lõpetamist) palga kasvu määr 2012.–2019. a (%)

Allikas: uuring „Edukus tööturul“ (2019)

- Joonis 23 illustreerib kutse- ja kõrghariduse lõpetanute lõpetamisjärgse palga erinevust. Jooniselt nähtub, et see kasvab aeglasemalt. Kui 2010. aastal said kõrghariduse lõpetanud aasta pärast lõpetamist keskmiselt palka 855 eurot ja kutsehariduse lõpetajad 537 euro võrra vähem, siis 2018. aastal kutsehariduse lõpetanute keskmine lõpetamisjärgne palk oli juba 527 euro võrra väiksem kui kõrghariduse lõpetanute keskmine lõpetamisjärgne palk.

Joonis 23. Kõrg- ja kutsehariduse lõpetajate lõpetamisjärgne (aasta pärast lõpetamist) palk, 2010.–2018. a lõpetajad, euro

Allikas: uuring „Edukus tööturul“ (2019)

- Arvestades, et kutseharidus on Eestis tunduvalt vähem populaarne, kui kõrgharidus, tekitab selline trend muret. Ehkki lõpetamisjärgne palk ei näita tingimata, millist palka on võimalik teenida karjääri jooksul ning eri valdkondades on palgatase ka väga erinev, on see siiski võimalik tegur haridustee valikul ja kaalukauss on üha enam kaldu kõrghariduse poole.
- Uuringu „Edukus tööturul“ andmed näitavad ka selget erinevust meeste ja naiste palkades. 2019. aastal said 2005.–2018. a kutsehariduse lõpetanud mehed keskmiselt 1287 eurot kuus ja naised 923 eurot kuus ehk naiste keskmine palk moodustas meeste omast vaid 72%. 2005.–2018. aastal kõrghariduse omandanud mehed said 2019. aastal keskmiselt 2004 eurot kuus ja naised 1556 eurot kuus. Seega oli kõrghariduse lõpetanud naiste palk meeste omast 78%. Ehkki palgaerinevus on suur nii kõrghariduse kui ka kutsehariduse lõpetanute seas, on see probleem teravam just kutsehariduses. Palgaerinevuse põhjused võivad tuleneda valdkondade

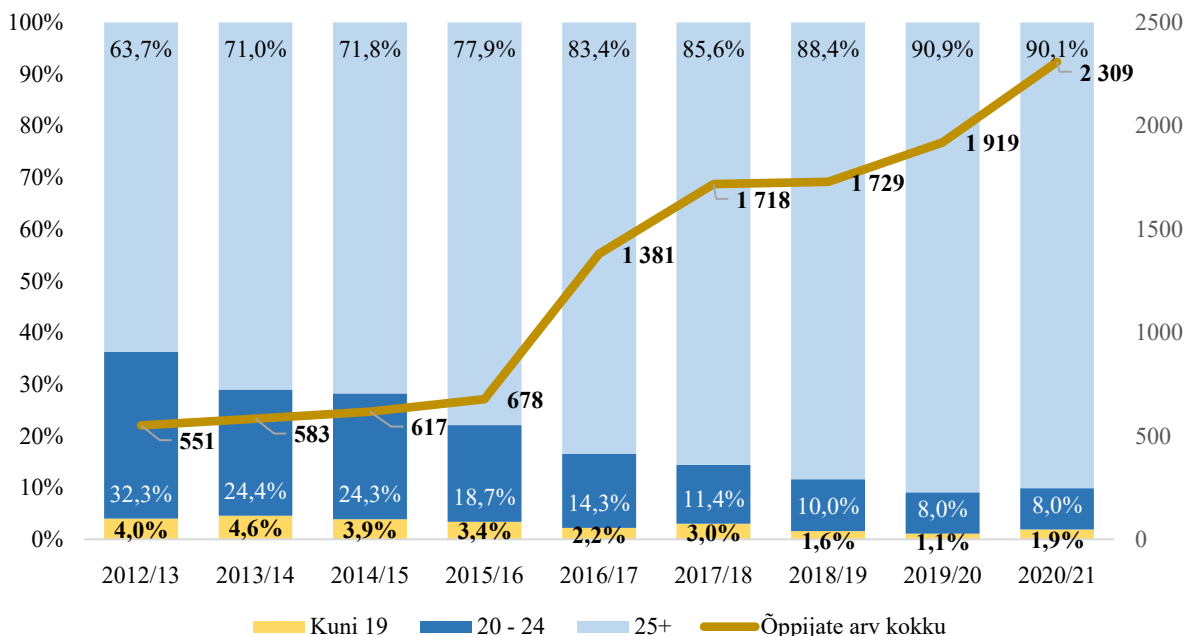
palgaerinevustest – näiteks kutsehariduses tervikuna on meestest palgasaajaid rohkem IKT, metsanduse, turvateenusete ja tehnikaalade suuna lõpetajate seas. Naissoost palgasaajad domineerivad ärianduse ja halduse, isikuteeninduse, heaolu, kunstide ja põllumajanduse suuna lõpetanute seas.

- Seoses muutustega töajuturul on oluline tähele panna, et 2019. aastal oli 15,4% 2005.–2018. aastal erialase hariduse omandanud inimestest Eesti tööturult eemal. Nende tööturult eemaloleku põhjuseks ei olnud töötus ega väikese lapse kasvatamine, samuti ei läbinud nad kohustuslikku ajateenistust. 1/4 neist on rahvastikuregistri andmetel välismaal, ülejäänute puhul on põhjus teadmata. Enam on neid kutsehariduse lõpetajate hulgas (16,2%). Lisaks välismaal töötamisele võib (näilise) tööturult eemaloleku taga olla mõnes valdkonnas leviv praktika, et tööd pakutakse hooajaliselt ja püsiva töökoha asemel võimaldatakse töötajale vaid „tööampse“.

Töökohapõhine õpe

Viimastel aastatel on kutseõppes laiendatud töökohapõhise õppe võimalusi. Töökohapõhise õppe arendamisega tegeletakse suuresti 2015. a lõpus käivitatud Euroopa Sotsiaalfondi tegevuse „Tööturu vajadustele vastava kutse- ja kõrghariduse arendamine“ (PRÕM) raames (tööturu ja õppe tihedama seostamise programm).

- Töökohapõhises õppes osalevate õppijate arv on tänu PRÕMi tegevustele hüppeliselt kasvanud (vt joonis 24). Viimasel neljal õppeaastal on töökohapõhises õppes osalevate õpilaste arv olnud üle 1700 ja 2020/21. õppeaastal ületas ka juba 2000 piiri. 2020/21. õppeaastal moodustavad töökohapõhise õppe õpilased 9% kõigist kutseõppe õpilastest. Kui jätta arvestusest välja kutsekeskharidust omandavad õpilased¹⁰⁶, tõuseb töökohapõhise õppe õpilaste osakaal koguni 15,1%-ni (võrdluseks: eelmisel aastal oli näitaja 13,5%).
- 2020. aastal pakkus töökohapõhises õppevormis õpet 27 õppeasutust. Enim oli töökohapõhise õppe õpilasi neljanda taseme kutseõppe esmaõppes (1465 õpilast) ning valdkondadest sotsiaaltöö ja nõustamise valdkonnas (387 õpilast). Töökohapõhise õppe lõpetas 2019/20. õppeaastal 1257 õpilast (15,2% kõigist kutseõppe lõpetanutest, võrdluseks 12,4% 2018/19. õppeaastal). Kui lõpetajate arvestusest välja jätta kutsekeskhariduse lõpetajad, on töökohapõhises õppes lõpetajate osakaal 20,3%.

Joonis 24. Töökohapõhises õppes õppijad 2012/13–2020/21 vanuse järgi.

Allikas: HaridusSilm.ee

¹⁰⁶ Kutsekeskhariduse tasemel õpivad töökohapõhises õppes üksikud õpilased, nt 2020/21. õa-l omandab töökohapõhises õppes kutsekeskharidust 3 õpilast.

- Töökohapõhises õppes õpivad eelkõige täiskasvanud õppijad ja nende osakaal on aasta-aastalt järjest kasvanud. Viimasel kahel õppeaastal on 25+ vanuses töökohapõhises õppes õppijate osakaal olnud umbes 90% (2019/20. õppeaastal 90,9% ja 2020/21. õppeaastal 90,1%). Nooremates vanuserühmades on õpilaste arv püsinud stabiilselt madalam. Õppijate vanuse jaotuse ja varasemate uuringute¹⁰⁷ põhjal võib väita, et töökohapõhine õpe on kujunenud võimaluseks pigem juba tööturul rakendunud inimestele, kes soovivad end erialaselt täiendada ja omandada kutsetunnistust. 2018. aastal alustati ESF programmi PRÕM raames katseprojektiga noorte kaasamiseks töökohapõhisesse õppesse, kuid praeguseks ei ole see tulemust andnud – töökohapõhises õppevormis õpib 2020/21. õppeaastal ainult 44 kuni 19-aastast õpilast.

¹⁰⁷ Kantar Emor (2018). Töökohapõhise õppe lõpetajate uuring. https://www.innove.ee/wp-content/uploads/2018/05/Tookohapohise_oppe_2018_Lopparuanne.pdf

2.5.2. Ülevaade programmi meetmete elluviimisest

Meede 1. Õppes osaluse kasv ning lõpetajate parem vastavus tööturu vajadustele

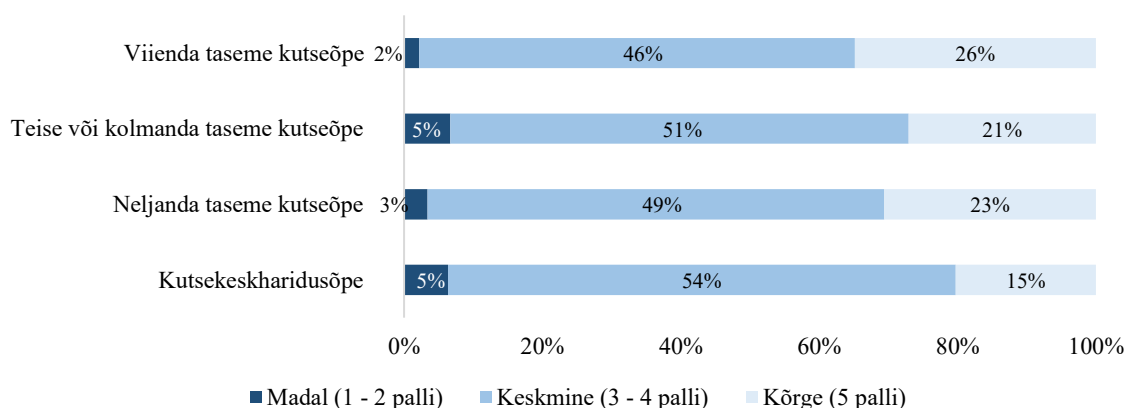
Meetme eesmärk: luua Eesti elanikkonnale nende vajadustele ja võimetele vastavad kvaliteetsed, paindlikud ja mitmekesiste valikutega kutseõppevõimalused, mis vastavad tööturu arenguvajadustele

Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	tegelik			
1–3 aastat tagasi kutsehariduses õpingud lõpetanud 20–34-aastaste inimeste tööhõive määr (%) Allikas: Eurostat	82,1	86,2	76,6	86,2	>80	77,4	>80	>80	>80
Kutseharidussüsteemi osapoolte rahulolu kutseõppe toimimisega (%), kutsekeskhariduse õppijate hulgas / lõpetajate hulgas	-	90 (kooliga)/ 81 (töoga)	-	87,2 (õppijate rahulolu üldhinnang)	-	-	-		

Eesti tööjõu-uuringu andmetel oli 1–3 aastat tagasi kutseharidusõpingud lõpetanud 20–34-aastaste inimeste tööhõive eelmisel aastal viimase nelja aasta madalaimal tasemel – 77,4%. Koroonakriisi tõttu sai majandus suure löögi ning töötus kasvas kiiresti, seetõttu on näitaja langus ootuspärane, kuid erinevus 2019. aastaga on siiski väga suur – 9 protsendipunkti.

2017/18. õppeaasta sügisel viidi kutseõppeasutustes läbi esimene riiklik rahulolu- ja koolikeskkonna küsitlus. Selle tulemused näitasid, et 90% kutsekeskhariduse õppijatest tundis ennast koolis hästi ja pidas õppimist huvitavaks. Kutseõppeasutuste õpetajate tööga rahulolu oli samuti kõrge: 81%. 2019. aasta küsitluse tulemustel oli üle 87% kutsekeskhariduse õppijate rahulolu üldhinnang kas keskmine või kõrge (õpetajate rahulolu 2019. a ei hinnatud). 2020. aastal jäi kutsehariduse õpilaste rahuloluküsitlus koroonapandeemia tõttu läbi viimata.

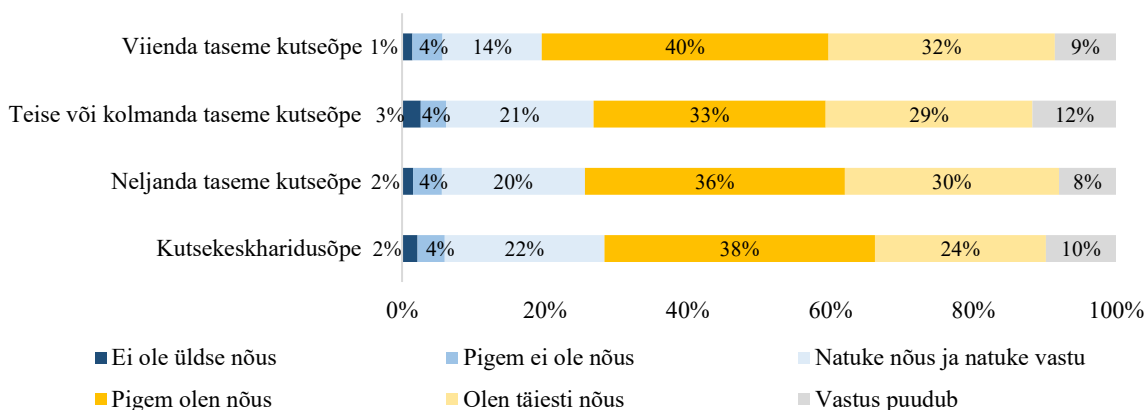
2019. aasta uuringu koondhinnang hõlmab hinnangut sellele, kui huvitav koolis on õppida, kui hästi end seal tuntakse ja kui hea meelega kooli minnakse (vt joonis 25). Viienda taseme kutseõppes õppijatest lausa 26% on andnud koondhinnanguks 5 palli, st kõigile kolmele aspektile on antud maksimaalne hinnang. Kõige vähem on rahulolu kõrgelt hinnanuid kutsekeskharidusõppes, kuid ka sellel tasemel on väga vähe neid, kelle koondhinnang oli madal (st 1–2 palli). Umbes pooled õpilastest on koondhinnanguks andnud 3–4 palli, st nende rahulolu tase on keskmine või hea.

Joonis 25. Kutsehariduses õppijate rahulolu koondhinnang

Allikas: 2019. aasta kutseõppijate rahulolu ja koolikeskkonna küsitlus

Kui nõus olete väitega „olen rahul õpetajate ja õpetamise tasemega“?

Joonis 26. Kutsehariduses õppijate hinnang õpetajatele ja õpetamise kvaliteedile

Allikas: 2019. aasta kutseõppijate rahulolu ja koolikeskkonna küsitlus

Kutseõppes õppijatelt küsiti ka seda, kas nad on rahul õpetajate ja õpetamise tasemega (joonis 26). Umbes 30% õpilastest on õpetajate ja õpetamisega rahul ja ca 35–40% on pigem rahul. Neid, kes ei ole õpetajate ja õpetamisega üldse rahul, on 1–3%. Kõige rohkem on neid teise või kolmanda taseme kutseõppes. Kõige rahulolevamad on ka selles küsimuses viienda taseme kutseõppes õppijad.

Olulisemad tegevused

- Jätkusid tegevused 2019. a muutunud kvaliteeditagamise korra rakendamiseks. Tähtajatu õppe läbiviimise õiguse saanud õppekavarühmades toimusid kvaliteedihindamised ning tähtajalise õppeõigusega rühmades viidi läbi kordushindamised. 2020. a toimus kokku 63 hindamist. Kordushindamiste tulemusena sai tähtajatu õppe läbiviimise õiguse veel viis õppekavarühma.
- Koostöös õppeasutustega rakendati meetmeid õppetöö jätkumiseks COVID-19 pandeemia tingimustes (sh õigusaktide tõlgendamine ja rakendamine ning paindlike lahenduste leidmine õppetöö korraldamiseks ja õppijate toetamiseks).
- Jätkus mittestatsionaarse üldharidusõppe võimaluste laiendamine kutseõppeasutustes, 2020/21. õppeaastast alustasid üldharidusõppega mittestatsionaarses õppevormis põhikooli- ja gümnaasiumiastmes Võrumaa Kutsehariduskeskus ja Rakvere Ametikool.
- Jätkus 2018. aastal alustatud IT akadeemia kutsehariduse programm, et viia IT tasemeõpe enam vastavusse tööandjate vajadustega ja luua IT erialade kutsekeskhariduse õppekavade lõpetajatele paindlikke võimalusi õpingute jätkamiseks kõrghariduses, pakkuda sisukamat keskharidust (uuendatud õppekavades on matemaatika, inglise keele ja eesti keele mahtu võrreldes teiste kutsekeskhariduse õppekavadega suurendatud 2–3 korda) ja tagada suurem vastuvõtt IT erialadele. 2020. aastal alustas tarkvaraarendaja õppekaval õpinguid 146 õpilast ja uuel IT süsteemide spetsialisti õppekaval 112 õpilast.
- Harno on kutsekoolide keskses õppeinfosüsteemis Tahvel välja arendanud põhifunktsionaalsused ja Tahvliga on liitunud kokku 41 õppeasutust, nendest 27 kutsekoolid. Tahvli arendamine jätkub järgnevatel aastatel.

Õnnestumised

- COVID-19 pandeemiast tulenevatele piirangutele vaatamata suutsid õppeasutused korraldada õppetöö nii, et kõikidel õppijatel oli võimalik õpingud 2020. aasta sügiseks lõpetada. Edukalt rakendati paindlikku õppekorraldust sh hakati märgatavalt rohkem kasutama digivahendeid ja -õppevara ning distantsõppe võimalusi. Õnnestumise põhjusteks võib pidada eelnevat pikaajalist tööd digivahendite kasutamisel ja õppeasutuste piisavalt suurt autonoomiat oma tegevuse korraldamisel.
- Täiskasvanud õppijate arvu jätkuv kasv näitab, et üha enam täiskasvanuid peab oluliseks oma oskusi ja teadmisi arendada ning soovib aktiivselt osaleda elukestvas õppes. Täiskasvanud

õppijate rahulolu õpingutega on väga kõrge, mis annab kinnitust, et nad on rahul nii kutseõppe kvaliteedi kui ka korraldusega.

- Üha sagedamini lõpetatakse õpingud kutseksamiga. See näitab õppe head kvaliteeti ja kutseksami tegemise võimaluste laienemist. 2018/19. õppeaastal sooritas kutseksami 68,8% kõigist kutseõppe lõpetajatest ja 2019/20. õppeaastal 69,6% lõpetajatest. Ühtlasi tuleb meele pidada, et see indikaator näitab kutseksamiga lõpetanute osakaalu kõigist lõpetanutest, kelle hulka on arvatud lõpetajad ka nendelt erialadelt, kus kutseksamit pole võimalik teha.
- Kutsemeistrivõistluste arengukavas aastateks 2019–2022 kavandatud meetmed, võistluste formaadi muutus ja kommunikatsiooniplaan aitavad kutsemeistrivõistlusi rohkem meediapilti tuua, mis omakorda suurendab sihtrühmade teadlikkust ja huvi kutsehariduse vastu. COVID-19 pandeemia tõttu ei olnud võimalik ühe suure oskuste festivali korraldamine ja seetõttu korraldati 2020. a võistlused kahes formaadis: üksikvõistlused, kas ühe või enama sama valdkonna eriala võistlused kutsekoolides, tööandjate juures või mõnel erialasel sündmusel (mess vms) märtsist detsembrini 2020 ning esmakordselt televõistlused, mis toimusid kas kutsekoolis või tööandjate juures oktoobrist detsembrini ja kanti üle telesaatenähtuna. Saatesarja vaadatavus ETV2 kanalil oli ~9000 vaatajat osa kohta ja kokkuvõttes saab tulemust esmakordsele televõistlusele hinnata positiivselt.
- 2020. aastaks on Eesti hariduse infosüsteemis registreeritud juba 15 kutsevaliku õppekava, mida on nelja võrra rohkem kui aasta varem ja õppetööga nendel õppekavadel on alustanud kümme kutsekooli. 2020. aasta sügisel avanes ka kõigil kutsekoolidel võimalus avatud taotlusvooru kaudu taotleda täiendavat rahastust Euroopa Majanduspiirkonna finantsmehhanismist õppe korraldamiseks ning 12 kooli seda ka kasutasid. Õppe rakendamise toetamiseks korraldati õppe läbiviijatele kahepäevane seminar, kus Soome eksperdid jagasid rahvusvahelist kogemust karjääriõppes, viidi läbi mitmeid võrgustikuseminare parima praktika jagamiseks ning koostati juhendmaterjal. Samuti on tagatud õppekorralduse nõustamine Haridus- ja Noorteameti kaudu. Seadusemuudatused, mis võimaldavad isikuarengu õppekavarühmas tasemeõpet läbi viia, jõustusid jaanuarist 2019. Karjäärivalikut toetava õppekava avamist kutseõppes võib lugeda õnnestunuks.
- Õppekavades asendati senine moodul „Karjääri planeerimine ja ettevõtluse alused“ mooduliga „Õpitee ja töö muutuv keskkonnas“. Oluliseks sisendiks kohustusliku õppesisu uuendamisele oli 2018. aastal ettevõtlusprogrammi Edu ja Tegu raames välja töötatud ettevõtluspädevuse mudeli sisu ja struktuur, samuti Euroopa Nõukogu soovitusel võtmepädevuste kohta elukestvas õppes (22. mai 2018. a) ning OECD kutsehariduse raportis „Vocational Education in Estonia“ (28. märts 2019.a) esitatud ettepanekud.

Tähelepanu vajab

- 01.07.2020. a avaldas Euroopa Komisjon Euroopa oskuste tegevuskava, mille põhieesmärk on suunata varasemast rohkem tähelepanu inimeste oskuste arendamisele ja tööturu vajadustega vastavusse viimisele ning suurendada töötajate valmisolekut rohe- ja digipöördega kohanemisel. Ühtlasi peaks algatus aitama kaasa COVID-19 pandeemiast tingitud sotsiaalmajanduslike mõjude leevendamisele. Tegevuskava pakub tulevikuväljakutsetega toime tulemiseks välja 12 meedet, millest üks on kutsehariduspoliitika kaasajastamine.
- 24.11.2020 kinnitati EL uus kutsehariduse soovitus „EL kutsehariduspoliitika ajakohastamine, juhtimise ja koostööprotsesside lihtsustamine“, mis sisaldab eelseisvateks aastateks 36 meedet kutsehariduse arendamiseks. Esmakordselt on soovitusel seatud kutsehariduse tulemuslikkuse kvantitatiivse ja kvalitatiivse seire näitajad ja eesmärgid, mida tuleb arvestada ka Eesti kutsehariduses. Euroopa kutsehariduse kolm näitajat, mis tuleks EL tasandil 2025. aastaks saavutada ja mida hakatakse seirama, on järgmised:
 - tööga hõivatud kutseõppe lõpetanute osakaal peaks olema vähemalt 82%
 - 60% hiljuti kutseõppe lõpetanutest on saanud kutseharidusõppe ajal võimaluse osaleda töökohal toimivas väljaõppes (sh töökohapõhine õpe, praktika).
 - 8% kutseõppijatest osaleb õpirändes välismaal.
- COVID-19 pandeemia tingimustes õppe korraldamine on toonud välja vajaduse tõsta õpetajate valmisolekut digivahendite kasutamiseks ja õppevara loomiseks, samuti rakendada toetusmeetmeid õpetajate töövõime ja vaimse tervise säilitamiseks distantsõppe ajal. TLÜ

distsantsõppe uuringu kohaselt tuleks toetada õpetajate ja õpilaste enesejuhtimise oskusi, sh soovitude (juhendite, meetodite) loomine/koolitamine aja planeerimise jt eneseregulatiivsete oskuste toetamiseks. Vajalikud on konkreetsed (valdkonna/eriala-spetsiifilised) juhendid kutseõppijatele, ja koolitused kutseõpetajatele, toetamaks õppijate elukorraldust kaugõppes. Parandada tuleb õppeasutuste valmisolekut reageerida kriisiolukordadele ja korraldada paindlikult õppetööd.

- Vaja on jätkata analüüse, milline peaks olema keskhariduse taseme õppe sisu ja korraldus Eestis, arvestades ühiskonnaliikmete ootusi, rahvastiku ja tööturu muutusi (sh rahvastiku paiknemist). Kutsehariduse õppekavade vastavusega tööturu vajadustele on vaja ka edaspidi tegeleda kõigis õppeliikides ja ka täienduskoolituse pakkumisel. Kõigi kutseõppe õppekavade arendamisel tuleb arvesse võtta Euroopa Liidu uuendatud võtmepädevusi ja OSKA raportite soovitusi. Hea näide on 2018. aastal IT akadeemia raames käivitunud kutseharidusprogramm, kus koos partneritega uuendatakse IT erialade kutsekeskhariduse taseme õppekavasid ja uuendatud kutsekeskhariduse piloteerimist on alustatud kolmes kutsekoolis. Kogu keskharidustaseme õppe uuendamise kontekstis on õppekavade arendamisel prioriteediks kutsekeskhariduse sisu ja korralduse nüüdisajastamine ning lõpetajate võimalus jätkata õpinguid kõrghariduses. Ühtse keskharidusstandardi loomine on valmiva haridusstrateegia üks fookusi paindlike õpiteede pakkumisel.
- Endiselt on vaja tegeleda nii põhikoolide kui gümnaasiumide õpilaste karjäärriorientatsiooni õigeaegse kujundamisega, mis on oluline nii edasiõppimisvalikute tegemiseks kui ka õpingute katkestamise ennetamiseks. Üha enam on gümnaasiumilõpetajaid, kes ei jätka õpinguid samal aastal. Eraldi tähelepanu tuleb pöörata tehnika, tootmise ja ehituse valdkonna erialade tutvustamisele, et leevendada OSKA raportites prognoositud tööjõupuudust.
- Edaspidigi on vaja tõsta kutseõppeasutuste nõunike kogude pädevust ja motivatsiooni kaasa rääkida õppekohtade loomisel OSKA raportite ja tööturu hetkevajaduse põhjal. Nõunike kogu roll kooli tegevuse kavandamisel peaks suurenema, hõlmates rohkem ka õppekavade väljatöötamist ja rakendamist ning praktika korraldamist.
- Kuigi kutseõppe õppijate üldine rahulolu õpingutega on kõrge, püsib endiselt kõrge ka õpingute katkestamine. Nagu eespool analüüsitud, ei tulene katkestamise põhjused väga sageli mitte rahulolematusest õpingutega, vaid on koolivälised ja kooli poolt raskesti mõjutatavad. Siiski on selge, et õpilased vajavad õpingute lõpetamiseks rohkem individuaalset tuge kooli poolt ning ka oma pereliikmete ja tööandjate toetust. Väga oluline on ka edaspidi tagada info kättesaadavus õppimisvõimaluste kohta, nõustamine ja tugi kutsekeskhariduse katkestajale, et ta leiaks motivatsiooni õpingud lõpetada, õppimisvõimaluse mõnes teises kutseõppeasutuses või gümnaasiumis ega langeks haridussüsteemist välja.
- Endiselt on probleemiks info liikumine õpilase erivajaduse kohta, nõustamine keeruliste juhtumite puhul (depressioon, sõltuvushäired).
- Kutsevaliku õppekava ja mittestatsionaarse üldharidusõppe laiemaks võimaldamiseks on vaja koole õppekavade loomisel ja rakendamisel nõustada.
- Kutseksamiga lõpetamine, sh eksamite sisu, hindamismetoodika ja kvaliteedi arendamine, vajab ka edaspidi tähelepanu ja erinevate osapoolte koostööd.
- Töökohapõhise õppe arendamist tuleb jätkata, et kaasata sellesse nooremaid vanuserühmi, erinevatel põhjustel veel tööturult eemal olevaid inimesi, pärast gümnaasiumi lõpetamist (ilma erialase hariduseta) tööturule suundunud inimesi ning väikeettevõtteid ja erialaliite.
- Vene õppekeelega põhikooli lõpetanud kutseõppijate eesti keele oskuse parandamine lõpetajate konkurentsivõime tagamiseks nõuab endiselt tähelepanu. 2020. aasta 1. septembril lõppes kutsekeskhariduses eestikeelsele õppele üleminek, st eestikeelse õppe maht neil õppekavadel, kus õpivad vene õppekeelega põhikoolide lõpetajad on 60% õppekavast. Siiski ei omanda üle poolte lõpetanuist veel tööks või edasiõppimiseks vajalikku eesti keele oskust.

Kutseharidusprogrammi kinnitatud lõplik eelarve 2020. aastal oli **101,7** miljonit eurot. Tekkepõhised kulud moodustasid **98,2** miljonit eurot.

2.5.3. Kokkuvõte ja hinnang programmi tegevuste tulemuslikkusele

2013. a ja 2019. a kutseõppeasutuse seaduse ja kutseharidusstandardi muudatustega sätestatud õppeliikide seostamine Eesti kvalifikatsiooniraamistikuga ning uut tüüpi väljundipõhised õppekavad on rakendunud. Õpe on muutunud oluliselt paindlikumaks ja pakub nii esma- kui jätkuõppe võimalusi väga erinevatele õppijate sihtrühmadele, sh on rakendunud 5. taseme kutseõpe ehk kutseeriharidusõpe.

Kutsehariduses teeb heameelt õpilaste suur rahulolu õpingutega, täiskasvanud õppijate jätkuv huvi kutsehariduse omandamise vastu ja lõpetajate sissetulekute kasv. Lõpetajate hõive on 2019. aastaga võrreldes langenud. Samas on näha õpingute katkestamise mõningast vähenemist.

Vaja on leida lahendused, mis senisest paremini toetaksid noorte jõudmist keskhariduse omandamiseni. Kutsekeskhariduse õppekavade arendamisele, kvaliteedi edendamisele ja atraktiivsuse suurendamisele suunatud tegevused ei ole toonud loodetud tulemust. Oluline on leida motivaatoreid, mis muudaks ka põhikoolijärgse kutsehariduse võimekate õpilaste seas atraktiivsemaks. Kutsekeskhariduse katkestamine püsib endiselt kõrge ja kuigi paljud jätkavad pärast katkestamist õpinguid mõnes teises koolis, langeb liiga suur osa kutsekeskharidusõpet alustanutest juba esimesel õppeaastal haridussüsteemist välja (9,4%).

Õpiraskustega noortega tegelemiseks on vaja lisaressursse ja toetavat kooli tasandi tugisüsteemi, et suurendada personaalset lähenemist (kutsevaliku õppe rakendamine, individuaalsed ja läbimõeldud õppekavad, koostöö kohalike omavalitsusega, sh sotsiaalprobleemidele lahenduste leidmisel, ja ettevõtetega sujuvaks üleminekuks tööellu jms). Sotsiaalministeeriumiga tuleb jätkata senist koostööd ning arendada välja alternatiivseid tasemeõppe võimalusi, et hõlbustada HEV õppurite üleminekut kutseharidusse ja siirdumist tööellu.

Tulemusrahastamise rakendamiseks on vaja lisaressursse, mis muu hulgas aitaksid koolil teha õppeotstarbelisi investeeringuid (masinad ja seadmed), toetada erialase hariduseta inimeste õpingute jätkamist, arendada koostööd töömaailmaga ja läbi viia arendusprojekte. Lisaressursid võimaldavad kutsekoolidel neid ülesandeid täita.

Jätkata tuleb kogu Eesti koolivõrgu planeerimist koostöös üldharidusega, eriti arvestades riigigümnaasiumide asutamist.

Jätkuvalt tuleb parandada õppeasutuste valmisolekut COVID-19 laadsete pandeemiate ajal või muudest põhjustest tekkinud hädaolukorras toimimiseks, tagades õpetajate vaimse tervise ja töövõime säilimise ning paindliku õppetöö korralduse.

Kutseharidusprogrammi tegevustega jätkatakse alates 2021. a haridus- ja noorteprogrammi meetme 1 raames.

2.6. Kõrgharidusprogramm

Programmi eesmärk: igale motiveeritud ja võimekale üliõpilaskandidaadile on tagatud ligipääs kvaliteetsele, paindlikule ja mitmekesiste valikutega ning tööturu vajadusi arvestavale kõrgharidusele.

Programm aitab kaasa järgmiste **EÕS eesmärkide täitmisele**: muutunud õpikäsitus (eesmärk 1), elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus (eesmärk 2), digipööre elukestvas õppes (eesmärk 4); võrdsed võimalused elukestvaks õppeks ja õppes osaluse kasv (eesmärk 5).

Programm toetab **Euroopa 2020 ja Eesti 2020** eesmärgi täitmist, et vähemalt 40% 30–34-aastastest inimestest oleks omandanud kolmanda taseme hariduse. Sama näitaja on ka HTM kõrgharidusprogrammi indikaator.

Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					Siht	tegelik	sihttase		
Kolmanda haridustasemega 30–34-aastaste osakaal eärühmas (%)	45,4	48,4	47,2	46,2	>40	44,3	>40	>40	>40

Allikas: Eurostat

2.6.1. Olulisemad muutused ja suundumused

- Viimast aastakümnet iseloomustanud üliõpilaste arvu pidev vähenemine on pöördunud kasvuks, seda isegi vaatamata COVID-19 piirangutest tulenevale välistudengite arvu langusele.** Jätkuvalt kasvab just vanemate õppurite osakaal – 2020/21 õppeaastal on 30-aastaste ja vanemate osakaal juba 30,7%. Vastuvõtuarvud on aasta aastalt suurenenud näiteks IKT erialadel. Samas suundub järjest vähem noori kohe pärast gümnaasiumi lõppu kõrgkooli edasi õppima. Sooline lõhe, s.o meeste alaesindatus kõrghariduse omandajate hulgas, eriti magistritasemel, ei ole kahjuks vähenenud.
- Õpingute katkestamine on veidi vähenenud**, kuid katkestamismäärad on endiselt kõrged, eriti kõrgharidusõpingute esimesel aastal.
- Välistudengite osakaal Eesti kõrgkoolides oli 2020/21. õppeaastal 11,6%, **vastuvõetud välisüliõpilaste osakaal langes võrreldes eelmise aastaga.**
- Ebavõrdsus kõrgharidusele ligipääsul näitab kasvutrendi** – kõrgharidusega vanemate lapsed jätkavad õpinguid Eesti kõrgharidussüsteemis üha sagedamini (võrreldes teiste vanemate lastega). Samuti jätkub tendents, et venekeelse taustaga noored on Eesti kõrgkoolides tugevalt alaesindatud.
- Haridusele pühendatud aeg ja ressurss on Eesti ühiskonnas väärtustatud ka tööturul** – kõrgharidusõppe lõpetanute palgad on Eesti keskmisest viiendiku võrra kõrgemad. Keskmisest märgatavalt kõrgem on tehnikaalade lõpetajate palgatase.

Muutused kõrghariduse hulgas, üliõpilaste arvus ja üliõpilaskonna koosseisus

- Eestis on kõrgharidus jätkuvalt kõrges hinnas. 2019. aastal oli Eestis kõrgharidus 41%-l tööealistest (vanuses 25–64 aastat) ja 43%-l 25–34-aastastest inimestest (EL keskmised¹⁰⁸ on 26% ja 39%).¹⁰⁹ 30–34-aastaste vanuserühmas (üks Euroopa Komisjoni seiratavaid võtmeindikaatoreid) oli Eestis 2020. aastal kolmanda haridustasemega inimeste osakaal 44,3%, millega ületasime seatud sihti (40%) (tabel 9). Naistest oli 2020. aastal selles vanusgrupis kõrgharidusega 56,8%, meestest vaid 33,1%; teiste EL riikide andmed 2020. aasta kohta pole veel avaldatud, kuid 2019. aastal jäime meeste haridustaseme poolest EL keskmisele pisut alla

¹⁰⁸ Euroopa Liidu keskmine on arvatud EL 27 liikmesriigi andmete põhjal.

¹⁰⁹ See näitaja kajastab rahvusvaheliselt kasutusel olevat kolmanda haridustaseme mõistet, mis Eesti puhul sisaldab ka keskharidusjärgset keskeriharidust. Allikas: Eurostat 2021
https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_lfse_03&lang=en.

(kõrgharitud naiste poolest aga ületasime EL keskmist märgatavalt). Seega tuleks enam tähelepanu pöörata just **soolisele löhele kõrghariduse omandamisel** – pigem on soolised erinevused viimaste aastatega kasvanud.

Tabel 9. Kolmanda haridustasemega 30–34-aastaste osakaal vanuserühmas (%), 2010–2020.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Kolmanda haridustasemega 30–34-aastaste osakaal eärühmas	40,2	40,2	39,5	42,5	43,2	45,3	45,4	48,4	47,2	46,2	44,3
naised	48,6	50,4	51,3	53,7	54,2	56,7	52,4	55,6	56,7	59,4	56,8
mehed	32,2	30,6	28,3	31,8	32,8	34,5	38,8	41,6	39,1	34,9	33,1

Allikas: Statistikaamet¹¹⁰

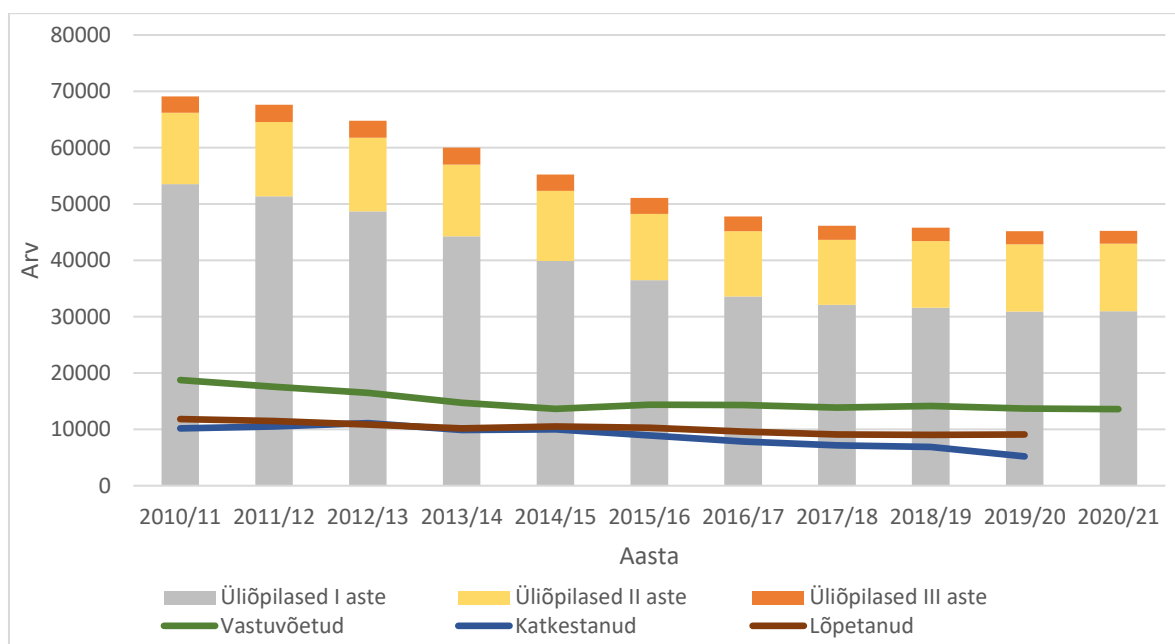
Märkus: Aluseks on ETU andmed, mis on valimipõhised ja kõiguvad aastate lõikes sel määral, et nende alusel tasub pigem jälgida pikemaajalisi suundumusi.

- 2020/21. õppeaastal omandab kõigis Eesti õppeasutustes (18 asutust) kokku kõrgharidust 45 259 üliõpilast. **Viimase aastakümne üliõpilaste arvu pideva vähenemise trend on pöördunud** – võrreldes eelmise õppeaastaga kasvas 2020/21. õa üliõpilaste arv 0,2% (vt joonis 27). Aastane langus oli taas kõige suurem rakenduskõrgharidusõppes (-2%, aasta varem -5%), kuid doktoriõppes õppijate arv viimasel aastal stabiliseerus (aasta varem leidis aset langus -4%). Proportsionaalselt oli üliõpilaste osakaalu tõus suurim integreeritud õppes (+3%) ja bakalaureuseõppes (+2%). Hinnates üliõpilaste arvu dünaamikat lähiaastatel (Statistikaameti rahvastikuproгноosi ja üliõpilaste praeguse vanuselise koosseisu põhjal) võib eeldada, et üliõpilaste arvu kasv jätkub ka järgmistel aastatel.
- Ebavõrdsust kõrgharidusele ligipääsul peegeldab ühe parameetrina **vanemate haridusliku tausta suur mõju ülikoolis õppimisele** – tugevneb tendents, et just kõrgharidusega vanemate lapsed jätkavad õpinguid Eesti kõrgharidussüsteemis¹¹¹. Üliõpilaste isadest 40% ja emadest 52% on kõrgharidusega, ühiskonnas tervikuna on aga 35–64 a kõrgharidusega mehi vaid 25% ning naisi 37%. Üliõpilasi iseloomustab ka nende vanemate kõrgem majanduslik staatus võrreldes Eesti keskmistega.
- Venekeelse taustaga noored on Eesti kõrghariduses **üha tugevamalt alaesindatud**. Kui aastatel 2005–2020 õppis põhikooli kolmandas kooliastmes vene õppekeeles 19% õpilastest, lisaks veel 4% eesti keelekümbluses, siis tudengkonnas moodustavad vene keeles põhihariduse omandanud õppijad kõigest 9% (Eurostudent VII) (Eurostudent VI-s oli sama näitaja 11%). Kui venekeelse taustaga õppijad kõrgharidusse jõuavad, siis piirduvad nad pigem esimese astme kõrgharidusega, magistriõppes õppijaist moodustavad nad vaid 5%. Venekeelse taustaga noored on ka õppevaldkondade vahel ebaühtlaselt jaotunud. Varasemates uuringutes on selgunud, et vene emakeelega gümnaasiumilõpetajad lähevad keskmisest enam edasi õppima välismaale.¹¹²
- Kahjuks mõjutasid COVID-19 pandeemiast tingitud üldine olukord ja riiki õppima asumise piirangud **negatiivselt välisriikidest Eestisse õppima asunute arvu**. Välistudengite arvu tõusutrend pöördus languseks ja Eesti kaotas 5% siinsetes kõrgkoolides õppivaist välistudengeist, kelle arv langes 5500-lt 5200-ni. 2/3 Eestisse õppima asuvaid välisüliõpilasi on saanud kolmandatest riikidest ja 1/3 Euroopa Liidu riikidest. Eesti välisüliõpilaste lähteriikide pingerida juhivad Soome, Venemaa ja Nigeeria.
- Enamik üliõpilasi õpib tasuta õppekohtadel ja nende osakaal kõigist üliõpilastest on aasta-aastalt suurenenud (kümnendi vältel 48%-lt 83%-le).

¹¹⁰ https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__tooturg__rahvastiku-haridustase__haridustase-ja-keeleoskus/TT0100.

¹¹¹ Haaristo, H.-S., Kirss, L., Leppik, C., Mägi, E., Haugas, S. (2017). Eesti üliõpilaste eluolu 2016: rahvusvahelise üliõpilaste uuringu EUROSTUDENT VI Eesti analüüs. Koppel, K., Haugas, S., Mägi, E. (2020) EUROSTUDENT VII: Eesti lühiülevaade. Poliitikauuringute Keskus Praxis.

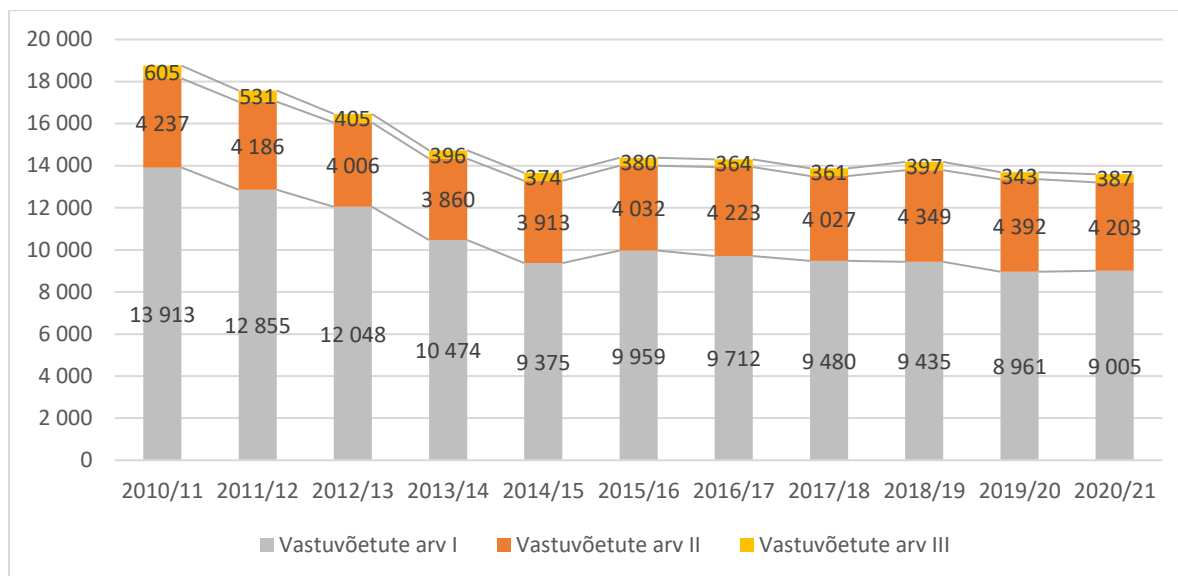
¹¹² Kreegipuu, T., Jagger, I. (2018). Õpingute jätkamine pärast üldkeskharidust. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

Joonis 27. Üliõpilaste ning katkestanute, vastuvõetute ja lõpetanute arvud õppeaastatel 2010/11–2020/21.

Allikas: EHIS

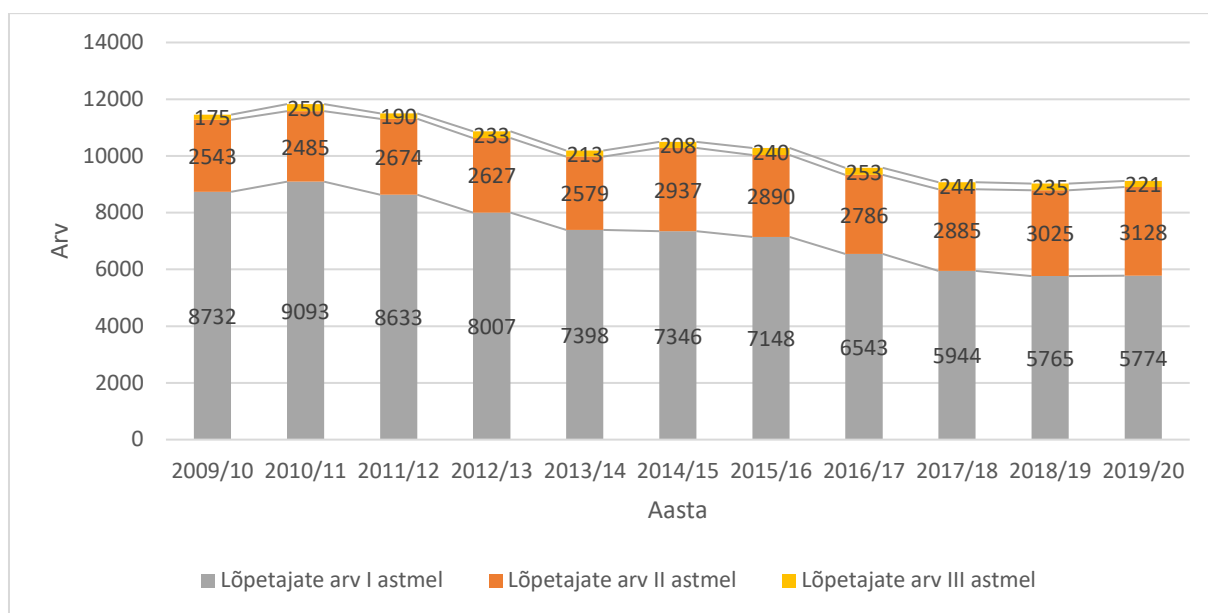
- Eesti üliõpilaskonnas on naisüliõpilaste osakaal viimasel kümnel aastal olnud vahemikus 58–62% (2020/21. õppeaastal 59%). Mehi on kõrghariduses stabiilselt vähem. Haridustee pikenedes esimeselt kõrghariduse astmelt teisele **sooline lõhe hariduses süveneb**, st on magistriõppes veel suurem kui I astme õppes.
- 2020/21. õppeaastal võeti Eesti 18 kõrgkoolis kokku vastu 13 595 üliõpilast, mis on 0,7% võrra vähem kui aasta varem. Kuigi viimase kümnendi üliõpilaste arvu langustrend on positiivseks pöördunud, **ei ole vastuvõetute arv veel kasvusuunda näidanud** (üksnes tasuta õppekohtadele vastuvõetute arv on eelmise aastaga võrreldes siiski kasvanud). Vastuvõtt on alates 2013/14. õppeaastast, s.o reformijärgsel perioodil olnud siiski suhteliselt stabiilne. Võrreldes eelneva aastaga langes 2020/21. õa vastuvõetud üliõpilaste arv kõige enam ärimajanduse, halduse ja õiguse valdkonnas (-9%), jäädes 2,6 tuhande vastuvõetud tudengiga siiski vastuvõetute hulga poolest esimeseks. Sotsiaalteaduste, ajakirjanduse ja teabe valdkonnas vähenes vastuvõtt 6%. Vastuvõtt põllumajanduse, metsanduse, kalanduse ja veterinaaria valdkonnas on küll arvuliselt tagasihoidlik, kuid viimasel aastal kasvas ligi neljandiku võrra (342 vastuvõetut). Oluliselt suurenes vastuvõtt ka informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiate ning loodusteaduste, matemaatika ja statistika valdkondadesse (vastavalt 9 ja 8%).

Joonis 28. Vastuvõetute arvud kõrghariduses õppeastmete kaupa 2010/11. õa. – 2020/21. õa.

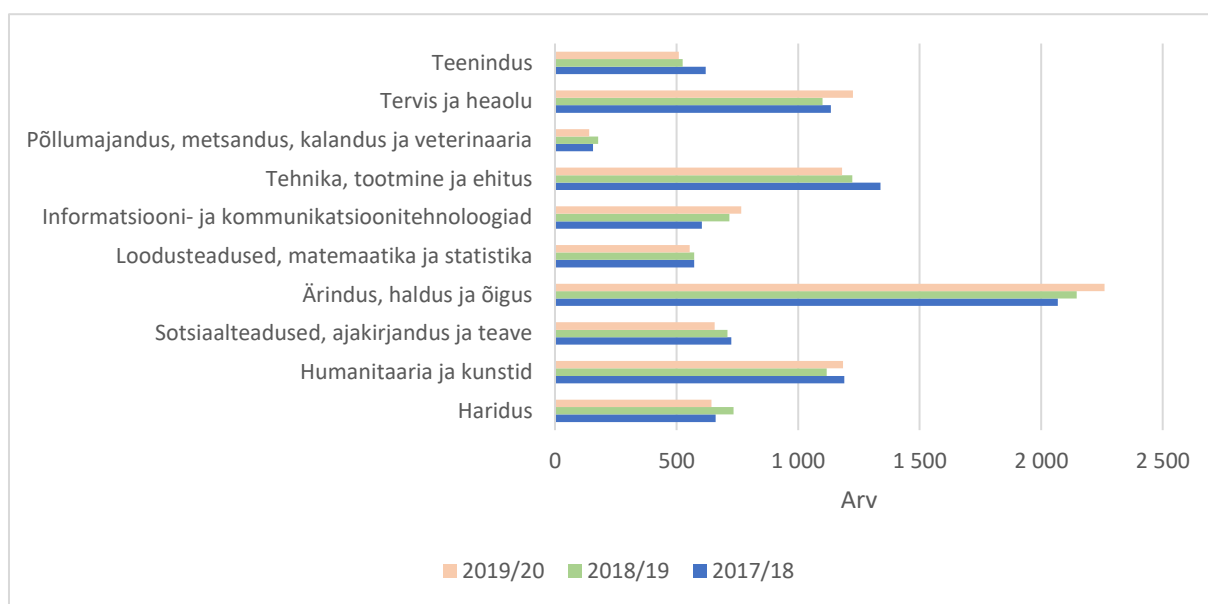
Allikas: EHIS

- Möödunud aastaga võrreldes kasvas vastuvõtt I õppeastmel, magistriõppesse võeti vastu 4% vähem (veidi alla kolmandiku kõigist sisseastujaist), doktoriõppesse aga koguni 13% rohkem uusi õppureid (vt joonis 28).
- Aasta-aastalt on nooremate vanuserühmade arvelt **suurenenud 25-aastaste ja vanemate üliõpilaste osakaal kõrghariduses**. Viimasel kümnendil on kõige enam kasvanud 30-aastaste ja vanemate osakaal, 2020/21. õppeaastal on neid 31% kõigist üliõpilastest ning seejuures 35+ vanuses üliõpilaste osakaal on 18%. Kümne aasta eest oli 35+ sisseastujaid 9%, nüüd juba 15%. Sisseastujate vanus on kõige enam kasvanud kõrghariduse teises astmes, kus kümne aasta eest oli 35+ sisseastujate osakaal 15%, viimasel aastal aga enam kui veerand.
- Eesti üliõpilaskonna vananemist mõjutab **üldkeskhariduse lõpetajate üha sagedasem valik mitte jätkata õpiteed Eesti kõrgkoolis**. Kui 2008. aastal jätkas gümnaasiumi statsionaarse õppe lõpetanutest samal aastal Eestis kõrgharidusõpinguid 68%, siis 2020. aastal oli kõrgharidusse suundujate osakaal kümne aasta väiksem: vaid pooled lõpetanutest (50,5%) jätkasid samal aastal kõrghariduses. Kasvanud ei ole ka kutsehariduses jätkavate keskhariduse omandanute osakaal ega nende osakaal, kes on võtnud õpingutes nõ vaheaasta või paar. Ligi 10% neist, kes kohe pärast gümnaasiumi lõpetamist ei jätka Eestis kõrghariduses, teeb seda 1–2 aastat pärast keskhariduse omandamist. Selline praktika on tavapärane juba vähemalt viimased kümme aastat. Hilisem õpitee jätkamine on vähem tõenäoline. Teisalt mõjutab vanemate üliõpilaste osakaalu ka see, et bakalaureuse- ja magistriõpingute vahele jäetakse pikem paus või tullakse teist korda sama kõrgharidustaset omandama mõnel teisel erialal (erinevate kõrghariduse astmete puhul jääb viimaste osakaal kogu üliõpilaskonnast 7-10% kanti, sh on väga paljudel IKT valdkonda astujatel juba olemas sama või kõrgem haridustase, mis on aga enamasti omandatud mõnes teises valdkonnas).
- Kõrghariduse lõpetanute arv on eelmise aastaga võrreldes jäänud enam-vähem **samale tasemele** (vt joonis 29). Lõpetajate arv kasvas 2019/20. õppeaastal aasta varasemaga võrreldes enam integreeritud õppes (+7%) ja kahanes kõige enam doktoriõppes (-6%). Proportsionaalselt kõige rohkem on lõpetajaid lisandunud tervise ja heaolu valdkonnas (11% võrreldes eelneva õppeaastaga) (vt joonis 30), kahanemine oli suurim põllumajanduse, metsanduse, kalanduse ja veterinaaria valdkonnas (-21%), hariduses vähenes lõpetajate arv 12%.

Joonis 29. Lõpetanute arv kõrgharidusastmete kaupa 2009/10.–2019/20. õa.

Allikas: EHIS

Joonis 30. Lõpetanute jaotus valdkondade lõikes õppeaastatel 2017/18, 2018/19 ning 2019/20 ning 2019/20.

Allikas: EHIS

- Kõrgkoolide tulemuslikkuse hindamise seisukohalt on oluline näitaja **nominaalajaga lõpetanute osakaal**¹¹³. 2020. aasta 10. novembriks oli õppekava nominaalajaga lõpetanud 52,3% vastuvõetutest (st neid, kes pidid selleks ajaks õpingud lõpetama), mis on sarnane eelmiste aasta näitajaga (2018. a – 51,0%). Suurim tõenäosus nominaalajaga lõpetada on magistriõppe ja integreeritud õppe tudengitel, doktorantuuris õppijaist lõpetab nominaalaja piires kõige vähem üliõpilasi.

¹¹³ Lõpetanute nominaalajaks on arvestatud õppimiseks ettenähtud aeg, millele on lisatud 1 või 2 aastat vastavalt õppekavade kestusele – nende õppekavade puhul, mille nominaalkestus on väiksem kui 4 aastat, on nominaalajale lisatud üks ja nende õppekavade puhul, mille nominaalkestus on vähemalt 4 aastat, kaks aastat.

- Nii Eesti kohalikud kui välisüliõpilased, samuti vilistlased, väljendavad **üldiselt kõrget rahulolu Eestis saadava kõrghariduse kvaliteediga**¹¹⁴. Eriti kõrge on rahulolu füüsilise õpikeskkonnaga ning kõrgelt hinnatakse ka õppejõudude akadeemilisi teadmisi ja kogemusi. Mõnevõrra vähem rahul ollakse õppetöö korralduslike aspektide ja õpetamismeetodite ajakohasusega. Kõige tõsisem kriitikakoht on üliõpilaste ja vilistlaste arvates õppetöö sidumine **praktiliste kogemuste ja oskuste omandamisega**, samuti kitsama valdkonna spetsiifilisemate teadmiste omandamine, mis aitaks paremini tööturul toime tulla. Eriti teravalt on probleemile tähelepanu juhtinud välisüliõpilased.
- Ka akadeemiliste töötajate uuring näitab, et Eesti kõrghariduses on **endiselt valdavalt traditsioonilised õppevormid** (õppejõukeskne paradigma)¹¹⁵. Kõrgkoolidel on õppejõududele suured ootused, ent need ei vasta inim-, raha- ja ajaressurssidele. Nii pole ülekoormatud ja kiiresti vananev õppejõudude kogukond aldis oma õpetamismeetodeid muutma ega uusi oskusi omandama. Tõhusamalt oleks õpetamist vaja muuta õppijakeskseks, kasutusele võtta senisest enam aktiivõppemeetodeid, mitmekesistada tagasisidestamise võimalusi, jne. Rakenduskõrgkoolide akadeemilised töötajad on võrreldes ülikoolide kolleegidega õpetamisest rohkem huvitatud (25% vs. 15%).
- Analüüsi „Edukus tööturul“¹¹⁶ tulemused võimaldavad hinnata kõrghariduse kvaliteeti (töö)tuuru vaates, st selle abil, kuidas tööturg väärtustab kõrgharidusõppe lõpetanud nt teenitava tulu kaudu. Kõrgharidusõppe lõpetanute **palgad on Eesti keskmisest viiendiku võrra kõrgemad** (2019. aastal 1701 eurot). See näitab, et haridusele pühendatud aeg ja ressurss on Eesti ühiskonnas väärtustatud ka tööturul. Tehnilist laadi haridus tagab kõrgema sissetuleku – palgad on kõrgemad IKT ning tehnika, tootmise ja ehituse valdkonna lõpetanutel, madalamad sissetulekud on humanitaaria ja kunstide õppesuuna lõpetanuil. Doktorikraad annab tööturul üldise palgaeelise (kuigi see ei kehti kõigi õppesuundade puhul) – doktoriõppe lõpetanute palk on kolmandiku võrra suurem kui kõrgharidusõppe lõpetanuil keskmiselt. Siiski konkureerivad nad tööturul palga mõttes integreeritud bakalaureuse- ja magistriõppe lõpetanutega.

Õpingute katkestamine

- Üks teravamaid probleeme Eesti kõrghariduses on **sage õpingute katkestamine**. Ka rahvusvahelisel taustal torkab silma, et kuigi Eestis on keskmisest kõrgem kõrghariduse osakaal elanikkonnas, on palju neid, kes kõrgharidusest õpinguid lõpetamata välja langevad¹¹⁷. EHISes kajastuvate katkestamissündmuste põhjal oli katkestamisi 2019/20. õppeaastal 5203 (10. novembri seisuga) (lõpetajaid samal õppeaastal 9123). Seega oli **katkestajate osakaal 11,5% kogu õppijaskonnast** (siiski 1,9 protsendipunkti võrra vähem kui aasta varem, kui see näitaja oli 13,4%).
- Kõige enam oli katkestamissündmusi kõrghariduse esimesel astmel: 2019/20. õppeaastal katkestas õpingud 12% bakalaureuseõppe ja rakenduskõrghariduses õppijaist, 10,6% magistriõppe ja 9,3% doktoriõppe üliõpilastest.
- Katkestamist kõrghariduses arvestatakse isikupõhiselt arvatud tulemusnäitajatenäitajana nii üldiselt¹¹⁸ kui õpingute esimesel aastal¹¹⁹. On positiivne, et viimastel aastatel on katkestamisnäitajad vähenemas, kuid siiski on **esimesel aastal katkestanute näitaja märkimisväärselt kõrge – 2019/20. õa 18,5%** (vt joonis 31).

¹¹⁴ Koppel, K., Haugas, S., Mägi, E. (2020) EUROSTUDENT VII: Eesti lühiülevaade. Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Soo, E. et al (2020) International Student Barometer 2019 Välisüliõpilased Eestis ja maailmas. Archimedes. Eesti kõrgkoolide 2016.–2018. aasta vilistlaste uuringu aruanne (2020). Haridus- ja Teadusministeerium ja EY.

¹¹⁵ Mägi, E., Koppel, K., Kõiv, K., Kindsiko, E., Beerens, M. (2019) Akadeemilised töötajad teadmusühiskonnas RITA 4: TAI poliitika seire. Lõpparuanne. Mõttekoda Praxis, Tartu Ülikool.

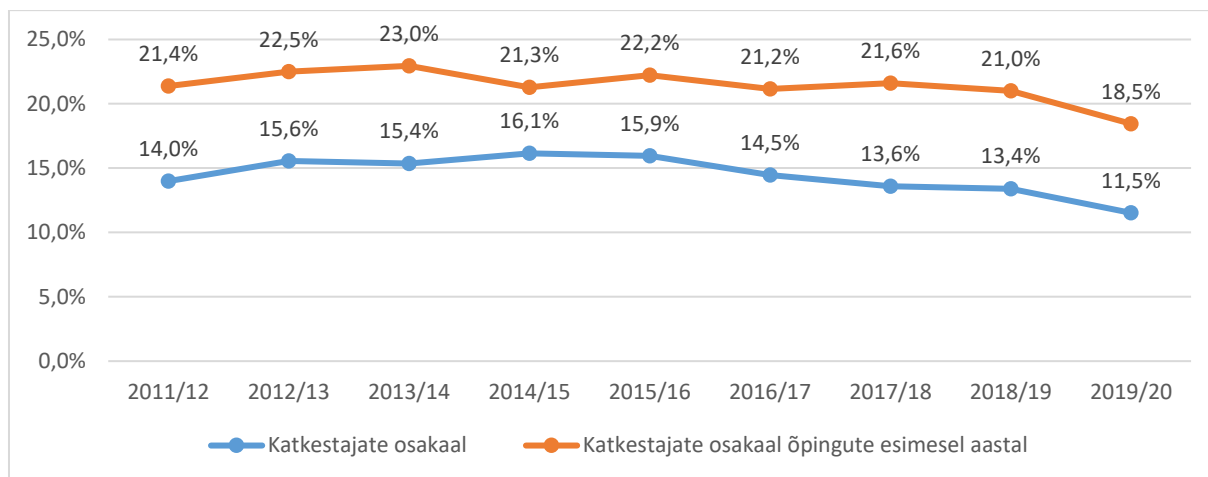
¹¹⁶ Leppik, M. (2020) Kutse- ja kõrgharidusõpingud lõpetanute edukus tööturul 2018. Haridus- ja Teadusministeerium.

¹¹⁷ Euroopa Komisjoni iga-aastasest ülevaates *Education and Training Monitor* on mitmel aastal järjest osutatud õpingute katkestamise kõrgele määrale Eestis.

https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/et-monitor-report-2018-estonia_en.pdf

¹¹⁸ Arvutatakse, jagades perioodil 11.11.n-1–10.11.n õpingud katkestanute arv õppijate arvuga seisuga 10.11.n-1.

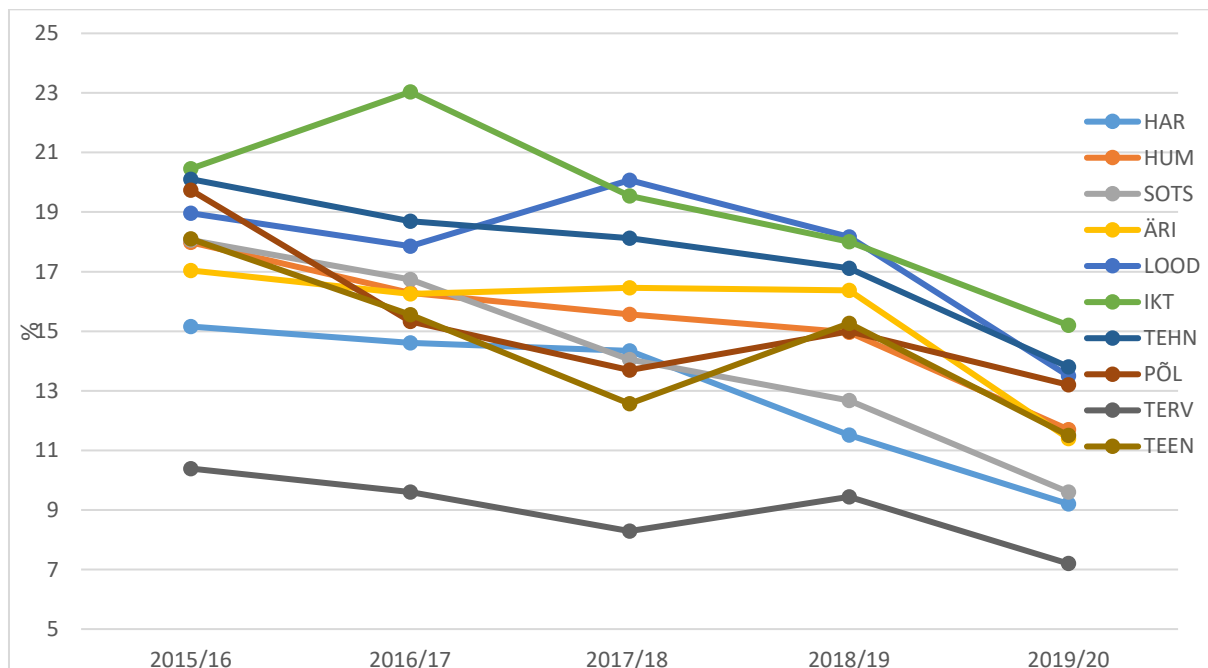
¹¹⁹ Arvutatakse, jagades perioodil 1.11.n-2 – 10.11.n-1 õppima asunute arv, kes seisuga 10.11.n polnud lõpetanud ega õppinud samal õppekohal, õppima asunute arvuga seisuga 11.11.n-2 – 10.11.n-1.

Joonis 31. Kõrghariduse tulemusnäitajad: kõrghariduse katkestamine kokku ja õpingute I aastal, 2011/12–2019/20 (%).

Allikas: EHIS, Haridussilm

- Katkestamisinäitajad on kõrgemad LTT valdkondades (**kõrgeim IKT erialadel – 15,2%**) (vt joonis 32). **Esimesel aastal katkestatakse õpingud** kõige sagedamini tehnika, tootmise ja ehituse valdkonnas (26,3%) ning loodusteaduste, matemaatika ja statistika valdkonnas (23,6%). Kõige madalamad katkestamisinäitajad olid tervise ja heaolu valdkonnas (7,2%), õpingute esimesel aastal olid madalaimad näitajad sotsiaalteaduste, ajakirjanduse ja teabe valdkonnas (11,7%). Üldises pildis pole katkestajate jagunemine valdkonniti viimastel aastatel kuigivõrd muutunud (joonis 32).

Joonis 32. Õppetöö katkestajate osakaal (%) kõrghariduses valdkonniti aastatel 2015/16 – 2019/20.

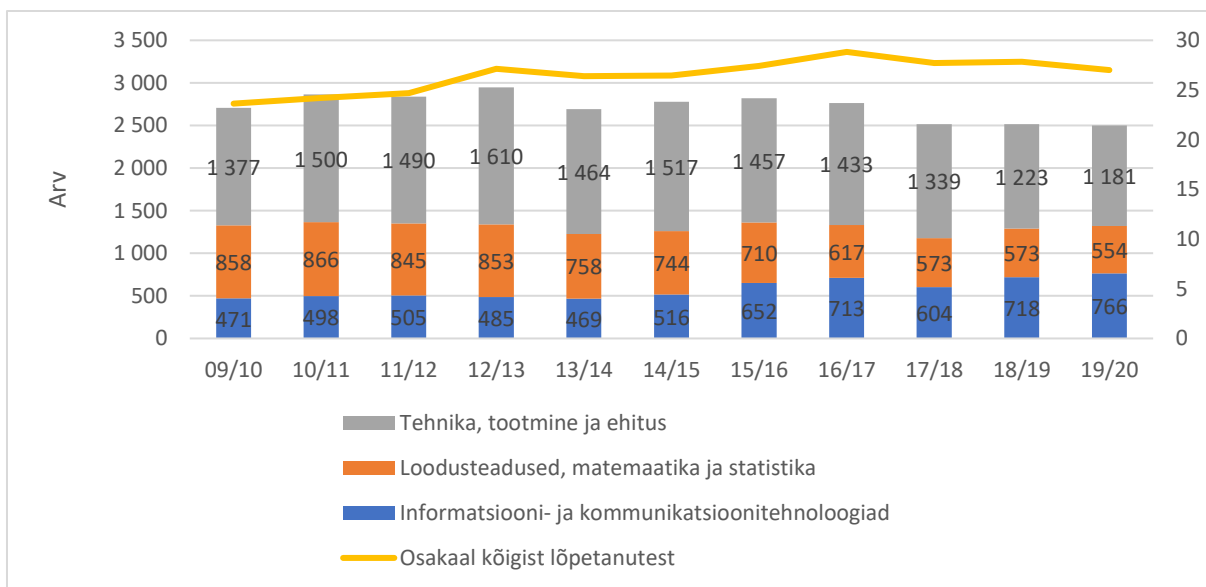
Allikas: EHIS

LTT erialad

- Loodusteaduste, matemaatika ja statistika; tehnika, tootmise ja ehituse ning IKT ehk nn LTT valdkondade jälgimiseks Eesti kõrghariduses on kasutusel kaks indikaatorit: **LTT erialade lõpetajate osakaal ja IKT lõpetajate arv**. Kui vaadata viimase kümne aasta trendi, siis on nii LTT erialade lõpetajate osakaal kui IKT lõpetajate arv kasvanud (vt joonis 33). LTT lõpetajate osakaal kõigist kõrghariduse lõpetajatest oli 2017. aastal juba 29%, 2019/20. aastal jätkus aasta

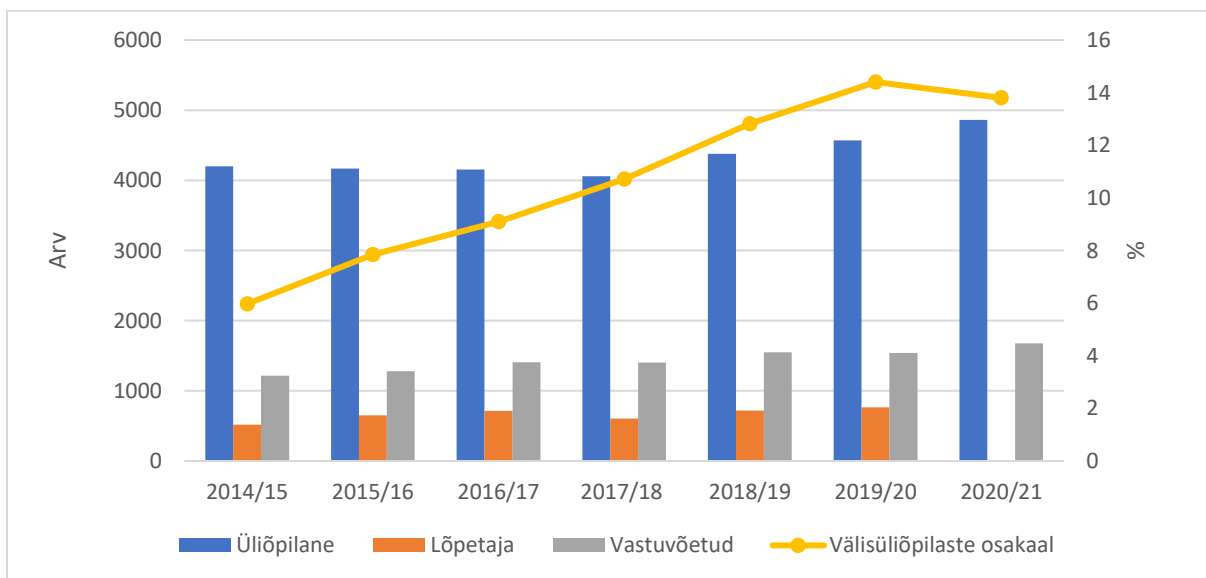
varem alguse saanud väike langus (27,4%; 2020. aasta siht oli 29%). IKT valdkonna lõpetajate arv on aastatega kasvanud ja 2019/20. õppeaastal suurenes lõpetajate arv eelneva aastaga võrreldes 766 lõpetajani (2020 aasta siht oli 800).

- IKT valdkonnas on lisaks lõpetanute arvule viimastel aastatel kasvanud ka vastuvõetute ja üliõpilaste koguarvud (joonis 34). IKT valdkonnas õpib 2020/21. õppeaastal neljandiku võrra rohkem üliõpilasi kui kümne aasta eest. Silmatorkav on IKT valdkonnas õppivate tudengite arvu kasv nii bakalaureuse- kui ka magistriõppe tasemel.

Joonis 33. LTT valdkonna lõpetanute arvud ja osakaal (%) kõigist lõpetanutest kõrghariduses 2009/10. õa. – 2019/20. õa.

Allikas: EHIS

Joonis 34. Üliõpilaste, lõpetajate ja vastuvõetute arv ja välisüliõpilaste osakaal (sekundaarteljel) IKT valdkonnas 2014/15. õa. – 2020/21. õa.

Allikas: EHIS

- LTT kolm valdkonda on õppimisstatistika ja ka tuleviku tööturu vaates erinevad. Ühelt poolt paistavad silma **õppijate arvu kiire kasv IKT valdkonnas ja lõpetanute kõrged**

sissetulekud¹²⁰, kuid teisalt on neil erialadel ka suur katkestajate osakaal. Kõrghariduse tasemel õppe lõpetanutest on kõrged sissetulekud ka matemaatika ja statistika õppesuuna lõpetanutel (loodusteaduste, matemaatika ja statistika valdkond), tõenäoliselt seoses tööturu nõudlusega andmeanalüütikute järele. Kõrgemat töist tulu teenivad tehnikalaade lõpetanud.

Rahvusvahelistumine

- Eesti kõrgharidus rahvusvahelistub jätkuvalt ja üks 2020. aastaks seatud eesmärkidest – 10% üliõpilastest on välisüliõpilased – on juba täidetud. Kõrghariduse ühe või mitme astme läbimisega seotud õpingute ajaks **Eestisse tulnud välisüliõpilaste**¹²¹ arv kasvab. Kümne aastaga on välisüliõpilaste arv suurenenud umbes viis korda ja 2020/21. õppeaastal on neid kokku 5235 (märgatav langus eelneva aastaga 5528-lt), s.o 11,6% kõigist Eesti üliõpilastest.
- Kahjuks mõjutasid COVID-19 tulenev üldine olukord ja riiki õppima asumise piirangud negatiivselt välisriikidest Eestisse õppima asujate arvu. Välistudengite arvu tõusutrend pöördus langusse ja Eesti kaotas enam kui kümnendiku siinsetes kõrgkoolides õppivaist välistudengeist. Enamik välisüliõpilasi õpib tasulistel õppekohtadel. 2/3 Eestisse õppima asuvatest välisüliõpilastest on saabunud kolmandatest riikidest, 1/3 Euroopa Liidu riikidest; välisüliõpilaste lähteriikide pingerida juhivad Soome, Venemaa ja Nigeeria.
- Põhjused, miks kõrgkoolid soovivad avada uusi ingliskeelseid õppekavasid ja suurendada välisüliõpilaste arvu, on erinevad: korvata Eesti üliõpilaste puudust ja aidata konkreetset eriala elus hoida, rahuldada Eesti tööturu nõudlust jne.¹²² Samuti on välistudengitel väga erinevad põhjused Eestisse õppima tulekuks. Levinuimad põhjused, miks soovitakse Eestis õppida, on taskukohased elamiskulud (ja ka õppemaks neil, kes seda tasuvad), stipendiumivõimalused ning üldine turvaline elukeskkond¹²³.
- Arvuliselt kõige rohkem välistudengeid õpib Eestis **magistriõppes** – 2020/21. õppeaastal 2184 välisüliõpilast. Välisüliõpilaste osakaal magistriõppe üliõpilastest oli 2020/21. õppeaastal 18,3% (aasta varem 20,4%) ja doktoriõppes 29,0% (aasta tagasi 25,5%). Õppeasutustest õppis viimastel aastatel järjepidevalt kõige rohkem välisüliõpilasi Tallinna Tehnikaülikoolis, mida **2020/21. õppeaastal edastas Tartu Ülikool** (seal õpib 1578 välistudengit). **COVID-19 pandeemia mõjutas kõrgkooli erinevalt** (kuna õppeasutused võtsid piirangute osas, mis puudutas kolmandatest riikidest uusi sisseastujaid, otsuseid vastu iseseisvalt) – uute vastuvõetud välistudengite arv langes Tartu Ülikoolis minimaalselt, Tallinna Ülikoolis ja Tallinna Tehnikaülikoolis võeti aga vastu vaid pool aasta varem vastuvõetud välistudengite hulgast. Tartu Ülikoolis ja Eesti Maaülikoolis õppivate välistudengite koguarv isegi kasvas, Tallinna Ülikoolis ja Tallinna Tehnikaülikoolis aga vähenes (vastavalt -12% ja -17%).
- **Rahvusvahelises võrdluses** on välisüliõpilaste arv Eesti kõrgkoolides kasvanud kiiremini kui Euroopas keskmiselt. 2013. aastal oli Euroopa Liidu riikides keskmine välisüliõpilaste osakaal 7,6% ja Eestis 2,9% (vahe 4,7%). 2018. aastaks oli Eestis välisüliõpilaste osakaal jõudnud 9,6%ni, Euroopa OECD riikide keskmine oli 9,2%.¹²⁴
- **Valdkondadest** on 2020/21. õppeaastal arvuliselt kõige rohkem välisüliõpilasi ärimise, halduse ja õiguse valdkonnas (1802 üliõpilast). Populaarsuselt teisel kohal on humanitaarvaldkond, kolmandat kohta jagavad IKT ning tehnika, tootmine ja ehitus. Nagu meie kohalike doktorantide hulgas, troonib ka välisüliõpilastest doktorantide seas hoopis loodusteaduste valdkond. Kuigi üliõpilaste osakaalult on välisüliõpilasi kõige enam põllumajanduse, metsanduse, kalanduse ja veterinaaria valdkonnas (22%), on selles valdkonnas õppivate üliõpilaste koguarv väike. Ärimise, halduse ja õiguse valdkonnas moodustavad

¹²⁰ Leppik, M. (2020) Kutse- ja kõrgharidusõpingud lõpetanute edukus tööturul 2018. Haridus- ja Teadusministeerium.

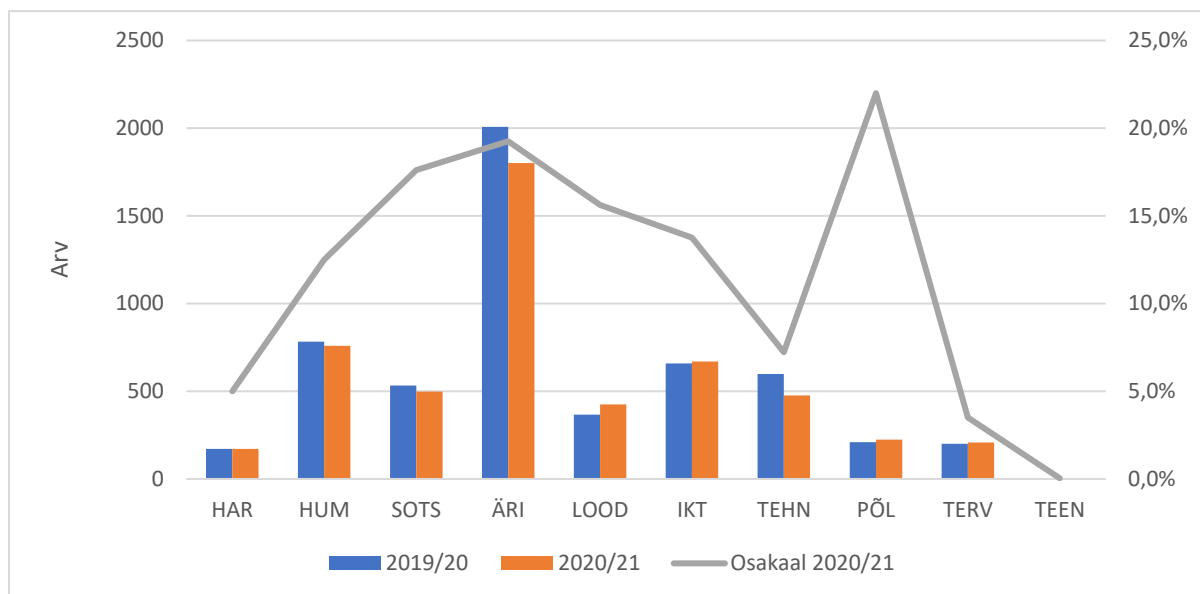
¹²¹ Välisüliõpilastena on kajastatud need üliõpilased, kelle elukohamaa ei ole EHISes Eesti (või on määramata või tühi) ning kel ei ole samal ajal EHISes andmetel alalist elamisõigust/pikaajalise elaniku elamisluba ning kellel ei ole Eesti kodakondsust. Alates 2014/15. õa-st on välisüliõpilastena arvestatud ka neid üliõpilasi, kelle puhul õppeasutus märkis EHISesse, et tegemist on välisüliõpilasega.

¹²² EKKA (2019). Välisüliõpilaste õppimine ja õpetamine Eesti kõrgkoolides. Hindamisaruanne. http://ekka.archimedes.ee/wp-content/uploads/Temaatilise_hindamise_aruanne_2019.pdf

¹²³ Ibid.

¹²⁴ OECD EAG andmebaas, *Share of international, foreign and all students enrolled by field of education*, <https://stats.oecd.org/#>

välisüliõpilased 19,3% kõigist valdkonna üliõpilastest (s.o enam kui kolmandik kõigist välistudengitest) (joonis 35).

Joonis 35. Välisüliõpilaste jaotumine valdkonniti ja nende osakaal valdkonna üliõpilaste koguarvust.

Allikas: EHIS

- Rahvusvahelise taustaga üliõpilased Eesti kõrgkoolides rikastavad Eesti kõrgharidust ja täidavad **olulist rolli ka Eesti tööturul**. Välistudengid on nii õpingute vältel kui lõpetamise järel leidnud üha enam rakendust Eesti tööjooturul. Enamik sooviks võimaluse korral siin ka pärast lõpetamist tööd leida. Kõige kindlamalt on endale tööturul väljundi leidnud IT-erialade lõpetajad. Pärast lõpetamist eelistavad naasta oma koduriiki vaid TÜ arstiõppe üliõpilased¹²⁵.
- „Edukus tööturul“ uuringu järgi **jäi Eestisse tööle 37% siin 2018. aastal lõpetanud välisüliõpilastest**. Aasta aastalt on välisüliõpilaste osakaal, kes jätkavad peale lõpetamist Eesti tööruul, kasvanud (2017. õppeaastal lõpetanud välisüliõpilastest suundus Eesti tööturule 31% siin lõpetanutest)¹²⁶. Töötamise puhul tuleb aga arvesse võtta, et palju sõltub erialast. Nagu öeldud, on suurim tehnikaalade ja IKT erialade välismaalastest lõpetajate tööhõive Eestis. Välisüliõpilastest on enim Eestisse jäänud magistriõppe lõpetanud (2005. – 2017. aastal lõpetanutest), kellest kolmandik töötas 2018. aastal info ja side tegevusalal, 15% Eestisse jäänud magistriõppe lõpetanutest töötas 2018. aastal töötleva tööstuse tegevusalal, 14% hariduse ning 11% finants- ja kindlustustegevuse tegevusalal. Tegevusalast hoolimata on nende sissetulekud madalamad kui kohalikel lõpetajatel.
- Kuigi mitmed tööturuanalüüsid ja tööjõuvajaduse analüüsid¹²⁷ on osutanud, et välisüliõpilased on tulevikku silmas pidades oluline kvalifitseeritud tööjõu allikas, ei tunneta Eesti kõrgkoolid ühtmoodi, et nende roll on Eesti tööturule tööjõudu koolitada.¹²⁸ Välisüliõpilaste Eesti tööturule jäämist **soodustaks praktika sooritamise siinsete tööandjate juures**, kuid sidusrühmade

¹²⁵ EKKA (2019). Välisüliõpilaste õppimine ja õpetamine Eesti kõrgkoolides. Hindamisaruanne. http://ekka.archimedes.ee/wp-content/uploads/Temaatilise_hindamise_aruanne_2019.pdf

¹²⁶ Leppik, M. (2020) Kutse- ja kõrgharidusõpingud lõpetanute edukus tööturul 2018. Haridus- ja Teadusministeerium..

¹²⁷ Vt nt OSKA üldraportid ja trendiülevaated <https://oska.kutsekoda.ee/oska-valdkonnad/>, RITA rändeprojekti materjalid www.ranne.ut.ee.

¹²⁸ EKKA (2019). Välisüliõpilaste õppimine ja õpetamine Eesti kõrgkoolides. Hindamisaruanne. http://ekka.archimedes.ee/wp-content/uploads/Temaatilise_hindamise_aruanne_2019.pdf

valmidus toetada välisüliõpilaste rakendamist Eestis ei ole piisav. Takistuseks on ka välisüliõpilaste vähenemine eesti keele oskus¹²⁹.

- Välisüliõpilaste tagasiside õppe kvaliteedi kohta Eesti kõrgkoolides ja õppetöövälises küsimustes on üldiselt positiivne, eriti kõrgelt hinnatakse õppejõudude akadeemilist taset ja õppekeskkonda, kuid probleeme on näiteks ebaühtlase inglise keele tasemega õppejõudude hulgas, ingliskeelsete valikainete napp valiku ja praktikakohtade leidmisega.¹³⁰
- EKKA (Eesti Kõrg- ja Kutsehariduse Kvaliteediagentuur) on viidanud oma hindamisaruannetes „kodus rahvusvahelistumise“ ebapiisavusele – vähe on ingliskeelseid õppekavu ja välisõppejõude, kohalike õppejõudude inglise keele oskus on kohati kesine; üliõpilaste ja õppejõudude välismobiilsus on rahvusvahelises võrdluses madal.
- Välisüliõpilased on võrreldes koduüliõpilastega aktiivsemad välismobiilsuses osalejad.
- Eesti üliõpilaste lühiajalise õpirände näitaja arvutamise metoodikat ja andmekogumist on viimastel aastatel täpsustatud. Uuendatud metoodika järgi arvutatuna on lühiajaline mobiilsus viimasel viiel aastal (2016–2020) tõusnud 1,4%-lt 2,6%-le. COVID-19 tõttu mobiilsus 2020. aastal vähenes – aasta varem oli see näitaja 3,1% (2020. aasta siht oli 10%). Näitaja võiks olla kõrgem, samas on küsimus mobiilsuse andmete jõudmises EHISesse. Probleemiks on see, et õppeasutused ei märgi seda – eriti doktoriõppes.
- OECD EAG andmebaasi põhjal õppis 2018. a teistes riikides 4391 Eestist pärit üliõpilast (neist Euroopa riikides 2573 tudengit ehk peaaegu 60%) – need on üliõpilased, kes on astunud kõrgharidusõppesse välismaal ja eeldatavasti saavad sealt ka kraadi.¹³¹ Välismaal õppijate hulk on samuti aasta aastalt kasvanud.

¹²⁹ Eesti kõrgkoolide 2016.–2018. aasta vilistlaste uuringu aruanne (2020). Haridus- ja Teadusministeerium ja EY.

¹³⁰ Eesti kõrgkoolide 2016.–2018. aasta vilistlaste uuringu aruanne (2020). Haridus- ja Teadusministeerium ja EY; Centar (2018). Õppekeel Eesti kõrghariduses. Uuringu lõppraport; EKKA (2019). Välisüliõpilaste õppimine ja õpetamine Eesti kõrgkoolides. Hindamisaruanne. http://ekka.archimedes.ee/wp-content/uploads/Temaatilise_hindamise_aruanne_2019.pdf

¹³¹ OECD EAG andmebaas, tabel *Enrolment of International students by origin*, <https://stats.oecd.org/#>

2.6.2. Ülevaade programmi meetmete elluviimisest

Meede 1. Võrdsed võimalused kõrgharidusõppeks ja muutunud õpikäsituse põhimõtete juurutamine

Mõõdik	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
				siht	tegelik			
1–3 aastat tagasi kolmandal tasemel õpingud lõpetanud 20–34-aastaste tööhõive määr	83	89	87,5	≥88	85,5	≥88	≥88	≥88
Kõrgharidusõppe vastuvõtuks avatud õppekavade arv	652	661	660	≤690	637	≤690	≤690	≤690
Kõrgharidusõppe katkestajate määr (kõrghariduse tasemel õpingute alguses) (%)	21,2	21,6	21	<15	18,5	<15	<15	<15
Doktorikraadi kaitsjate arv õppeaastas	253	244	235	300	221	300	300	300

Olulisemad tegevused, õnnestumised ja probleemid

- 2020. aastal mõjutas ülemaailmne pandeemia kogu haridussektorit, sh kõrgharidust, mille tõttu mitmes kõrgkoolis pikenes õppetöö kuni augusti lõpuni. HTM jätkas nendele üliõpilastel vajaduspõhise õppetoetuse maksmist suveperioodil, et toetada majanduslikult raskemas seisus üliõpilasi suveperioodil kõrghariduse omandamisega tekkivate kulutuste katmisel. Kokku maksti erandkorras toetust 297-le üliõpilasele.
- Juba aastaid on probleemiks **kõrghariduse rahastamine**, mis vaatamata riigi osaluse suurendamisele kõrgharidusreformi järel ei võimalda hoida õppejõudude palku konkurentsivõimelisena. Näiteks Rektorite Nõukogu andmetel oli avalik-õiguslike ülikoolide akadeemiliste töötajate keskmine põhipalk täiskoormusel töötades 2019. aastal 1677–2499 eurot kuus: ametikohtadel, kus reeglina nõutakse doktorikraadi, professoritel 2138–4188, dotsentidel 1547–2500 ning lektoritel 1441–1895 eurot kuus. Õpetajate palk ülikoolides on 1174–1556 eurot kuus, võrdluseks – üldhariduskoolides oli õpetajate keskmine brutokuupalk 2019. aastal riigikoolides 1632 ja KOV koolides 1579 eurot kuus. Selleks, et saada tõendus põhine ülevaade kõrgharidusõppe kulude kujunemisest, telliti uuring kõrghariduse rahastamise kulu-tulu pilootmudeli väljatöötamiseks. Uuring valmis 2021. a. alguses.
- Sarnaselt üliõpilaste arvuga väheneb ka õppekavade arv. Mitmed ülikoolid on õppekavasid reforminud, et pakkuda kõrghariduse esimesel astmel laiapõhjalist õpet, mis võimaldab hiljem vastavalt üliõpilase huvidele ja eriala sobivusele spetsialiseeruda. Esimese astme õppekavade reformimise eesmärk on mh vähendada üliõpilaste katkestamist esimesel õppeaastal eriala/õppekava sobimatuse tõttu.
- Kuigi üliõpilaste arv väheneb (kümne aastaga on vähenenud kolmandiku võrra), on tasuta õppekohtadel õppivate üliõpilaste arv hoopis suurenenud. See esitab kõrghariduse rahastamisele omakorda suuri väljakutseid.
- Alates 2017. aastast on rakendatud tulemuspõhist rahastamismudelit. Rahastamisel arvesse minevad tulemusnäitajad on valitud, lähtudes strateegilistest eesmärkidest. Kõrgkoolid on mudeli rakendamiseks alates parandanud oma tulemusi kõikide valitud näitajate osas (nominaalajaga lõpetanute osakaal, vastutusvaldkondadesse vastuvõetud üliõpilaste osakaal, välisüliõpilaste osakaal, mobiilsuses osalenud üliõpilaste osakaal, haridusalase tulu teenimine erasektorist, töötavate ja edasi õppivate lõpetajate osakaal).
- HTM alustas 2020. aastal seaduseelnõu väljatöötamist, et muuta doktoriõppe läbimine tõhusamaks, väärtustada rohkem doktoriõppesse astumist ja suurendada doktorikraadiga inimeste osakaalu ühiskonnas. Vt täpsemalt ptk „Ülevaade teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni programmi meetmete elluviimisest“, doktoriõppe reform.
- **Kvaliteedi kindlustamine.** Eesti Kõrg- ja Kutsehariduse Kvaliteediagentuur (EKKA) viis läbi viimased õppekavagruppide hindamised: meditsiin (TÜ) ja transporditeenused (TTÜ). Õppekavagruppide hindamistel seatud kõrvaltingimuste täitmist hinnati järgmistes õppekavagruppides: kunstid (EKA), äridus ja haldus (EEK Mainor), muusika ja teatrikunst (TLÜ), ajakirjandus ja infolevi (TÜ). Institutsionaalne akrediteerimine viidi läbi viies kõrgkoolis: Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli, Tartu Tervishoiu Kõrgkooli ja Estonian Business

Schooli hindamisotsused võeti vastu 2020. a; Eesti Lennuakadeemia ja Kaitseväe Akadeemia otsused jäävad 2021. a algusesse.

- EKKA kaardistas kõrgkoolide toimetulekut sunnitud kaugõppega. Küsitluse põhjal koostati kokkuvõtte ja korraldati aruteluseminari, kus tutvustati küsitluse tulemusi ja jagati kõrgkoolide vahel parimaid praktikaid.¹³²

Meetme 1 lõplik eelarve 2020. aastal oli **196,9** miljonit eurot (põhiosas kõrgharidusõppe riiklik rahastamine). Tekkepõhised kulud moodustasid **194,1** miljonit eurot.

Meede 2. Kõrgharidusõppe vastavusse viimine nüüdisaegse tööturu vajadustega

Mõõdik	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
				siht	tegelik			
LTT (loodus- ja täppisteadused, tehnika, tootmine ja ehitus) erialade lõpetajate osakaal (%) kõrghariduses	28,8	27,7	27,9	29	27,4	30	30	30
IT õppesuuna lõpetajate arv aastas	713	604	718	800	766	850	850	850

IT õppesuuna lõpetanute arv on 2020. aastal jõudsalt kasvanud, kuid seatud sihttase jäi siiski saavutamata. Meede aitab ühtlasi saavutada elukestva õppe strateegia digipöörde alaeasmärgi indikaatorit, mille järgi aastaks 2020 on 95% 16–74-aastastest inimestest digipädevustega.

Olulisemad tegevused, õnnestumised ja probleemid

- Üliõpilased on vastavalt vilistlasuuringu andmetele omandatud kõrgharidusega rahul ja tunnevad end tööturul konkurentsivõimelistena. Kõrgharidusõppega on üldiselt rahul ka IKT õppekavade lõpetanute tööandjad.
- Probleem on kõrge katkestamise määr IKT üliõpilaste hulgas, samuti õppijate madal huvi tehnikavaldkonna vastu, kus on mitme OSKA raporti kohaselt kõrge nõudlus ja tööjõupuudus.
- Ehkki katkestamise määr IKT valdkonnas (ja LTT valdkondades üldiselt) on kõrge, on positiivne valdkonna lõpetajate arvu kiire kasv. Järgmistel aastatel tuleb tagada kasvu jätkumine. Aastateks 2016–2018 sõlmitud halduslepingutes oli Tartu Ülikoolile ja Tallinna Tehnikaülikoolile seatud ülesanne suurendada lõpetajate arvu informaatika ja infotehnoloogia õppekavagrupis. Konkreetsed eesmärgid vastuvõtu ja lõpetajate arvu suurendamiseks IKT õppekavagrupis on kokku lepitud aastateks 2019–2021 sõlmitud halduslepingutes.
- HITSA (alates 2020. aastast Harno) viis aastatel 2016–2020 ellu IT Akadeemia (ITA) programmi. Programmi toetus läks IT valdkonna fookusõppekavade toetusena Tartu Ülikoolile ja Tallinna Tehnikaülikoolile ning erinevate IT arendusprojektide toetamiseks teistes kõrgkoolides, sh kõrgemate IKT oskuste arendamiseks mitte-IKT erialadel. ITA juhtkomisjon kinnitas uue IT Akadeemia programmi 2021–2030, mis töötati välja koostöös programmi partneritega.
- ITA tulemusrahastuse osakaalu on tõstetud järk-järgult 10%-st 40%-ni. Tulemusrahastamise indikaatorid on õppekavade nüüdisaegsus ja vastavus tööandjate vajadustele, õppejõudude rahvusvaheline kogemus, tööandjate rahulolu õppe kvaliteediga, nominaalajaga lõpetajate osakaal, lõpetajate osakaal, Eestisse tööle jäänud välismaalastest lõpetanute osakaal ja instituudi/teaduskonna õppetegevuse eelarve tõus. Samuti toetatakse IT Akadeemia programmist IT lõpetajate koolitamist Tartu Ülikoolis ja Tallinna Ülikoolis.

Meetme 2 lõplik eelarve 2020. aastal oli u **3,9** miljonit eurot ja tekkepõhised kulud moodustasid **2,9** miljonit eurot.

¹³² [Kõrgkoolide toimetulek sunnitud kaugõppega perioodil märts–juuni 2020](#)

Meede 3. Kõrghariduse rahvusvahelise konkurentsivõime edendamine

Mõõdik	2017	2018	2019	2020		2020	2021	2022
				siht	tegelik	sihttase		
Üliõpilaste lühiajaline mobiilsus (%)*	2,2	3,4	3,1	10	2,6	10	10	10
Eestis õppivate immatrikuleeritud välisüliõpilaste osakaal (%)	9,5	11	12,2	>10	11,6	>10	>10	>10

*Mobiilsust mõõdetakse välisriikidesse suunduvate üliõpilaste mobiilsusstipendiumite arvu suhtena üliõpilaste arvu (EHIS).

Välisüliõpilaste osakaal on jõudsalt kasvanud, kuid lühiajalise mobiilsuse ehk õpirände eesmärgi saavutamine on ebatõenäoline. Eestis õppivate immatrikuleeritud välisüliõpilaste osakaal on juba kavandatust suurem, kuid pandeemiaga kaasnevad liikumiskiirangud avaldavad siin kindlasti oma mõju. Lühiajalise õpirände näitajale avaldab mõju töötavate tudengite suur osakaal, samuti tudengkonna vananemine, st rohkem on neid üliõpilasi, kellel on õppimise kõrval ka muid kohustusi ja mobiilsus seetõttu raskendatud.

Olulisemad tegevused, õnnestumised ja probleemid

- 2020. aastal mõjutas ülemaailmne pandeemia otseselt kõrghariduse rahvusvahelistumist. Olgugi, et välisüliõpilaste osakaal ületab 2020. aastaks seatud eesmärgi (10%), langes 2020/21. õppeaasta alguses Eestis õppivate välisüliõpilaste arv võrreldes 2019/20. õppeaastaga – 5528 ja 12,2% vs 5236 ja 11,6%.
- Pandemiast tingitud välisüliõpilaste arvu ja osakaalu langus ei mõjutanud doktoriõpet sellisel moel, nagu ta mõjutas kõrghariduse I ja II astet. Välisdoktorantide osakaal Eesti ülikoolides jätkas kasvu, jõudes 2020/21. õa alguseks 29%ni kõikidest doktorantidest (aasta varem 25,5%). Välisdoktorantide osakaalu kiire kasvuga on kaasnud Eesti doktorantide arvu langus, mis pikas perspektiivis mõjutab negatiivselt Eesti teadlaste järelkasvu.
- 2020. aastal käivitati uus stipendium, mille eesmärgiks on suurendada venekeelse ettevalmistusega logopeedide hulka Eesti haridusasutuses. Selleks kuulutati välja konkurss stipendiumile logopeedia magistriõppeks Venemaa ülikoolis. 2020. aastal rahastati kokku 5 üliõpilase õpinguid Venemaa kõrgkoolis.

Meetme 3 eelarve 2020. aastal oli 3,2 mln eurot ning ka tekkepõhised kulud moodustasid 3,2 mln eurot.

2.6.3. Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Programm toetab strateegiliste eesmärkide saavutamist hariduses ning aitab kaasa ka teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia eesmärkide saavutamisele (nt doktorikraadide kaitsmiste arv aastas). Kõrgharidusreformi tulemusena on suurenenud nende üliõpilaste arv, kes õpivad tasuta. Kõrghariduse lõpetajate tööhõive on hea, positiivne on IKT erialade lõpetajate arvu jätkuv kasv. Välisüliõpilaste arvu kasv peatus ülemaailmse pandeemia tõttu, kuid see ei mõjutanud välisdoktorante. Välisdoktorantide osakaalu kiire kasv ja Eesti doktorantide osakaalu vähenemine hakkab pikas perspektiivis negatiivselt mõjutama Eesti teadlaste järelkasvu. 2020. a töötati välja seaduseelnõu, mille eesmärk on enam väärtustada doktoriõppesse astumist ja suurendada doktorikraadiga inimeste osakaalu ühiskonnas. Sama eesmärgi toetavad ka teaduse tulemusvaldkonna meetmed. Eesmärkide saavutamist toetab 1. jaanuarist 2017 käivitunud uus kõrghariduse rahastamise süsteem, mille toel on katkestamine aasta-aastalt vähenenud. Endiselt on probleem esimesel aastal katkestajate suure osakaaluga. Esimese aasta katkestajad asuvad aga sageli järgmisel aastal uuesti õppima ning jõuavad siis ka lõpetamiseni. Uuel strateegiaperioodil on kavas hakata uue indikaatorina seirama kõrgharidusest väljalangejate osakaalu.

Et Eesti kõrgharidus oleks konkurentsivõimeline, tuleb jätkata rahastamis- ja juhtimissüsteemi arendamist. Selleks tuleb tagada, et õppejõudude palk oleks tööturul konkurentsivõimeline ja doktoriõppe efektiivsus tõuseks. Kõrgharidusprogrammi tegevustega jätkatakse alates 2021. a haridus- ja noorteprogrammi meetme 1 raames, sh ligipääsu tagamine kõrgharidusele ja rahvusvahelistumine. Meetmesse 3 koonduvad tegevused, mis on suunatud õppe seostamisele tööturu ja ühiskonna arenguvajadustega, sh õpivalikute suunamise meetmed, õppimisvõimaluste loomine kasvava tööturuvajadusega sektorites, õppe kvaliteedi ja tõhususe tõstmine. Toetatakse digi- ja roheüleminekut majanduses.

2.7. Täiskasvanuharidusprogramm

Programmi eesmärk on motiveerida täiskasvanuid õppima ning luua kvaliteetsed ja paindlikud ning tööturu arenguvajadusi arvestavad õppimisvõimalused.

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	tegelik			
Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64) osakaal (%)*	28,5	28,6	27,0	27,0	25	25,9	25	25	25
Täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr (%)**	15,7	17,2	19,7	20,2	20	17,1	20	20	20

Märkus: *Statistikaameti andmed; **Eurostati andmed. Mõõdiku arvutamisel lähtutakse Eesti tööjõu-uuringust ning see kajastab küsitlusele eelnenud nelja viimase nädala jooksul tasemehariduses või koolitusel osalenute osatähtsust 25–64-aastaste hulgas. Elukestvas õppes osalemise hulka loetakse nii tasemeõppes kui ka koolitustel osalemine.

2.7.1. Olulisemad muutused ja suundumused

Osalus elukestvas õppes

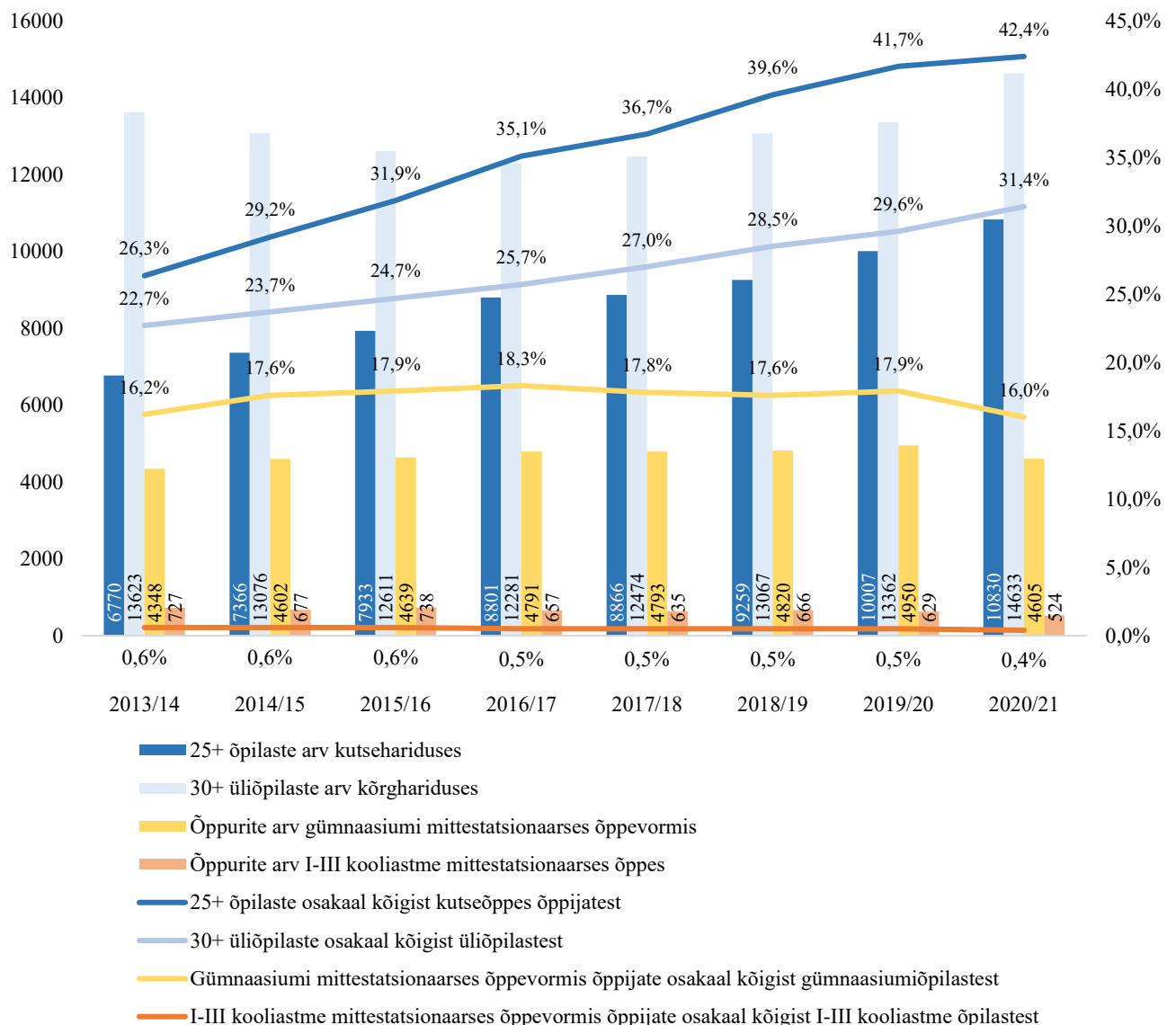
- Elukestvas õppes osalemise määr on pärast viimaste aastate jõudsat kasvu sel aastal oluliselt langenud (2019. aastal osales elukestvas õppes 20,2% 25–64-aastastest elanikest, 2020. aastal 17,1%). See on seotud COVID-19 pandeemia puhkemisega ja kontaktõppevõimaluste olulise vähenemisega.
- Viimase kümnendi jooksul on märgatavalt tõusnud madala haridustasemega ehk keskhariduseta inimeste osalus õppes. Kui eelmise kümnendi alguses osales põhihariduse või madalama haridustasemega 25–64-aastastest elukestvas õppes vaid 1,9% ja 2015. aastal 4%, siis 2019. a oli neid juba 9,1%. 2020. aastal aga vähenes madala haridustasemega täiskasvanute osalus elukestvas õppes taas (6,5 %-le). Elukestvas õppes osalemine on vähenenud kõrgema haridustasemega inimeste seas. Kindlasti mängib ka siin suurt rolli koroonapandeemia, mis sundis igat liiki õppetööd oluliselt ümber korraldama. Paljud koolitused ja muud mitteformaalse õppe vormid jäid ära või lükkusid edasi. Samuti halvenes paljude inimeste ja ettevõtete majanduslik olukord ning õppimiseks ressursi leidmine muutus keerulisemaks. Seetõttu oli täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr eelmisel aastal uuesti samal tasemel kui 2017. aastal.
- Elukestvas õppes osalemise määr on langenud mitteformaalõppes osalemise vähenemise tulemusel. Andmed näitavad siiski täiskasvanud õppijate järjest suuremat huvi nii kutse- kui ka kõrghariduse vastu.

Tasemehariduse omandamine

- Täiskasvanud õppijate arv tasemehariduses kasvab (vt joonis 36). Eriti palju on täiskasvanuid alates 2013/14. õppeaastast lisandunud kutseharidusse, kus täiskasvanud moodustavad juba 42,4% kõigist õpilastest (25+ õppijaid kokku ca 10 800). Võrreldes 2013/14. õppeaastaga õpib sel õppeaastal kutsehariduses 25+ vanuses õpilasi 4060 võrra rohkem. Ka kõrghariduses on täiskasvanud õppijate (30+) osakaal viimastel aastatel hakanud kasvama, 2020/21. õppeaastal on 30+ üliõpilasi 1271 võrra rohkem kui eelmisel õppeaastal ja nende osakaal on ca 30% kõikidest tudengitest. Erinevalt kutseharidusest on vanemate üliõpilaste hulk viimasel kümnendil nii suurenenud kui vähenenud. Näiteks 2013/14. õppeaastal oli 30+ vanuses üliõpilasi kõrghariduses vaid 1000 võrra vähem, kuid nende osakaal on siiski märkimisväärselt kasvanud (22,7% 2013/14. õa vs 31,4% 2020/21. õa).
- Lisaks kutse- ja kõrgharidusele omandavad täiskasvanud tasemeharidust mittestatsionaarses üldharidusõppes nii täiskasvanute gümnaasiumides kui ka teistes üldhariduskoolides.
- Kokku omandab 2020/21. õppeaastal mittestatsionaarses õppes üldharidust 5129 õpilast (sh 765 väljaspool täiskasvanute gümnaasiume). Üldhariduse mittestatsionaarses õppes (sh eksternid ja üksikute õppeainete õppijad) on õppijate arv kasvanud mõõdukamalt kui kutse- ja kõrghariduses ja viimasel õppeaastal see koguni vähenes. Võrreldes 2013/14. aastaga, õpib sel aastal

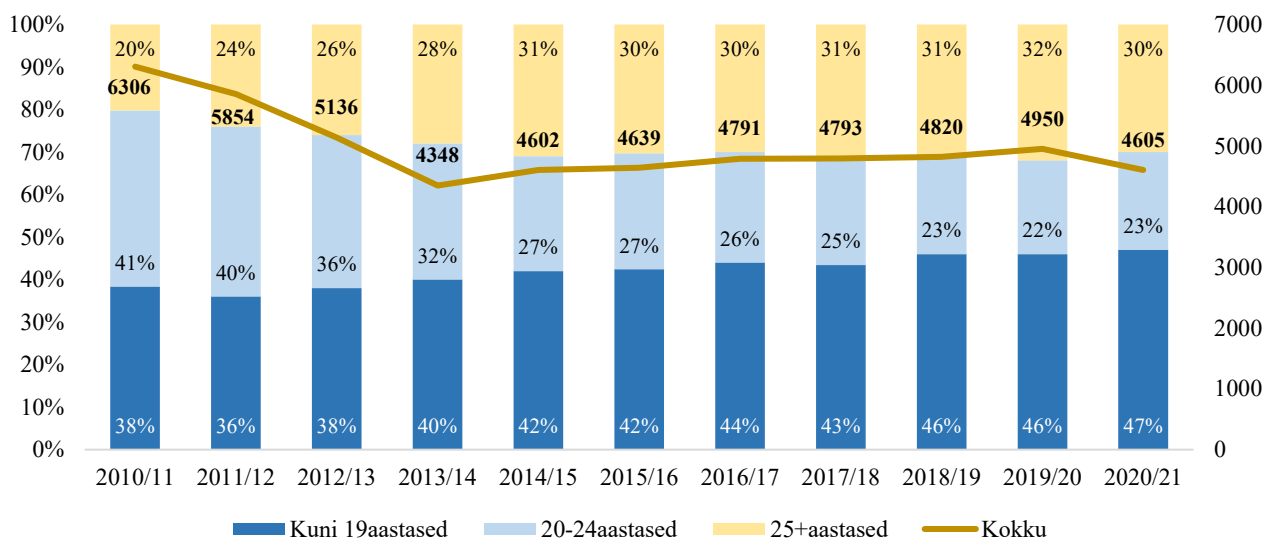
gümnaasiumi mittestatsionaarses õppes 257 õpilast rohkem, eelmisel aastal oli vahe 2013/14. õppeaastaga aga koguni 602 õpilast. Samuti on sel õppeaastal vähenenud I – III kooliastme mittestatsionaarses õppes õppijate arv (eelmisel aastal oli neid 105 võrra rohkem, 2013/14. õa aga 203 võrra rohkem).

- Mittestatsionaarne üldharidusõpe on mõeldud küll eelkõige täiskasvanud õppijatele, kuid pea pooled gümnaasiumiastmes (riiklikul õppekaval) õppijatest on kuni 19-aastased (joonis 37), kokku u 2200.
- 2020/21. õppeaastal tegutseb Eestis 12 täiskasvanute gümnaasiumi. Kokku õpib 2020/21. õppeaastal täiskasvanute gümnaasiumides 4856 õpilast, neist 90% keskhariduse tasemel. Täiskasvanute gümnaasiumide õppijate arvud on pärast madalpunkti 2013/14. õppeaastal (4353) pisut kasvanud ning püsisid pikalt 4500–4700 õppija piires, ületades sellel aastal 4800 piiri.

Joonis 36. Täiskasvanute õppimine tasemehariduses aastatel 2013/14–2020/21.

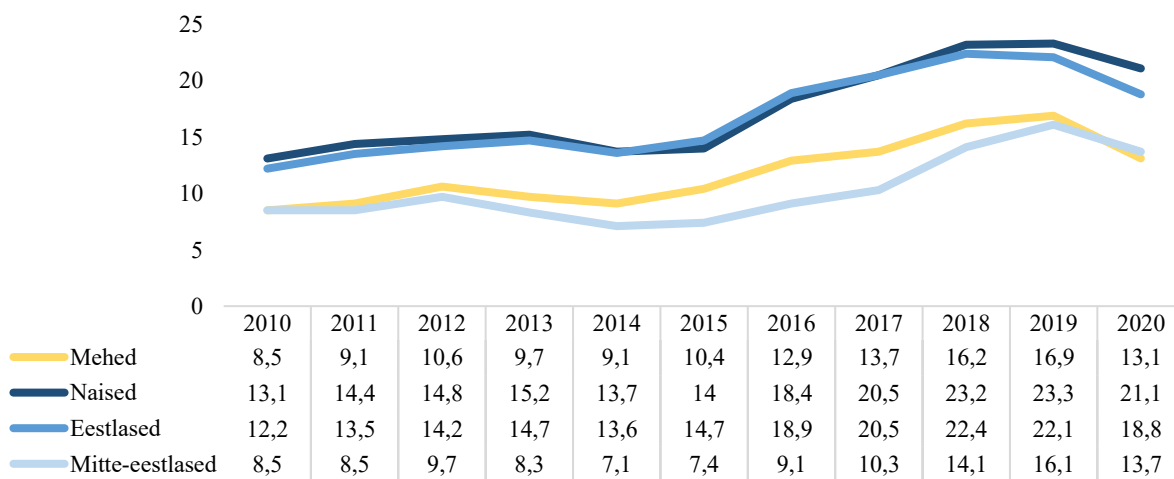
Allikas: EHIS

Joonis 37. Gümnaasiumiastme mittestatsionaarses õppes õppijad vanusegruppide kaupa aastatel 2010/11–2020/21.

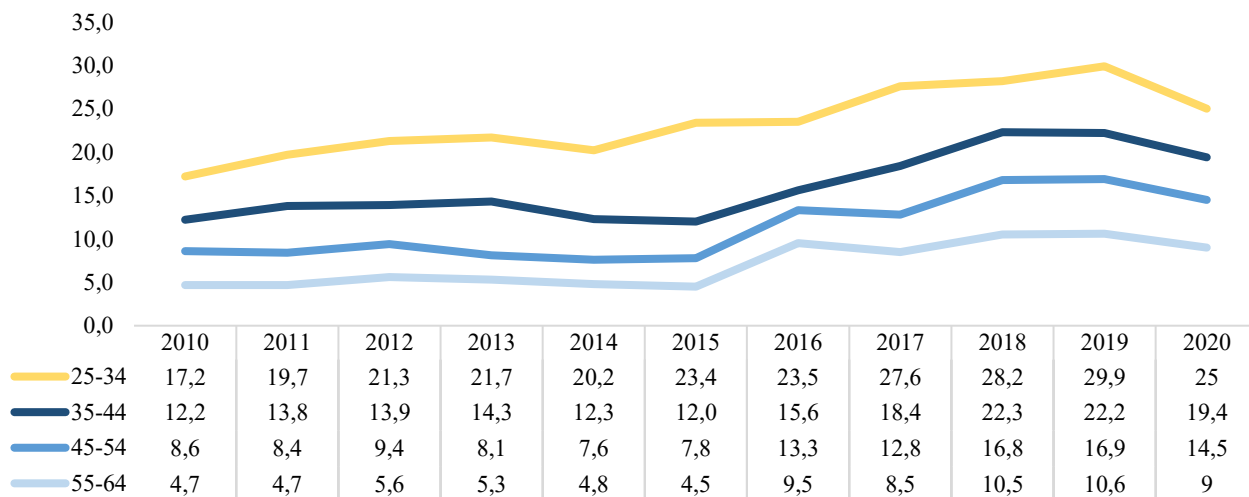
Allikas: EHIS

- **Õppes osalemist mõjutavad oluliselt vanus, kodune keel, haridustase jm sotsiaalmajanduslikud tunnused, sh töökoha karakteristikud** (vt joonised 38–40). Kokkuvõtvalt võib öelda, et kõige enam koolitavad ennast 25–34-aastased kõrgharidusega eesti naised. Mehed osalevad elukestvas õppes endiselt vähem ja eelmisel aastal vähenes osalus veelgi, seda nii üldiselt kui ka kõigis suuremates demograafilistes rühmades. Kuigi mitte-eestlaste osalemine elukestvas õppes on endiselt oluliselt madalam kui eestlastel, oli mitte-eestlaste elukestvas õppes osalemise määra langus eelmise aastaga võrreldes veidi väiksem kui eestlastel (2,4 vs 3,3 protsendipunkti). Ehkki elukestvas õppes osalemise määr on langenud samale tasemele nelja aasta tagase ajaga, on eelmise kümnendi algusega võrreldes tegu siiski selge edasiminekinguga. Järgmiste aastate andmed näitavad juba selgemalt, kas 2020. aasta langus oli ajutine tagasilöökk või viitab üldisemale trendile.

Joonis 38. 25–64-aastased elukestvas õppes soo ja rahvuse järgi, 2010–2020, kvartalite keskmine.

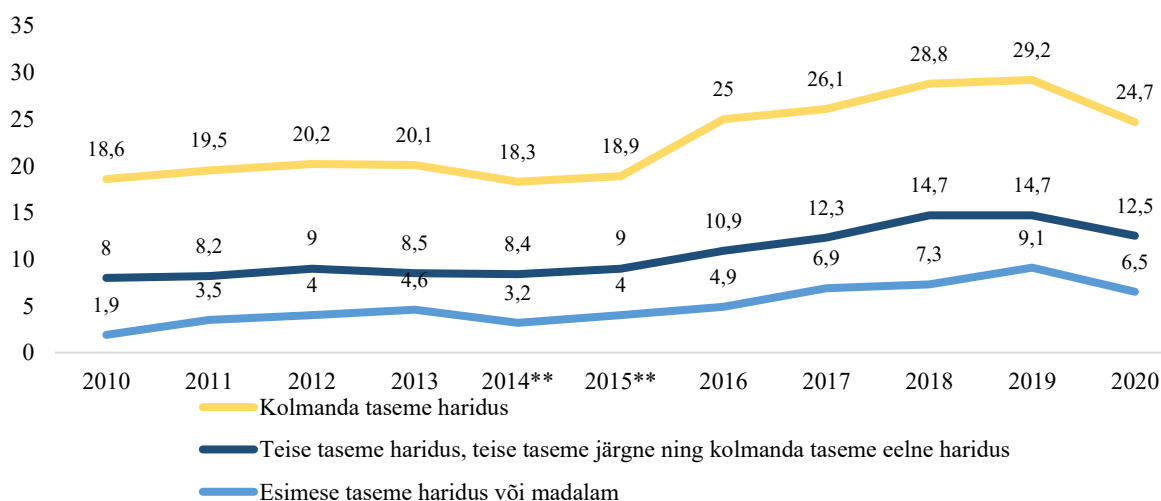
Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringu andmed

Joonis 39. 25–64-aastased elukestvas õppes vanuserühmade kaupa, 2010–2020, kvartalite keskmine.

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringu andmed.

- Kõige aktiivsemad on enda koolitamisel endiselt 25–34-aastased (2020. aastal 25%) ja vanuse kasvades elukestvas õppes osalemise määr järjest väheneb. Selle näitaja puhul on oluline meele pidada, et inimesed liiguvad aja jooksul ühest vanuserühmast teise, mistõttu oluline ei ole mitte ainult põlvkondade vaheline erinevus, vaid ka erinevus elukaare etappide vahel.
- Eestis on sarnaselt teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega kõige kiiremini kasvanud kolmanda haridustasemega täiskasvanute osalemine elukestvas õppes (vt joonis 40), kuid eelmisel aastal oli just selles rühmas langus kõige suurem (4,5 protsendipunkti) ning näitaja oli 2016. aasta tasemel. Viimastel aastatel on positiivne olnud madala haridustasemega (põhiharidus ja madalam) elanike järjest aktiivsem osalemine elukestvas õppes – kui veel 2010. aastal oli selle sihtrühma osalus 1,9%, siis 2019. aastal ligi 5 korda kõrgem (9,1%) langedes eelmisel aastal jällegi märkimisväärselt (6,5%-le¹³³).

Joonis 40. 25–64-aastased elukestvas õppes haridustaseme kaupa (%), 2010–2020, kvartalite keskmine.

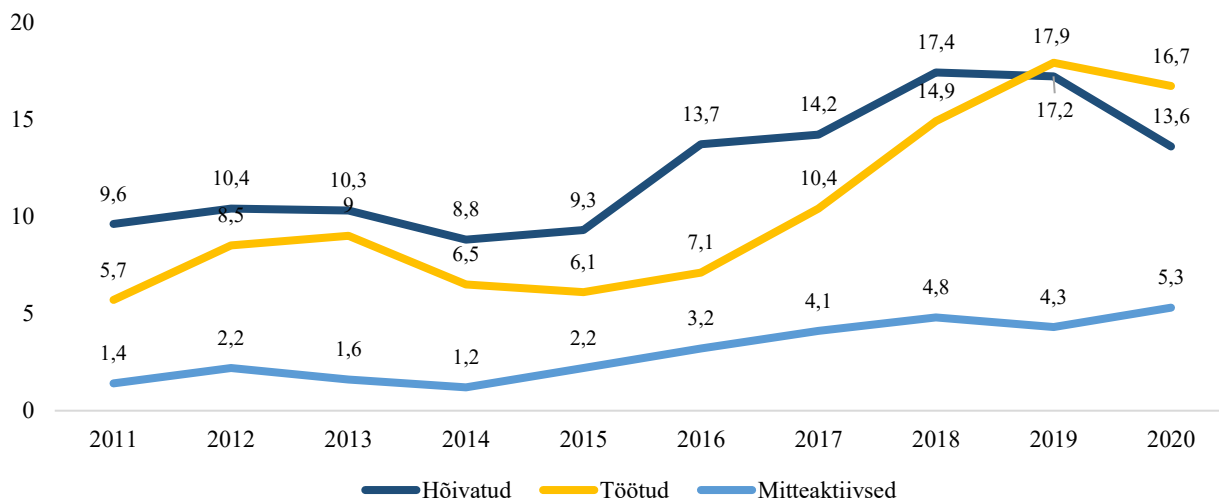
Kasutatud on Statistikaameti metoodikat, mis erineb Eurostati omast, mistõttu koguosalus on 0,1 protsendi võrra erinev. Statistikaameti andmed hõlmavad kogu rahvastikku, Eurostati metoodikale vastavad arvutused jätavad välja ajateenijad ja institutsioonides viibijad.

**2014. ja 2015. aasta andmed on ISCED 2011 haridustasemete järgi ümber arvatud.

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringu andmed

¹³³ Siin ja edaspidi osalusprotsent viimase nelja nädala kohta.

- Alates 2015. aastast on oluliselt kasvanud nii töötute kui mitteaktiivsete koolitustel osalemise määr. Siiski oli koroonakriisi mõju nii tugev, et koolitustel osalevate töötute osakaal langes 1,2 protsendi võrra ja hõivatute osakaal 3,6 protsendi võrra. Ometi kasvas mitteaktiivsete koolitustel osalemine ülemaailmsele tervisekriisile vaatamata.

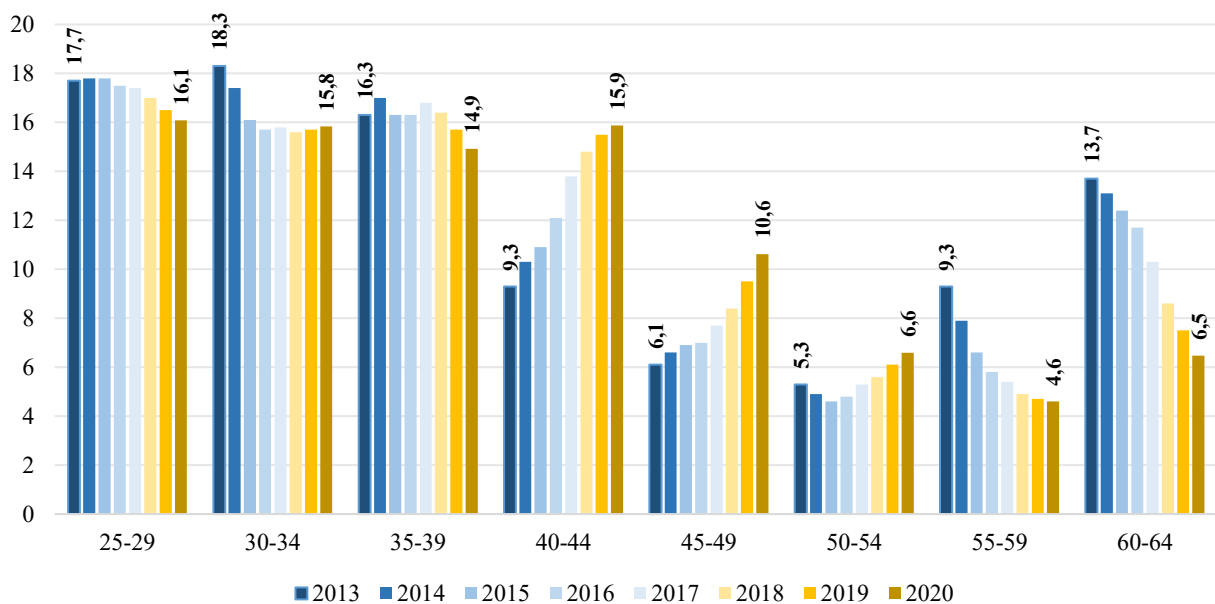
Joonis 41. 25–64-aastaste koolitustel osalemine tööturustaatusel lähtudes, 2011–2020.

*2014. ja 2015. aasta andmed on ISCED 2011 haridustasemetel järgi ümber arvatud.

Allikas: Statistikaamet

Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanud

- **Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute** (25–64-aastaste) osakaal on Eestis 25,9% (2020. a), s.o ca 187 000 inimest.
- Kõige haavatavam grupp täiskasvanuid on need, kel pole põhi- või keskkharidust. **Keskkhariduseta inimesed on sagedamini töötud** (25–64-aastaste keskkhariduseta inimeste seas oli töötuse määr 2020. aastal 10,4% vs 6,1% keskmiselt) või hoopis tööturult eemal (25–64-aastaste keskkhariduseta inimeste tööjõus osalemise määr oli 2020. aastal 69,8%, keskmine 85,5%). 2020. aastal süvenes töötus veelgi ja mõjutatud olid nii madala kui kõrgema haridustasemega rühmad. Eriti kannatasid haavatavamad rühmad, sh vähemharitud inimesed. Ebakindl olukord vähendas mitteaktiivsete osakaalu nii keskkhariduseta inimeste hulgas (2,1 protsendi võrra võrreldes 2019. aastaga) kui ka kõikide haridustasemetel peale kokku (0,7 protsendi võrra).
- 2020. aastal oli 25–64-aastastest meestest 14,9% keskkhariduseta, naiste seas oli keskkhariduseta inimeste osakaal pea kaks korda väiksem – 8,2%. Viimase kümne aasta jooksul on keskkhariduseta meeste osakaal vähenenud 4,3% ja naistel 3,1% võrra.
- 2020. aastal on 25–64-aastasi keskkhariduseta inimesi ca 82 600, kõige kõrgem on keskkhariduseta inimeste osakaal 25–29-aastaste seas (16,1%) ja kõige madalam 55 – 59-aastaste seas (4,6%). Kuna nooremates vanusegruppides on keskkhariduseta inimeste osakaal kõige suurem, kandub see edasi ka vanematesse vanusegruppidesse, mistõttu on neis keskkhariduseta inimeste osakaal kasvutrendis (vt 40 – 44, 45 – 49 ja 50 – 54-aastased). Siiski on nooremates vanusegruppides keskkhariduseta inimeste osakaal vähenemas ning võib oodata, mistõttu hakkab ka vanemates vanusegruppides kasvutrend pöörduma.

Joonis 42. Kesghariduseta inimeste osakaal eri vanusegruppides, 2013–2020.

Allikas: Statistikaamet

Katkestamine

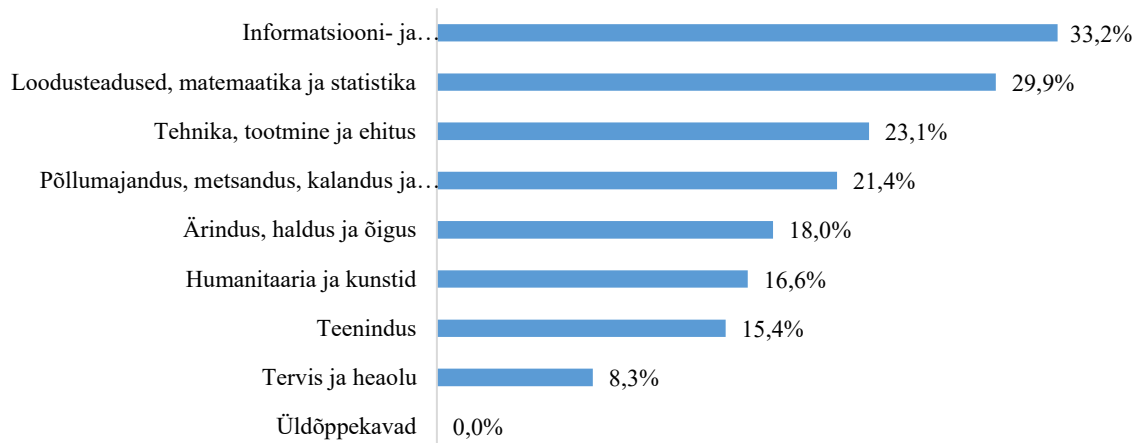
- Üld- ja kutsekesghariduse katkestamise näitajate võrreldavaks muutmiseks arvutatakse 2018. aastast alates kutsehariduses katkestamise näitajat täiendatud metoodika alusel: enam ei loeta katkestajaks õpilasi, kes on jätkanud õpinguid samas koolis teises õppekavariühmas, surnud või välismaale kolinud. Teisalt võetakse nüüd näitaja arvutamisel arvesse ka neid õpilasi, kes ei olnud 10.11 õpilaste nimekirjas, vaid võeti õppima õppeaasta kestel. Seega ei ole katkestamise näitajad eri aastatel üks-ühele võrreldavad. Kutseõppes katkestas 2020. aastal *ca* 20% 25+ õppijatest.
- Üldhariduse mittestatsionaarses õppevormis on katkestamine ikka veel kõrge, ent on hakanud viimastel aastatel siiski vähenema.

Tabel 10. Katkestajate osakaal üldhariduse mittestatsionaarses õppevormis ja kutseõppes (kõik õppevormid) 25+ vanusegrupis.

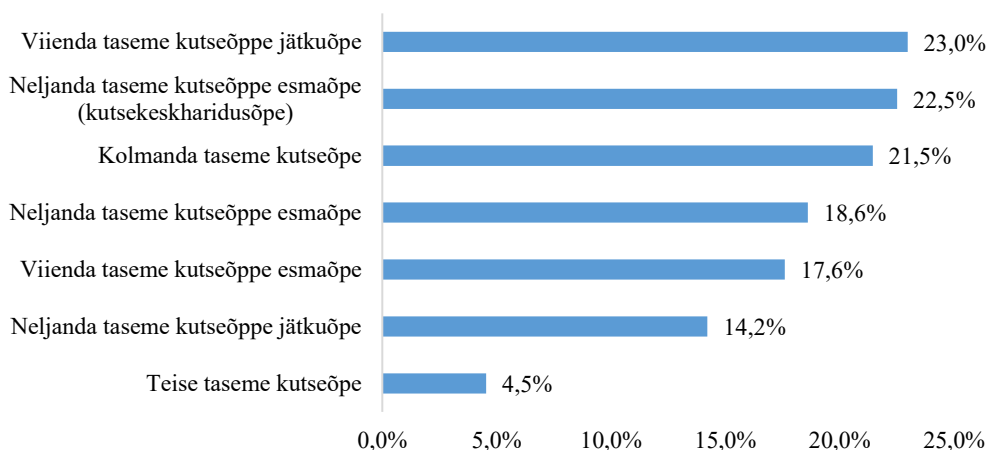
	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20
Mittestatsionaarne üldharidusõpe, %	35	37	32,9	31,7	35,9	32,4	32	28
Kutseõpe, %	19,2	20,8	19,8	20,5	20,9	21,4	19,9	18,9

Allikas: EHIS

- Kutseõppes katkestavad teistest valdkondadest sagedamini IKT (33,2%) ning loodusteaduste, matemaatika ja statistika (29,9%) valdkondade täiskasvanud õppijad, harvem tervise ja heaolu ning teeninduse valdkonnas õppijad (vt joonis 43). Õppeliikidest on katkestajate osakaal üsna võrdne (u 22–23%) viienda taseme kutseõppe jätkuõppes, kutsekesgharidusõppes ja kolmanda taseme kutseõppes. Kõige vähem on katkestajaid teise taseme kutseõppes (4,5%). Vt joonis 44.

Joonis 43. Katkestajate osakaal kutseõppes (kõik õppevormid) 25+ vanusegrupis valdkonniti 2020. aastal.
Allikas: EHIS

Joonis 44. Katkestajate osakaal kutseõppes (kõik õppevormid) 25+ vanusegrupis õppeliikide kaupa 2020. aastal.
 * tuleb silmas pidada, et teise taseme kutseõppes oli väga vähe õppijaid.
Allikas: EHIS

2.7.2. Ülevaade meetmete elluviimisest

Meede 1. Haridustee katkestanud täiskasvanute tagasitoomine formaalharidusse ja eelduste loomine nende õppes püsimiseks ja tasemehariduse omandamiseks

Meetme eesmärk: tasemeõppe paindlikkuse suurendamise (sh VÕTA rakendamise) ja toetavate tegevuste tulemusena on tõusnud tasemeõppes õppivate täiskasvanute arv.

Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	tegelik			
Mittetatsionaarses üldharidusõppes õppijate arv	5448	5428	5486	5579	≥5075	5725	≥5075	≥5075	≥5075
Õppetöö katkestajate määr mittetatsionaarses üldharidusõppes (% kõikidest õppijatest)	31,7	35,9	32,4	32	30	28	30	30	30
25+ õppijaid kutseharidusõppes (% kõikidest õppijatest)	35,1	36,7	39,6	41,7	≥ 33	42,4	hoida taset	hoida taset	hoida taset

Olulisemad tegevused

- Jätkunud on tegevused **VÕTA arendamiseks**. 2020. aastal keskenduti VÕTA juhendmaterjalide uuendamisele. Riigihankega leiti õppematerjalide koostaja, kes kaardistas sihtgrupi esindajate vajadusi, lõi õppematerjalide stsenaariumid, sh sisutekstdid ja interaktiivsed enesekontrolliülesanded ning alustas prototüübi loomist. 2021. aasta suvel valmivad iseseisvaks õppimiseks VÕTA nõustaja, VÕTA hindaja ja VÕTA taotleja digitaalsed õppematerjalid, mis tehakse kättesaadavaks e-koolikoti keskkonnas. 2020. aastal jätkus kogemuste vahetamine koostöövõrgustikes ja rahvusvaheliselt. Korraldati veebiseminaride sari „Praktikult praktikule“, mille vahendusel toodi Eesti koolides töötavate VÕTA nõustajate ja hindajateni rahvusvaheline kogemus Iirimaalt, Rootsist ja Islandilt. Veebruaris toimus VÕTA võrgustike ühendseminar, detsembris said nii kõrgkoolide kui kutseõppeasutuste VÕTA võrgustike liikmed veebikohtumistel kogemusi vahetada. 2021. aastal jätkub digitaalsete juhendmaterjalide loomine, koostöövõrgustike töö, spetsialistide koolitused jmt.
- ESF taotlusvoorus „Madala haridustasemega täiskasvanute tagasitoomine tasemekoolitusse ja õppes osalemise toetamine“ toetust saanud 18 projekti toetavad **haridustee katkestanud täiskasvanute tagasitoomist põhi- ja üldkeskharidusõppesse** ning õpingute edukat lõpetamist. Projektid kestsid septembrist 2018 kuni augustini 2020. Lähtudes piirkondlikest eripäradest ja vajadustest, kujundasid õppeasutused toetuse abil sobiliku valiku tegevustest (nii teavitustegevused kui ka õppimist toetavate tingimuste ja vajalike tugiteenuste loomine). Pakuti õppimisoskust ja -võimekust arendavaid kursusi, lisa- ja tasanduskursusi olulisemates õppeainetes, õppijate nõustamist, individuaalset juhendamist, lapsehoiuteenust jne.
- Tähelepanu pööratakse **õppe paindlikumaks muutmisele**, näiteks töötatakse välja ja viiakse läbi e-kursusi. Projektide läbiviijad hindavad elluviidavaid tegevusi edukateks: tänu sihipärasele reklaamile ja teavitustööle on piirkonniti tõusnud teadlikkus täiskasvanute võimalustest üldharidust omandada ja enamikus koolides on tõusnud nii õppijate kui lõpetajate arv.
- Õpilaste tagasiside kirjeldatud kursustele, teenustele ja tegevustele on positiivne. Samuti on muutunud tõhusamaks piirkondlik koostöö eri osapooltega, kes samuti puutuvad kokku madala haridustasemega inimeste nõustamisega, sealhulgas Töötukassa, kohalike omavalitsuste ning Rajaleidja keskustega. Kuigi enamasti osati piirkondlikke vajadusi õigesti hinnata, annavad esimesest taotlusvoorust saadud kogemused koolidele veel toekama sisendi uue taotlusvooru tegevuste planeerimiseks, näiteks võimaluse mõelda tegevustele, mis toetaksid õpetajate motivatsiooni osaleda enam e-õppe arendamises või toetaksid õppijaid e-õppes õppimisel.
- 2019. aastal algasid ning 2020. aastal jätkusid **ümberkorraldused täiskasvanutele mittetatsionaarse üldharidusõppe pakkumisel**. Esimene ümberkorraldus toimus Haapsalus, kus täiskasvanute mittetatsionaarne üldharidusõpe viidi kohalikule omavalitsusele kuulunud

täiskasvanute gümnaasiumist üle riigi kutsehariduskeskusesse. Ümberkorraldust võib pidada edukaks, kuna õppijate koguarv püsis stabiilsena. 2020. a tehti sarnased ümberkorraldused Võrus ja Rakveres.

Meetme 1 eelarve oli 2020. aastal 1,2 mln eurot, mida rahastati struktuurifondide (ESF) vahenditest. Ka tekkepõhised kulud moodustasid ligi 1,2 miljonit eurot.

Meede 2. Mitteformaalsele koolitusele ligipääsu suurendamine ja koolituse kvaliteedi tõstmine

Meetme eesmärk: paranenud on täiskasvanute ligipääs õppija huvidest ja võimetest lähtuval, tema arengut toetavale ja tööturu vajadustega arvestavale kvaliteetsele mitteformaalsele õppele.

Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	tegelik			
25–64-aastaste madala haridustasemega täiskasvanute elukestvas õppes osaluse määr (%)*	4,9	6,9	7,3	9,1	>6,5	6,5	>6,5	>6,5	>6,5

* Statistikaameti andmed. Mõõdiku arvutamisel lähtutakse Eesti tööjõu-uuringust ning see kajastab küsitlusele eelnenud nelja viimase nädala jooksul tasemehariduses või koolitusel osalenute osatähtsust 25–64-aastaste hulgas. Madala haridustaseme all mõistetakse põhiharidusega või sellest madalama haridusega inimesi (ISCED 0–2).

On väga positiivne, et koos üldise osaluse kasvuga elukestvas õppes on kasvanud (ja seda keskmisest kiiremini) madalama haridustasemega õppijate osalus, mis täitis ka eelmisel aastal aastaks 2020 seatud sihi, vaatamata pandeemiast tingitud langusele.

Olulisemad tegevused

- **2020. aastal omandas kutseõppeasutustes ESFist toetatud täienduskoolituse riikliku koolitustellimuse (RKT) kursustel uusi oskusi 7643 täiskasvanut, tunnistuse sai neist 6989 (91,4%).** RKT kursuste elluviimist mõjutas märkimisväärselt koroonaviiruse pandeemia ohjamiseks kehtestatud eriolukord ja eriolukorra järgsed piirangud. Võimaldamaks täienduskoolituse RKT kursuste jätkumist eriolukorra perioodil ja selle järgselt piirangutest mõjutatud tingimustes, lepiti rakendusasutusega kokku tingimused kursuste kontaktõppe auditoorse osaga jätkamisel e-lahenduste kaudu ning lepiti kokku erisused kulude hüvitamise tingimustes. Tänu virtuaalse kontaktõppe lubamisele ja õppeasutuste pingutustele viidi läbi 94% tellitud kursustest. Kursuste katkestajate osakaal küll mõnevõrra suurenes (2019. a 7%, 2020. a 10%), kuid mitte nii palju, kui I poolaasta järel võis eeldada. Kutseõppeasutustes toimuvate RKT koolituste prioriteetsed sihtgrupid olid erialase hariduseta täiskasvanud (19%), keskhariiduseta täiskasvanud (20%) ja aegunud oskustega täiskasvanud vanuses 50+ (35%). Koolituste pakkumisel võeti arvesse OSKA soovitusi. Lisaks kursuste sisu arendamisele laiendati OSKA raportite valdkondades sihtrühmi raportite soovitude kohaselt, st suunati koolitusi ka kõrgharidusega täiskasvanutele. Toetamaks õppeasutusi kursuste läbiviimisel, juhendati õppeasutusi korduvalt veebiseminaridel ning korraldati seminar, kus käsitleti kogemust e-õppega, tutvustati e-õppe erinevaid võimalusi. Samuti tutvustati OSKA analüüsi valdkondlike IKT-oskuste arendamiseks, mida õppeasutused said kasutada 2021. a koolitustellimuse ette valmistamiseks, sest tellimuse esimene osa keskendub täiskasvanute erialaste IKT-oskuste ning kaugtöö tegemiseks vajalike digioskuste arendamisele. Tellimuses on 403 kursust 5053-le õppijale, neist 16 on täielikult e-õppe kursused. Teine osa koolitustellimusest koostatakse peale täpsema koolitusvajaduse selgumist 2021. a I poolaastal.
- 2020. aastal oli täiskasvanutel esmakordselt võimalus oma oskusi täiendada **kõrgkoolide pakutavatel RKT kursustel**. Prioriteediks olid koolitused, mis toetavad uute tehnoloogiate ja digilahenduste kasutuselevõttu erinevates majandussektorites. Sihtrühmana olid eelistatud väikeettevõtete töötajad. Tellimusse valiti 77 kursust ligi 2000 täiskasvanule. Kursuste läbiviimist mõjutas samuti eriolukord ja piirangud, seetõttu viidi läbi 61% kursustest. Osalejaid oli 1197, kellest tunnistuse sai 972 (81%). Tunnistuse saajate osakaalu mõjutas oluliselt paar suure osalejate arvuga täielikult e-õppel põhinevat kursust, kus lõpetamise osakaal oli madal. Ootuspäraselt oli osalejate seas kõige enam kõrgharidusega osalejaid (61,5%), kuid oli ka

osalejaid kutsekeskharidusega või keskhariduse järgse kutseharidusega (11,3%), üldkeskharidusega (11,4%) ning ka ilma keskhariduseta (7,3%). Aegunud oskustega osalejaid vanuses 50+ oli 197 inimest (16,5%) ning valdav osa osalejatest olid töötavad täiskasvanud (86%). Õppeasutusi juhendati ja toetati kursuste läbiviimisel veebiseminaride kaudu. Septembri alguses toimunud teavitus Facebookis ja ajalehtedes suurendas teadlikkust uuest võimalusest ja tekitas huvi kursuste vastu. 2019. a kehtestati eraldi ühikuhind täielikult e-õppena toimuvatele täienduskoolituskursustele ning 2020. aastal läbiviidud kursustest 2 olid täielikult e-õppe kursused. Valmistati ette koolitustellimus 2021. aastaks, jätkuvalt on prioriteediks kursused, mis toetavad ettevõtteid uute tehnoloogiate kasutuselevõtul, oma toodete ja teenuste digitaliseerimisel. Tellimusse valiti 102 kursust 4817-le õppijale, neist 16 on täielikult e-õppe kursused.

- Võtmepädevuste arendamise projektide koolitused jätkusid 2019. ja 2020. aastal. Teise taotlusvooruga viidi ellu seitset projekti, milles planeeritud koolitavate arv on 3600 inimest. Koos 2017. a alanud esimese vooru projektidega on eesmärk koolitada võtmepädevuste arendamise projektides kokku 9500 täiskasvanut. 2020. a lõpuks oli koos esimese vooruga kokku koolitustel osalenud 9900 inimest.
- Edukad on olnud **täiskasvanuhariduse populariseerimise tegevused**, mis toetavad nii tasemekoolitusse tagasipöördumist kui üldist elukestvas õppes osalemist. 2020. aasta suurim populariseerimisüritus oli üle-eestiline täiskasvanuhariduse teavituskampaania „Õpi midagi uut koos teiste täiskasvanutega“, mis valmistati ette ja viidi läbi koostöös Eesti Täiskasvanute Koolitajate Assotsiatsiooniga Andras ning hankega valitud loovagentuuriga Zavod BBDO OÜ. Osana loovlahendusest valmisid kampaania perioodil lisaks tele- ja raadioklippidele kokku kaheksa veebiseriaali klippi, mille osades tutvustati koka, õpetaja, taluniku, teedeehitaja, turismikorraldaja, metsniku, targa maja ehitaja ja veebimeedia tööks vajalikke oskusi ja õppimisvõimalusi. Sügisel populariseeriti täiskasvanuharidust ja tõsteti elanikkonna teadlikkust eri kanalite (raadio, televisioon, välireklaam, sotsiaalmeedia, trükimeedia) kaudu. Kampaania edukuse hindamiseks viis Turu-uuringute AS 2020. aasta novembris läbi uuringu, mille kohaselt oli kampaaniat märganud 77% sihtrühmast. Lisaks toimusid:
 - 23. täiskasvanud õppija nädal, mille raames said täiskasvanud osaleda kõigis maakondades läbi viidud sündmustel;
 - õpitund, mis nädala avaüritusena kutsus kõiki ühe tunni jooksul midagi uut õppima ja seda kogemust jagama, osales 143 meeskonda üle Eesti; koostööseminarid kõikides maakondades eesmärgiga levitada infot õppimisvajaduse ja -võimaluste kohta, kaasates uusi kohalikke omavalitsusi eesmärgiga luua kohtadel jätkusuutlik täiskasvanuid õppesse kaasav võrgustik;
 - aasta täiskasvanud õppija, koolitaja, õpiteo ja õppimissõbraliku tööandja tunnustuskonkurss, mille raames tunnustatute preemiaks loodi täiskasvanuhariduse tunnustusmärgis; **aasta õppija ja õpitegude tänu-sündmus toimus esmakordselt telesaate formaadis** Öhtu! saate stuudios. Uus formaat võimaldas suuremal osal inimestest tänu-sündmusest osa saada;
 - hübriidsündmusena toimus täiskasvanud õppijate foorum, kus täiskasvanud õppijad jagasid oma õpiteekonna alguse lugusid ja arutasid, miks on täiskasvanuna õppima asumine raske, õppijate kogemusi mõtestasid lahti psühholoogid ja õpetajad;
 - täiskasvanuhariduse foorum, mis viidi samuti läbi hübriidsündmusena, foorumil heideti pilk tagasi kevadisse eriolukorda õppija, koolitaja, koolituspakkuja ja tööandja vaates ning arutati, milliste kogemuste ja mõtetega minnakse vastu tulevikule; uus formaat võimaldas suuremal hulgal inimestel foorumist osa saada;
 - teavituskampaania sotsiaalmeedias jne.
- Alates 2018. aastast kaasati **täienduskoolituse kvaliteedi arendamisse** Eesti Kõrg- ja Kutsehariduse Kvaliteediagentuur. 2019. aastal hakkas EKKA välja töötama ja katsetama täienduskoolituse kvaliteedihindamise nõudeid ning koolitushangete kvaliteedi- ja hindamisnõudeid. Valmistati ette ja piloteeriti hindamise põhimõtted, kriteeriumid ja meetodika ning leiti eksperdid veebilehete kontrolli läbiviimiseks. 01.10.2019 alustati täienduskoolitusasutuste lävendipõhist hindamist. HTM, Töötukassa ja EKKA vahelise kokkuleppe kohaselt hinnatakse EHISes majandustegevuste esitanud täienduskoolitusasutusi, prioriteetsena vaadatakse koolitusasutusi, kes pakuvad teenust riigieelarveliste vahendite eest, nt töötukassa koolituskaardi partnerid. Hindamisse on hõlmatud

märksa suurem arv täienduskoolitusasutusi kui algselt planeeritud. Veebilehtede hindamise etapis hinnati kolme kuuga 498 täienduskoolitusasutuse veebilehtede vastavust TÄKSile. Igat eksperdi hinnangut kontrollis EKKA töötaja, et veenduda hinnangu põhjendatuses. Veebilehtede hinnangute ülevaatamine on läbi viidud ca 250 asutusel, millele on ka hinnangud välja saadetud. Alustati õppe kvaliteedi hindamise protsessiga, eksperdid on leitud, koolitatud ja on moodustatud valim 33 asutusest, mille puhul õppe kvaliteeti esimesena hindama asutakse. 2020. aasta jooksul viidi läbi 89 täienduskoolitusasutuse veebilehel hindamine ning hinnati 49 täienduskoolitusasutuse õppe kvaliteeti. 2020. a suvel uuendati lävendipõhise hindamise protsessi, kriteeriume ja hindamisvormi, leiti konkursiga uusi eksperte ning koolitati neid. Septembrist alustati uuendatud mudeli põhjal hindamist 7 valdkonnas. Lävendipõhises hindamises osalevaid täienduskoolitusasutusi on korduvalt teavitatud (infopäev, infopäeva salvestus, e-kirjad jne) hindamise ja hindamiskriteeriumite kohta. EKKA veebilehel on asutusi toetavad juhendmaterjalid ja info lävendipõhise hindamise kohta. 2020. aastal hakati ette valmistama videosid, et toetada kvaliteedi edendamist täienduskoolitusasutustes. Videod kajastavad hindamistel ilmnenu peamisi kitsaskohti ning aitavad täienduskoolitusasutustel vajadusel parandada oma tegevusi. Oma analüüsi ja tegevuse raames ootab HTM EKKA-lt ettepanekuid, kuidas oleks võimalik koolitusturgu korrastada ning täienduskoolituse kvaliteeti tõsta. Uuringus "Täienduskoolituse kvaliteet – vastutus, kitsaskohad, võimalused" ilmnenu põhiküsimusi ja väljapakutud soovitusi tutvustas EKKA Täiskasvanuhariduse Nõukogus ning need olid HTM-le oluliseks sisendiks täiskasvanute koolituse seaduse väljatöötamiskavatsuse koostamisel.

Meetme 2 eelarve oli 2020. aastal 7,3 mln eurot ja seda rahastati peamiselt struktuurivahenditest (ESF). Tekkepõhised kulud moodustasid 2020. aastal 4,7 miljonit eurot.

Meede 3. Kutsesüsteemi arendamine ning elukestva õppe visiooni elluviivate koostöövormide loomine ja toetamine täiskasvanuhariduses

Meetme eesmärk: kutsesüsteemi kaudu on haridussüsteem ja tööturg paremini seostatud ning toimivad koostöövormid on parandanud täiskasvanute teadlikkust elukestvast õppest ja õppimisvõimalustest.

Mõõdik	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
					Sihttase		
Täiskasvanuhariduse ja kutsesüsteemi osapoolte rahulolu elukestva õppe, sh täiskasvanuhariduse süsteemi ja kutsesüsteemi toimimisega*	-	-	ei mõõdetud	-	-	-	-

*Keskselt regulaarselt läbiviidav uuring, mis on EÕS näitaja mõõtmise alus.

Sellisel kujul indikaatori mõõtmist praegu kavandatud pole. 2017. a mõõdeti esmakordselt täiskasvanute gümnaasiumide (TKG) nagu ka teiste üldhariduskoolide ja kutsekoolide õppijate ja õpetajate heaolu koolis ning rahulolu koolielu aspektidega.

Olulisemad tegevused

- 2020. a koostati ja uuendati Kutsekoja koordineerimisel 74 kutsestandardit, väljastati 10 770 kutsetunnistust, viidi läbi kutsenõukogude koosolekud ja korraldati 23 uute kutse andjate valimise konkurssi. 2020. a lõpuks tegutseb 108 konkursiga valitud kutse andjat, samuti on 23 õppeasutusele antud kutse andja õigused.
- Kokku väljastati 2020. a 11 471 kutsetunnistust ja 1241 osakutset. Väljastatud kutsetest üle poole ehk 6366 anti koolilõpetajatele. Kutse saanud koolilõpetajate arv kasvas 2019. aastaga võrreldes 287 võrra.
- 2020. a tugevdati kutse andmise kvaliteedi arendamist ning jälgimist. Selleks töötati välja 2.-5. taseme kutsete kutseksamite hindamisnõuete ja -protseduuride kvaliteedi analüüsi küsimustiku vorm ja kutse andmise kvaliteedihindamise vorm. Viidi läbi 30 kutse andja hindamisnõuete ja -protseduuride kvaliteedi analüüs ning kolm kutse andmise ja hindamisega seotud kvaliteedihindamist (Eesti Ehitusinseneride Liit; Eesti Rahvamajade Ühing; Eesti Lepitajate Ühing).

- Koostati 2020+ perioodi kutsesüsteemi arendamise esialgne plaan/ajakava. Kaardistatud on kutsesüsteemi põhiprotsessid ja nende kohta on koostatud esialgne analüüs ja kutsesüsteemi uuendatud kontseptuaalne raamistik.
- 2019. a koostatud Eesti oskuste klassifikaatori struktuuri kavandi põhjal töötati välja oskuste klassifikaatori põhistruktuur ja koostamise põhimõtted, klassifikaatori ja kompetentside kataloogi suhestumise ettepanekud, mis kooskõlastati Töötukassa ning Statistikaametiga.
- Kutsestandardite koostamisel kasutatakse OSKA sisendil põhinevaid tulevikuoskusi ja täiendatud digioskuste kirjeldusi sisaldavat uuendatud vormi.
- Arendati edasi kutseregistrit. Kui 2019. a viidi kutseregistri infosüsteemi sisse kutsestandardi vormi muudatused ning käivitati andmevahetus EHISega, et võimaldada kutseregistris näidata õppekavade andmeid siis 2020. a keskenduti paberivaba kutsetaotlemise keskkonna arendusele. Elektroonse taotluskeskkonna I etapi (kutseõppeasutustes korraldatavate kutseeksamitele registreerumine ja tulemuste sisse kandmine kutseregistrisse) arendustööd algasid sügisel 2020. Valmis taotluskeskkonna tehniline spetsifikatsioon ja prototüüp, mille kasutamist 2021. a kutseõppeasutuste lõpetajatel pilooditakse.
- Töötati välja ning rakendati Kutsekoja kaudu kutseeksamite läbiviimisega seotud kulude katmise ja ressursside kasutamise aruandluse põhimõtted.
- Toimus kaks kompetentside hindamise alast koolitust kutse andjatele ja hindamiskomisjonide liikmetele, millel osales kokku 37 osavõtjat.
- Eesti Europassi ja Euroopa kvalifikatsiooniraamistiku rakendamise koordinatsioonikeskuse ülesanne on oskuste ja kvalifikatsioonidega seotud Euroopa Liidu initsiatiivide elluviimine. Selleks viidi ellu 2018. a koostatud kommunikatsiooniplaani sihtrühmade teavitamisel (teavitusüritused, reklaamvideo, Balti koostöö arendamine, Europassi kutsetunnistuse lisa uuendamine) ning koostati õppematerjale oskuste teadvustamiseks ja võrdlemiseks EKRI ja Europassi dokumentide abil. Eestis on nii hariduslikud kui kutsealased kvalifikatsioonid EKR tasemega ning need omakorda on suhestatud EQF raamistikuga.
- Europassi rakendamisel tehti koostööd Harno EuroGuidance'i võrgustiku ja Töötukassa tööturuteenuste osakonna ning EURESega sh testiti digiallkirjastatud tunnistuste kasutamist ning koostöös täienduskoolitusasutustega uut Europassi platvormi. Sihipäraselt on Euroopa Komisjoni soovitusi arvestades kaasatud testimisse madala kvalifikatsiooni ja madalate digioskustega kasutajaid.
- Seoses Europassi uue kontseptsiooni ja brändinguga toimus novembris reklaamikampaania YouTube'is, Facebookis, Google Display Adsis, Instagramis ja Postimehes, mis oli suunatud Eestis elavatele 15-55 aastastele eesti keelt kõnelevatele isikutele. Kampaania mõju hindamiseks läbiviidud kasutajauuringust ilmnas, et Kutsekoja kodulehte nähakse ülekaalukalt kohana, kus on võimalik oma kutsekvalifikatsiooni taset kontrollida. Europassi CV-d kasutanud inimeste üldine rahulolu kasutuskogemusega oli kasutajauuringu järgi kõrge.
- Uue Europassi brändingu reklaamimiseks ja Europassi portaali võimalustest ning kvalifikatsiooniraamistikust teadlikkuse tõstmiseks koostati jaotusmaterjalid nii veebis kuvamiseks kui paberkandjal, mida COVID-19 pandeemia tingimustes jaotati soovijatele posti teel. Kokku saadeti tuhatkond Europassi ning tuhatkond Europassi ja kvalifikatsiooniraamistikku tutvustavat voldikut.
- Koostöös Harno ja karjääriõpetuse õpetajate võrgustikuga koostati kvalifikatsiooniraamistikku tutvustavad meetodilised abivahendid põhikooli 3. astme ja gümnaasiumi õpetajatele: "EUROPASS JA KVALIFIKATSIOONIRAAMISTIK. Ülesandeid üldhariduskoolide karjääri- ja ettevõtlusõppeks 3. kooliastmele ja gümnaasiumile." Kõik välja töötatud õppematerjalid on kättesaadavad Europassi kodulehelt.
- Koostöös Eesti Töötukassa, EuroGuidance'i, YFU Eesti, Tallinna Ülikooli ja Tartu Ülikooliga töötati välja e-õppekava "Multikultuursus, õpi- ja tööranne".
- Euroopa täiskasvanuhariduse veebikeskkonna EPAL rakendamiseks toimus 23 teavitusüritust ning mittekonverents 2536 sihtrühmade esindajale. Teavitusürituste tulemusel on oluliselt suurenenud keskkonna Eesti kasutajate arv ning sidusrühmade esindajatega on sõlmitud kokkulepped EPALes sisu avaldamise osas (nt Erasmus+ projektide tulemused, EKKA täiendkoolituse kvaliteedihindamise teavitustöö, andragoogika üliõpilaste uurimistööde

tulemused ja erialakirjanduse lugemissoovitused jne). Tänu sellele muutub keskkond aina sisukamaks ja interaktiivsemaks.

Meetme 3 eelarve oli 2020 aastal **2,15** mln eurot. Tekkepõhised kulud moodustasid **1,6** miljonit eurot.

2.7.3. Hinnang programmi tegevuste tulemuslikkusele

Programmi tegevustel on oluline positiivne mõju elukestva õppe strateegia eesmärkide täitmisele. Elukestvas õppes osalemine 2020. aastal küll võrreldes 2019. a rekordtulemusega langes 17,1% ni, kuid arvestades pandeemiat ning koolituspiiranguid tuleb ka seda lugeda väga heaks tulemuseks. Koos üldise osaluse kasvuga elukestvas õppes on kasvanud (ja seda keskmisest kiiremini) madalama haridustasemega õppijate osalus, mis täitis ka eelmisel aastal aastaks 2020 seatud sihi, vaatamata pandeemiale.

Programmi toel on täiskasvanutele loodud ligipääs nii tasemeharidusele kui ka täiendusõppele. Haridustee katkestanud täiskasvanute tasemeõppesse tagasitoomiseks on läbi viidud mitmeid teavitamis- ja populariseerimisüritusi ning -kampaaniaid. Madalama haridustasemega täiskasvanute tasemeõppe lõpetamisele on kaasa aidanud põhi- ja keskhariduse omandamise toetuseks ellu kutsutud ESF tegevused (nõustamine, tasanduskursused, e-õppe arendamine jmt). Nendes tegevustes osaleb märkimisväärselt enam hiljuti katkestanud/traditsioonilises õppimiseas inimesi (alla 19-aastasi) kui inimesi, kelle katkestamisest on möödunud rohkem aastaid. Toetatud on õppimisvõimalusi täienduskoolituses nii erialaste oskuste omandamiseks või parandamiseks kui elukestva õppe võtmepädevuste arendamiseks. HTM pakutud õppimisvõimaluste puhul on seejuures arvesse võetud OSKA soovitusi. Lisaks kursuste sisu arendamisele laiendati valdkondades sihtrühmi OSKA raportite soovitude kohaselt, st suunati koolitusi ka kõrgharidusega täiskasvanutele. Toetamaks õppeasutusi kursuste läbiviimisel juhendati neid veebiseminaridel ning tutvustati e-õppe erinevaid võimalusi.

Operatiivselt loodi e-õppevõimalusi koondav platvorm opimekodus.ee, kuhu koolitajad said üles laadida e-õppe vormis toimuvaid tasuta ja tasulisi koolitusi.

Aasta jooksul tugevdati varasema õpi- ja töökogemuse süsteemi (VÕTA) osapoolte koostööd virtuaalsete seminaride korraldamise kaudu ning telliti veebipõhised juhendmaterjalid nii hindajatele, nõustajatele kui taotlejatele. Jätkati 2018. aastal käivitatud täienduskoolituse kvaliteediarendamise ja koolitusturu korrastamise tegevustega.

Kutsesüsteemi tegevused (kutsestandardite uuendamine, juhendmaterjalide väljatöötamine, kutseregistri uuendamine jms) on toimunud plaanipäraselt ja tulemuslikult. Kutseregistri arendused, kutsestandardite koostamise uuendatud vorm ning oskuste klassifikaatori loomise eelanalüüs ja esialgne struktuuri kavand on sisendiks edasisele kutsesüsteemi reformile. Jätkus ka töö kutse andmise kvaliteedi arendamisega.

Programmi tegevustega jätkatakse alates 2021. a haridus- ja noorteprogrammi raames, sh jätkatakse täiskasvanute tasemeõppes osalemise toetamist, luuakse meetmeid oskuste arendamiseks kasvava oskusvajadustega sektorites ning regionaalse ebavõrdsuse ja segregatsiooni vähendamiseks, e-õppe võimalusi; arendatakse täienduskoolituse kvaliteedi juhtimise raamistikku ja kvaliteedisüsteemi ning viiakse läbi koolituste pakujate kvaliteedihindamisi; töötatakse välja põhimõtted ja kriteeriumid mikrokvalifikatsioonide väljatöötamiseks, tunnustamiseks ja rakendamiseks, et paremini siduda täiend- ja ümberõpe tuleviku oskuste vajadustega; pakutakse täiend- ja ümberõpet, mis võtab arvesse OSKA prognoose, arvestab regionaalseid vajadusi ning eripärasid ning õppijate erivajadusi jne.

Noortevaldkonna arengukava 2014–2020

Noortevaldkonna arengukava üldeesmärk on, et noorel on avarad võimalused arenguks ja eneseteostuseks, mis toetab sidusa ja loova ühiskonna kujunemist.

Üldeesmärgi elluviimiseks on seatud neli strateegilist eesmärki:

- 1) noorel on rohkem valikuid oma loome- ja arengupotentsiaali avamiseks;
- 2) noorel on väiksem risk olla tõrjutud;
- 3) noore osalus otsustes on rohkem toetatud ning
- 4) noortevaldkonna toimimine on mõjusam.

1. Strateegia eesmärkide täitmine

Mõõdik	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
							siht	tege-lik			
ÜLDEESMÄRGI NÄITAJAD											
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal ¹ (%)	12,0	12,2	10,9	10,8	11,3	9,8	<9	7,6	<9	<9	<9
Noorte töötuse määr vanusegrupis 15-24 (%)	15	13,1	13,4	12,1	11,8	11,1	10	17,9			
Alaeesmärgi „Noorel on rohkem valikuid oma loome- ja arengupotentsiaali avamiseks“ näitaja											
Noorte kaasatus noorsootöösse (% noorte koguarvust) ²	47	49,1	50	54	57,8	59,9	60	58,1	60	60	60
Alaeesmärgi „Noorel on väiksem risk olla tõrjutud“ näitajad											
Noori huvikooli kohta ³	492	456	475	428	369	353	400	354	400	400	400
Noori noortekeskuse kohta ³	1181	1154	1077	996	989	982	1000	901	1000	1000	1000
Alaeesmärgi „Noore osalus otsustes on rohkem toetatud“ näitaja											
Organiseeritud osalusvõimalustega omavalitsuste (noortevolikogude jm noorte osaluskogudega) osakaal omavalitsuste koguarvust (%)					74,4	89,9	89	94	89	89	89
Alaeesmärgi „Noortevaldkonna toimimine on mõjusam“ näitajad											
Noorsootöös osalenud noorte rahulolu noorsootöoga (%)	-	87	-	87	-		87	90	hoida taset		
Koolituse tulemusel pädevusi tõstnud noorsootöötajate osakaal aasta lõikes (%)	10	12	15,9	20	15	17	15	20	15	15	15

¹ Allikas: Eurostat

² Allikas: HTM arvutused EHIS ja Harno andmete põhjal

³ Allikas: Statistikaamet, HTM, Harno

⁴ Allikas: Harno. Alates 2018. aastast mõõdetakse KOV reformi tõttu uue meetoodika järgi.

Noorte osalemine noorsootöös¹³⁴, st nende noorte osakaal, kes osalesid huvihariduses, noorteühingute aastatoetust saanud üleriigilistes noorteühingutes, laagrites, malevates ning KOV noortevolikogudes ja noorte aktiivgruppides, on aasta-aastalt pidevalt kasvanud: kui 2010. aastal oli nendesse tegevustesse kaasatud 37% noori, siis 2020. aastal 58,1 % (2019. aastal 59,9%) kõigist 7–26-aastastest noortest. Noorte kaasatus noorsootöösse kasvas huvikoolides osalemise ja noorte osaluskogude liikmete arvu

¹³⁴ Näitaja meetoodika on määratletud 2008. aastal.

kasvu tõttu. Kaasatus vähenes peamiselt laagrites ja malevates osalenute arvelt ning noorteühingute liikmete arvelt. Samal ajal on järjepidevalt vähenenud noorte arv huvikooli ja noortekeskuse kohta, mis näitab teenuse kättesaadavuse kasvu.

Kokkuvõttes on kaheksast näitajast kuus kavandatud tasemel või ületavad seda. Eesmärgiks seatud taset ei saavutatud noorte töötuse määra ja noorte kaasatus noorsootöösse indikaatorites, seejuures mõlema näitaja saavutamist mõjutas mingil määral viiruspandeemia. Eriolukorra mõju tööturule suurendas hüppeliselt noorte töötust ning piirangud mh huvihariduses ja huvitegevuses osalemisele aasta vältel vähendasid noorte võimalusi osaleda noorsootöö tegevustes.

Üldeesmärgi näitajatest pikalt samal tasemel - 11% juures - püsinud madala haridustasemega mitteõppivate ja koolitusel mitteosalevate 18–24-aastaste noorte osakaal langes märgatavalt 2020. aastal (7,6%-ni).

Noorsootöös osalenud noorte rahulolu oli 2020. aastal läbi viidud uuringu järgi kõrgeim kui eales varem – 90% noortest olid noorsootöö tegevustega rahul. Varasematel aastatel (2015. ja 2017.) 87%.

Detailsemalt on näitajate täitmist analüüsitud noortevaldkonna programmi tulemusaruandes (vt ptk 2). Programmiga seatakse valdkonna arengusuunad ja viiakse ellu noortevaldkonna arengukava meetmeid, toetades samas hariduse tulemusvaldkonda.

2. Ülevaade noortevaldkonna programmi elluviimisest

Programmi eesmärk on tagada noortele avarad võimalused arenguks ja eneseteostuseks ning selle kaudu toetada sidusa ja loova ühiskonna kujunemist.¹³⁵

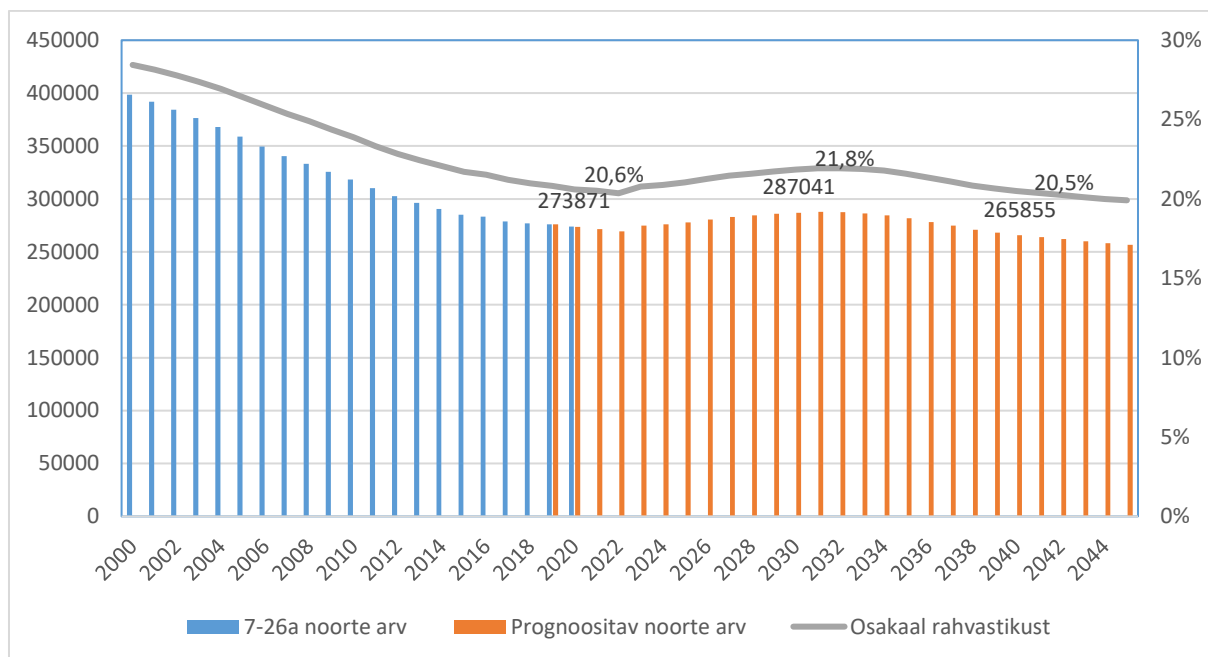
Olulisemad muutused ja suundumused

- Eesti rahvastikust moodustavad 7-26-aastased noored viiendiku – 2020. aasta alguses 273 871 noort (vt joonis 45). Noorte arv ja osatähtsus rahvastikust on langenud taasiseseisvumisest alates. Statistikaamet prognoosi kohaselt pöördub noorte arv väikesele kasvule 2020ndate algusest. Noorte osakaalu vähenemine mõjutab noorte võimalusi ja rolli ühiskonnas, mistõttu on oluline toetada iga noore arengut ja avardada tema eneseteostusvõimalusi.
- Noorte osalus noorsootöös on stabiilselt kasvanud. Kasvu toetab nii noorsootööd pakkuvate asutuste (nt huvikoolid, noortekeskused) lisandumine kui noorte suurem aktiivsus noorsootöö tegevustes. Huvihariduse ja huvitegevuse täiendava riikliku toetuse läbi on paranenud huvihariduse ja huvitegevuse kättesaadavus ja kvaliteet kõikides huvialavaldkondades. Toetuse läbi on kasvanud osalenud noorte arv – 2018. aastal osales toetus abil loodud tegevustes u 93 000 noort ja 2019. aastal juba 114 000 ehk 7-19aastastest noortest osales huvihariduses ja huvitegevuses vastavalt 51% ja 63% eagrupid. Lisaks on kohalikud omavalitsused panustanud palju huvihariduse, huvitegevuse võimaluste mitmekesistamisse.
- Noorte osalus osaluskogudes on toetatud ja noorte kaasarákimise võimalused otsustusprotsessides on paranenud. Vananeva rahvastikuga ühiskonnas muutub noorte osalus otsuste tegemise protsessis aina olulisemaks. Kasvanud on organiseeritud osalusvõimaluste arv kohalikes omavalitsustes - peaaegu igasse omavalitsusse on loodud noorte osaluskoogu (kohaliku omavalitsuse noortevolikogu või noortevolikogu aktiivgrupp).
- Kasvanud on tuge saanud tõrjutusriskis noorte arv ehk nende noorte, kes on saanud abi NEET-staatuses noortele suunatud tugisüsteemist. NEET-staatuses noor on noor kes ei õpi, ei tööta ega osale koolitustel¹³⁶. Eesmärk on nende noorte võimalikult kiire naasmine aktiivsesse ühiskonnaellu - tööle või õppima. ESFi toel on tõrjutusriskis noortele pakutud mitmekülgseid tugiteenuseid (individuaalset tuge, nõustamist, motiveerimist, koolitusi jm) ja need on olnud tulemuslikud – 71,7% noortest on pool aastat pärast programmist väljumist NEET-noore staatusest väljas¹³⁷.

¹³⁵ Noortevaldkonna arengukava 2014–2020 üldeesmärk.

¹³⁶ Termin tuleb inglise keelest, young people not in employment, education or training (NEET).

¹³⁷ Programmi algusaastast, 2015-2020a tulemusnäitaja.

Joonis 45. 7–26-aastaste noorte arv Eestis, osakaal kogu elanikkonnast ning prognoos¹³⁸.

Allikas: Statistikaamet

COVID-19 pandeemia ja noored

- COVID-19 viirusekriisist tingitud eriolukord mõjutas rohkemal või vähemal määral iga noort – pikk sotsiaalne isolatsioon sõpradest ja lähedastest, ilmajätus harjumuspärastest noorsootöö tegevustest, kohanemine distantsõppega, töövõimaluste vähenemine või töö kaotus, teadmatust ja mure lähedaste pärast.
- Noorte, sh vähemate võimaluste ja tõrjutusriskis noorte toetamine on järgnevatel aastatel eriti oluline. 2020. aasta eriolukorra ja kaasnenud majanduslanguse all kannatab oluliselt noorte sujuv iseseisvus. Kui ulatuslikuks mõju kujuneb on vara öelda, kuid kriisist on mõjutatud nii noorte osalus noorsootöös, tööhõive, haridus, tervis, jpm.
- Eriti teravalt kerkis esile noorte vaimse tervise seadmine. Depressioon ja ärevus on noorte hulgas ühed levinumad psüühikahäired, nii Eestis kui globaalselt¹³⁹ ja seda juba ammu enne viirusekriisi. 2020. aasta kontekstis on uuringud näidanud, et 18-24 aastaste vanusegruppi kuuluvatel noortel esines viirusperioodil teistest eagrupidest rohkem depressioonile viitavaid sümptomeid (54%), lisaks tunti palju ärevust (49%) ja kurnatust (67%)¹⁴⁰. Noored on tõdenud, et eriolukorra aeg kutsus neis esile pessimismi, hirmu, depressiooni tekkimist-süvenemist, söömishäireid ja suitsiidimõtteid¹⁴¹. Varasematest uuringutest on teada, et Eesti noorte vaimset tervist iseloomustab kõrge (EL keskmisest kõrgem) suitsiidide tase¹⁴², noorte vanuse kasvades suitsiidimõtted sagenevad ning aastate võrdluses on suund pigem kasvule¹⁴³. Mistõttu võib

¹³⁸ Kasutatud on prognoosi põhistsenaariumit.

¹³⁹ Sisask, M. ja Streimann, K. (2021). Noorte vaimne tervis. Kogumikus: Noorteseire aastaraamat 2019-2020: Noorte elu avamata küljed.

<https://www.noorteseire.ee/et/aastaraamat/noorteseire-aastaraamat-2019-2020-noorte-elu-avamata-k%C3%BCljed>

¹⁴⁰ Eesti elanike vaimne tervis ja heaolu (2020). Tallinna Ülikool

<https://www.tlu.ee/sites/default/files/Instituudid/LTI/Dokumendid/Dokumendid/Uuringuraport%20I%20laine.pdf>

¹⁴¹ Eesti noorte mured ja vajadused eriolukorras (2020). Eesti Noorte Vaimse Tervise Liikumine

¹⁴² Sisask, M. ja Streimann, K. (2021). Noorte vaimne tervis. Kogumikus: Noorteseire aastaraamat 2019-2020: Noorte elu avamata küljed. <https://www.noorteseire.ee/et/aastaraamat/noorteseire-aastaraamat-2019-2020-noorte-elu-avamata-k%C3%BCljed>

¹⁴³ https://intra.tai.ee/images/prints/documents/157970053289_eesti_kooliopilaste_tervisekaitumine.pdf

eeldada, et eriolukorra mõju noorte vaimsele tervisele on ilmselt sügav ning noorte igakülgne toetamine ja professionaalse abi tagamine on seetõttu järgnevatel aastatel eriti oluline.

- Majanduslangus mõjutab tugevalt noori. Võrreldes teiste ühiskonna gruppidega on noored materiaalselt vähem kindlustatud ning tööturul nõrgemal positsioonil. 2020. aasta tõi noorte olukorda märkimisväärse ebakindluse. Noored on tööturul suuresti hõivatud valdkondades, mis kriisi tingimustes said enim kannatada – teenindus, majutus, turism, toitlustus. Seda näitab ka noorte tööhõive, mis 15-24 aastaste seas vähenes ca 8000 töötaja võrra ehk vanuserühma tööturul aktiivsetest noortest oli III kvartalis töötuid 21,7%¹⁴⁴. Seejuures ei ole oodata noorte tööhõive kiiret paranemist, kuna kriisieelne olukord taastub nendes valdkondades visalt.
- Sõltuvalt kriisi kestvusest ja sügavusest võivad nn mitteelutähtsate teenuste pakkumised kannatada (sh kultuur, noorsootöö) – rõhk suunatakse elutähtsate teenuste tagamisele¹⁴⁵. See tähendab, et kriisis niigi tugevalt kannatanud noorte sihtrühma taastumist ja arengut võib pidurdada ka noorsootöö teenuste kättesaadavuse vähenemine seoses rahastuse vähenemisega.

Erahuvihariduse ja -huvitegevuse ning lühilaagrite ja malevate kriisitoetus

COVID-19 haiguspuhang ja sellest tingitud eriolukord mõjutasid oluliselt noorsootöö pakkumist ja kättesaadavust noortele. Erahuvihariduse ja erahuvitegevuse pakkujatel vähenesid õppimaksude laekumised, kuid samal ajal suurenesid kulud seoses tegevuste üleviimisega digitaalsesse keskkonda. Noorsootöö tegevuste kättesaadavuse jätkumine noortele ka kriisioludes oli Haridus- ja Teadusministeeriumi ning huvialavaldkondade esindusühingute ühine seisukoht. Noortevaldkonnale eraldati riigieelarvest kaks kriisitoetusmeedet.

- Erahuvihariduse ja -huvitegevuse pakkujatele suunatud toetus, mis võimaldas organisatsioonidel taotleda toetust vähenenud osalustasude katteks püsikulude tasumise eesmärgil. Toetust sai 565 organisatsiooni ning toetuse taotluste põhjal osales tegevustes 128 325 last ja noort¹⁴⁶. Huvialavaldkondade lõikes taotleti toetust kõige enam spordi huviala valdkonna organisatsioonide poolt – toetust sai 295 organisatsiooni, kelle tegevustes osales taotluste¹⁴⁷ põhjal 59 088 last ja noort. Tantsu huviala valdkonnast sai toetust 74 taotlejat, kelle tegevustes osales 17 344 last ja noort, üldkultuuri huvialavaldkonnast toetati 76 organisatsiooni, kelle tegevustes kokku osales 10 863 last ja noort. Loodus-täppisteaduste ja tehnoloogia valdkonna huvitegevuse toetuse saajaid oli 37, kelle tegevustes osales 31 436 last ja noort. Muusika huvialavaldkonnast sai toetust 49 organisatsiooni pakkumaks tegevusi 6857 lapsele ja noorele ning kunsti huvialavaldkonnast 34 toetuse saajat 3216 lapsele ja noorele huvitegevuse/huvihariduse võimaluste pakkumiseks. Erahuvihariduse ja erahuvitegevuse toetuse kogumaht oli 5 709 856 eurot.
- Lühilaagrite ja malevate kriisitoetuse eesmärk oli leevendada viiruse ja eriolukorra mõju kuni 26-aastastele noortele laagrite ja malevate korraldamisele 2020. aastal. Laagrite ja malevate sisuks oli noorsootöö, sealhulgas huvihariduse ja huvitegevuse ning töökasvatuse pakkumine erinevatel eesmärkidel, nt keelekümbel, integratsioon, vaimse ja füüsilise tervise toetamine või muu noorte vajadusest lähtuv arendav ja noorte ühistegevust toetav eesmärk. Kokku esitati 696 taotlust, kellest toetati 661 lühilaagri ja maleva korraldajat, kelle tegevustes osales taotluste põhjal 22 995 last ja noort. Läbi viidi 355 lühilaagrit ning 6 lühimalevat. Taotluste põhjal sai kõige enam noori võimaluse osaleda spordilaagrites (41% kõigist taotlustest 9545 noort)¹⁴⁸,

¹⁴⁴ Rosenblad, Y., Tilk, R., Mets, U., Pihl, K., Ungro, A., Uiboupin, M., Lepik, I., Leemet, A., Kaelep, T., Krusell, S., Viia, A., Leoma, R. (2020). COVID-19 põhjustatud majanduskriisi mõju tööjõu- ja oskuste vajaduse muutusele. Uuringuaruanne. Tallinn: SA Kutsekoda, tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteem OSKA.

¹⁴⁵ Kutsekoda (2021). https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2021/01/OSKA_COVID-19_eriuring_11.01.2021_loplik.pdf

¹⁴⁶ Vanuserühm on 0-26 eluaastat, kuna toetusti jagati koos eraüldharidusasutustega ühise määruse alusel, kus noorte vanuserühma eraldi välja ei toodud.

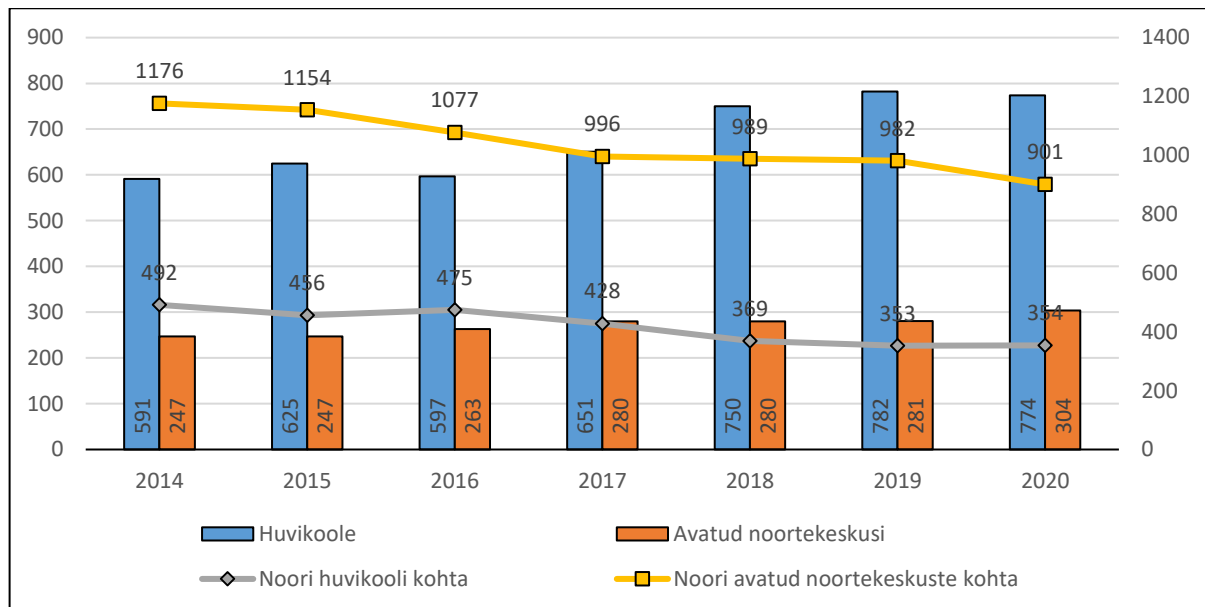
¹⁴⁷ Osalenud laste ja noorte andmed on siin kuvatud taotluste põhjal. Aruannete esitamise tähtaeg ei ole käesoleva aruande kirjutamise ajaks saabunud.

¹⁴⁸ Taotlejad ei pidanud taotluses välja tooma laagi suunitlust, kuid taotluste esitaja ja laagri sisukirjeldus võimaldas enamuses määratleda tegevuse põhisuuna.

millele järgnesid tantsulaagrid (14% ja 3242 noort) ja mitme eri suunaga laagrid (11% taotlustest 2710 noort).

Noore võimalused oma loome- ja arengupotentsiaali avada

- Noorsootöö on tingimuste loomine noore isiksuse mitmekülgsaks arenguks. Noortele pakutakse erinevaid noorsootöö võimalusi, mille läbi oma vaba tahte alusel ja töö-, kooli-, puhke vabal ajal saavad noored arendada oma loome- ja arengupotentsiaali¹⁴⁹. Arengut aitavad toetada kättesaadavad noorsootöö tegevused. Noortevaldkonna arengukavaga seati selleks eesmärk suurendada piirkondlikku kättesaadavust. Arengukava aastate vältel on **stabiilselt lisandunud noorsootöös osalemise võimalusi pakkuvaid asutusi** – huvikooli ja avatud noortekeskusi.
 - Huvikoolide**¹⁵⁰ ehk huviharidust pakkuvate asutuste arv on kasvanud 2020. aastaks 774 huvikoolini. 2014. aastast alates on lisandunud 183 huvikooli, seejuures viimasel aastal langes huvikoolide arv 8 võrra (vt joonis 46).
 - Avatud noortekeskused** on noorsootöö asutused, mis lähtuvad oma tegevustes noorte vabast tahtest, pakkuades väga mitmekülgsed tegevusi, mida tehakse koos noortega ja noorte jaoks ning kus noorsootöötaja roll on olla mentor ja tugi noore arenguks. Noortekeskuste arv on samal perioodil kasvanud 247-lt 304-le. Kuigi huvikooli on tunduvalt rohkem on just avatud noortekeskused panustanud oluliselt väiksemates piirkondades noorsootöö kättesaadavuse tagamisse.

Joonis 46. Avatud noortekeskused (Harno, kalendriaasta) ja EHISes registreeritud ja õppurite ning pedagoogide andmed vaatlusaluse õppeaasta kohta kinnitanud huvikoolid (kalendriaastaga algav õppeaasta).

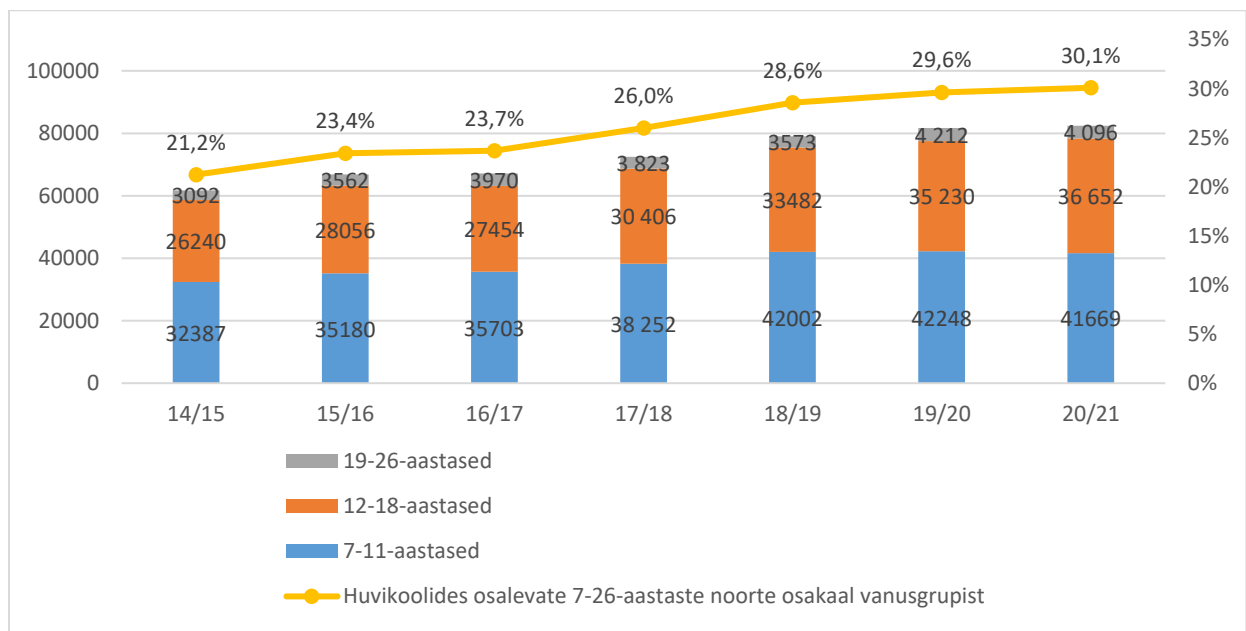
Allikas: Harno, EHIS

- Huvikoolide lisandumisele vaatamata, on **huvikoolide jagunemine alamtüüpide** vahel olnud ilma suuremate kõikumisteta. Kõige enam tegutseb spordikooli (313, s.o 40% kõigist huvikoolidest) ning muusika- ja kunstikooli (145, s.o. 19%). Kõige vähem on tehnika-, loodus- loome- ja huvimajasid või -keskusi – kõigest 25 (s.o 3%). Suure osa huvikoolidest moodustavad ka liigitamata huvikoolid, neid oli 2020. aastal 291 (s.o 38%).
- Samal ajal on **õppekavu** huvikoolides avatud kõige enam muusika ja kunsti valdkonnas (59,4%), üldkultuuri valdkonnas (17,3%) ja spordi valdkonnas (16,5%). Vähem tehnika (4,9%) ja looduse (1,8%) valdkondades. Need proportsioonid ei ole aastate lõikes muutunud.

¹⁴⁹ Noorsootöö seadus <https://www.riigiteataja.ee/akt/NTS>

¹⁵⁰ Arvestatud on huvikoolidega, kes on vaatlusalusel õppeaastal õppurite ja pedagoogide andmed kinnitanud. Andmete kinnitamine on ainus objektiivne näitaja, mille alusel hinnata, kas asutuses toimub õppetöö või mitte.

- **Huvikoolides õppis** 2020/21. õppeaastal kokku 82 417 noort vanuses 7-26-eluaastat, see on 78% kõigist huvikoolides õppijatest. Aasta aastalt on huvikoolis õppivate noorte arv kasvanud (vt joonis 47). Võrreldes 2014/2015. õppeaastaga on huviharidusse lisandunud veidi rohkem kui üle 20 000 noore (61 719 noort 14/15.õa-l). Seejuures ei ole oluliselt muutunud huvikoolis õppivate 7–26-aastaste noorte vanuserühma sisene vanuseline jaotus.
 - Huvikoolides õppivate noorte seas on endiselt enim 7-11-aastaseid lapsi (50%) ja kõige vähem vanemaid noori, 19–26-aastased (5%), 12–18-aastaseid on 44% (joonis 47).
 - Kõige rohkem osaleb noori spordi huviala tegevustes (66% kõigist 7-26a-st õppuritest). Muusika ja kunsti huvialal õpib 34% ja üldkultuuri õppekaval 16% (sh rahvuskoolid) kõigist huvikoolides õppivatest noortest. Tehnika ja looduse huvialadel on osalus kõige madalam, vastavalt 5% ja 2% kõigist huvikooli noortest.
 - Huvikoolis õpib mõnevõrra rohkem tüdrukuid kui poisse. 2020/21. õppeaastal oli tüdrukuid 51% kõikidest 7-26aastastest õppijatest (tüdrukuid 41 973 ja 40 444 poissi).
 - Aktiivsemad noored osalevad huvikoolis enam kui ühel õppekaval, st üks noor võib õppida nii spordi kui muusika ja kunsti õppekaval. Seetõttu on huvikoolides õpisündmusi rohkem kui huvikoolis õppivaid isikuid. Noorte, 7-26-aastaste vanuserühmas on selliseid õpisündmusi 2020/21. õppeaastal 115 748. Sarnaselt isikupõhisele osalusele, on ka õpisündmuste arv aasta-aastalt kasvanud.
- Lisaks noorte sihtrühmale õpib huvikoolides ka alla seitsme aasta vanuseid õppureid, keda 2020/21. õppeaastal on 19% (20 329) ja vanemaid kui 26-aastaseid, 2% (ehk 2252 õppijat). Need vanuserühmade vahelised proportsioonid ei ole aastatega oluliselt muutunud. Kokku omandas huvikoolides huviharidus 104 998 isikut.

Joonis 47. Huvikoolis osalevad noored vanusegrupiti ning nende osakaal (parem telg) kogu vanusegrupist.
Allikas: EHIS

- Noortele pakutavate noorsootöö tegevuste ring on väga mitmekesine. Lisaks huvikoolides ja avatud noortekeskustes toimuvale on võimalik osaleda
 - **noortemalevates**, mille eesmärk on toetada noore konkurentsivõimet tõstes tema tööalaseid teadmisi ja oskusi ning tutvustades erinevaid tööeluga seotud protsesse (2020. a toetati 68 malevakorraldajat ja malevatest sai osa vähemalt 62 omavalitsuse noored),
 - **noortelaagrites**, mis on suunatud tervistavale ja arendavale puhkusele (2020. a toetati 25 püsilaagrit, 49 projektlaagrit ning ühte hariduslike erivajadustega laste kooli laagriprojekti),

- lisaks eelnimetatutele saavad noored osaleda arvukates eriilmelistes **riiklikes ja rahvusvahelistes projektides** ning
- osalusvõimalusi otsustusprotsessides pakuvad **osaluskogud** (2020. a kuus maakondlikku noortekogu, 49 kohaliku omavalitsuse noortevolikogu ja 25 noortevolikogu aktiivgruppi) ning **noorteühingud**.
- Arendavates noorsootöö tegevustes saavad noored osaleda veel läbi huvitegevuse. Huvitegevust pakuvad erinevad asutused, nii noortekeskused, raamatukogud, kultuurimajad, erinevad klubid, kui ka koolid jpt. Andmeid huvitegevuses osaluse kohta on mitmekesise pakkujate ringi tõttu raske kajastada. Üldhariduskoolides toimuva ringitegevuse kohta kinnitavad koolid andmed EHISes, 2020. aastal tehti seda enam kui 102 000 osaluse kohta¹⁵¹. Samas on oluline märkida, et vaid 57% nende osaluste puhul on osalejate arve samal kalendriaastal uuendatud (s.o ca 58 000 osaluse puhul)¹⁵². Võrreldes 2019. aastaga, mil kinnitati 104 431 huviringi osalust, on osalus mõnevõrra vähenenud. Huvitegevust viiakse läbi muusika ja kunsti, spordi, üldkultuuri, tehnika ja looduse valdkonnas ning osalejaterohkeimad olid muusika ja kunsti (38% kõikidest osaluskoordadest) ning üldkultuuri (23%) valdkonna huviringid. Järgnesid sport (22%), tehnika (12%) ja loodus (6%). Valdkondade vahelised proportsioonid on aastate lõikes suuresti püsivad.
- **Noorte osalemine noorsootöös on (üldjoontes) aasta-aastalt kasvanud.** Osalemist noorsootöös hinnatakse läbi huvihariduses, noorteühingutes¹⁵³, laagrites, malevates ning kohalike omavalitsuste noortevolikogudes ja aktiivgruppides osalevate noorte. 2020. aastal oli nendesse tegevustesse kaasatud 58,1% kõigist 7–26-aastastest noortest. Võrreldes eelnenud aastaga on noorte osalus noorsootöös veidi vähenenud (2019. a 59,9%) ja selle põhjuseks võib suuresti pidada eriolukorra aastat, mil osalus kontaktsetes tegevustes oli üleriigiliselt piiratud. Pikemas aegreas vaadatuna on alates 2014. aastast, mil kaasatus oli 47%, noorte osalus noorsootöös märkimisväärselt kasvanud.
- Üldine noorsootöösse kaasatuse tõus tuleb nii suurenevast osalusaktiivsusest (osaluskordade kasvust) kui ka noorsootöö võimaluste kättesaadavuse paranemisest, aga oma roll on ka taustal väheneval noorte arvul.
- Noorsootöö tegevustest osavõtmine väheneb vanuse kasvades. Vanemad noored ei leia noorematega võrreldes noorsootööst enam sama palju meelepäraseid tegevusi ning nende osalemise motivatsioon on seetõttu ka madalam¹⁵⁴. Senisest enam tuleks tähelepanu pöörata vanemaerialistele noortele osalemisvõimaluste pakkumisele.

Noorte rahulolu noorsootöö tegevustega

- 2020. aastal viidi läbi kolmas noorsootöös osalevate noorte rahulolu-uuring. Küsitlusele vastas kokku 4656 noort vanuses 7-26-aastat¹⁵⁵. Uuringu järgi oli noorte rahulolu noorsootöö tegevustega vaatamata keerulisele aastale (piirangud kontaktsete tegevuste läbiviimisel, hajutamisnõuded jmt) kõrgem kui eelnevate küsitluslainete ajal – noored hindasid rahulolu

¹⁵¹ Andmete esitamise metoodika on muutunud. 2020. aastast kajastatakse osalust osaluskorra põhiselt, st et üks noor võib osaleda mitmes erinevas huviringis ning iga tema osalus on arvestatud koondnäitaja hulka.

¹⁵² St enam kui 44 000 huviringi osaluskorra osalejate arv on viimati uuendatud vahemikus 2019–2014.

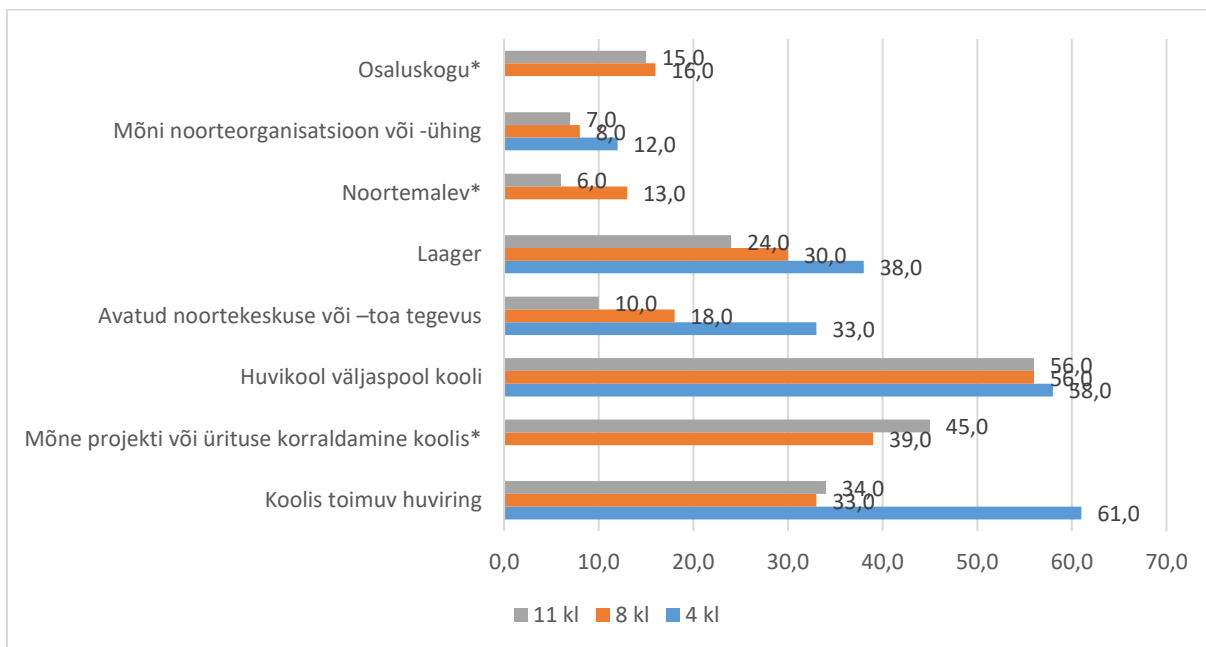
¹⁵³ Siin ja edaspidi on noorteühingute puhul arvestatud Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt toetatud noorteühingutega. Kuni aastani 2020. toetas HTM 18 üleriigilist noorteühingut, sh 9 ühe-aastast tegevustoetust saanud noorteühingut ja 9 strateegilist partnerit. 2020. aastal toetati 10 noorteühingut, aastast tegevustoetust noorteühingutele ei makstud. Programmi aastate võrreldavuse huvides on 2020. aastal noorteühingute liikmete arvudes arvestatud 2020. toetatud ühingute liikmetega ja erandkorras toetust mittesaanud ühingute puhul 2019. aasta liikmete arvudega.

¹⁵⁴ Noorsootöös osalevate noorte rahulolu noorsootöoga 2018. https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/noorsootoos_osalevate_noorte_rahulolu_noorsootooga_loppraport_2018a.pdf; 19-26 aastaste noorte noorsootöös osalemise motivatsioon https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/19-26_osalemine_noorsootoos.pdf;

¹⁵⁵ Küsimustikule said vastata I klassi õpilased, kelle seas on mh ka alla 7-aastaseid õpilasi, kes koolis käimisest tulenevalt võivad osaleda ka noorsootöö tegevustes. Küsimustikule võimaldati vastata ka neil 6-aastastel lastel (kokku 25 isikut).

noorsootöö tegevustega 90 punktiga 100-st¹⁵⁶. Teisisõnu oli 90% noortest noorsootööga väga või pigem rahul. 2017. ja 2015. aastal oli sama näitaja 87%.

- Kõige kõrgemalt hinnati huvitegevusi ning noortelaagreid (üldise rahulolu keskmine 92 punkti). Järgneid huvikoolid, noortekeskused ning noorteühingud ja -ühendused 89 punktiga, noortemalevad 87 punktiga ning osalus- ja esinduskogud 86 punktiga.
- Levinumad huvihariduses ja huvitegevuses mitteosalemise põhjused on ajapuudus (50%) ja teiste hobide olemasolu (40%). Lisaks leidis 23% vastanutest, et talle huvipakkuvaid tegevusi ei pakuta. Avatud noortekeskustes mitteosalemise kõige sagedasemad põhjused olid niisamuti teiste hobide või muu vaba aja sisustamise võimalused (49%) ja vaba aja puudumine (46%) ning 22% vastanud noortest leidis, et talle huvihakkuvaid tegevusi noortekeskustes ei ole.
- Lisaks viidi 2020. aastal läbi üldhariduskoolide rahulolu ja koolikeskkonna küsitlus, milles osalevad 4., 8. ja 11. klasside õpilased. Uuring tulemused kinnitasid juba varasemate uuringutega esile tulnud tõdemust, et nooremad õpilased (4. klassi vastajad) osalevad noorsootöö tegevustes aktiivsemalt kui vanemad. Nooremad õpilased on aktiivsemad osalejad nii kooli huviringides, väljapool kooli toimivas huvikooli tegevustes, laagrites, noortekeskustes ja noorteorganisatsioonides – vanuse kasvades tegevustes osalevate noorte osakaal langeb (vt joonis 48).
- Märkimisväärselt enam osalevad nooremad õpilased just koolis toimivas huvitegevuses – 61% 4. klassi õpilastest, samal ajal kui 8. ja 11. klasside õpilastest kõigest 33-34%. Samal ajal väljapool kooli toimuva huvikooli tegevuse puhul vanuserühmade vaheline osalusaktiivsus võrdsustub (56% - 58%).
- Koolis toimuva ringitegevusega on 4. klassi (tegevustes osalevatest) õpilastest 82% rahul või väga rahul, 8. klassi õpilastest 54% ja 11. klassi õpilastest 60%.
- Noorsootöö tegevustes mitte-osalemise peamised põhjused (sõltumata vanusest) on et pakutavad huviringid ei ole huvitavad (4. klass 55%; 8. ja 11. klassis 53%) ning muud hovid (4. klass 38% 8. klass 43% ja 11. klassis 42%). Vanema vanuserühma (11. kl. õpilased) noored toovad olulise põhjusena esile kooli õppekoormuse („Mul on koolis palju õppida“ – 41% vastanutest).

Joonis 48. Üldhariduskoolide õpilaste osalemine huvitegevustes (4., 8., ja 11. klassid) 2020/21. õppeaastal (osalejate määr kõigist uuringus osalenud õpilastest).

* Küsiti ainult 8. ja 11. klasside õpilastelt.

¹⁵⁶ 2020. aasta rahulolu-uuringus kasutati küsimustele hinnangute andmiseks 10-palli skaalat, 2015. ja 2017. aastal 5-palli skaalat. Võrreldavuse huvides on varasemate aastate rahulolu tulemused teisendatud 2020. aastal kasutatud metoodika alusel.

Noorte eneseteostust takistavad ja tõrjutusriski suurendavad tegurid

- Noorte sujuval iseseisvumisel on määrav see, kas neil on kujunenud eeldused ise hakkama saada¹⁵⁷. Võimalused oma arengut toetada erinevad aga noortel sõltuvalt keskkonnast, milles nad kasvavad ja elavad. Erinevates oludes kasvamine mõjutab noore valikuid.
- Sotsiaalne tõrjutus on dünaamiline protsess – muutuv ja interaktiivne – erinevad dimensioonid tõrjutuses on enamasti üksteisega seotud ning ühes dimensioonis avalduv tõrjutus võib kanduda edasi ja mõjutada teisi¹⁵⁸.
- Tõrjutuse põhjused on erinevad, kuid **üks olulisemaid on madal haridustase**. Mitteõppivate põhi- või madalama haridusega 18–24-aastasi noori oli 2020. aastal 7,6% (2019. aastal 9,8% ja 2018. a 11,3%) vanuserühmast. Mitteõppivate madala haridustasemega noorte osakaal on seega viimastel aastatel langenud (tabel 11)¹⁵⁹. Suuremat tähelepanu vajavad endiselt madala haridustasemega mitteõppivad mehed, keda on jätkuvalt rohkem kui naisi, kuid sugude vahelised erinevused on aastatega kahanenud. Rahvuste lõikes on madalama haridusega mitteõppivate noorte osakaal suurem mitte-eestlaste hulgas.
- 2020. aasta viirusest põhjustatud majanduskriisist saavad kannatada oluliselt just madala haridustasemega inimesed. Pandeemia kiirendas mitmeid trende majanduses sealhulgas digitaliseerimist ja automatiseerimist, mis omakorda mõjutab tööjõuvajadust. Veelgi enam kasvab vajadus tippspetsialistide järele, kuid madala ja keskmiste oskustega töolistest tekib ülejääk.¹⁶⁰ Madala haridustasemega noored võivad kergesti sattuda viimaste sekka, mis raskendab oluliselt nende iseseisvumist ja hakkamasaamist.

Tabel 11. Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal, 2011–2020.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%) (Eurostat):	10,6	10,3	9,7	12,0	12,2	10,9	10,8	11,3	9,8 (siht: <9,5)	7,6
mehe;	12,8	13,3	13,6	16,0	14,2	14,3	14,2	16,1	12,7	9,3
naised (Eurostat);	8,4	7,3	5,8	7,9	10,0	7,4	7,3	6,4	6,9	5,8
eestlased;	10,6	10,9	9,9	12,4	11,8	11,3	11,6	11,2	10,2	6,8
mitte-eestlased (Statistikaamet).	10,3	8,4	9,7	9,0	8,1	9,5	8,0	12,2	9,0	9,8

Allikad: Eurostat, Statistikaamet¹⁶¹

- Risk sattuda tõrjutusse ja raskustesse on suurem ka nendel noortel, kes elavad kohalikes omavalitsustes, kus on suur mitte-eestlaste kogukond (v.a Tallinn). Üle poole elanikkonnast moodustavad mitte-eestlased seitsmes omavalitsuses – Harjumaalt Loksa ja Maardu linnas ning Ida-Viru maakonnast Kohtla-Järve, Narva, Narva-Jõesuu, Sillamäe linnas ja Jõhvi vallas. Nende piirkondade noored osalevad vähem ka noorsootöö tegevustes. 2015. aastal oli nende piirkondade noorte osalus noorsootöös 29%, 2020. aastal aga juba 43,6%, kuid kogu riigis oli osalus viimasel aastal 58,1% (vahe 13,5). Mõningane positiivne muutus on pikemas ajas toimunud.

¹⁵⁷ Helemäe, J. (2018). Tööturu ebakindlust kogevad Eesti noored: vanemate ja sotsiaalsete võrgustike toetus täiskasvanuks saamisel. Tallinna Ülikooli rahvusvaheliste sotsiaaluuringute keskus.

¹⁵⁸ Helemäe, J. (2018). *Sotsiaalne tõrjutus noortevaldkonna kontekstis*. RASI toimetised nr 1. Tallinn: Tallinna Ülikool; lk. 8.

¹⁵⁹ Statistikaameti andmed. Madala haridustasemega noorte osakaal leitakse Eesti tööjõu-uuringu andmete põhjal, mistõttu tuleks vaadata pigem suundumusi kui üksikute aastate näitajaid.

¹⁶⁰ Arenguseire Keskus (2020). Viiruskriisi mõju Eesti majandusele. Stsenaariumid aastani 2030.

https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2021/01/2020_covid-19_viiruskriisi_maju_Eesti_majandusele_kokkuvote.pdf

¹⁶¹ https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_tooturg_rahvastiku-haridustase_haridustase-ja-keeleoskus/TT0100/table/tableViewLayout1

- Oluline on aga märkida, et viimasel aastal toimus võrreldes 2019. aastaga oluline langus noorsootöösse kaasatuses. 2019. aastal oli kaasatus 48,1% (kogu riigis 59,9%) 7–26-aastastest noortest. Seega mõjutas kriisiaasta oluliselt vähemuse enamusega piirkondi ka noorsootöö kontekstis.
- Piirkondlik tõrjutus on tihti seotud materiaalse tõrjutusega. Materiaalses tõrjutuses elav noor jääb eemale arengu- ja ühistegevuse võimalustest, sotsiaalsetest kontaktidest. Pere sotsiaalmajanduslik olukord võib osutada üheks noorsootöös osalemise takistuseks¹⁶². Nii on ka suure mitte-eestlaste kogukonnaga piirkondades vähese osaluse üheks teguriks nende perede madalam sissetulek. Noor sõltub oma vanematest ja tema heaolu mõjutab vanemate üldine toimetulekuvõime ja toimetulek vanemana.
- **Tõrjutusriski sattumist mõjutab oluliselt noorte töötus.** Tööturul on noored alati mõnevõrra nõrgemas positsioonis kui teised eagrupid. Töötutest noortest saavad suurema tõenäosusega sissetulekuvaesed, neil on suurem risk elada sügava ilmajäetusega leibkondades. Töötus ja sellega kaasnev materiaalne ilmajäetus mõjutavad negatiivselt ka noorte sotsiaalset elu – võib kaasa tuua sotsiaalse ilmajäetuse, noor võib muutuda sotsiaalselt apaatseks ja võimetuks suhelda, seda isegi perekonna ja sõpradega¹⁶³.
- Eelmise majanduskriisi jäljed taandusid tasapisi 2019. aastaks. Toona hüppeliselt kasvanud noorte (15–24-aastaste) töötuse määr (12%lt 2008. a 33%le 2010. a.) vähenes selle ajaga kolm korda (11,1%-le 2019. aastal), kuid 2020. aastal tõusis taas 17,9%-ni¹⁶⁴. Seejuures Euroopa Liidu riikides oli töötuse määr 16,9% (2019.aastal 15,1%) tööturul aktiivsetest noortest¹⁶⁵. Tõusu põhjustas COVID-19 pandeemia tingitud majanduslangus.
- Kokku oli 15–24-aastaste vanuserühmas 2020. aastal 9500 töötut¹⁶⁶, mida on 36% rohkem kui eelneval aastal ning mis moodustab 7,5% kõikidest selles vanuses noortest ja u 18% selles vanuses tööturul aktiivsetest noortest (osakaal on eelmise aastaga võrreldes kasvanud 7 protsendipunkti). Viimasel kahel aastal on alates 2010. aastast ühtlaselt kasvanud noorte (15–24) tööhõive määr langenud (kokku 6,5 protsendipunkti sh 2020. aastal 4,4).
- 2021. aastaks prognoositakse küll majanduse taastumisele pöördumist, kuid sellele vaatamata võib tööpuudus kasvada ja seda eeskätt tegevusaladel, kus töötavad paljusi just noored (majutus, toitlustus, turism). Noored on lähiaastatel tööturul keerulises positsioonis.
- **Noori, kes ei õpi, ei tööta ega osale koolitusel (ehk nn NEET- noori)**¹⁶⁷ oli 15–24-aastaste seas Statistikaameti andmete kohaselt 2020. aastal 12 200, st 9,7% vanuserühmast (15–29-aastaseid NEET-noori oli 24 300, st 11,7% vanuserühmast)¹⁶⁸. Võrreldes 2019. aastaga on mõlemas vanuserühmas NEET-noorte arv kasvanud ja tõusnud tagasi tasemele, kus püsis aastatel 2016–2018 (vastavad näitajad olid 2019. aastal 8600 ehk 6,9% ja 20 700 ehk 9,8%¹⁶⁹). Eestis on NEET-noorte osakaal olnud pisut madalam kui Euroopa Liidus keskmiselt (15–24-aastaste vanuserühmas 11,1% ja 15–29-aastaste vanuserühmas 13,7% aastal 2020¹⁷⁰), kuid Eesti-suguse väikese riigi jaoks on tegemist siiski väga suure arvu noortega, kes on erinevatel põhjustel tööturult ja haridussüsteemist eemale jäänud. Ühtlasi valitsevad Eestis olulised piirkondlikud erinevused. 2020. aastal oli Kirde-Eestis 15–24-aastaste NEET-noorte osakaal 14,9% (15–29.a 18%), Tallinnas aga 8,3%.¹⁷¹ Eritähelepanu tuleb pöörata mitteaktiivsete noorte

¹⁶² Noorsootöös osalevate noorte rahulolu noorsootöoga (2018). Tartu Ülikool.

¹⁶³ Unt, M. ja Gebel, M. (2018). Synthesis of the main empirical findings of EXCEPT project, EXCEPT Working Papers, WP No. 57. Tallinn University, Tallinn. <http://www.except-project.eu/workingpapers/>

¹⁶⁴ https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_tooturg_tooturu-uldandmed_aastastatistika/TT330/

¹⁶⁵ Eurostati https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/yth_empl_110/default/table?lang=en

¹⁶⁶ <http://pub.stat.ee/px->

web.2001/Database/Sotsiaalelu/15Tooturg/12Tooturu_uldandmed/02Aastastatistika/02Aastastatistika.asp

¹⁶⁷ Termin tuleb inglise keelest, young people not in employment, education or training (NEET).

¹⁶⁸ https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_sotsiaalne-terjutus-laekeni-indikaatorid_vaesus-ja-ebaverdsus/LES39 vaadatud 25.02.2021

¹⁶⁹ https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_sotsiaalne-terjutus-laekeni-indikaatorid_vaesus-ja-ebaverdsus/LES39

¹⁷⁰ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/yth_empl_150/default/table?lang=en

¹⁷¹ https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_sotsiaalne-terjutus-laekeni-indikaatorid_vaesus-ja-ebaverdsus/LES39

toetamisele, et nad jõuaksid tagasi haridusse või tööellu¹⁷². Tihti on tööturult ja haridusest kõrvalajäämise põhjused kompleksed. Noorte tööhõive on oluline just seetõttu, et noorte töötusel võivad olla pikaajalised ja kaugeleulatuvad isiklikud ja sotsiaalmajanduslikud tagajärjed.

- Mitteaktiivsete noorte toetamiseks on alates 2014. aastast rakendatud Eestis **noortegarantiid** – tegemist on liikmesriikide kokkuleppega tagada kõigile alla 25-aastastele noortele nelja kuu jooksul pärast töötuks jäämist või formaalharidussüsteemist lahkumist kvaliteetne tööpakkumine või jätkuõppe, õpipoisiõppe või praktika võimalus. Programmis on 2015-2020. aasta lõpuks tegeletud kokku 12 790 tõrjutusriskis noore juhtumiga. Nendest 6269 juhtumi puhul on 2020. aasta lõpuks programmis osalemisest möödunud pool aastat ja 71,7% nendest ei ole enam NEET-staatuses.
- Noorte iseseisvus on pandeemia tingimustes muutunud raskemaks. OECD raport „Governance for Youth, Trust and Intergenerational Justice“ (2020)¹⁷³ toob esile põlvkondadevahelise ebavõrdsuse, mida COVID-19 pandeemia veelgi suurendas. Täna noorte olukorda iseloomustab märkimisväärne ebakindlus. Noored on võrreldes teiste ühiskondlike gruppidega materiaalselt vähem kindlustatud ning tööturul nõrgemal positsioonil. Põlvkondadevahelise võrdsuse temaatika muutub OECD hinnangul prioriteetsemaks alles järgmise kümnendi alguses.

Noore aktiivne osalus kogukonnas ja otsuste tegemises

- Sidusa ühiskonna üheks alustalaks on kaasatud kogukond. Vähenev noorte osakaal suurendab noorte osaluse tähtsust nii kogukonna, kohaliku elu kui riigi tasandi elukeskkonna loomise ja kujundamise juures. Seetõttu on noorte kaasatuse ja aktiivse osaluse toetamine üks olulisi noortepoliitika eesmärke, seda ka järgmistel kümnenditel.
- OECD raportis „Governance for Youth, Trust and Intergenerational Justice“¹⁷⁴ tõdetakse, et noored on poliitikast rohkem huvitatud kui neid kaastakse ning kaasav, võrdsusele orienteeritud (noorte)poliitika suurendab noorte rahulolu riigiga. Raport toetab integreeritud noortestrategiat, kus noorte olukorra parandamiseks on kaasatud eri tasandid (riik, kohalik omavalitsus) ning valdkonnad (haridus, sotsiaalkaitse, tööhõive). Noorte komplekssete probleemide adresseerimine ja lahendamine nõuab heal tasemel avalikku valitsemist.
- Esmase osalus kogemuse saavad noored koolide juures tegutsevatest **õpilasesindustest**, mis seeläbi toetavad noortes aktiivse kodaniku kujunemist. Eesti Õpilasesinduste Liit koondab katusorganisatsioonina enda alla enamiku tegutsevaid õpilasesindusi. 2020. aastal kuulus liitu 186 õpilasesindust¹⁷⁵. Õpilasesindustesse kuuluvad 6.–12. klassi õpilased, kes tegutsevad esinduses keskmiselt 1–3 aastat.
- Noorsootöö seaduses fikseeriti juba 2010. aastal **noortevolikogud** kui nõuandev noorte osaluskoogu kohaliku omavalitsuse juures. Toona tegutses 15 maakondlikku noortekoogu ja 45 kohalike omavalitsuste noortevolikogu. Noortevolikogude loomine sellega hoogustus ja 2014. aastaks oli neid juba 85 omavalitsuse juures lisaks maakondlikele osaluskoogudele. Haldusreformi järgse omavalitsuste liitumise ja maavalitsuste kaotamise järel mõistetakvalt

¹⁷² Noorteseire aastaraamat 2017–2018. Noored ja osalus.

https://www.noorteseire.ee/system/resources/BAhbBlsHOgZmIjYy-MDE4LzA5LzI1LzEwXzQxXzQ5XzIyM19Ob29ydGVzZWlyZV8yMDE3XzIwMTgucGRm/10_41_49_223_Noorteseire_2017_2018.pdf https://www.noorteseire.ee/system/resources/BAhbBlsHOgZmIjYy-MDE4LzA5LzI1LzEwXzQxXzQ5XzIyM19Ob29ydGVzZWlyZV8yMDE3XzIwMTgucGRm/10_41_49_223_Noorteseire_2017_2018.pdf

¹⁷³ OECD. 2020. Governance for Youth, Trust and Intergenerational Justice. Fit for All Generations. OECD Public Governance Reviews. <http://www.oecd.org/gov/governance-for-youth-trust-and-intergenerational-justice-c3e5cb8a-en.htm?fbclid=IwAR0qJ24ZeZ6vc0Kjla7oQI5ULaPxOvIAVsjVTVIsodnP0WgH9s9GDp01hRg>

¹⁷⁴ OECD. 2020. Governance for Youth, Trust and Intergenerational Justice. Fit for All Generations. OECD Public Governance Reviews. <http://www.oecd.org/gov/governance-for-youth-trust-and-intergenerational-justice-c3e5cb8a-en.htm?fbclid=IwAR0qJ24ZeZ6vc0Kjla7oQI5ULaPxOvIAVsjVTVIsodnP0WgH9s9GDp01hRg>

¹⁷⁵ Eesti Õpilasesinduste Liidu liikmete nimekiri 19.10.2021 seisuga, <http://opilasliit.ee/opilasliidust/liikmed/>

väheneb ka osalusvormide arv. 2020. aasta lõpuks tegutses 49 noortevolikogu, 25 noortevolikogu aktiivgruppi ja 6 maakondlikku noortekogu. Teisisõnu on noored noorte osaluskogude läbi esindatud 74 kohaliku omavalitsuse juures. Sellega on noorte osalus kohalikul tasandil laiahaardelisem kui kunagi varem.

- Haridus- ja Teadusministeerium toetab alates 2018. aastast strateegiliste partneritena 9 üleriigilist noorteühingut (sh katusorganisatsioonid ENL, EÕL, EÜL) ning ühe aastase tegevustoetusega 9 noorteühendust¹⁷⁶. Ühingute toetamise kriteeriumiks on, et ühingus on vähemalt 500 liiget ja iga ühing tegutseb vähemalt viies maakonnas. Nendes noorteühingutes (v.a katusorganisatsioonid) oli 2020. aastal kokku 11 269 liiget, mida on peaaegu 1000 noore võrra vähem kui 2019. aastal (12 201).

Kvaliteetse noortepoliitika ja noorsootöö arengu tagamine

- Kvaliteetse noortepoliitika ja noorsootöö eelduseks on **erialase väljaõppega noorsootöötajad**¹⁷⁷. Noorsootööd saab Eestis õppida kahes ülikoolis, kokku kolmes õppekohas: Tallinna Ülikooli Haridusteaduste Instituudis (noorsootöö rakenduskõrghariduse ja noorsootöö korralduse magistri õppekavad), Tartu Ülikooli Narva kolledžis (noorsootöö bakalaureuse õppekava) ja Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemias (kogukonnahariduse ja huvitegevuse rakenduskõrghariduse õppekava). Alates 2020. aastast on kõigil noorsootöö õppekavadel kutse andja õigused¹⁷⁸.
- Täpset ülevaadet noorsootöötajate arvust Eestis ei ole. Noorsootöötajad täidavad väga erinevaid ülesandeid, nii põhi- kui kõrvaltöona, tasustatud või vabatahtliku tööna ning erinevatel ametipositsioonidel¹⁷⁹. 2018. aastal hindas OSKA hariduse ja teaduse raport, et Eestis on ligikaudu 7500 noorsootöötajat¹⁸⁰. Kui vaadata kutsega noorsootöötajate, osakutsega laagrikasvatajate ja huvikoolide õpetajate arve, siis võib öelda, et tänaseks on see arv hinnanguliselt veelgi suurem, üle 9000.
- **Noorsootöötajad on enamuses kõrgelt haritud** (umbes 90% noorsootöötajatest on kõrgharidus, sh rakenduslik kõrgharidus), kuid valdkonna teoreetilist tausta ehk **eriharidust või erialast ettevalmistust omavaid noorsootöötajaid on oluliselt vähem** – umbes 60%-l neist puudub nii noorsootööalane eriharidus kui kutse¹⁸¹.
- 2020. aasta lõpu seisuga oli Eestis kehtiv noorsootöötaja kutsetunnistus 333 noorsootöötajal ning kehtiv laagrikasvataja või -juhataja osakutsetunnistus 2644 noorsootöötajal ehk **kehtiva kutse või osakutsega noorsootöötajaid 2977**. Noorsootöötajaid, kes kutset taotlevad ja saavad on aasta aastalt aina rohkem. Kui 2014. aastal taotles kutset/ osakutset 559 noorsootöötajat, siis aasta 2020. oli aegade suurima kutse ja osakutse taotlejate ja ka tunnistuse saanute arvuga taotlemisaasta (808 taotlejat ja 774 kutse, osakutse saajat). See viitab nii noorsootöötajate kui ka tööandjate seas toimunud positiivsele nihkele – aina enam teadvustatakse ja väärtustatakse erialast väljaõpet ja enesearendamist noorsootöös. Noorsootöötajate kogukonna arvukust, erialase ettevalmistuse läbinute osakaalu ja noorte kui heterogeense ja muutustele avatud sihtrühma arvestades on eriti oluline pakkuda noorsootöötajatele enesetäiendamise võimalusi (koolitused, coaching, mentorlus, jm) toetamaks nende professionaalset kasvamist. Noortevaldkonna esindusühingute esindajate ja koolitajate hinnangul on noorsootöötajate ettevalmistuses ja nende arusaamades oma rollist suured erinevused, kuid viimastel aastatel on näha tunduvalt positiivsemat arengut professionaliseerumise suunas¹⁸². 2015-2019 viidi läbi ESFist toetatud „Noorsootöötajate koolituste arendamine“ koolitusprogrammi, mis panustas oluliselt noorsootöötajatele erialasesse arengusse¹⁸³.

¹⁷⁶ Erandkorras 2020. aastal ühe aastast tegevustoetust noorteühingutele ei väljastatud. Toetati 10 noorteühingut.

¹⁷⁷ <http://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2018/11/OSKA-Hariduse-ja-teaduse-uuringuaruanne-2018.pdf>

¹⁷⁸ Tallinna Ülikooli noorsootöö rakenduskõrghariduse õppekaval alates 2019, teistel 2020. aastast alates.

¹⁷⁹ <https://www.ibs.ee/wp-content/uploads/Noorsoot%C3%B6%C3%B6tjate-koolitusvajaduse-uuring-2017.pdf>

¹⁸⁰ <http://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2018/11/OSKA-Hariduse-ja-teaduse-uuringuaruanne-2018.pdf>

¹⁸¹ <https://www.ibs.ee/wp-content/uploads/Noorsoot%C3%B6%C3%B6tjate-koolitusvajaduse-uuring-2017.pdf>

¹⁸² Civitta Eesti AS (2019). ESF koolitusprogrammi „Noorsootöötajate koolituste arendamine“ koolituste mõju-uuring

¹⁸³ Civitta Eesti AS (2019). ESF koolitusprogrammi „Noorsootöötajate koolituste arendamine“ koolituste mõju-uuring

- Eriolukorras veebikeskkonda kolinud koolitused muutsid koolitustele ligipääsu kättesaadavaks laiemale hulgale noorsootöötajatele. Aja- ja ressursisäästlikum viis koolitusi pakkuda suurendas märkimisväärselt aasta jooksul koolitustel pädevusi suurendanud noorsootöötajate arvu.
- Noorsootöötajate tugevaimaks küljeks peetakse noorsootöö korraldamist – noorsootöötajate metoodikabaas on laienenud ja tegevusi on hakatud viimastel aastatel paremini mõtestama. Kõige rohkem nähakse vajadust arendada avalikkusega suhtlemise, valdkonnaülese koostöö ja eneseanalüüsi oskusi. 2020. aasta suurendas oluliselt ka noorsootöötajate digitehnoloogia alaste oskuste arendamise vajadust. Nii nagu paljud valdkonnad, kolis ka noorsootöö suures mahus internetti ja noorsootöötajate toetamiseks koondati nutikate noorsootöö meetodite, keskkondade ja heade praktikate info ja näited spetsiaalselt loodud Nutivaramusse¹⁸⁴, et tagada ligipääs kõigile noorsootöötajatele. Niisamuti kasvas vajadus spetsiifiliste meetodite nagu mobiilse noorsootöö, aga ka spetsiifiliste teadmiste, nt vaimset tervist toetava nõustamise, leinanõustamise jmt oskuste järele.
- OSKA tööturu raport¹⁸⁵ konstateerib tehnoloogiaga seotud IKT oskuste kõrval tulevikus endiselt vajadust loovust, empaatiat ja inimestega suhtlemist nõudvate ametikohtade järgi. Siia alla kuuluvad õpetajad, psühholoogid, sotsiaaltöötajad, aga ka noorsootöötajad, kelle roll ja olulisus noort arengu toetamisel ei saa väheneda. Eeskätt arvestades, et noorte sihtrühm on 2020.-2021 a kriisis enim kannatada saanud ühiskonnagrupp, mis tõstab erinoorsootöö oskustega spetsialiste vajadust lähitulevikus – NEET-staatuses ja erivajadustega noorte toetamise vajadus kasvab¹⁸⁶. Samal ajal võib pikalt kestev majanduskriis mõjutada teravalt just mitteelutähtsate teenuste (kultuuri, noorsootöö, spordi jt) pakkumist ja seega ka hõivet nendes valdkondades, kuna esiplaanile seatakse eelkõige elutähtsate teenuste tagamine.¹⁸⁷ Sõltuvalt kriisi mõjust muutub nii noorte kui noorsootöötajate toetamine kriisist väljumisel väga oluliseks.

2.1. Ülevaade programmi meetmete elluviimisest

Meede 1. Võimaluste suurendamine noorte loovuse arendamiseks, omaalgatuseks ja ühistegevuseks

Meetme eesmärk: noorel on rohkem valikuid oma loome- ja arengupotentsiaali avamiseks.

Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	tegelik			
Noorte kaasatus noorsootöös (% noorte koguarvust)*	50	54	57,8	59,9	60	58,1	60	60	60
Sh noorte kaasatus noorsootöös omavalitsustes, mille elanikkonna enamik on mitte-eestlased, võrdluses Eesti keskmisega (% noorte koguarvust nendes omavalitsustes)	36	40	44,3	48	45	43,6	45	45	45

* Huvihariduses, aastatoetust taotlenud üleriigilistes noorteühingutes, laagrites, malevates, KOV noortevolikogudes ja noorte aktiivgruppides osalenud 7–26-aastaste noorte osakaal kõigist sama vanuserühma noortest. Allikas: HTM arvutused EHISe ja Harno andmete põhjal.

Noorsootöösse kaasatust arvestatakse läbi huviharidusse, noorteühingutesse¹⁸⁸, malevatesse, laagritesse ja osaluskogudesse (noortevolikogudesse ja aktiivgruppidesse) kaasatud noorte. Noorte kaasatus noorsootöösse on Eestis aasta aastalt paranenud, kuid 2020. aasta viiruskriis mõjutas noorte osalust konkreetse aasta kontekstis oluliselt. Viirusekriis ja eriolukord – piirangud tegevuste toimumisele, aga ka noorte ja lastevanemate ettevaatlikum hoiak – mõjutasid noorte osaluse võimalusi suuresti. Noorte kaasatus noorsootöösse oli 58,1%, mis on ligemale 2 protsendipunkti vähem kui eelnenud aastal

¹⁸⁴ <https://entk.ee/noorsootoo/noorsootoo/nutikas-noorsootoo/nutivaramu/>

¹⁸⁵ Kutsekoda (2020). Eesti tööturg täna ja homme 2019-2027. https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2020/05/T%C3%B6%C3%B6j%C3%B5%C3%B5uprognoosi-l%C3%BChiaruanne_veeb.pdf

¹⁸⁶ <https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2018/09/OSKA-Hariduse-ja-teaduse-uuringuaruanne-2018.pdf>

¹⁸⁷ https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2021/01/OSKA_COVID-19_eriuring_11.01.2021_loplik.pdf

¹⁸⁸ HTMi toetatud noorteühingud ja strateegilised partnerid. Vt lisaks allmärkust 154.

(59,9%). Suuremas tõrjutusriskis omavalitsustes, st omavalitsustes, mille elanikkond on enamuses mitte-eestlased, osales noorsootöös 43,6% noortest, mida on 4,5 protsendipunkti vähem kui eelnenud aastal. Noorte kaasatus noorsootöösse vähenes peaaegu kõigi tegevuste lõikes. Hea meel on aga selle üle, et 2020. aastal kasvas noorte liikmete arv noorte osalus kogudes (746lt 854ni). Lisaks siinarvestatule kindlustavad noorte valikuvõimalusi ning osalustõenäosust meetme 1 ja 2 tegevused, mida sihttaseme arvutamine küll ei kaasa, kuid milles osalejate arvud on märkimisväärsed.

Tagamaks noortele võimalusi osaleda noorsootöös ka rasketele oludele vaatamata, toetas riik 2020. aastal noorteprogrammi väliselt lühilaagrite ja -malevate korraldamist ja erahuvihariduse ja -huvitegevuse pakkujaid. Kriisitoetuse meetme kaudu said laagritest ja malevatest osa täiendavalt 22 995 last ja noort¹⁸⁹.

Ülevaade olulisematest tegevustest ja tulemustest

Nutikas noorsootöö

Noortevaldkonna arengukava seab eesmärgiks noorte mitmekülgse arengu toetamise ja tagamise, mille poole liigutakse läbi mitmekülgse, kättesaadava ja noorte vajadustele ning võimetele vastava noorsootöö. Eesmärki aitab saavutada järjepidev noorsootöö arendamine ning selleks rakendatakse alates 2017. aastast **nutika noorsootöö (NNT) kontseptsiooni**. See tähendab, et noortevaldkonna erinevatele tegevustele vaadatakse valdkonna üleselt, integreerides erinevatesse tegevustesse nii innovaatilisi, kui ka tehnoloogilisi uuendusi, mille abil vastata enam kaasaja ühiskonna kiirete arengute kontekstis pidevalt muutuvatele noorte vajadustele. NNT tegevuskava elluviimine on aruandeaastal olnud edukas – 17 tegevusest on täielikult täidetud 14, osaliselt täidetud 2 ning 1 tegevus ei realiseerunud COVID-19 tõttu. Ühtekokku on NNT tegevuskavas kolm põhisuunda ja nende lõikes võib esile tuua järgnevaid tegevusi.

Suund 1 - Noortele suunatud nutikad lahendused noorsootöös.

- Noorteinfo sisuarendus sh noorte digipädevusi arendava info koondamine ja levitamine realiseerus peamiselt portaali Teeviit.ee kaudu, kus 2020. aastal oli unikaalseid külastajaid kokku 209 570. Seoses koroonapandeemia ja eriolukorraga pöörati erilist rõhku noorte digipädevustele sh ohutusele ja tervislikule käitumisele seoses digivahenditega (nt veebinaar „Nutinarkomaania – päriselt või ülepaistatud?“). Olulise sisuarendusena võib välja tuua ka portaali venekeelse sisu loomise ja edastamise.
- Teisena saab välja tuua parimate praktikate, sh valdkonna väliste näidete süsteemse koondamisele ja levitamisele suunatud tegevusi – 2020. a kevadel avaldati mitteformaal- ja formaalõppe lõimise parimate praktikate veebipõhine kogumik NOPIK <https://nopik.entk.ee/>, kus on ühtekokku 23 näidet kõikidest maakondadest.
- Noorte e-osaluse võimaluste välja töötamise tegevuste all osaleti Riigikantselei läbiviidavas Innosprindis, millel raames teenusdisaini meetodikatele tuginedes loodi esmaseid lahendusi.

Suund 2 - noorsootöötajate pädevuste ja töömeetoditega seotud digilahenduste arendusvajadused nutikas noorsootöös. Heade praktikate ja ka noorsootöötajate digivalmiduse toetamine rahvusvahelisel tasandil on 2020. a erilist hoogustunud.

- Uuenduskuuri läbis Tööriistakarp nutikatele, mis kannab nüüd nime Nutivaramu ja kus aasta lõpu seisuga oli 102 postitust.
- Pop-up algatusena loodi Nutivaramu Taskuhääled, kus avaldati 4 osa: 1) Innovatsioon ja teenusedisain noortevaldkonnas; 2) Avatud noorsootöö e-keskkondades: mis, miks ja kuidas? Tallinna noortekeskuste näitel; 3) E-sport & e-noorsootöö noortekeskustes. Räägivad praktikud!, 4) Noorte osalusest. Nutika noorsootöö vaatenurgast. Nutivaramut ja Nutivaramu Taskuhääli on kokku vaadatud 7752 korda, millest 4995 olid unikaalsed vaatamised.
- COVID-19 levikul kutsuti üles noorsootöös tegutsejaid oma kogemusi teistega jagama kasutades teemaviidet nutinoorsootöö. Jagatud kogemused koondati (kokku üle 50 praktilise näite) [eriolukorra erilehele](#), sh säilitati pärast eriolukorrast väljumist. Kogunenud näiteid analüüsiti ja sellest ilmus

¹⁸⁹ Taotluste põhised andmed.

Mihuse augustikuu numbris analüütiline artikkel "[Innovatsioon noorsootöös – teekond juhuslikust taotluslikuni](#)".

- Rahvusvahelisel tasandil levitati SomeCamp EU järeltegevusena Marten Kaevatsi ettekannet digiajastu avalikest teenustest ja noortevaldkonnast eesti ja inglise keeles ning kaalukamate tegevustena tehti kaasa üle-euroopalises sündmuste sarjas MOVE-IT¹⁹⁰, mille teemaks oli „Youth mobility in the Digital era“, esitati 9 organisatsiooni ja 7 riigi koostöös projekt „Learning Communities for Digital Youth Work“ ning osaletakse projektis „Strategic National Agency Cooperation (SNAC) on Digital Youth Work“, kus Eesti hakkab eestvedama tööpaketti „Digital competences and digital capacity in youth work“. Niisamuti levitati rahvusvaheliselt COVID-19 kogemuse artiklit "In distance but not apart: The case of COVID-19 crisis management in youth field in Estonia"¹⁹¹, mis avaldati portaalis estonianworld.com.
- Eraldi väärrib väljatoomist laagrikasvatavate ja -juhatavate baaskoolituste ja kutse taotlemisega seotud protsesside muudatused (panustavad oluliselt suuna 2 arengusse kuid ei olnud otseselt NNT tegevused). Koolitused (sh esmaabi koolitus) viidi veebipõhiseks (osalejaid kokku 509). Samuti viidi kutse taotlemine üle veebikeskkondadesse ning e-osakutset taotles 647 inimest ning veebipõhiseid kutseintervjuusid peeti 128 inimesega.

Suund 3 - Noorsootöö kvaliteedi, toimimise ja tõhususe arendamine, parem teadmine noortest.

- NNT tegevuskava uuendamise protsessiga alustati 2020. a detsembris ning eeldatavasti valmib tegevuskava 2021. a esimeses kvartalis.
- Suuna 3 üks tähelepanuväärseim tegevus on kohalike omavalitsuste koostöögruppide (KOV KTG) innovatsioonilaine mudelite arendused (vt täpsemalt all meede 2) kus omavalitsused töötavad välja ja piloteerivad 31 erinevat mudelit kohaliku tasandi noorsootöö korraldamiseks.
- Samuti sõlmiti 2020. a suvel partnerluslepingud Tallinna ja Tartu Ülikoolidega kolme erineva strateegilise teaduspõhise partnerluskoostööprojekti elluviimiseks (vt meede 2).

Erasmus+ Euroopa Noored programmi vahenditest toetas 2020. aastal Eesti agentuur kokku 7191 isiku osalemist projektides, sh 1963¹⁹² noore osalemist noortevahetuste projektides, 722 inimese osalemist noorsootöö õpirände projektides, 1619 inimese osalemist strateegilise koostöö projektides ning 2887 inimese osalemist rahvusvahelistes noorte osaluse projektides¹⁹³, mida rahastas Eesti agentuur (Erasmus+ ja Euroopa Solidaarsuskorpuse agentuur).

- Eesti agentuurile esitati nelja Erasmus+: Euroopa Noored programmi taotlustähtaja raames¹⁹⁴ kokku 219 taotlust (s.o. 61 taotlust enam kui 2019. aastal), millest toetati 107 taotlust (19 taotlust enam kui 2019. aastal). Toetati 48,8% esitatud taotlustest.
- Ülemaailmne epidemioloogiline eriolukord tõi projektide elluviimisesse muudatusi, peaaesjalikult lükati enamus 2020. aasta jooksul toimuma pidanud projektide tegevused, mis hõlmavad piiriülest reisimist kuni poolteist aastat edasi. Eriolukorra tõttu toimus 2020. aastal välismaal vaid viie noorsootöötajate õpirände projekti põhitegevused¹⁹⁵, milles osales 15 eestlast ja üks noortevahetuse projekt, milles osales 12 eestlast. Eestis ei toimunud mitte ühtegi 2020. aastal toetatud noortevahetuse ja noorsootöötajate õpirände projekti põhitegevust, milles oleks osalenud eestlased (projektide tegevused on edasi lükkunud).

¹⁹⁰ <https://www.jugendfuereuropa.de/veranstaltungen/MOVE-IT/>

¹⁹¹ <https://estonianworld.com/opinion/the-case-of-covid-19-crisis-management-in-youth-field-in-estonia/>

¹⁹² Projektides osalejate arvud tuginevad projektide taotlustele. Tegevused, mis hõlmavad piiriülest reisimist ja pidid toimuma 2020.a jooksul on enamus juhtudel edasi lükatud kuni 1,5 aastat tulenevalt rahvusvahelistest reisipiirangutest seoses COVID-19 levikuga.

¹⁹³ 2020. aastal ei ole Eesti agentuur rahastanud ühtegi rahvusvahelist noorteosaluse projekti (KA3), mille raames oleksid eestlased läinud välismaale.

¹⁹⁴ Pandeemi tõttu kuulutas Euroopa Komisjon välja lisataotlusvooru loovust edendavatele partnerlusprojektidele, kuhu sai KA2 raames esitada strateegilise koostöö projekte ja rahvusvahelisi noortealgatuste projekte (tähtaeg 29.10.2020). Kokku lackus taotlustähtajaks 10 projekti, millest toetati 7 projekti.

¹⁹⁵ Arvestatud on 2020.a taotlusvoorudest toetust saanud projekte.

- Erasmus+ noortevaldkonna eelarvest rahastatud tegevuste raames viidi 2020. aastal ellu 22 koolitustegevust, kus osales kokku 496 inimest. Eesti osalejaid oli kokku 423. Toimus 18 siseriiklikku koolitust (kokku 28 koolituspäeva), millest 5 koolitust oli suunatud noortele ja ülejäänud noorsootöötajatele. Koolitustel osales kokku 370 inimest (121 noort ja 249 noorsootöötajat). Peamised koolituste teemad olid: inimõigused, vägivalla ennetus, rahvusvahelise projektijuhtimise õpetamine, vähemate võimalustega noorte kaasamise toetamine, noorsootöö kogukonnas. Erasmus+ TCA vahenditest korraldati Eestis 2 rahvusvahelist veebipõhist koolitustegevust, kus osales 37 välisosalejat ja 28 Eesti osalejat (“Erasmus+ and European Solidarity Corps Inclusion Lab”, keskendus vähemate võimalustega noorte kaasamise toetamisele rahvusvahelise noorsootöö kaudu; “Webinar on human rights education and nationalism”, vaadeldi noorsootöö fookuses kaasatust ja inimõiguste haridust, täpsemalt rahvuslus, vähemused, erinevad kultuurid ja LGBT+).
- Erasmus+ programmi raames osales 2020. aastal 34 Eesti noortevaldkonna töötajat 15-s rahvusvahelises õpirändes (ligikaudu 76 koolituspäeva), sh 8 veebipõhist koolitust ja 7 õpirännet eri riikides (kohapeal). Peamised õpirännete teemad oli noorte kaasamine, inimõigused, vaimne tervis, digipädevused, õppimise toetamine noorsootöös, rahvusvahelise noorsootöö võimaluste toetamine, programmi tegevuste kvaliteedi tõstmine.
- Aasta vältel jagati rahvusvahelist noorteinfot ja E+ programmi kohta käivat infot agentuuri digikanalites ja erinevatel sündmustel. Maakondades aitasid rahvusvahelist noorteinfot jagada Eurodeski kohalikud partnerid. Näiteks olid Erasmus+ võimalused esindatud Põlvamaa Töö- ja Karjäärimessil, Lüganuse valla Noortekonverentsil, Narva Noortefestivalil ja Rapla Melul.

Euroopa Solidaarsuskorpuse (ESK) programm annab Euroopa noortele ja organisatsioonidele võimaluse rajada ühiselt hoolivam ühiskond, reageerides ühiskondlikele väljakutsetele hariduse, kultuuri, noorsootöö, keskkonna, sotsiaalteenuste, inimõiguste jt valdkondades. Programmi raames on võimalik toetada noorte osalemist vabatahtlikus tegevuses, töö- ja praktikaprojektides ning kohalike probleemide lahendamisele ja kogukonna arendamisele suunatud solidaarsusprojektides.

- Programmis osaleda soovivad noored peavad ennast registreerima ESK-i portaalis, kus oli 2020. aasta lõpu seisuga teiste hulgas ennast registreerinud ka 1644 Eesti noort (2019a. 730 noort).
- 2020. aastal toimus 3 taotlusvooru, kuhu laekus kokku 73 projektitaotlust (2019. a 62 taotlust), kokku toetati 43 projekti (59% taotlustest edukad, 2019. a 50 projekti). Vabatahtlike teenistuste projektide taotlusi esitati 26, millest toetati 15 projekti, kohalike solidaarsusprojektide taotlusi 40, toetati 24 ning töö- ja praktikaprojekte esitati 7, toetati 4 töö- ja praktikaprojekti¹⁹⁶. Enim taotlusi esitati Harjumaalt (31) ja Tartumaalt (17).
- ESK programmi tegevustes osales 2020. a esialgsel andmetel kokku 442 osalejat¹⁹⁷ (2019. aastal 392 osalejat), kellest vähemate võimalustega osalejaid oli 72 (16,3%), erivajadustega 3 ja saatjat vajavaid osalejaid 2. Vabatahtliku teenistuse projektides pidi 2020. aastal osalema 261 inimest¹⁹⁸ (neist 187 eestlast ja 74 välismaalast), kohalikes solidaarsusprojektides osales 121 inimest¹⁹⁹ ja töö- ja praktikaprojektides 60 inimest (kõik osalejad olid eestlased).
- Kvaliteedimärgise (ehk võimaluse võtta vabatahtlike, töö- ja praktikaprojektides osalejaid enda organisatsiooni vastu) omandas 96 organisatsiooni. Kokku esitati 113 taotlust ja esmataotlejaid oli sealhulgas 34 organisatsiooni.
- Tugitegevuste puhul oli peamine fookus uute organisatsioonide toetamisel ja projektide kvaliteedi tõstmisel - viidi läbi *step in* koolitused, ideepahvakud (uutele organisatsioonidele), toetuse saajatele koolitused (projekti kvaliteedi ja mentorite toetamise teemadel) ning tulenevalt pandeemiast viidi läbi veebiseminare nõustamiseks (mh käsitleti vaimse tervise esmaabi). Kokku viidi ESK

¹⁹⁶ 2019a vabatahtlike teenistuste projektide taotlusi 24, toetati 14 projekti, kohalike solidaarsusprojektide taotlusi 35, toetati 34 ning töö- ja praktikaprojekte esitati 3, toetati 2 projekti.

¹⁹⁷ Tulenevalt 2020. a märtsis alguse saanud COVID-19 pandeemiast ja kaasnud üle- Euroopalisest reisipiirangutest lükkusid osaliselt edasi vabatahtlike teenistuse projektid (kuni 1,5 aastat), mis kaasasid välismaa osalejaid. Seega kajastavad siin ja edaspidi projektides osalejate arvud andmeid, mis esitati projektide taotluste esitamise ajal.

¹⁹⁸ Taotluste esitamise seisuga.

¹⁹⁹ Kohalikes solidaarsusprojektides saavad osaleda ainult eestlased.

programmi raames 2020. aastal läbi 15 siseriiklikku temaatilist koolitust (24 koolituspäeva, osales 273 inimest sh 134 noort ja 139 noorsootöötajat). Vabatahtlike kohustusliku koolitustsükli raames viidi ellu 25 koolitust, kus osales ca 150 noort. Neljale rahvusvahelisele koolitusele, mis organiseeriti teiste agentuuride poolt, lähetati 7 osalejat. Õpirännete väike arv on tingitud COVID-19 olukorrast. Lisaks osales 7 noort SALTO Eastern Europe and Caucasus korraldatud vabatahtlike koolitustel.

Hooliv klass on koolidele suunatud programm, mille eesmärk on õpetada oskusi ja pakkuda kogemusi, mis aitaksid luua klassist hoolivat meeskonda. Osaleda soovis 40 klassi, kellest programmi oli võimalik kaasata 9. Õpilasi, keda seeläbi programmi kaasati, oli kokku 148²⁰⁰.

- Programmi raames pakutakse klassidele, õpetajatele ja tugimeeskondadele erinevaid koolitusi, mille läbi suurendad oskust toimida hooliva meeskonnana. Läbi viidi kaks tugimeeskondadele suunatud (veebi)koolitust (osales 23 klassijuhatajat ja tugimeeskonna liiget), kaheksa noortekoolitust (osales 139 inimest, sh 123 õpilast)²⁰¹.
- Aasta vältel toetas programmis osalevaid klassijuhatajaid mentor, kellega iga klassijuhataja sai individuaalset nõustamist (4 kohtumist igale õpetajale). Lisategevusena korraldati soovijatele töötuba „Probleemis on võimalus“, millega toetati tugimeeskonna toimetulekut klassis esinevate väljakutsetega. Programmi toetavate tegevustena toimusid ka koolitajate kohtumine ja supervisioon. Programmi viis ellu 7 koolitajat, kellest üks täitis klassijuhatajate mentori rolli.
- Sel aastal korraldati veebipõhiselt ka klassikülalused, kus meenutati noortekoolitustel kogetut ning jõustati teemakäsitlusega jätkama.
- Kuna huvi programmis osalemise vastu oli suur, siis pakuti lühikest koolitustegevust (Pille Murriku juhitud töötuba „Süsteemne mõtlemine“) ka nende klasside klassijuhatajatele, kes programmi ei pääsenud.
- 2020. aasta oli programmile erisugune, peale pikka distantsõpet oli uue õppeaasta algus tavapärasest positiivsem, ühiselt rõõmustati koolis tagasi olemise üle, seetõttu läks mõnevõrra aega, enne kui eelmise õppeaasta väljakutsed taas esile kerkisid. Programmi läbinud klassijuhatajad tõid tagasisides mitmel korral välja, et tänu programmile õppisid nad oluliselt enam oma õpilasi tundma, paranes klassi koostöö ning üksteise kuulamine ja vastastikune arvestamine. Ka paljud osalenud õpilased ise kinnitavad, et nende klassid on nüüd hoolivamad ja kokkuhoidvamad ehk on märgata positiivset muutust. Klassijuhatajad hindasid väga saadud teadmisi ja oskusi, kuidas klassiõhkkonda parandada ning kuidas noortega suhelda ja hoolivuse kasvu toetada.

Hasartmängumaksu laekumistest toetati noortevaldkonnas järgmisi projekte:

- **Huvikoolide ja noortekeskuste projektikonkurss** „Varaait vol. 16“. Konkursi prioriteetideks oli noorsootöö teenuste arendamine läbi noorsootöösutuste vahelise koostöö, formaalõppe (FÕ) ja mitteformaalõppe (MFÕ) koostöö edendamine ning terviklike lahenduste välja töötamine distantsilt tegevuste elluviimiseks. Konkursi raames oli võimalik esitada erinevaid projekte: a) info- ja kommunikatsioonitehnoloogia, b) info- ja kommunikatsioonitehnoloogia ja MFÕ lõimimise; c) tavaprojekte ja d) tavaprojekte MFÕ lõimimisest. Tulenevalt epidemioloogilisest kriisist muudeti Varaait vol 16 osalusnõudeid ning taotlejatelt ei nõutud rahalist omaosalust ega koostööd. Kokku esitati 266 taotlust²⁰², sh 71 noortekeskustelt ning 190 huvikoolidelt. Nii noortekeskused kui huvikoolid esitasid peaaegu kaks korda enam taotlusi kui eelnenud aastal²⁰³. Toetati 62 projekti (2019.a 69 projekti). Kategooriate arvestuses jagunesid taotlused ja toetused järgnevalt: IKT projekte esitati 13, toetuse sai 1 projekt; IKT MFÕ projekte esitati 16, toetust sai 7 projekti; tavaprojekte esitati 211, toetust sai 50 projekti ja tava MFÕ projekte esitati 20, toetust sai 4 projekti. MFÕ ja FÕ lõimimisele suunatud projekte oli ühtekokku 11 (2019a ja 2018a 57 ehk 83% toetatud projektidest). MFÕ ja FÕ projektide puhul tegid noorsootöösutused koostööd 12 üldhariduskooliga ja 1 ülikooliga (2019.a 91 üldhariduskooli ja 2 kutsekooliga). Projektide

²⁰⁰ Osalesid Uulu Põhikool, Võnnu Keskkool, Aravete Keskkool, Tilsi Põhikool, Loo Keskkool, Suure-Jaani Kool, Anna Haava nimeline Pala Kool, Käina Kool ja Iisaku Gümnaasium

²⁰¹ Epidemioloogiline olukord sundis ära jätma ühe noortekoolituse.

²⁰² Sisulisele hindamisele kvalifitseerus 261 taotlust.

²⁰³ 2019.aastal oli 122 taotlust sh 42 noortekeskustelt ja 80 huvikoolidelt.

elluviimise tulemusel on 10 projekti raames välja töötatud MFÕ ja FÕ lõimimise süsteemid, mida rakendatakse üldhariduskoolides esialgsel andmetel kokku 7 õppekavas ning 3 huvikoolide õppekavas ning tulevikus lisanduvad 4 õppekava üldhariduskoolides ja 1 huvikoolides. Esialgsel andmetel kaasatati Varaait vol 16 projektitegevustesse 7729 noort. Kasusaavate noorte arv on hinnanguliselt 10 950.

- „**Noorte tervistav ja arendav puhkus**“ raames osales laagritegevuses 25 442, seal hulgas 2 234 vähemate võimalustega, noort. Toetati 25 püsilaagrit, 49 projektlaagrit ning ühte hariduslike erivajadustega laste kooli tugikeskuse laagriprojekti. Püsilaagrites osales 18 215 noort (sh 2 234 soodustusikut) ja projektilaagrites 7227 noort. Võrreldes 2019. aastaga langes toetatud laagrikorraldajate arv 11 võrra ning laagrites osalenud noorte arv 3 840 noore võrra, sh sotsiaaltusikute arv vähenes 48 5 võrra. Osaluse vähenemist võib eeskätt seostada COVID-19 viiruse leviku ja kaasnenud piirangutega - lisaks riiklikele piirangutele, sh vähendatud täituvusnõudele, loobusid laagrikorraldajad tegevuste korraldamisest ning laagritegevustest osavõttu vähendas ka lapsevanemate alalhoidlikum suhtumine. 2020. aastal korraldati noortelaagrite juhtide ja kasvatajate pädevuste suurendamiseks 21 laagrikasvataja või – juhataja koolitust (osakutse eksami sooritamiseks), üks koolitus-seminar laagrijuhtidele Kurgjärve noortelaagris, üks veebinar laagrikorraldajatele ning üks koolitus-seminar koolituskorraldajatele. Kurgjärve seminar oli järjekorras 2.rahvusvaheline laagrikorraldajate seminar, kus osales lisaks Valgevene delegatsioonile (1 isik) ka Georgia delegatsioon (4 isikut), kokku osales 74 inimest. Laagrijuhtide enesetäiendamise koolitus-seminarid on osalejate poolt hinnatud, sest suurendavad pädevusi, pakuvad inspiratsiooni teenuse mitmekesistamiseks, võimaldavad jagada kogemusi ning aitavad võrgustada. Kokku osales osaluskordade järgi pädevuste suurendamise tegevustes 677 inimest, sh 1 Valgevene ja 4 Georgia saadikut (2019. aastal 724 ja 2018. aastal 740 inimest). Enam kui 15 aasta järel ilmus noortelaagri korraldaja [käsiraamat](#) (veebipõhine) ning esmakordselt ka [vene keeles](#).
- „**Malevasuvi 2020**“ projekti kaudu sai töökogemuse noorte töömalevates 4385 noort²⁰⁴, mida on taaskord rohkem kui möödunud aastal (vrd 4224 osalejat 2019. a). Traditsiooniliselt toimusid malevad ööbimisega malevatena (osales 1145 noort) ja ööbimiseta malevatena (osales 3240 noort). Noorte seas on konkurss malevakohtadele olnud läbi aastate suur ning nii oli ka sel aastal malevasse soovijaid kordades rohkem, kui tööpakkumisi. Seejuures toetati eelmise aastaga võrreldes 19 malevakorraldajat rohkem - 68 malevakorraldajat. Malevasse kandideerimisel peavad noored üles näitama motivatsiooni ja osalema töövestlusel ning mitmes malevas tuli enesetutvustuseks luua video CV. Malevasse pääsenud noortega sõlmitakse töölepingud ja tööandjateks on enamasti malevakorraldajad, kellest suurem osa kohalikud omavalitsused või nende allüksused. Kokku teenisid noored brutopalka kokku enam kui 700 000 eurot. Töökogemus saadi väga erinevates ja mitmekülgetes ametites, seejuures rõhku pandi nii innovatsioonile kui ka ametitele, mis tulevikus osatähtsust suurendavad. Lisaks tavalistele heakorra-, ehitus- ja põllumajandustöödele saadi töökogemust ka näiteks turismivaldkonnast, kaubandusest, linnaruumi planeerimisest, kommunikatsioonijuhi abi, heli- ja valgustehnikuna ametist, kultuurisündmuste korraldamisest, turismiettevõttes põgenemistoa projekteerimisest, maastikumängude ja videomontaažide loomisest, audioteatrist, virtuaalreaalsusprillide läbi tutvuti noorsootöötaja ja tervishoiusüsteemi ametitega. Malevlastega toimetasiid noorsootöötaja täis- või osakutset omavad rühmajuhid (kokku ligemale 400, sh 48% 18-26-aastased). Lisaks tööde tegemisele tehti mitmekülgsed ühistegevusi (matkad, treeningud, väljasõidud jmt), korraldati koolitusi (tööohutusest, enesekaitsest, esmaabist, karjääriinfost, investeerimisest, ettevõtlikkusest), loodi malevatest videod, meediarühmad ning viidi läbi malevate suurkohtumine veebikeskkonnas „Malevisioon“. Tulenevalt epidemioloogilisest olukorrast ja seotud piirangutest pidid mitmed malevakorraldajad vähendama maleva päevade arvu, tegevusi edasi lükkama või ei võimaldanud muudetud toimumisaeg esialgselt planeeritud töid teha. Kõige selle tulemusel muutusid esialgsed taotlused ja neis planeeritud osaluste arvud, kuid lõppkokkuvõttes oli maleva-aasta edukas ja tegevustega jõuti eelmisest perioodist enamate noorteni.
- „**Noortekohtumised**“ programmi eesmärk on suurendada Eestis elavate 11–19-aastaste erineva emakeelega noorte omavahelist suhtlemist, teineteisemõistmist ja arengut, kasvatada osalejate

²⁰⁴ Osaluskorra arvestus

kultuurilist teadlikkust, avatust ning sallivust. Tegu on erineva kultuuritaustaga noortegruppide koostööprojektiga, mille töötavad välja ja viivad ellu noored ise neile huvipakkuvatel teemadel. 2020. aastal viidi programmi taotluskeskkond Haridus- ja Noorteameti Konkursiveebi. 2020. aasta taotlusvoorude populaarseimad teemad olid (vaimne) tervis, keskkond, toit, kultuuridevaheline õpe ja meeskonnatöö. Kokku esitati 43 taotlust 67 noortekohtumise korraldamiseks 1745 noorele (2019. a 50 projektitaotlust, 81 noortekohtumise toetamiseks 2118 noorele). Toetati 36 erinevat noortekohtumise projekti 51 noortekohtumise korraldamiseks kokku 1 310 noorele (eelmisel korral toetati 38 noortekohtumise projekti, 60 noortekohtumise korraldamiseks, milles osales kokku 1516 noort). Valdav osa projektidest teostatakse kahe partneri koostöös ning projektides osaleb kokku 83 noorteuhti. Projektide kvaliteeti toetavate tegevustena jätkati noortele suunatud 45-tunnise projektijuhtimise koolitusega Idee45 (kaks koolitust, osales kokku 96 noort ja 24 noorteuhti), ning noorteuhtidele suunatud Noortekohtumiste kvaliteediseminaridega (neli seminari, osales kokku 104 noort ja 53 noorteuhti). Lisaks rakendati eeltaotlustähtaegade süsteemi ehk Noortekohtumiste projekti nõustajad toetasid taotlejaid kvaliteetsemate projektitaotluste kirjutamisel (nõustati kokku 20 eeltaotlust). Koos kvaliteeti toetavate koolituste ja infoseminaride osalejatega oli Noortekohtumiste 2020. aasta tegevustesse kaasatud 1 520 noort (1751 2019.aastal) ja 171 noorteuhti, mis teeb kokku 1 691 kasusaajat. Noortekohtumised pälvisid aasta jooksul ühe üleriikliku meediakajastuse Raadio 4-s. Noored.ee blogis ilmus 8 projektikajastust. Maakondlikes lehtedes ilmus 10 uudist toimunud projektidest. Endiselt on väga edukas sotsiaalmeedia kampaania „[Sõbralikkuse saadikud](#)“, mille eesmärk oli tutvustada Noortekohtumiste projektitegijaid ning jagada kogemusi. Selle tegevusaasta jooksul jagasid 12 noort oma kogemusi Noortekohtumiste projektidest noored.ee blogis ja Facebookis, kus postitused jõudsid keskmiselt 1 200 vaatajani. Eriolukorra ja piirangute tõttu esitati vähem taotlusi ja seetõttu osales vähem noori ning toetatud projektidest lükkusid mitmed noortekohtumised kevad/suvisest perioodist edasi sügisesse.

- Noorte ettevõtlikkuse ja omaalgatuse toetamiseks viidi läbi riiklik projektikonkurss „[Iideeviit](#)“²⁰⁵. Projektikonkursiga toetatakse noortefo alaste ideede elluviimist, mis on suunatud teadlikkuse tõstmisele noori huvitavates valdkondades. 2020. aastal viidi ellu kaks vooru, kuhu esitati kokku 117 projekti ja toetus eraldati 101-le projektile (kellest üks hiljem loobus). Võrreldes 2019. aastaga kasvas nii esitatud kui toetatud projektide arv (esitati 101 projekti, toetati ja ellu viidi 78). Esimese vooru prioriteediks oli meediapädevuste tõstmine; nädala jooksul esitati 74 projekti, rahastuse sai 65 projekti. Teise vooru prioriteediks oli Noortepäevaga seotult noorte osaluse toetamine, esitati 43 projekti, rahastuse sai 36 projekti. Avalikul hindamisel osalenud projektidega saab tutvuda [siin](#) ja [siin](#). Projektimeeskondades osales 2020. aastal aktiivselt kokku 240 noort. Eriolukord ja sellele järgnenud piirangud mõjutasid mõneti projektide elluviimist, 24 projekti taotles elluviimise pikendust (maksimaalselt kuni 28.02.2021, need noored ei sisaldu eeltoodud osalenud noorte arvus), kuid peamiselt lükkusid projektitegevused kevad/ suvisest perioodist sügisesse, muudeti osalt veebipõhiseks ning ühel juhul loobuti projekti teostamisest. Noori nõustas aasta vältel kokku 18 mentorit. Toetavate tegevustena viidi läbi infotunde (nii konkurssi kui eriolukorra teemalised), kovisioon, motivatsiooni- ja enesejuhtimise koolitus ning valmis konkursi piloteerimise analüüs.

Meetme 1 eelarve oli 2020. aastal **2,85** mln eurot. Tekkepõhised kulud moodustasid **2,26** miljonit eurot.

Meede 2. Noorte kaasamise suurendamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine

Meetme eesmärk: noorel on väiksem risk olla tõrjutud.

Mõõdik	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
				siht	tegelik			
Noori huvikooli kohta****	428	369	353	400	354	400	400	400
Noori noortekeskuse kohta	996	989	982	1000	901	1000	1000	1000

**** Allikad: Statistikaamet, HTM, Harno.

²⁰⁵ <https://www.teeviit.ee/ideeviit/>

Noorsootöö piirkondlik kättesaadavus on taas paranenud. Kättesaadavust hinnatakse noortekeskuste ja huvikoolide arvu ja noorte kogu arvu suhte järgi. 2020. aastal vähenes vaatlusel õppeaastal (2020/21) EHISes andmed kinnitanud huvikoolide arv 8 võrra. Sellega oli Eestis 354 noort ühe huvikooli kohta. Märkimisväärselt on paranenud noorsootöö kättesaadavus avatud noortekeskuste tegevustes. Lisandunud on 23 uut noortekeskust, mis vähendas noorte arvu noortekeskuse kohta ca 100 võrra - 901 noort noortekeskuse kohta. Aastale seatud eesmärgid on ületatud. Paranenud on nii huvihariduse kui avatud noorsootöö kättesaadavus noortele, mis omakorda on parandanud noorte võimalusi olla kaasatud ja seeläbi vähendanud nende risk sattuda tõrjutusse. Lisaks noorsootöö asutuste kasvule on indikaatorite täitmist viimastel aastatel mõjutanud ka noorte arvu vähenemine. Järgnevatel aastatel on oluline hoida noorsootöö kättesaadavust ja seda noorele võimalikult lähedal, kuna üldine langev noorte arv ning suured muutused elanike arvudes eri piirkondades võivad osutuda väljakutseks huvihariduse ja huvitegevuse pakkumisele noore elukohajärgses omavalitsuses. Täiendavat negatiivset mõju piirkondlikule kättesaadavusele võib avaldada COVID-19 viirusekriis – pikalt kestev ebastabiilne majanduslik ja sotsiaalne olukord ning erinevad piirangud, eriti kontaktsetele tegevustele, muudavad huvihariduse ja huvitegevuse pakkujad haavatavaks ning seavad ohtu teenuse pakkumise. Järgmisteks aastateks prognoosime, et noorsootöö kättesaadavus ei halvene.

Noorsootöö piirkondlikku kättesaadavust aitasid parandada ka toetuse andmise tingimuste „Tõrjutusriskis noorte kaasamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine“ tegevused ning huvihariduse ja huvitegevuse täiendav riiklik toetus.

Ülevaade olulisematest tegevustest ja tulemustest

Huvihariduse ja huvitegevuse riigipoolne lisatoetus

Meetme elluviimisel võib tulemuslikuks pidada huvihariduse ja huvitegevuse täiendava toetuse rakendumist. Huvihariduse ja huvitegevuse täiendav toetus on suunatud kohalikele omavalitsustele, eesmärgiga suurendada 7–19-aastaste noorte huvihariduses ja huvitegevuses osalemist, paranda tegevuste kättesaadavust ning mitmekesisust omavalitsustes. Aruandeaastal viis Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusürituste keskus (hankepartner) läbi 2017-2020 toetuse perioodide analüüsi²⁰⁶. Analüüsis käsitleti nii toetuse kasutamise kavasid kui tulemusi aastatel 2017 ja 2019 ning 2020. a toetuse kavasid. Analüüsist selgus, et huvihariduses ja huvitegevuses osalenud noorte arv on kasvanud – 2018. aastal oli huvihariduse ja huvitegevuse tegevustes osalevate (unikaalsete) noorte arv 93 443 ja 2019. aastal 113 699. Eestis kokku osales 2018. a oktoobri seisuga huvihariduses ja huvitegevuses 51% 7-19aastastest noortest ning aasta hiljem 63%. Huviharidus ja huvitegevus on muutunud järjest kättesaadavamaks. Enamike kohalike omavalitsuste hinnangul suurendasid ellu viidud tegevused noorte osalemist (keskmisel määral). Omavalitsused hindasid 2018.a ja 2019.a tulemuste esitamisel positiivselt noortele loodud mitmeid kättesaadavust parendavaid valikuid (peamiselt kasutati osalejate rahalist toetamist (nt huviringide kohatasu) või transpordikulude täielikku või osalist kompenseerimist). Kolmandaks perioodiks on kasvanud osalemise võimaluste arv - 2019. a huvihariduse ja -tegevuse kavades oli 9 229 ja 2020. aasta kavades juba 10 035 võimalust huvihariduses või huvitegevuses osalemiseks. Varasemate aastatega võrreldes vähenes 2019. aastal mitmekesisust suurendavate võimaluste arv - ehkki enamikus KOVides (70%) loodi ka 2019.aastal esitatud andmete järgi vähemalt mõningad huvihariduse ja huvitegevuse mitmekesisust suurendavaid võimalused, on jäänud vähemaks omavalitsusi, kus tekitati palju uusi valikuid, mis on ka eeldatav, sest esimestel aastatel saigi olla palju rohkem võimalusi luua midagi uut. Kõige rohkem huvihariduse ja huvitegevuse tegevusi viidi ellu ja planeeriti põhjusel, et noortel oli kodukohas liiga vähe vastavaid võimalusi või olid need liialt ühekülgsed. Veidi levinumateks probleemideks on olnud ka õppevahendite puudumine ja piiratud ligipääs huvihariduse ja huvitegevuse tegevustele. Ülevaade 2019. aasta toetuse kasutamisest maakonniti on leitav: <https://noortehuviheaks.entk.ee/> Aasta jooksul viidi läbi arendustegevusi toetuse kasutamise kavandamise ja aruandluse keskkonnas ning kohalikele omavalitsustele toetamiseks pakuti individuaalset nõustamist, viidi läbi kolm eriolukorra veebinari ja 2-päevane sügiskool veebipõhiselt. 2018. ja 2019. aasta kohta esitatud tulemustes on kohalikud omavalitsused väljendanud vajadust mitmete tugitegevuste järele: mh e-keskkonna arendamist, mis tagaks kava ja aruande kiire ja vormikohase koostamise; kogemuste jagamist (nii töötavatest lahendustest kui eksimustest); selgemeid

²⁰⁶ Toetuse kasutamise esimene periood oli 01.09.2017-31.12.2018; teine periood 01.01.2019-31.12.2019 ja kolmas periood 01.01.2020-31.12.2020.

juhendamaterjale toetuste kasutamise kohta; struktureeritud ülevaadet HH ja HT valdkonna suundadest; praktiliste infopäevade korraldamist; individuaalsemat, omavalitsuse eripära arvestavat lähenemist; vajaduspõhist nõustamist, koostööd ja tuge võimalike takistuste lahendamisel. Lisaks peetakse oluliseks kavade esitamise tähtaegade muutmist, kuna HT planeerimine käib tavaliselt õppeaastapõhiselt, mistõttu on teenusepakkujatel keeruline hinnata ringitegevust majandusaastapõhiselt.

Tõrjutusriskis noorte kaasamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine

Tulemuslik oli ka toetuse andmise tingimuste „Tõrjutusriskis noorte kaasamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine“ tegevuste elluviimine.

- **Kohalike omavalitsuste koostöögruppide (KOV KTG)** tegevussuunal jätkusid tegevused III ehk nutika noorsootöö etapis. Koostöögruppide eesmärk on välja töötada ja rakendada innovaatilisi lahendusi noorsootöös. Etapi tegevustesse on kaasatud 13 koostöögruppi, kuhu kuulub kokku 30 omavalitsust. Tegevuste raames töötavad koostöögrupid välja ja piloteerivad 31 erinevat mudelit kohaliku tasandi noorsootöö korraldamiseks. Vahearuandeni jõudnud koostöögrupid (7) kaasasid oma tegevustesse 2020 I poolaastal 3707 noort ning töötasid 11 mudeliga, mis võimaldas noortel osaleda 41 erinevas tegevuses. Tugitegevustena viidi koostöögruppidele läbi neli võrgustikuseminari (eesmärkideks: mudelite tutvustamine, elluvijate toetamine; eriolukorra mõju ja mudelite jätkusuutlikkus; mudelite progress ja lõppkirjelduse läbimõtlemine; jmt). Alustati innovatsioonimudelitest videote tegemist. Toimus 3 seirekülastust.
- Jätkusid **NEET-staatuses noorte²⁰⁷ tugisüsteemi** programmi tegevused. Eesmärk on jõuda NEET-staatuses noorteni, neid nõustada, motiveerida ning pakkudes individuaalseid tugiteenuseid toetada raskemates oludes noorte naasmist õpingutesse või tööturule. Sekkumistegevused lähtuvad noorsootöö meetoditest ning põhimõtetest. Kõige keerulisemates oludes noortele pakutakse pikemaajalisi individuaalseid tugitegevusi, sh tehakse koostööd ka Töötukassa, Rajaleidjate võrgustiku jt osapooltega. Tugisüsteemi programmi viiakse ellu koostöös Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendusega (Noorte Tugila²⁰⁸) ja Tallinna Spordi ja Noorsootöö Ametiga (Hoog sisse). Kokku on 2020. aasta jooksul NEET-staatuses noorte tugiteenuste raames tegeletud 2271 juhtumiga (sh 2158 unikaalset noort²⁰⁹). Nendest Noorte Tugila raames 1825 juhtumiga ning aasta jooksul väljus edukalt teenusest ehk võttis vastu pakkumuse tööle või haridustee jätkamiseks 1062 noort. Hoog sisse programmi raames tegeleti 446 juhtumiga ja edukalt väljus teenusest aasta jooksul 125 noort. Kogu programmi jooksul (2015. aastast alates) on teenusele registreeritud 12 790 juhtumit, kellest 2020. aasta lõpuks oli 6269 noorel teenusest väljumisest möödas 6 kuud ning nendest 4499 noort olid sellel hetkel hariduses või tööturul – 71% tugiteenuse lõppfaasi jõudnud noortest ei ole enam NEET-staatuses. Tuge vajavate noorteni jõudmiseks kasutatakse mobiilset noorsootööd, mida 2020. aastal tehti Noorte Tugila ja Hoog sisse programmi raames 10 639 tundi. Lisaks jõuavad noored teenusele läbi võrgustikutöö, koostööpartnerite kaudu (sh Noortegarantii Tugisüsteemi), teiste noorsootöö teenuste ja üha enam pöörduvad noored ise toe saamiseks programmide poole. Samuti on olulisel kohal teavitustegevused nii kohalikul kui üle-eestilisel tasandil. Aasta jooksul toimusid mitmed kohtumised ja koolitused teenuse paremaks korraldamiseks, jätkusuutlikkuse tagamiseks, kogemuste vahetamiseks nii NEET-noortega töötavate spetsialistide, KOV ametnike, programmijuhtide, seotud ministeeriumite ja teiste koostööpartnerite vahel. Juhendamise- ja nõustamisteenuse raames valmis [NEET tugiteenuse juhend KOV-idele](#) ja [Noorte Tugila 2019 aasta osalejate profiil, väljakutsed ja tugiteenuse toimekeskkonna hetkeseis KOV-ides](#). COVID-19 kriisi eriolukorral oli tugiteenuse pakkumisele oma mõju. Noortega kontakti saavutamine oli oluliselt raskendatud, noorte võimestamine tuli viia virtuaalseks, kuid kõigil tuge vajavatel noortel ei ole digitaalsetele vahenditele ligipääsu. Tööturul muutus olukord suurenenud töötuse tõttu kogemusteta noorte jaoks konkurentsivõime seisukohalt kordades keerulisemaks. Eriolukorras vajasis suuremat nõustamist ka teenust pakkuvad spetsialistid, nii oma

²⁰⁷ Termin viitab mitteõppivatele, mittetöötavatele ja koolitustes mitteosalevatele noortele.

²⁰⁸ <https://tugila.ee/>

²⁰⁹ Loetakse juhtumipõhiselt ehk arvestatakse ka korduvalt programmi sisenenud noori. Noorega tegeletakse kuni 6 kuud, kui selle aja möödudes ei ole noor teenusest edukalt väljunud, vajab osutatava tugiteenuse paketi muutmist või on teenusel osalemise katkestanud võib noor teenusesse uuesti siseneda. Seetõttu ei ole aasta jooksul tegeletud juhtumite arv võrdne unikaalsete noorte arvuga.

teenuse ümberkorraldamiseks, kuid ka täiendavate koolituste vajadus (leinanõustamine, vaimse tervise probleemide ja läbipõlemise vältimine).

- „**Nopi Üles**“ on noorte omaalgatuslike ideede projektifond, mis on mõeldud 7-26 aastastele noortele kogukondlike ideede elluviimiseks. 2020. aastal esitasid noored kokku 110 ideed, millest 46 tunnistati projektikonkursi tingimustele vastavaks. Mittevastavad ideed suunatakse sobivusel teistesse toetusfondidesse (43 suunati edasi). Toetuse pälvivad noorte projektid valitakse kogukonna enda poolt läbi Nopi Üles sotsiaalmeediakanali korraldatava hindamise (idee visuaal video või posterina esitatakse avalikule hindamisele). Kokku toetati 51 noorte kogukonda edendavat omaalgatusideed. Projektimeeskondades said seeläbi kogemuse oma ideede elluviimisest 209 noort. Läbi viidi väga erinevaid tegevusi. Näiteks korraldasid noored „Eakate päeva“, mille eesmärk oli tõsta teadlikkust sotsiaalhoolekandest ning pöörata tähelepanu vananevale põlvkonnale, kes vajavad noorema generatsiooni tähelepanu ja seda eriti hoolekandetasutuses. Epideemia tõttu tuli projekti raames ettenähtud noorte külastus hooldekodusse asendada noorte endi tehtud jõulukaartide ja seinamaaleidega, mis jagati kaheksale Tartu hooldekodule. Konkurss on olnud algusaegadest (2016) peale väga edukas – aasta-aastalt on noorte esitatud taotluste arv kasvanud²¹⁰. Aruandeaastal see küll pidurdus, kuid tegemist on ka projektikonkursi lõpuaastaga. Sellele vaatamata võib öelda, et konkurss edukaks - taotlusi esitati poole rohkem kui oli võimalik toetada. See viitab noorte jätkuvale huvile omaalgatuslike ideede elluviimiseks. Aasta jooksul pakutati noortele igakülgselt nõustamist (osales 114 noort) ja koolitusi (osales 158 noort). Noorte ideid saab jälgida [Nopi Üles blogis](#).
- „**Töösuve**“ **programm** pakub noortele võimalust esimese töökogemuse saamiseks, erinevate tööaladega ning tööalase seadusandlusega tutvumiseks. Programm on suunatud noortele, kelle kohalikes omavalitsustes ei ole viimase kolme aasta jooksul riikliku toetusega malevat korraldatud. 2020. aastal keskenduti programmis malevate arendustegevustele ja otsesid töökogemust pakkuvaid malevaid ei kavandatud. Alustati noortemaleva käsiraamatu-õppevara koostamist (teostaja Sihtasutus Õpilasmalev), mille eesmärk on aidata kaasa noortemalevate arendamisele, teenuse kvaliteedi ühtlustamisele ning toetada noortemalevate kvaliteetset korraldamist ja läbiviimist. Käsiraamatu-õppevara avalikustamine toimub 2021. aasta I kvartalis. Toimused maleva nõukoja kohtumised ja malevaseminarid (kolm seminari veebikeskkonnas), millede eesmärk oli jagada malevakorraldajatele infot noorsootöötaja kutse, noorteinfo ja malevate korraldamise kohta.
- „**Kogukonnapraktika**“²¹¹ **programm** on koolide ja vabaühenduste koostööprogramm, mille käigus õpilased lähevad vabaühendusse lühipraktikale. Koolidel aitab programm õppekava täita ning vabaühendused saavad kontakti kohalike noortega, kellega koos midagi ka päriselt ära teha. Kogukonnapraktika programmi partnerluslepingu planeeritud lõpp oli 2020. aasta suvi, kuid eriolukorra tõttu pikendati lepingu tegevusi 30. septembrini. Kogukonnapraktika programmi lõppeesmärgiks oli kokku kaasata 3000 noort, 50 kooli, 250 praktikat pakkuvat vabaühendust²¹², 15 maakonnast. 2020. aastaks oli planeeritud noorte osaluste arv 350, kuid osales kokku 327 noort. Vaatamata väikesele eesmärgi alatäitvusele oli osalus aktiivne. Kevadel väljakuulutatud eriolukorra tõttu käivitati uudne e-praktika sooritamise võimalus. Kogu perioodi jooksul (2015. aastast) on kogukonnapraktikas osalenud 4098 noort. Koole, kus praktikavõimalust pakutakse on perioodi jooksul kokku olnud 50, sh 2020. a liitus viis uut kooli. Kogukonnapraktikat rakendavaid koole on igas maakonnas. Kogu perioodi jooksul on olnud võimalus kogukonnapraktikat sooritada 305 organisatsioonis. Kogukonnapraktika oli planeeritud lõimida 30 kooli õppekavasse, kuid eesmärk saavutati 20 kooliga. Aruandeaastal takerdus suuresti koolide võimekus distantsõppe väljakutsete juurde ja vähem fookust jäi aine ja õppekavade muutmisele. Ellu rakendati mitmeid IT lahendusi, näiteks a) [koolide profiil](#), soodustamaks koolide ja vabaühenduste omavahelist kommunikatsiooni ja koostööd; b) uuendati interaktiivset kaarti, mis on juba leidnud head kasutust nii vabaühenduste kui koolide poolelt, kes otsivad partnerit kellele tegevusi pakkuda või kellega praktikategevusi planeerida; c) valmis praktika registreerimiste jälgimise keskkond õpetajatele; d) ning kogukonnapraktika informatsiooni kättesaadavuse paremaks tagamiseks ja koostöö

²¹⁰ 2019a. 207 projektiideed, toetati 71; 2018a vastavalt 160 ja 58; 2017a. 170 ja 60; 2016a. 62 ja 23.

²¹¹ <https://heakodanik.ee/kogukonnapraktika/>; <https://entk.ee/toetused/kogukonna-arengut-toetavad-tegevused-kogukonnapraktika/>

²¹² Programmi esialgne eesmärk oli kaasata 350 vabaühendust, eesmärki korrigeeriti 2019.aastal 250le, kuna programmi üle-eestiline katvus ja noorte suur osalusaktiivsus oli saavutatud ka ilma esialgselt hinnatud vabaühenduste arvuta.

soodustamiseks viidi programmi koduleht eraldiseisevale aadressile <https://kogukonnapraktika.ee/>, mis koondab endas kõiki viimaseid IT lahendusi ja programmi toimimiseks ja levitamiseks mõeldud materjale nagu praktikapäevik, promovideod, interaktiivne kaart, õpilaste registreerimisleht, õpetajate portaal jms. Aruandeaastal jätkus kodanikuühiskonna teemalise tunnimaterjali väljatöötamine - toimusid õpetajate ja ekspertide töörühmad; loodi tunnikava materjalid esimese nelja teema kohta: Eesti vabakond, annetamine, huvikaitse ja vabatahtlik tegevus. Tunnimaterjalid on pidevas arengus, neid on plaanis täiendada nt praktiliste ülesannete, tunnikontrolli küsimuste, koduste ülesannete, lisateemade jms. Valmis Balti Uuringute Instituudi läbiviidud [kogukonnapraktika jätkusuutlikkuse uuring](#). Koolidele ja vabaiühendustele viidi läbi kaks piirkondlikku seminari (sh üks virtuaalselt), eesmärgiga tutvustada kogukonnapraktika uuendusi, arenguid ja hetkeolukorda, tutvuda ja jagada kogemusi erinevate osapoolte vahel. Sõlmiti leping kogukonnapraktika programmi uue eestvedaja, Eesti Noorteühenduste Liiduga, kes koordineerib, arendab ja haldab programmi järgmisel viiel aastal.

- **Kutselaborite** projekti eesmärk on praktiliste ja virtuaalsete töötubade kaudu tutvustada noortele erinevaid ameteid ning vastavaid töövõtteid ja töövahendeid ning seeläbi suurendada nende ettevalmistust tööeluga kohanemiseks ning vähendada tõrjutuse riski. 2020. a sai kutselaboritest osa 1121 noort. Eesti Noorsootöötajate Kogu viis läbi noorsootöötaja ameti tutvustamiseks 27 töötuba, millest võtsid osa 298 noort. Õe ja bioanalüütiku ametite tutvustamiseks viis Tartu Tervishoiu Kõrgkool läbi vastavalt 32 ja 33 töötuba, milles sai osa 411 ja 412 noort. Lisaks töötubade korraldamisele arendati programmi raames välja võimalus kasutada VR tehnoloogial põhinevaid ametite tutvustusi arvutites (seni vaid mobiilirakendusega). Tänu millele on võimalik noorsootöötaja, õe ja bioanalüütiku ametiga tutvuda ka vastvalminud Töötukassa Karjäärikeskuses. Kutselaborite projekti raames on saavutatud töötubade ja osalenud noorte eesmärgid, kuid aasta lõpuks ei õnnestunud tervishoiusektori ametite suunal saavutada osalenud kohalike omavalitsuste eesmärki (tegevused 40 omavalitsuses), mistõttu pikendati lepingut 2021. a märtsini.
- **Noorteinfo** ehk noorte informeeritus vajaliku, asjakohase ja usaldusväärse infoga noortele sobilikul viisil ja vormis. Noorteinfo tegevussuunal algatati 2020. aastal oluline venekeelse noorteinfo suund. Suuna arendus sai erilise hoo sisse seoses eriolukorra, et viia oluline info venekeelset infot tarbivate noorteni ning pakkuda neile informatsiooni näol tuge uudsetes oludes toimetulekuks. Aastaga loodi 65 venekeelset artiklit Teeviit portaali ning täiendavalt loodi venekeelne sotsiaalmeediakonto VKontakte's. Noorteinfo riiklik kanal on Teeviit.ee portaali, kus avaldati aasta jooksul 560 postitust (sh venekeelsed). Teeviida portaali unikaalsete külastajate arv on endiselt tõusuteel – 2020. aastal tehti kokku 209 570 lehekülástust (136 545 külastust 2019a.). Lisaks jagatakse noortele infot Teeviida sotsiaalmeediakanalite kaudu: Facebookis jälgijad 10 095; Instagramis 1126; Youtube kanalis avaldati 78 videot ja 5 otseülekannet, mida kokku vaadati 26 611 korda; Spotify's jälgijaid 153 ja 436 unikaalset kuulajat ning erinevaid taskuhäälingu episoodide on kuulatud ja vaadatud kokku 1184 korda. Riikliku eriolukorra ja epideemia perioodil (märts-mai) avaldati Teeviit portaalis regulaarselt asjakohast eriolukorra infot ning pakuti noortele välja täiendavaid tegevusi, et seeläbi aidata kaasa viiruse leviku takistamisele. Sel perioodil avaldati 123 artiklit ning portaali külastati 93 771 korda. Liikumispiirangute info levimiseks viidi ellu Instagrami kampaania #minapüsinkodus ning kevadvaheajal koostöös Delfiga koolivaheaja programm #sisukasvaheaeg²¹³ nii eesti kui vene keeles. Koostöös MTÜ Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendusega ja noorte sisendile tuginedes kavandati 13 noorteinfo töötuba. Läbi viidi esimene töötuba: „Õige ja vale info eristamine“, kus osales ligi 100 noort. Lisaks koostati töötubade teemadel 7 artiklit (osad avaldatakse 2021. aastal). Olulisena võib veel välja tuua noorteinfo raames sai loodud ja avaldatud (koostöös Karjääristudio OÜ) taskuhäälingute episoodide (7, kokku 1738 kuulamist), veebinare (5, kokku 4046 vaatamist) ning lühivideoid (10 videot, kokku 366 vaatamist). Osaleti rahvusvahelise noorteinfo, ERYICA, võrgustiku tegevustes. Traditsiooniliselt tähistati rahvusvahelist noortepäeva (12. augustil), mille fookuses oli seekord noorte vaimne tervis. Koostöös arvukate partneritega²¹⁴ levitati (Teeviit portaalis ja koostööpartnerite kanalites) noorte poolt esile tõstetud aktuaalsetel vaimse tervisega

²¹³ Loodi erileht delfi.ee/sisukasvaheaeg ning erikeskkond <https://kroonika.delfi.ee/news/sisukasvaheaeg/>

²¹⁴ Vaimse tervise ekspertidena olid kaasatud MTÜ Peaasjad, Eesti Noorte Vaimse Tervise Liikumine ja Eesti Vaimse Tervise ja Heaolu Koalitsioon. Täendusrikast koostööd tegid ka Sotsiaalkindlustusamet, Häirekeskus, Politsei- ja Piirivalveamet, Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus, Eesti Üliõpilaskondade Liit, Eesti Õpilasesinduste Liit, Eesti Noorteühenduste Liit, Lastekaitse Liit.

seotud teemadel infot (artiklite²¹⁵, podcastid'e, raadiosaadete²¹⁶, live'de²¹⁷ kaudu) ja Instagram'i platvormil sai jagada kogemusi vaimse tervise hoidmisest (mõjuisikutena löid kaasa nt NOEP, Karl-Erik Taukar, Metsakutsu, AG, Küberrünnak, Laura, Genka, Inger, Kristel Aaslaid jt). Traditsiooniliselt korraldati Noorsootöö nädala tähistamist (23.-30.11.2020), sedapuhku 10. korda (vt täpsemalt meede 4). Noortega töötavate spetsialistide teadlikkuse tõstmise eesmärgil jätkusid 2020.aastal noorteinfo töögrupi ja arendusprojektid kohalikul tasandil, mille raames viidi ellu 12 projekti (tegevustes osales 164 noorsootööga tegelevat spetsialisti ja kaasati 407 noort ning viidi ellu 45 erinevat tegevust). Aasta alguses avati noortega töötavatele spetsialistidele [veebileht](#), mis koondab noorteinfo alaseid materjale, sh koolitajate kontaktid, uudised ja kogemuslugusid. Digiteeriti (2019a valminud) noorteinfo käsiraamat „[Põhjalik ülevaade noorteinfost, selle arendamisest ja kvaliteedipõhimõtetest noortega töötavatele spetsialistidele ning asutuste](#)”. Viidi läbi arvukaid kohtumisi noorteinfo teemal (noorteinfo tutvustused, koostöökohtumised jm).

- Kokkuvõtvalt on Euroopa Sotsiaalfondist toetuse andmise tingimuste „Tõrjutusriskis noorte kaasamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine“ raames erinevate tegevustega noorsootöö teenustesse kaasatud 233 596 noort, sh 12 790 NEET-staatuses noort (2019. a lõpu seisuga vastavalt 206 735 noort, sh 10 519 NEET noort ja 2018. a seisuga 132 913 noort, sh 7893 NEET noort). NEET-staatuses noorte tugisüsteemi on alates 2015. aastast registreeritud 12 790 juhtumit, kellest 6269 noorel on teenusest väljumisest möödas 6 kuud ning nendest 4499 noort on endiselt haridus või tööturul ehk väljunud NEET-staatusest. NEET-staatuses noortele noorsootööasutuste kaudu tugiteenuste pakkumine on olnud tulemuslik – 71% tugiteenuse lõppfaasi jõudnud noortest ei ole enam NEET-staatuses.

Avatud noortekeskuste suunatud projektikonkurss

2020. aasta tegevuste elluviimisele suunatud avatud noortekeskuste projektikonkurss tühistati sama aasta kevadel ning noortekeskustele mõeldud riiklik toetus jagati COVID-19 kriisiga seondult ümber uuel põhimõttel. Projektikonkurssi eelarvevahenditega otsustati toetada noortekeskusi kriisist väljumisel. Taotluste põhjal oli täiendava toetuse vajadus suurem kui eraldatav toetus seda võimaldas. Uue toetusmeetme eesmärk oli toetada vajaduspõhiselt noortekeskuste tegevust ning avatud noorsootöö teenuse taastumist ja pakkumist kohalikul tasandil eriolukorrast väljumise perioodil. Rahastati noortekeskuste tegevusi perioodil juuni kuni 31.08.2020, mis toetasid eriolukorra järgselt noorte tavaellu naasmist läbi avatud noorsootöö teenuste pakkumise ning lähtusid kohalikust vajadusest. Tegevused võisid olla suunatud mh eriolukorras kasulikuks osutunud nutikate tööviiside kinnistamiseks või edasiarendamiseks. Toetust sai taotleda vajaduspõhiselt ühe noortekeskuse kohta maksimaalselt 3000 või mitmele keskusele ühe asutuse all ühistaotluse korral 15 000 eurot. Oma- ja kaasfinantseeringut ei nõutud. Toetusmeetme kogumaht oli 238 000 eurot. Toetuse taotlemise I voorus (esitamise tähtaeg 20. mai) esitati 84 ja teises (esitamise tähtaeg 3. juuni) 82 taotlust, seejuures said I voorus mitterahastatud taotlejad taotlusi täiendada ja uuesti esitada - 64st I voorus mitterahastatud taotlusest esitati II voorus uuesti 56 taotlust. Kokku rahastati 56 taotlust, neist I voorus 20 ja II voorus 36 taotlust. Rahastust taotles kokku 207 noortekeskust 65st erinevast omavalitsusest²¹⁸ ja kokku rahastati 130 noortekeskust/-tuba 40 omavalitsusest²¹⁹. Taotluste põhjal oli toetuse abil planeeritud suvistes tegevustesse kaasata 17 730

²¹⁵ Teeviit.ee portaalis avaldati vaimse tervise teemadega seotult 9 artiklit (sh 6 vene keeles) leitavad [siit](#)
²¹⁶ Raadio 2 NOEP (isikliku kogemuse jagamine) ja Anna-Kaisa Oidermaa (MTÜ Peaasjad)
[https://r2.err.ee/1122613/hommik-anna-kaisa-oidermaa-no-p-ja KUKU](https://r2.err.ee/1122613/hommik-anna-kaisa-oidermaa-no-p-ja-KUKU) raadio hommikuprogrammis (12.09.20)
kõnelesid teemal Kaire Soomets, Merle Purre.

²¹⁷ Salvestati kolm live ettekannet: „[Mida saan teha oma vaimse tervise heaks](#)“ (Anna-Kaisa Oidermaa); „[Mida saan teha oma vaimse tervise heaks?](#)“ (vene keeles; Татьяна Ларина); „[Kuidas Lasteabi saab mulle abiks olla?](#)“ (Kätlin Servet).

²¹⁸ Toetust ei taotlenud 14 omavalitsust: Kiili, Kuusalu, Lääne-Harju, Rae, Jõhvi, Kadrina, Viru-Nigula, Häädemeeste, Kihnu, Märjamaa, Kambja, Kastre, Luunja, Otepää vald.

²¹⁹ Toetust said järgmised omavalitsused: Alutaguse vald, Elva vald, Harku vald, Hiiumaa vald, Jõelähtme vald, Jõgeva vald, Järva vald, Kanepi vald, Kehtna vald, Keila linn, Kose vald, Loksa linn, Lääne-Nigula vald, Lääneranna vald, Lügane vald, Muhu vald, Mulgi vald, Mustvee vald, Nõo vald, Põhja-Pärnumaa vald, Põltsamaa vald, Põlva vald, Pärnu linn, Raasiku vald, Rakvere vald, Rapla vald, Rõuge vald, Rõpina vald,

noort. Eesmärk saavutati mõnevõrra väiksemas mahus, aruannete põhjal kaasati 14 676 noort. Tegevuste elluviimise ajal kehtisid teatud piirangud sündmuste korraldamiseks, mistõttu suurem osa noortekeskuseid viis tegevused läbi välitingimustes või kombineeritult sise- ja välitegevustena. Toetuse abil viidi läbi peaaesjalikult sportlikke tegevusi õues, käsitööd, koolitusi ja töötube ning mitmed suuremaid sündmusi nagu rahvusvahelise noortepäeva tähistamine, noorsootöö- ja hariduskonverents, suvekool, suvelõpupidu, "Huvimäss 2020", "Rõõmu Sõõmud" ja "Kunstikompott". Soetati väikevahendeid sportlike tegevuste läbiviimiseks ja suuremate vahenditest võib nimetada *pop-up* telke, välimööblit, väli lauatenniselaudu ning tehnika osas soetati muusikavarustust, projekteid, ekraan ning tahvelarvutid seiklusorienteerumiseks. Aruannetes hindasid 40 toetuse saajat toetuse mõju avatud noorsootöö teenusele eriolukorrast väljumiseks suureks ja 16 toetuse saajat keskmiseks. Peamisteks taotluste mitterahastamise põhjusteks olid: taotluste väga nõrk kvaliteet (11 taotlust); kirjeldatud tegevused ei olnud suunatud avatud noorsootöö arendamisele ja/või oli tegu ühekordsete sündmustega, huvitegevusega (11 taotlust); ning kasin läbimõeldus ja mittevastavus kvaliteedikriteeriumitele. Avatud noortekeskuste projektikonkurssi raames viidi ENTK/Harno poolt 2020. aastal läbi järgmisi toetavaid tegevusi: nutiprojektide koolitus Idee24 (osales 38 noorsootöötajat) ja kaks Avatud Noorsootöö ABC koolitust (osales Tallinnas 32 ja Põltsamaal 32 noorsootöötajat); läbi viidi küsitlus ANK konkursil osalenutele selgitamaks välja eriolukorrast tulenevad vajadused ja mõju ANK projektidele; uue taotlusvooru eel toimus veebipõhine infopäev.

Meetme 2 eelarve oli 2020. aastal **5,8** mln eurot. Tekkepõhised kulud moodustasid **4,4** miljonit eurot.

Meede 3. Noorte aktiivse osaluse toetamine kogukonnas ja otsustes

Meetme eesmärk: noorte osalus otsuste tegemises on rohkem toetatud.

Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	tegelik			
Organiseeritud osalusvõimalustega omavalitsuste (noortevolikogude jm noorte osaluskoodega) osakaal omavalitsuste koguarvust (%) [*]	-	-	74,7	89,9	89	94	89	89	89

^{*}Allikas: Harno

Noorte kaasatus otsustusprotsessidesse läbi kohalike omavalitsuste noortevolikogude ja noortevolikogude aktiivgruppide on oluliselt paranenud. 2020. aastal puudus toimiv noorte osaluskoode kõigest viiel omavalitsusel ehk 94% kohalike omavalitsuste juurde oli loodud kas noortevolikogu või noortevolikogu aktiivgrupp. 2020. aastal tegutses 49 noortevolikogu ja 25 noortevolikogu aktiivgrupp, millede kokku osales liikmetena 854 noort. Aastale seatud sihttase saavutati. Järgnevatel aastatel on eesmärk osaluskoodega kaetust omavalitsustes hoida ning jätkuvalt on oluline nii kohalike omavalitsuste kui ka noorte toetamine, et noortel oleks võimalus osaleda ühiskondlikku elu puudutavate otsuste tegemises nii omavalitsuste kui üleriigiliste instutsioonide juures.

Ülevaade olulisematest tegevustest ja tulemustest

Eesti Noorteühenduste Liiduga (ENL) koostöös toetati **Noorte osaluse fondi** läbi projekte uute osalusvõimaluste loomiseks, olemasolevate osalusvormide arendamiseks ja noorte osaluse valdkonnas tegutsevate noorteühenduste vahelise koostöö edendamiseks. Fondi esitati 94 projektitaotlust ning rahastati 63 (2019. a 86 taotlust, millest 59 rahastati). Kohanedes COVID-19 haiguspuhangu erakorralistele tingimustele viidi mitmed projektid läbi interneti vahendusel ja välitingimustes, mõnel juhul oli vajadus lepingutähtaegu pikendada, kuid planeeritud tegevustega saada edukalt hakkama²²⁰.

Saaremaa vald, Saue vald, Tallinna linn, Tartu linn, Tartu vald, Tori vald, Tõrva vald, Viljandi linn, Viljandi vald, Vinni vald, Vormsi vald, Võru vald

²²⁰ Üks esialgselt positiivse rahastusotsuse saanud projekt loobus tegevuste elluviimisest.

2020. aasta Noorte osaluse fondi tulemuste kokkuvõttev [lühikära](#) on leitav Eesti Noorteühenduste Liidu osaluskoode kodulehelt.

Osaluskogusi toetati regionaalse koostöö tegemisel. Osaluskoode regionaalne koostöö toimus (1) Ida-Virumaa, (2) Jõgeva ja Tartumaa, (3) Lääne-Virumaa ning (4) Pärnu, Raplamaa regionis. Ülejäänutes ei olnud tegevuste läbiviimine võimalik nii COVID-19 viiruse leviku kui ka noorte vähesuse huvi tõttu. Regionaalse koostöö tegevustes osales 140 noort. Eesti Noorteühenduste Liit koostas ja avaldas kaks lühikära: “[Tugev noortevolikogu](#)” ja “[Noorte kaasamine](#)”. ENL korraldab ka iga aastast osaluskoode juhtide ümarlaudu, eesmärgiga suurendada osaluskoode omavahelist koostööd, toetada võrgustamist ning tõhustada ja edendada seeläbi osaluskoode tööd. 2020. aastal võttis ümarlaudadest osa 28 osaluskoode esindajat, kus mh käsitleti huvihariduse ja huvitegevuse täiendava toetuse kavade koostamise protsessi ja viidi läbi küsitlus noorte kaasatuse kohta nende koostamisse. Osaluskoodele, kes ümarlauda koostamistest osa võtta ei saanud pakuti personaalset nõustamist.

Organiseeritud osalusvõimalused. Noortevolikogu on nõuandev organ kohaliku omavalitsuse juures ja 2020. a lõpuks tegutses noortevolikogu 49 kohaliku omavalitsuse juures²²¹. Nendes noortevolikogudes oli kokku 571 liiget (2019. a oli 42 noortevolikogu 445 liikmega²²²)²²³. Lisaks tegutses 25 noorte aktiivgruppi²²⁴, kus noortevolikogu loomise eesmärgil tegutsesid 283 noort (eelnenud aastal 26 aktiivgruppi 301 noort)²²⁵. Maakondlike noortekogude arv on jäänud peale maavalitsuste kaotamise järel toimunud suuremat langust stabiilselt püsima 6 noortekogu²²⁶ juurde. Liikmeid oli maakondlikes organisatsioonides 77. Noortevolikogude ja noorte aktiivgruppide arvu pidev kasv on hea märk noorte osaluse ja kaasamise vajaduse mõistmisest ja noorte valmisolekust osaleda kodukoha kogukonna elus. 2020. a lõpuks ei ole toimivat noortevolikogu 30 omavalitsuses ning kui arvestada ka noorte aktiivgruppe, siis ilma osalusvormita on pelgalt 5 omavalitsust (Kihnu, Kiili, Ruhnu, Saku ja Vormsi).

Toetavate tegevustena on ENL aasta vältel koolitanud osaluskoode ja noorteaktiive üle Eesti. Selleks viiakse läbi nn hooajakoole. Kevadseminar tuli sel korral, riikliku eriolukorra tõttu ära jätta, kuid asendustegevusena nõustati noori rohkem veebi teel ja koostati osaluskoodele [juhend](#), kuidas jõuda noorte ja otsustajateni. Nii suvekoolis (osalejaid 107) kui ka sügisseminaril (53 osalejat) viidi läbi huvihariduse ja huvitegevuse täiendava toetuse kavade analüüsimise koolitus, kus osalesid nii osaluskoode liikmed kui ka osaluskoode juhid. Talvisel juhtide ümarlaual käsitleti HH/HT kavade ja huvikoolide õppekavade analüüsimist läbi koolituse ja praktilise harjutuse. Käsitleti ka regionaalse koostöö arendamise teemasid (teemapõhised grupitööd). Noori on koolitatud eesmärkide püstitamisest ja elluviimisest. Juhtide ümarlaual osales kokku 28 osaluskoode esindajat, mida oli tulenevalt eriolukorrast vähem kui esialgselt planeeriti. Juhtide ümarlaual puudunud osaluskoode esindajatega võeti ühendust, kohtuti ja koolitati.

Meetme 3 eelarve oli 2020. aastal 1,06 mln eurot, eelarve täitmine (tekkepõhised kulud) oli 1,03 mln eurot.

Meetme 4. Kvaliteetse noortepoliitika ja noorsootöö arengu tagamine

Meetme eesmärk: noortevaldkonna toimimine on mõjusam.

²²¹ Noortevolikogu oli moodustatud järgmiste omavalitsuste juurde: Harku, Jõelähtme, Keila, Kose, Kuusalu, Maardu, Raasiku, Rae, Saue, Tallinn, Viimsi, Hiiu, Jõhvi, Narva, Narva-Jõesuu, Toila, Jõgeva, Mustvee, Põltsamaa, Paide, Haapsalu, Lääne-Nigula, Haljala, Kadrina, Rakvere vald, Tapa, Vinni, Viru-Nigula, Väike-Maarja, Häädemeeste, Lääneranna, Põhja-Pärnumaa, Pärnu, Kehtna, Kohila, Rapla, Muhu, Saaremaa, Elva, Kambja, Tartu vald ja linn, Otepää, Tõrva, Mulgi, Viljandi vald ja linn, Antsla, Rõuge.

²²² 2019.a oli täiendavalt 3 noortevolikogul liikmete valimine aasta lõpu seisuga pooleli.

²²³ Seejuures 3 noortevolikogul ametlikud liikmed kinnitama.

²²⁴ Omavalitsused, kus tegutses noorte aktiivgrupp: Anija, Loksa, Lääne-Harju, Alutaguse, Kohtla-Järve, Lüganduse, Sillamäe, Järva, Türi, Rakvere linn, Kanepi, Põlva, Rõpina, Saarde, Tori, Märjamaa, Kastre, Luunja, Nõo, Peipsiääre, Valga, Põhja-Sakala, Setomaa, Võru ja linn.

²²⁵ Seejuures 16 aktiivgruppi olid ilma ametlike liikmeteta.

²²⁶ Maakondlik noortekogu on Ida-Virumaal, Järvamaal, Lääne-Virumaal, Pärnumaal, Tartumaal ja Võrumaal.

Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	tegelik			
Koolituse tulemusel aasta jooksul pädevusi tõstnud noorsootöötajate osakaal (%)*	15,9	20	15	17	15	20 ²²⁷	15	15	15

*Noorsootöötajate osakaal, kes on osalenud riiklikult finantseeritud koolitustel ning tõstnud oma pädevusi, kõigist noorsootöötajatest.

Allikas: Harno.

Kvaliteetse noortepoliitika ja noorsootöö võtmeteguriks on eesmärgistatud, strateegiline, teadmistele tuginev noorsootöö ja kvalifitseeritud noorsootöötaja. Selle saavutamiseks on oluline panustada järjepidevalt noorsootöötajate enesetäiendusvõimalustesse. Noorsootöötajate arvu tõusuga lisandub valdkonda pidevalt uusi noorsootöötajaid, mistõttu vajadus koolitustegevuste järgi pigem kasvab. Hinnanguliselt on noorsootöötajaid Eestis üle 9000²²⁸. Suuri koolitustegevusi ei olnud aastale seatud, kuid sellele vaatamata kasvas juhtumipõhiselt koolitustegevustel osalenud noorsootöötajate osakaal 20%-ni kõikidest noorsootöötajatest. 2020. aasta veebipõhine tegevus paljudes eluvaldkondades suurendas võimalusi ka koolitustegevustes osalemiseks – koolitused muutusid paljuski kättesaadavamaks aja ja ressursi seisukohalt. Samuti suurendas viiruskriisi ja eriolukord vajadust tõsta noorsootöötajate spetsiifilisi teadmisi, mistõttu oli ka vajadus pakkuda koolitusi erandkorras kõrgem. Noorsootöötajate seas on jätkuvalt oluline valdkonnapõhine enesetäiendus ja selle arengu tagamine on oluline ka järgnevatel aastatel.

Ülevaade olulisematest tegevustest ja tulemustest

Noorsootöötajatele suunatud koolitustegevused viidi suuresti silmast-silma kohtumiste asemel läbi virtuaalselt. Eriolukorra aasta mõjutas osati ka koolitustegevusi. Laagripersonalile suunatud koolitustel osales mõneti vähem noorsootöötajaid kui varasematel aastatel - 672 (2019. aastal 720, 2018. aastal 740), malevakorraldajatele ja rühmajuhtidele mõeldud koolitus-seminar tuli aga viiruspuhangu tõttu üldse edasi lükata. Malevaseminaridel osales kokku 126 noorsootöötajat ning arutleti mh COVID-19 piirangute kontekstis malevate korraldamisest, noorsootöötaja kutsest, noorteinfost²²⁹. Andmete kasutamisele noorsootöös suunatud veebikoolitusel osales 92 ning kohalike omavalitsuste noorsootöö kvaliteedihindamise koolituse läbisid kokku 24 noorsootöötajat. Noorsootöötajad osalesid ka E+ ja ESK programmi tegevuste raames läbiviidud koolitustel (kokku 450 noorsootöötajat). Eriolukorrast tingitud uued olud noorsootöö läbiviimiseks tingisid vajaduse ka vähem käsitletud temade käsitlemiseks laiemal noorsootöötajate kogukonna hulgas, nt mobiilse noorsootöö koolituste vajaduse või vaimset tervist puudutavad koolitused jpm. Ühtekokku on aasta jooksul riiklikult finantseeritud koolituste tulemusel oma pädevusi tõstnud 1785 noorsootöötajat (2019.aastal 1290, 2018. aastal 1160 ja 2017. aastal 999 noorsootöötajat). Nimetatud koolitused panustavad meetme 1 ja meetme 2 eesmärkide saavutamisse.

SANA tegevusi toetati **SALTO Noorte Osaluse ja Informatsiooni Ressursikeskuse** (SALTO PI) tegevuste elluviimisel. Programmi eesmärk on edendada noorte osalust ja strateegilist vaadet sellele, suurendades Euroopa Liidu noortestrategias ja Erasmus+ programmis seatud eesmärkide nähtavust ja tulemuslikkust. SALTO PI organiseeris 2020. aastal virtuaalkoolitused nii Erasmus+ noortevaldkonna ja Euroopa Solidaarsuskorpuse riiklike agentuuride kommunikatsioonispetsialistidele (CIOS, osales 60 töötajat), kui ka osalusspetsialistidele (STEP, osales 50 töötajat). Korraldati rahvusvaheline konverents Youth Participation Forum, mis pandeemia tõttu viidi läbi veebiürituste sarjana. Konverentsi osalejad kaasati noorte osaluse strateegia väljatöötamisse (kokku osales 147 noorsootöötajat/

²²⁷ 2018. ja 2020. aastal on indikaatori arvutamiseks kasutatavat noorsootöötajate hinnangulist arvu muudetud. 2018. aastal kasutati, tuginedes [OSKA hariduse ja teaduse raportile](#), varasema 5000 noorsootöötaja asemel indikaatori taseme arvutamisel 7500 noorsootöötajat ning 2020. aastal ligikaudu 9000 noorsootöötajat. Hinnangu andmiseks arvestati EHISes andmed kinnitanud huvikoolide pedagoogide arvu, kutsega noorsootöötajate ja osakutsega laagrijuhtide, laagrikasvatajate arvuga. OSKA raport: <http://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2018/11/OSKA-Hariduse-ja-teaduse-uuringuaruanne-2018.pdf>

²²⁸ Vt eelmist allmärkust.

²²⁹ 2019. aastal osales malevakorraldajatele suunatud koolitustegevuses 84 osalejat, 2018. aastal 95 osalejat, 2017. aastal 102 ning 2016. aastal 38 osalejat.

täiskasvanut/ noorteühingute esindajat). Valmis Erasmus+ ja Euroopa Solidaarsuskorpuse programmide noorte osaluse strateegiat (Youth Participation Strategy) toetava materjalina valmis küsimustik noorte osaluse projektide kvaliteedi hindamiseks ning juhend “Toolkit on Youth Participation”, mis annab praktilisi suuniseid, kuidas noorte osalust (tuginedes noorte osaluse strateegiale) kvaliteetselt ellu viia. Uue arendusfaasi läbis SALTO PI poolt loodud ja hallatav veebiportaali [Participation Resource Pool](#) - veebilehest on saanud põhiline platvorm, mis pakub enam kui 600 kvaliteetset SALTO PI tegevussuundadega seotud materjali alates videotest lõpetades koolitusplaanide või veebiseminaride salvestustega. Korraldati SALTO PI Awards auhinnatseremoonia, tähistamaks edukaid Euroopa noorsooprojekte noorte osaluse, meedia- ja infokirjaoskuse ning kommunikatsiooni kategooriates (üle 12 600 vaataja). 2020. aastal valmis 28 temaatilist lühivideot, mis käsitlesid noorte osalust, meediapädevust ja kommunikatsiooni. Reageerimaks koroonakriisile, korraldas SALTO PI artiklikonkursi noorte osaluse ja COVID-19 teemal, mille raames valmis 11 artiklit, mis aitasid paremini mõista nii ohte noorte osalusele kui ka võimalusi, kuidas tagada noorsootöö teenused ja noortevaldkonna areng. Artikleid reklaamiti sotsiaalmeedias (postitused jõudsid ligi 80 000 inimeseni) ja need avaldati Participation Resource Pool’is (lukejaid kokku 1000). Korraldati veebiseminaride sarja, mis kätkes osaluse ning meedia- ja infokirjaoskuse teemade eri tahke (7 veebiseminari jõudsid läbi voogedastuse kokku umbes 62 500 noort ja noortega tegeleva spetsialistini, Zoomi keskkonnas osales kokku 1500 noort ja noorsootöötajat/ täiskasvanut).

SANA Eurodesk. Rahvusvahelise noorteinfo paremaks jõudmiseks maakondade tasandile, alustati 2019. aastast uut lähenemist, millega valiti Eurodeski kohalikud partnerid, kelle ülesandeks on rahvusvahelist noorteinfot maakondades jagada. Ühtekokku viisid 10 partnerit 2020. aastal ellu 70 infosündmust, sh online- ja vastavalt võimalusele (kui COVID-19 puhang võimaldas) ka kontakttegevusi. Näiteks olid Erasmus+ võimalused esindatud Põlvamaa Töö- ja Karjäärimeessil, Lüganuse valla Noortekonverentsil, Narva Noortefestivalil ja Rapla Melul. Eurodeski võrgustik viis üheskoos ellu kaks kommunikatsioonikampaaniat. Kevadel toimus rahvusvaheliste kogemuslugude konkurss “Paberlennukiga Euroopasse”, tänu millele avaldati 9 blogipostitust. Oktoobris toimus Eurodeski rahvusvaheline iga-aastane kampaania Time to Move, mille raames korraldasid Eesti kohalikud partnerid mängu, noortekeskuste külastusi, infoõhtuid, disaini töötubasid, salvestasid taskuhäälingut ning agentuur korraldas noorte suunal tätoveeringu disainivõistluse. Kõigi tegevuste eesmärk oli läbi mänguliste ja loominguliste meetodite tuua rahvusvahelised õpi- ja projektivõimalused noortele lähemale. Kogu aasta vältel korraldatud infosündmustel osales 4442 noort ja noorsootöötajat.

Korraldati 10. **Noorsootöö nädal** (23.-30.11.2020), mille seekordseks eesmärgiks oli tõsta esile noortevaldkonna ja noorsootöö võimalused noorte osaluse ja ettevõtlikkuse arendamisel. Läbi viidi üleeestilisi veebipõhiseid tegevusi nagu nädala visuaalse identiteedi kujundamise konkurss noortele; üleskutse videokogemuslugude jagamiseks (Teeviit Youtube’is avaldati 13 noore video); veebiseminar “Noorsootöö nädal 10 – kaasavalt, ettevõtlikult, informeeritult”; veebinar „[Unistuste täitumine – kas võimatu missioon](#)“ (vaatamisi 480); Taskuhääling “[Homme on Sinu teha!](#)” (kuulamisi 129); Tantsuaktsioon Märt Agu ja Liis Lemsaluga (korraldajateni jõudis üle 100 video); Veebitöötuba “Õige ja vale info eristamine” (osales ca 100 noort); Veebinar “[Ettevõtlikkus pole töökoht, see on elustiil!](#)” (vaatamisi 444); Taskuhääling “[Muuda maailma kasvõi koolipingis!](#)” (kuulamisi 208); Veebisaade “#looniseomaelu”. Noorsootöö nädala tegevused panustavad ühtlasi meetme 2 eesmärkide täitmisse.

Noorsootöötaja kutset/osakutset taotles kokku 808 noorsootöötajat, kellest 151 taotles kutset ja 657 osakutset. Tunnistus väljastati 774 noorsootöötajale, neist 128 kutsetunnistus ja 646 osakutsetunnistus²³⁰. Tegemist on aegade suurima kutse/osakutse taotlejate ja ka tunnistuse saanute arvuga (nii osa- kui täiskutses). Harno kutseandjana on tunnistajaks nii kohalike omavalitsuste, tööandjate kui ka noorsootöötajate endi järjest suurenevale huvile erialase hariduse või kutsega noorsootöötajate vastu. Toetavate tegevustena viidi 2020. aasta kevadel läbi [kutset taotlenud noorsootöötajate tutvustamine ENTK Facebookis](#), infoseminar veebis (ühisseminar, osalejaid 150), pakuti eraviisilist nõustamistuge, kutse taotlemist tutvustati Eesti Noorsootöötajate Kogu suvekoolis. Eriolukorra tõttu viidi kogu kutsetaotlemise protsess üle täielikult veebipõhiseks (nii taotlemine kui hindamine). Kevadel said kõik noorsootööd pakkuvad õppekavad endale kutse kvaliteedimärgise ehk

²³⁰ 2019. a taotles kutset/ osakutset 602 ja kutsetunnistus väljastati 577 noorsootöötajale; 2018. aastal vastavalt 696 ning 611; 2017. aastal 692 ja 582; 2016. aastal 619 ja 477.

Tartu Ülikooli Narva kolledži bakalaureusõppe noorsootöö õppekava ning Viljandi kultuuriakadeemia rakenduskõrghariduse kogukonnahariduse ja huvitegevuse õppekava läbinud saavad noorsootöötaja, tase 6 tähtajatu kutse ning Tallinna Ülikooli magistri taseme noorsootöö korralduse õppekava lõpetajad noorsootöötaja, tase 7 tähtajatu kutse²³¹. 2020. aasta lõpu seisuga on Eestis 2977 kehtiva kutse- ja osakusetunnistusega noorsootöötajat (sh 333 kutsetunnistusega noorsootöötajat ja 2644 laagrikasvataja või laagrijuhataja osakusetunnistusega noorsootöötajat).

Kvaliteetsesse noortepoliitikasse ja noorsootöösse panustab oluliselt ka noortest tervikliku teadmise omamine. Tegevused toetavad ka meetme 2 tegevusi. Jätkusid, koostöös Statistikaametiga loodud Noorteseire juhtimislaua (kajastab noorte eluolu puudutavaid näitajaid) arendustööd, sh uute indikaatoritega sisustamine. Noorteseire süsteemi, sh noorteseire juhtimislaua tutvustamiseks loodi animeeritud videod, nii eesti- kui inglise keeles. Ilmus koostöös Tallinna Ülikooliga koostatud „[Noorteseire aastaraamat 2019-2020: Noorte elu avamata küljed](#)“, mis käsitleb 8 artikli kaudu noorte elus olulisi teemasid nagu vaimne tervis, veebiriskid, tööturg jm. Raamatu esitlemiseks viidi läbi esitlusseminar²³², millest sel korral said külastajad osa võtta erinevate veebikanalite kaudu (kuulajaid kokku u 170). Tallinna Ülikooli ja Tartu Ülikooliga sõlmiti partnerluslepingud kolme erineva strateegilise teaduspõhise partnerluskoostööprojekti elluviimiseks. Nimetatud partnerluste tulemusel valmivad ülikoolide juhtimisel kolm teaduspõhist mudelit (sh kirjandusülevaated, sotsiaalsed eksperimendid, teadusartiklid, noorte persona'd) noorte osaluse suurendamiseks, tõrjutusriskis noortele pakutavate teenuste parendamiseks ning noortekeskse lähenemise juurutamiseks KOV noorsootöös. Noortevaldkonna töötajate andmealase teadlikkuse tõstmiseks viidi läbi veebiseminar: „Andmete mõistmine ja kasutamine noorsootöös“²³³. Seminaril käsitleti inimkesksete isikuandmete kasutamist, andmekaitse põhitõdesid ja tutvustati huvihariduse, huvitegevuse ja noorsootöö innovatiivset infosüsteemi.

Noortevaldkonna olulisuse esiletoomiseks ühiskonnas korraldab Haridus- ja Teadusministeerium koostöös Haridus- ja Noorteametiga **noortevaldkonna tunnustuskonkurssi**. Aasta algul, 29.01.2020, toimus Tallinnas Maarjamäel Klinkberg Venues noortevaldkonna 2019. aasta tunnustussündmus „Noorte Heaks Tänu“²³⁴. Üritusel osales 301 inimest ning täiendavalt jälgis otseülekannet Delfi vahendusel 275 vaatajat, Haridus- ja Teadusministeeriumi Facebooki vahendusel 4300 vaatajat²³⁵ ning järelvaadati sündmust 249 korral. Sellega jõudis sündmus läbi aastate suurima osasaanute arvuni (vrd 2018. a osales 261, ülekannet jälgis 275 ja järelvaadati 817 korda). Sündmusele eelneva kuu jooksul korraldati nominente tutvustav eellugude sari²³⁶. 2020. aastal korraldati ka 15. tunnustuskonkursi kandideerimine. Kandidaate sai esitada 12 kategoorias: aasta noorsootöötaja, aasta huvikool, aasta noortekeskus, aasta noorteühing- või organisatsioon, aasta osaluskogu ja õpilasesindus, aasta noortemalev, aasta noortelaager, aasta kohalik omavalitsus, aasta noorsootööühing, aasta panustaja, aasta tegu noorsootöös ja pikaajaline panus noortevaldkonda. Konkursi käigus esitati 125 kandidaati 297 esitaja poolt. Kandidaate esitati 36 võrra vähem kui 2019. ning aasta noorsootööühingu kategooriasse kandidaate ei laekunud. Esitatud kandidaatidest läks noortevaldkonna tunnustuskomisjonile hindamiseks 116 kandidaati (9 kandidaadi puhul ei olnud täidetud kahe esitaja nõue). Väiksemat esitatud kandidaatide arvu mõjutas ilmselt sügisene COVID-19 haiguspuhang, mis jäi kandidaatide esitamisega samasse perioodi – valdkonna töötajaskonna prioriteedid olid suunatud mujale. Kandidaatideta jäänud – aasta noorsootööühingu – kategooria võib aga olla küllastunud. Esmakordselt 2017. aastal tunnustuskonkursil esinenud kategooria on olnud väikese esitatud

²³¹ Tallinna Ülikool sai tähtajatu kutseandja õigused juba 2019. aastal noorsootöö rakenduskõrghariduse õppekavale, tase 6.

²³² Esitlusseminar on järele vaadatav. Haridus- ja teadusminister Mailis Repsi avakõne: <https://youtu.be/sQ9uDNdGvQ>; Aastaraamatu autorite vestlusring: <https://youtu.be/mfmOUWszak>; Vestlusring “Mida saab noorte heaks ära teha?”: <https://youtu.be/rCVUUM3Rvnk>; Arutelu OECD ekspertidega: <https://youtu.be/QWTR9hR-S94>

²³³ Seminari kutse Noorte Heaks Facebooki lehel: <https://www.facebook.com/events/1305868889785885>

²³⁴ 2019. aasta ülevaade võitjatest, aftermovie ja järele vaatamise link - <https://entk.ee/noorsootoo-korraldamine/noorsootoo-kvaliteedi-arendamine/noorsootootaja-kutse/noortevaldkonna-tunnustamine/tunnustamine2019/>

²³⁵ Täiendavalt jõudis (*reach*) sündmus Facebooki kanali kaudu 11 661 inimeseni.

²³⁶ Nominentide eellugusid on võimalik näha siit: <https://www.hm.ee/et/noortevaldkonnatunnustamine>

kandidaatide arvuga igal aastal (vastavalt 4, 3, 3 ja 0). Samal ajal võis täheldada esitatud kandidaaditaotluste kvaliteedi tõusu. Sarnaselt 2019. aastaga saatis ENTK (nüüdne Harno) koostöös HTM-iga kandidaatide esitamiseks pöördumise kohalikele omavalitsustele ja strateegilistele partneritele. Tunnustuskonkursi statuut võib vajada ajakohastamist ning kategooriad uuendamist. 2020. aasta tunnustussündmus „Noorte Heaks Tänu“ leiab aset 03.02.2021, mil haridus- ja teadusminister Liina Kersna tunnustab 18 noortevaldkonna tegijat, organisatsiooni ja algatust. Tunnustussündmuse eel korraldatakse 2021. aasta alguses taas nominentide eellugude sari, et tutvustada nomineeritud laiemale avalikkusele.

Meetme 4 eelarve oli 2020. aastal **1,5** mln eurot. Tekkepõhised kulud moodustasid **2,4** miljonit eurot.

3. Hinnang programmi tegevuste tulemuslikkusele

Programmi tulemuslikkust võib hinnata heaks. Koroonaviirusest tingitud eriolukord ja erinevad piirangud on seadnud piire peamiselt rahvusvahelistele tegevustele (nt Erasmus+: Euroopa Noored programmile), kuid valdavalt siiski viidi virtuaalses formaadis ellu kõik programmis kavandatud tegevused. Samuti mõjutab pandeemiast tingitud eriolukord ja piirangud noorte kaasatust noorsootöösse – võrreldes 2019. aastaga langes see 2 protsendipunkti võrra. Sellegipoolest on märkimisväärne, et 2020. aastal on noorte rahulolu noorsootööga kõigest hoolimata tõusnud. Möödunud aastal viidi ellu ka täiendavaid tegevusi noorte toetamiseks koroonaviiruse ajal ning olukord tõukas tagant innovatsiooni ja nutikate lahenduste loomist noortevaldkonnas – eriti sai hoogu juurde nutikas noorsootöö.

Noorte osaluse suunal tehti suur edasisamm, saavutades olukorra, kus 94% kohalikes omavalitsustes on noortel olemas kohalik osaluskogu, mille abil noorte häält ja arvamusi vallas või linnas esindada. Noorsootöö jätkuvat olulisust tõendas ka rekordarv noorsootöötaja kutse ja osakutse taotlejaid ja saajaid. Mitmed toetusprogrammid noortevaldkonnas saavutasid hoolimata piiratud tegevusvõimalustele rekordarvu taotlejaid – näiteks olid eriti populaarsed noorte omaalgatusprojektide toetusfond „Ideeviit“, avatud noorsootööle suunatud projektikonkurss, „Hooliv Klass“. Ka see näitab, et programmis kavandatud tegevused on jätkuvalt vajalikud noortevaldkonna ja noorte arendamiseks.

Kokkuvõttes ei jäänud noortevaldkond puudutamata erilisest olukorrast 2020. aastal, kuid see ei toonud ainult negatiivseid tagajärgi, vaid ka positiivseid, kuna noorsootöö roll ja vajadus noorte toetamiseks oli võrreldes tavaolukorraga veel olulisem. Piiratud tingimustest hoolimata suudeti vajalikud tegevused oodatud mahus ellu viia ja eesmärgid saavutada.

Programmi tegevustega jätkatakse alates 2021. aastast haridus- ja noorteprogrammi meetme 4 raames.

Tulemusvaldkond: teadus

Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti”²³⁷

Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni arendamise üldeesmärk on luua soodsad tingimused tootlikkuse ja elatustaseme kasvuks, heaks hariduseks ja kultuuriks, Eesti kestmiseks ja arenguks.

Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti” (TAI strateegia)²³⁸ rakendamise eesmärk oli tagada Eesti TAI süsteemi koordineeritud arendamine ja võimekuse kasv, pidades silmas riigi eelarvestrateegiat, ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014–2020 ja teisi riiklikke tegevuskavu. Samuti peab rakendamine arvestama TAI strateegiaga külgnevate ja sellega osalt kattuvate valdkondade strateegiatega arengukavadega (nt Eesti ettevõtluse kasvustrateegia 2014–2020).

Üldeesmärgi elluviimiseks on seatud neli strateegilist eesmärki:

- 1) Eesti teadus on kõrgetasemeline ja mitmekesine;
- 2) teadus- ja arendustegevus (TA) toimib Eesti ühiskonna ja majanduse huvides;
- 3) TA muudab majandusstruktuuri teadmistemahukamaks;
- 4) Eesti on rahvusvahelises TAI alases koostöös aktiivne ja nähtav.

Eesmärkide saavutamisse annavad panuse ka Kaitseministeeriumi, Keskkonnaministeeriumi, Kultuuriministeeriumi, Maaeluministeeriumi, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi, Rahandusministeeriumi, Siseministeeriumi ja Sotsiaalministeeriumi meetmed ja tegevused.

1. Strateegia eesmärkide täitmine

Üldeesmärgi näitajad

Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	tegelik			
Teadus- ja arendustegevuse investeeringute tase SKPst (%) ¹	1,24	1,28	1,41	1,61	3,0	selgub 2021	3,0	3,0	-
sh erasektori TA kulutused SKPst (%) ¹	0,63	0,60	0,60	0,86	2,0	selgub 2021	2,0	2,0	-
(Ettevõtete) tootlikkus hõivatu kohta (% EL keskmisest) ¹	73	74,1	77,1	78,6	80,0	selgub 2021	80,0	80,0	-
Koht Euroopa innovatsiooni tulemustabelis	15	17	12	11	10	selgub 2021	10	10	-

Olulisemad muutused ja suundumused

- **2019. aastal suurenes TA investeeringute maht (suhtarvuna SKP-sse) märgatavalt, saavutades taseme 1,6%.** Siiski oleme veel maas 2010–2015 perioodi kõrgeimast osakaalu tasemest ning oluliselt jääb puudu 2020. aastaks seatud eesmärgist (3,0%).
- TA kulutuste mahu tõus (2019. aastal võrreldes aasta varasemaga) on toimunud **erasektori TA investeeringute arvelt.** Avaliku sektori kulutuste tase SKP-st on viimasel kümnendil ületanud EL28 keskmist (va 2016–2017. aastal, mil ajutine langus oli tingitud investeeringute vähenemisest seoses struktuurivahendite perioodide vahelise ajaga). Riigipoolne TA rahastamine küll kasvas 2020. aastal, kuid see ei kajastu veel 2019. aasta andmetes. Võrreldes 2018. aastaga on toimunud avaliku sektori TA kulutuste osas protsendina SKP-st väike langus

²³⁷ Käesolevas analüüs dokumendis on kajastatud ainult HTM vastutusalas olevad meetmed ja tegevused.

²³⁸ Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti” heakskiitmine – Riigi Teataja III, 29.01.2014, 2.

(0,81%-lt 0,75%-le). Erasektori TA kulutuste mahult jääme siiski märgatavalt alla EL28 keskmisele (1,44%, Eestis 0,86%), kuigi vahe aastaga kahanes.

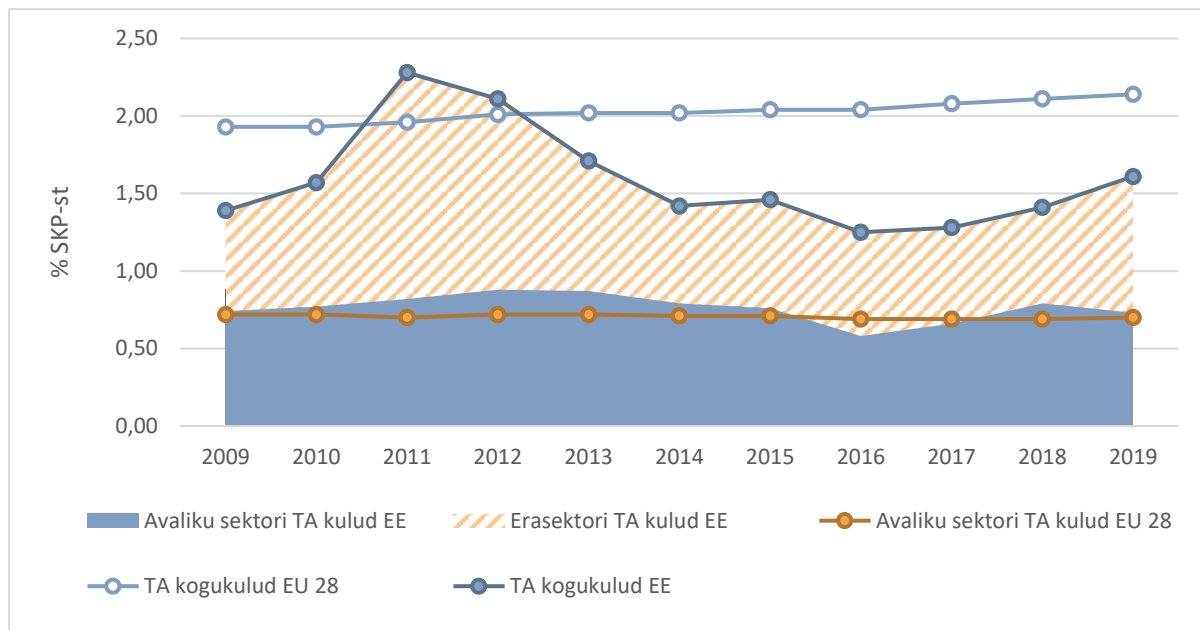
- **Eesti teadus on jätkuvalt kõrge rahvusvahelise tasemega.** Eesti paistab eriti positiivselt silma kõrgetasemeliste publikatsioonide arvu poolest ühe elaniku kohta ning EL TA raamprogrammis Horisont 2020 võidetud lepingute mahu poolest elaniku kohta. Viimase näitaja alusel ületame aastal 2020 pea kaks korda EL 28 keskmist (kogu perioodi peale 1,6 korda).
- **Ettevõtete innovatsioonisuutlikkus on 2019. aastal oluliselt tõusnud.** Viimast iseloomustab näitaja „ettevõtete tootlikkus hõivatu kohta“, mille järgi oleme pidevalt tõusutrendis, lähenedes EL keskmisele. 2018. aastal ületasime indikaatorina seatud eesmärgi (2018. aastal oli näitaja 77,1%), 2019. aastaks oli näitaja tõusnud juba 78,6-ni.
Eesti positsioon paranes EL innovatsioonitabelis ühe koha võrra (paiknedes 2019. aastal 11. kohal), ning 2020. aastaks seatud eesmärgist jääb Eestit eraldama vaid 1 koht. Teadusasutuste ja ettevõtete koostöö positiivsele poolele asetub erasektori finantseeritud avaliku sektori TA kulutuste osakaal, mis on viimase viie aastaga kasvanud enam kui poole võrra, moodustades 2019. a 6,9% avaliku sektori TA kuludest (2014. a 3,9%).
- **Doktorikraadi kaitsmiste arv on alates 2017. aastast küll olnud väikeses langustrendis, kuid arvestades sisseastujate vähenemist alates 2013/2014. õa-st (v.a 2018/2019. õa), on ka kaitsmiste arvu vähenemine ootuspärane.** Lõpetamiseni jõudmist takistab katkestamiste suur osakaal, mis 2019/20. õppeaastal küll varasemate aastatega võrreldes veidi langes (9,3% doktorantide üldarvust). Kuna tööturg vajab järjest enam tarka tööjõudu ja kõrgelt kvalifitseeritud spetsialiste, peame nentima, et tõenäoliselt kimbutab meid doktorikraadiga spetsialistide põud ka tulevikus. Rahvusvahelistumise seisukohalt küll positiivne, ent Eesti tööjõuturu seisukohalt veidi vähem soodne on ühe suurenev välistudengite osakaal doktoriõpingutes – kokku moodustasid välistaustaga tudengid 2020/21. õppeaastal 29% kõigist doktorantidest (2019/20. õppeaastal lõpetajatest 21,3%).

TA investeringute tase (suhtarvuna SKP-sse) on alates 2016. aastast tõusnud, saavutades 2019. aastaks taseme 1,6%, 2018. aastal oli sama näitaja 1,4% (joonis 49). Mahajäämus EL 28 keskmisest näitajast (2,1%) on endiselt märgatav, kuid vahe viimase aastaga vähenes. Samas asub Eesti TAI kulutuste poolest EL riikide pingereas suhteliselt keskel. Ennekõike on Eesti EL keskmisest tagasihoidlikuma tulemuse taga erasektori kulutuste väiksem määr, kuid see on aastaga paranenud ning vahe vähenenud. Juba teist aastat järjest on avaliku sektori kulutuste määra poolest Eesti tulemus EL keskmisest parem, kuigi viimasel aastal toimus väike tagasilangus. Avaliku sektori TA kulutuste kõikumisi aastate vahel (vt joonis 49) selgitab osalt EL tõukefondide perioodide vahetumine ja SKP kasv, mille taustal teadusrahastus ei ole suurenenud samas tempos.

- Kehtivas TAI strateegias on pikemaajaliseks eesmärgiks seatud erasektori TA kulude kasv 2%-ni ja avaliku sektori TA rahastamise kasv 1%-ni SKP-st. Ka 2018. aasta lõpus sõlmitud Eesti teaduslepe²³⁹ sätestab, et avaliku sektori TA rahastamine riigieelarvest peab tõusma kolme aasta jooksul 1%-ni. 2020. aastaks oli riigieelarves teadus- ja arendustegevustele planeeritud 12 miljonit eurot rohkem kui 2019. aastal. Eelarve kasvab peamiselt teadus- ja arendustegevuse põhiinstrumentide osas.
- Erasektori investeringute tase teadusse ja arendustegevusse on endiselt madal ning koondunud vähestesse ettevõtetesse. Suurettevõtteid ja keskmise suurusega ettevõtteid, kellel on sisemisi ressursse (inimesed, finantsvahendid) TAI-ga tegelemiseks, on Eestis vähe.
- **TA põhiinstrumentide (uurimistoetused ja baasfinantseerimine) süsteemi** korrastati juba 2016. aastal vastavalt Eesti Teadusagentuuris (ETAg) välja töötatud kontseptsioonile, mille põhjal asenduvad senised institutsionaalsed uurimistoetused personaalsete uurimistoetustega ning suurendatakse positiivselt evalveeritud teadusasutuste teadus- ja arendustegevuse baasfinantseerimise mahtu. Üleminekuperiood algas 2016. aastal, kui lõpetati uute

²³⁹ 2018. aasta detsembris sõlmiti EV presidendi toetusel Eesti teaduslepe – ühiskondlik kokkulepe Eesti teaduse ja innovatsiooni arendamiseks, millele kirjutasid alla Eesti erakondade esimehed, teadusasutuste, teadlaste ja suurimate ettevõtteorganisatsioonide esindajad ning mis seab sihiks tõsta kolme aasta jooksul TA riiklik rahastamine ühe protsendini sisemajanduse kogutoodangust.

institutsionaalsete uurimistoetuste väljastamine. Baasfinantseerimise maht on alates 2014. aastast kasvanud viis korda (8,4 miljonilt 2014. a. 42,5 miljoni euroni 2020. a). 2020. aastaks jõuti konkurentsipõhise ja baasrahastuse suhtarvuni 50:50.

Joonis 49. Teadus- ja arendustegevuse investeringute maht %-na SKP-st aastatel 2009-2019.

Allikas: Eurostat (<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tsc00001/default/table?lang=en>)

- Nii avalik kui erasektor rahastavad oma TA tegevusi kolmest allikast: erarahastus, avalik rahastus ja välisrahastus. Olulisim allikas on nii avaliku kui erasektori puhul sektorisisene rahastus (avaliku sektori puhul on see 75%), kuid olulisel kohal on ka sektorite vahelised siirded (avaliku sektori puhul moodustab erasektori rahastus 7% ning välisrahastus 18%). **Välismaa allikate, s.o valdavas osas EL raamprogrammi** osakaal teaduse rahastajana on Eestis võrreldav EL keskmisega ja see on viimastel aastatel kasvanud.

Innovatsioon ja ettevõtete tootlikkus

- **Eesti positsioon Euroopa innovatsiooni tulemustabelis** (*European Innovation Scoreboard*)²⁴⁰ paranes, liikudes 2019. aastal 11. kohale (2018. aastal oli Eesti 12. kohal) innovatsiooniindeksiga²⁴¹ 99% EL keskmisest. Eesti asub endiselt tugevate innovaatorite rühmas.
- 2019. aasta analüüsi põhjal olid Eestil silmapaistvad tulemused: kõrghariduses ja elukestvas õppes osalevate inimeste osakaal ühiskonnas (vastavalt 126 ja 194% EL keskmisest), rahvusvaheliste ühispublikatsioonide arv (172% EL keskmisest), kulutused teadustööga mitteseotud innovatsioonile (179% EL keskmisest), VKEde toote- ja/või protsessiinnovatsioon ja VKEsisene innovatsioon (vastavalt 129 ja 148% EL keskmisest), samuti innovaatiliste VKEde koostöö teiste osapooltega (267% EL keskmisest) ning kaubamärgi registreerimistaotluste arv (209% EL keskmisest). Suurim mahajäämus oli, ärisektori teadus- ja arenduskulutustes (39% EL keskmisest), VKEde turu- ja/või organisatsiooniinnovatsioonis

²⁴⁰ European Innovation Scoreboard 2017, https://interactivetool.eu/f/extensions/DGGROW4/EIS_2.html#a.; Eesti raport: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/30676>

²⁴¹ Euroopa Komisjoni koostatav innovatsiooni tulemustabel vaatleb riikide tulemuslikkust 27 näitaja alusel, mille põhjal on kujundatud summaarne innovatsiooniindeks. Tulemusi vaadeldakse võrdluses sama näitaja EL keskmisega (tugevate innovaatorite grupi riikidel on summaarne indeks 90% ja 120% vahel EL keskmisest. Vt https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en

(39% EL keskmisest) ja kiiresti kasvavate ettevõtete tööhõives (48% EL keskmisest) ja doktorikraadi omandanute arvus (60% EL keskmisest).²⁴²

- Eesti ettevõtete tootlikkuse tõstmine on üks peamisi tegureid, millega tõsta Eesti heaolu ja tagada kestlik areng. Kuna nii tööga hõivatud isikute kui ka töötatud tundide arv on Eestis kiirelt suurenenud, saab majanduskasv edaspidi tulla tootearendusest ja rakendatavatest TA tegevustest, millega kaasnevad suuremad investeeringud immateriaalsetesse varadesse. **Eesti ettevõtete tootlikkus** on EL keskmisega võrreldes kümne aasta jooksul kasvanud, väike positiivne muutus toimus ka 2019. aastal (77,1%-lt 78,6%-le). Võrdluses naaberriikidega sarnaneb Eesti tase ja areng siiski teiste Ida-Euroopa riikidega, jäädes endiselt maha Lääne-Euroopast.

Uue teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava ettevalmistamine

Haridus- ja Teadusministeerium (HTM) ja Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium (MKM) jätkasid 2020. aastal ühise arengukava koostamist. „**Teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava 2021–2035**“ (**TAIE arengukava**) on Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti“ (HTM vastutusalas) ja Eesti ettevõtluse kasvustrateegia 2014–2020 (MKM vastutusalas) jätkustrateegia, milles seatakse teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ja ettevõtluse ühised sihid järgmiseks 15 aastaks. Arengukava iseloomustab varasemast tugevam fookus teaduse ja teadlaste mõju kasvatamisele ning teadustulemuste kasutamisele Eesti arenguvajaduste lahendamisel, ettevõtete teadusmahukusele ja innovatsioonile ning lisandväärtuse kasvatamisele. Arengukava tegevuste raskuskese on teadmusiirde suunal, kus kavandatavate tegevuste tulemusena otsitakse teadussüsteemi ja ettevõtlussektori koostoimes lahendusi Eesti ühiskonna arenguvajadustele. Arengukava eesmärgiks on Eesti teaduse, arendustegevuse, innovatsiooni ja ettevõtluse koostoime kaudu suurendada Eesti ühiskonna heaolu ja majanduse tootlikkust, pakkudes konkurentsivõimelisi ja kestlikke lahendusi Eesti ja maailma arenguvajadustele. Järgitakse loogikat, mille kohaselt tagatakse ühelt poolt **teadussüsteemi baasvõimekus**, mis on vajalik ühiskonna toimimiseks, sh kvaliteetse kõrghariduse pakkumiseks, tagatakse **ettevõtluskeskkond**, mis soosib kõrge lisandväärtusega rahvusvaheliselt konkurentsivõimelise ettevõtluse arengut, ning luuakse sünergiaid ja lisandväärtust **teadussüsteemi, ettevõtlussektori ja riigi ühistegevustes**, mille kaudu sünnivad uued teadusmahukad lahendused nii riigile kui uued äri võimalused ettevõtlussektorile. Kolme suuna koosmõjus kutsutakse omakorda esile kolm suuremat muutust: TAIE lahendab ühiskonna arenguvajadusi, teaduse ja teadlaste mõjususe ja mõjuse kasvab ning ettevõtlus muutub TAI-mahukamaks. Arengukava ettevalmistamisel peeti muu hulgas silmas Euroopa Komisjoni hinnangut Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni süsteemile²⁴³ ning Euroopa Semestri raames tehtud riigipõhiseid soovitusi.

²⁴² European Innovation Scoreboard (2020). Estonia. <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/41873>

²⁴³ Euroopa Komisjoni Horisont 2020 toetusmeetme raames 2019. a valminud hinnang Eesti teadus-, arendus- ja innovatsioonisüsteemile https://www.hm.ee/sites/default/files/pr_estonia_-_final_report_.pdf

2. Ülevaade teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni programmi meetmete elluviimisest

Meede 1. Teaduse kõrge taseme ja mitmekesisuse kindlustamine

Meetme eesmärk: Eesti teadus on kõrgetasemeline ja mitmekesine. See on rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline ja nähtav ning katab põhilisi kõrgharidus- ja kultuurivaldkondi. Teadusasutuste võrk tegutseb tõhusalt. Teadustaristu on nüüdisaegne. Teadlaste ja innovaatorite järelkasv on kindlustatud. Eesti on atraktiivne koht teadus- ja arendustööks ning teadlaskarjäär on populaarne.

Püstitatud eesmärkide saavutamiseks tuleb:

- suurendada Eesti TA konkurentsivõimet ja tagada põhilisi teadusvaldkondi kattev mitmekesisus;
- tagada teaduse rahastamise kvaliteedipõhisus ja luua eeldused TAI süsteemi tulemuslikkuse tõstmiseks;
- suurendada teaduse rahastamise stabiilsust ning teadusasutuste baasfinantseerimise ja konkurentsipõhiste uurimistoetuste tasakaalustatust, et saavutada TAI süsteemi kestlikkus ja loodud võimekuse realiseerumine;
- tagada teadlaste ja inseneride järelkasv, sh pöörata senisest enam tähelepanu **doktoriõppe süsteemsele arendamisele**;
- toetada jätkusuutliku teadlaste ja ettevõtjate kogukonna loomist ning teadus- ja arendustegevuseks, innovatsiooniks ja tehnoloogiliseks uuendustegevuseks atraktiivse keskkonna loomist;
- arendada teadustööks atraktiivset ja nüüdisaegset töökeskkonda.

Möödik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	tege-lik			
Doktorikraadi kaitsmiste arv õppeaastas	240	253	244	235	300	221	300	300	-
10% maailmas enim tsiteeritud teadusartikli hulka kuuluvate Eesti kõrgetasemeliste artiklite osakaal (%).	8	8,2	10	8,4	11	selgub 2021	11	11	-
Kõrgetasemeliste artiklite arv miljoni elaniku kohta	1751	1738	1794	2073	1600	2085	1600	1600	-

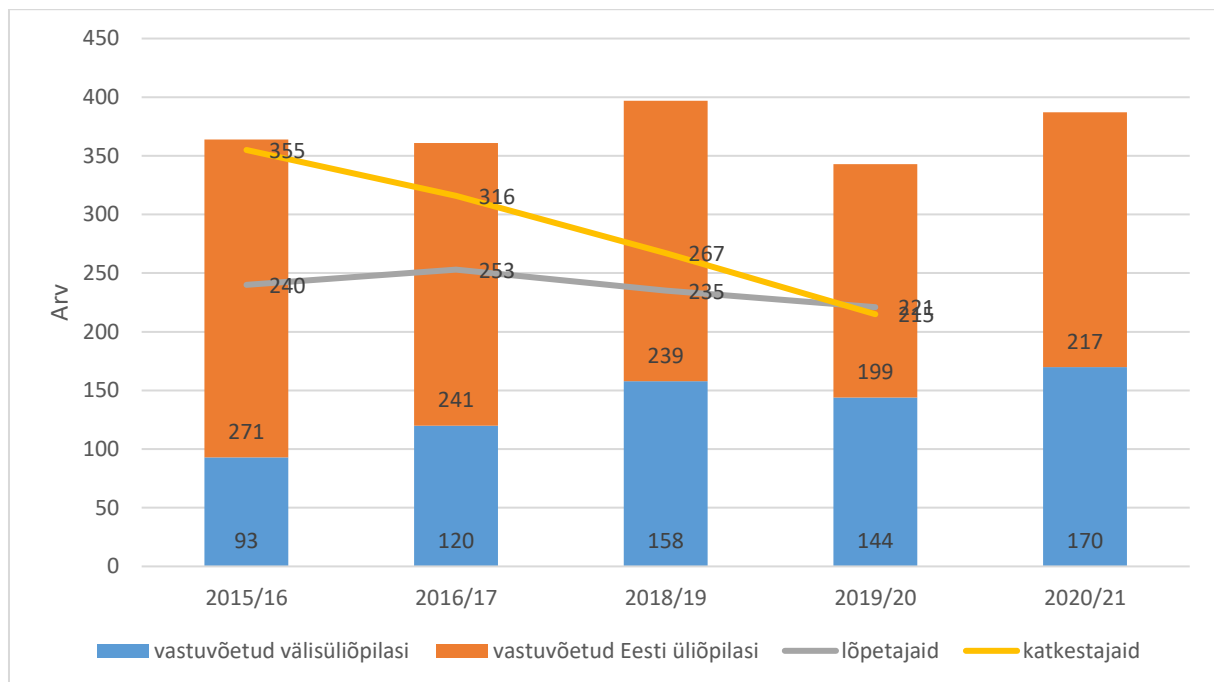
Allikad: EHIS, IUS - Innovation Union Scoreboard, SA, Thomson Reuters Web of Science

- 2019/20 õa. vähenes veidi **doktorantuuri lõpetajate arv**. Vähenemine oli tingitud viimaste aastate doktorantide üldarvu vähenemisest, kuna osakaaluna doktorantide üldarvust on lõpetajate määr püsinud viimased neli aastat stabiilsena (u 10% doktorantide üldarvust). Kuna alates 2013. aastast vähenes vastuvõtt doktorantuuri tuntavalt, võib ka järgmistel aastatel oodata lõpetajate arvu vähenemist. Ka doktorantuuri katkestanute arvud on kõrged, ületades lõpetajate osakaalu doktorantide üldarvust (joonis 50).
- Nagu eelpool mainitud, on Eesti teadlased ja teadus heas seisus rahvusvahelises koostöös ilmunud teaduspublikatsioonide poolest. Seda ilmestavad järgmised näitajad – (a) 10% maailmas enim tsiteeritud teadusartikli hulka kuuluvate artiklite osakaal (2019. aastal 8,4% kõrgetasemelistest artiklitest) ning (b) kõrgetasemeliste artiklite arv miljoni elaniku kohta, mille puhul on seatud sihttase mitmendat aastat järjest täidetud (2019. ja 2020. aasta näitaja oli juba üle kahe tuhande).

Doktoriõpe

- 2020/21 õa. vastuvõtt doktoriõppesse taas kord suurenes (13%) (vt joonis 50). Välisdoktorantide osakaal vastuvõetud doktorantidest, mis on aasta aastalt suurenenud, tõusis viimasel aastal 44

protsendini. Viimase viie aasta põhiliseks suundumuseks ongi eelkõige **välisdoktorantide osakaalu tõus**. Üldjoontes jäävad ligi pooled välisdoktorandid Eestiga seotuks ka pärast õpingute lõpetamist, kuigi erialati on siin suured erinevused.²⁴⁴

Joonis 50. Vastuvõtt doktoriõppesse (välisüliõpilaste ja Eesti taustaga vastuvõetute arv), lõpetanud ja õpingud katkestanud doktorantide arv.

Allikas: EHIS

- Uuringud²⁴⁵ viitavad asjaolule, et teadlasi ei rakendata piisavalt väljaspool akadeemilist sektorit. Väheste koostöö tõttu ei teata, mida kumbki pool saaks teisele pakkuda. Samuti ei teadvusta ettevõtete esindajad, mida doktorikraadiga töötaja värbamine neile juurde annab. Ka ei selgu enamasti doktoritöö teadustulemuste praktilise rakendamise võimalused, mistõttu teadustöö rakendused ja teadlaste oskused jäävad väljaspool akadeemiat raskesti hoomatavaks. Doktorante valmistatakse pigem ette akadeemiliseks karjääriks ning lõpetajatel on keeruline rakendada oma kvalifikatsiooni teistes sektorites väljaspool akadeemiat.
- Doktoriõppes õppivate üliõpilaste osakaal, lõpetamise ja katkestamise määr on valdkonniti väga erinev (vt joonis 51). Doktorantuuris õppijaid on kõige **enam loodusteaduste ja humanitaaria valdkonnas**. Suhtena lõpetajate arvu on kõige rohkem katkestamisi hariduse ja äri valdkonnas.

²⁴⁴ Statistikaamet (2020). Välisüliõpilaste majanduslik mõju. Eesti tööturul osalemine. ESA analüüsi metoodika järgi loetakse töötamiseks seda, kui isik on vähemalt ühel päeval aasta jooksul teinud mingisugust tasustatud tööd ja on kandud töötamise registrisse.

²⁴⁵ Mets ja Viia (2018). Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele hariduses ja teaduses. Uuringu lühiaruanne. Tallinn: SA Kutsekoda. <http://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2018/11/OSKA-Hariduse-ja-teaduse-uuringuaruanne-2018.pdf>

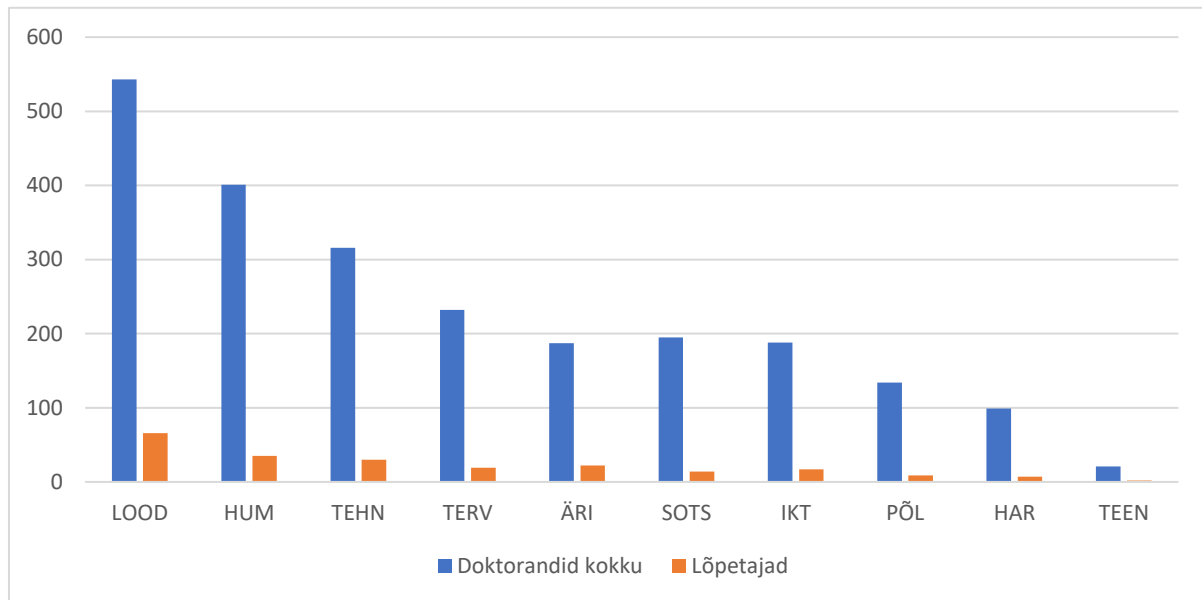
Roosalu, T., Raudsepp, M. ja Aavik, K. (2018). Jätkusuutlikud teadlaskarjääri kontseptsioonid ja mudelid Eesti kontekstis: doktorite ja tööandjate seisukohad ja soovitud teaduskirjanduse ja teiste riikide kogemuste valguses. Tallinn: Tallinna Ülikool

Kindsiko, E. jt (2017). Eesti doktorite karjääritee ja seda mõjutavad tegurid. RITA 4: TAI poliitika seire. Tartu: Tartu Ülikool, HTM.

https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/eesti_doktorite_karjaaritee_ja_seda_mojutavad_tegurid-1.pdf

Pihor, K. ja H. Tammsaar (2018). Eesti teadus- ja kõrgharidussüsteemi konkurentsivõime ja arengupotentsiaal. Hinnang olukorrale ja ettepanekud edasisteks tegevusteks. Riigikantselei.

Kindsiko ja kolleegide (2017)²⁴⁶ poolt läbiviidud Eesti doktorite karjääriuuring näitas samuti, et kõige enam jätkab akadeemilises maailmas loodusteaduste valdkonna doktoreid (75% lõpetanuist). Tehnika- ja tehnoloogia erialal doktorikraadi omandanutest jätkab akadeemilist karjääri vaid ca 40% lõpetanuist.

Joonis 51. Doktoriõppes õppivate üliõpilaste arv kokku, lõpetajate ja katkestajate arvud, valdkondlik jaotus (2018/19 õa.).

Allikas: EHIS

- Üks põhjus, miks akadeemilise ja erasektori vahel vähe liigutakse, on õpe, mis järgib **liiga jäika akadeemilist karjäärimudelit**. Seni on akadeemilises töös soositud ennekõike kõrgetasemelist teadustegevust ja vähem arvestatud muude võimalike karjääri tahkudega nagu konsultatsioonid, koostööprojektide algatamine, juhtimine jms. Teisalt kaasneb senise akadeemilise karjääriga suur ebakindlus, sest uurimiskeskuste rahastamine on sageli projektipõhine. Selleks, et hoida, väärtustada ja mitmekesistada akadeemilist karjääri Eestis, jätkasid teadusasutused paindlikuma karjäärimudeli väljatöötamist, milles väärtustatakse enam akadeemia välist koostööd. Selle soodustamiseks käivitati 2020. aasta lõpus ka riigi poolt uus toetusprogramm – „Sektoritevahelise mobiilsuse toetamine”, mille eesmärk on teadus- ja arendustegevuse alase sektoritevahelise koostöö soodustamine, tõstes Eesti era- ja avaliku sektori asutuste TA alast võimekust ja mitmekesistades teadlaskarjääri läbi teadlaste töötamise eri sektorites. Asutused on kujundamas ja ellu viimas **tenuurisüsteemi**, s.o teadlase karjäärimudelit, mis sisaldab tenuuri ametikohti, mitmekesisemat hindamismudelit ja aitab luua teatava töökohakindluse.

Publitseerimine

- Thomson Reuters Web of Science'is indekseeritud **Eesti kõrgetasemeliste artiklite arv miljoni elaniku kohta** on aastatel 2006–2018 stabiilselt kasvanud, jõudes u 600-lt enam kui 2000-le artiklile aastas (artiklite arv 2019. aasta seisuga 2072), kuna publitseeritakse varasemast rohkem, aga ka seetõttu, et andmebaasi on lisandunud rohkem uusi ajakirju.
- Teadustöö kvaliteedi näitajana jälgib Euroopa innovatsiooni tulemustabel (*European Innovation Scoreboard*) **publikatsioonide osakaalu 10% enim tsiteeritud teadusartiklite hulgas**²⁴⁷. Selliste publikatsioonide osakaal oli Eesti puhul 2018. a. 10%, millega saavutati ka

²⁴⁶ Kindsiko, E. jt (2017). Eesti doktorite karjääritee ja seda mõjutavad tegurid. RITA 4: TAI poliitika seire. Tartu: Tartu Ülikool, HTM.

https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/eesti_doktorite_karjaaritee_ja_seda_mojutavad_tegurid-1.pdf

²⁴⁷ [file:///C:/Users/anneli.kahrik/Downloads/Estonia%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/anneli.kahrik/Downloads/Estonia%20(1).pdf)

seatud sihttase (samuti 10%). 2019. aastal oli see mõnevõrra tagasihoidlikum – 8,4%. Eesti TAI strateegias aastateks 2014–2020 on seatud eesmärk jõuda 2020. aastaks 11% tasemele. EIS andmetel moodustab Eesti tulemus 81,1% EL keskmisest.

- Eesti teadlaste mõjukust näitab seegi, et **tsiteeringuid ühe publikatsiooni kohta** on suhteliselt palju – 2020. aasta lõpus oli Eesti teadus viidatavuse järgi maailmas mõjukuselt 8. kohal 23.07 keskmise viitega iga WoSis kajastatud Eesti autori osalusega töö kohta. Viidatavuse tipus on kliinilise meditsiini ning molekulaarbioloogia ja geneetika valdkonnad. Sage viidatavus on lisaks Eesti teadlaste kirjutiste mõjukusele seotud tõenäoliselt ka asjaoluga, et Eesti teadlased osalevad aktiivselt rahvusvahelistes ühispublikatsioonides – 2020. aastaks on ühispublikatsioonide osakaal tõusnud 78% -le, 2010. aastal oli see 53,9%²⁴⁸. Viidatavuse puhul mängivad oma rolli ka valdkondlikud eripärad ja teemade populaarsus ning viidatavus sõltub ka sellest, kui lai on autorite ring.

Olulisemad tegevused

- 2020. a. rahastati teaduse põhiinstrumente riigieelarvest 5,5 mln euro võrra rohkem kui 2019. aastal. See pole küll piisav TAI strateegias seatud teaduse rahastamise eesmärgi 1% SKPst täitmiseks, kuid on märgiline muutus varasemate aastate rahastuse vähenemise taustal. Statistikaameti andmete kohaselt ulatus avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse rahastamine 2019. aastal 0,73% ni SKPst.
- 2020. aastal riigieelarve strateegia koostamisel võttis Vabariigi Valitsus selge suuna 1% saavutamisele ning 2021. a riigieelarves kinnitati teadus- ja arendustegevuse rahastamise maht 1% juures SKP-st.
- Jätkus üleminek ETAg, HTM ja teadusasutuste osalusel 2016. a valminud **uurimistoetuste ja baasfinantseerimise uuele kontseptsioonile** teadus- ja arendustegevuse rahastamise süsteemis. Viimased IUT (varasema süsteemi alusel väljatöötatud institutsionaalsete uurimistoetuste) projektid lõppesid 2020. aastal. Baasfinantseerimine on alates 2014. aastast kasvanud viis korda (8,4 miljonilt 2014. a. 42,5 miljoni euroni 2020. a.). 2020. aastaks jõudis konkurentsipõhise ja baasrahastuse suhtarv tasemeni 50:50.
- 2016. a juunis kinnitas Vabariigi Valitsus **teadus- ja arendusasutuste ning kõrgkoolide institutsionaalse arendusprogrammi (ASTRA)** investeeringute kava. Investeeringute kavaga toetati seitset investeeringuprojekti kogusummas **65,1 miljonit eurot**. Investeeringutoetuste kaasabil on 2020. a lõpuks valminud **Tartu Ülikooli IT keskus (Delta), Eesti Kunstiakadeemia ning Sisekaitseakadeemia uued õppehooned, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia saalikompleks**. ASTRA toetuse kaasabil ühendati Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli õppehoone majatiivad ja tehti juurdeehitus, renoveeriti Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituudi hoonete kompleks ning valmimas on Tallinna Tehnikaülikooli ehitusteaduskonna renoveeritud katsehall.
- Taristuinvesteeringute kõrval toetatakse ASTRA programmist ka ülikoolide ja teadusasutuste **õppe- ja teadustöö kvaliteedi arendamist**. Sisutegevusteks (nt teadusaparatuur, doktorikoolid, koostööplatvorm ettevõtetega) saab toetust kokku 20 teadusasutust ja ülikooli kogusummas **67,4 miljonit eurot**.
- **ASTRA** toetuse üks eesmärgi on laiendada ülikoolide ja teadusasutuste ettevõtluskoostööd ja suurendada rakendusuuringute võimekust ning avada teadustaristu ettevõtluskoostööks. Teadusasutused ja kõrgkoolid pidid kavandama selleks tegevused oma strateegilises arendusplaanis ning ettevõtluskoostöö mahule seati ambitsioonikad eesmärgid – oma projektides seatud sihttasemete järgi peaksid TA asutused 2023. aastaks tegema koostööd perioodi peale kokku 753 ettevõttega. 2020. aastal lisandus 151 TA asutusega koostööd tegevat ettevõtet. 2020. aasta lõpuks on saavutatud tulemus **892 TA asutusega koostööd tegevat ettevõtet**, mis on 139 asutuse võrra rohkem, kui seatud sihttase aastaks 2023. 2020. aastal jätkusid kõik toetust saanud projektid.
- Uue tegevusena käivitati 2020. aasta lõpus „**Sektoritevahelise mobiilsuse toetamine**”, mille eesmärk on teadus- ja arendustegevuse alase sektoritevahelise koostöö soodustamine, tõstes

²⁴⁸ Web of Science, Essential Science Indicators (järjestuse andmestik üle 4000 publikatsiooniga riigid); Web of Science InCites.

Eesti era- ja avaliku sektori asutuste TA alast võimekust ja mitmekesistades teadlaskarjääri läbi teadlaste töötamise eri sektorites. Toetatakse doktorikraadiga teadlaste töölevõtmist Eesti era- ja avaliku sektori asutusse rakendusuuringute ning tootearendusprojektide (eksperimentaalarenduste) kavandamiseks ja läbiviimiseks. Meetme eesmärk on tuua era- ja avaliku sektori asutustesse vähemalt 40 teadlast. Kuna taotlusvoor avanes novembris, siis 2020. aastal ühtki toetust veel välja ei antud.

- **Teadusasutuste baasfinantseerimine** kasvas 2020. aastal 3,4 miljoni võrra tõustes 42,5 miljoni euroni. Muutused on võimaldanud tõsta baasfinantseerimise mahtu HTM teaduse eelarves 2015. aastaga võrreldes 4,5 korda ja selle tulemusena on suurenenud baasfinantseerimise tähtsus teaduse rahastamise põhiinstrumentina. Põhiinstrumentide mahust moodustas baasfinantseerimine 2018. aastal 40% ning 2020. aastal 50%.

Tabel 12. HTM teaduse eelarve põhiinstrumentid aastatel 2016–2020 (mln eurot)

HTM teaduseelarve põhiinstrumentid	2016	2017	2018	2019	2020
Baasfinantseerimine	13,6	16,9	26,9	39,1	42,5
Uurimistoetused	37,9	39,4	40,2	40,6	42,7
Baasfinantseerimise osakaal HTM teaduse põhiinstrumentidest	27%	30%	40%	49%	50%
Baasfinantseerimise osakaal kogu HTM teaduse eelarvest	11%	13%	18%	23%	24%

Allikas: HTM

- 2020. aastal tõusis **uurimistoetuste eelarve maht** 40,6 miljonilt 42,7 mln euroni.
- **Teaduse tippkeskuste toetamine.** Teaduse tippkeskuste moodustavad rahvusvaheliselt kõrge tasemega uurimiserühmad, uurimiserühmade arv tippkeskustes on erinev, jäädes kahe ja 16 vahele. Otsused finantseerida üheksat teaduse tippkeskust kogusummas 41,17 mln eurot tehti veebruaris 2016. Tippkeskuste põhitegevused on seotud interdistsiplinaarse uurimistööga, samuti luuakse ja täiendatakse uurimistööks vajalikke tingimusi ning tegeletakse teaduse populariseerimisega. Enamik tippkeskustest on avaldanud kõrgetasemelisi artikleid planeeritust rohkem (sihtase 2023. aastaks on 900, 2018 avaldati 913 artiklit ja 2019. a. 866 artiklit, mis on sihttaseme lähedane tulemus). Aastal 2020. on tippkeskuste poolt avaldatud unikaalsete artiklite arv kokku 897. Avaldatud artiklite suur arv näitab, et tippkeskuste toetus teenib oma eesmärgi ja uurimiserühmade vaheline sünergia toob kaasa kõrgetasemelised teadustulemused.
- **Riikliku tähtsusega teadustaristu toetamine teekaardi alusel.** Vabariigi Valitsus kinnitas riikliku tähtsusega teadustaristu investeringute kava 13 objektiga oktoobris 2016. Esimeses taotlusvoorus oli teadustaristu objektidele võimalik eraldada toetust 19,1 mln eurot. Edukaimaks näiteks võib pidada juba lõppenud projekti nutika tootmise (*Industry 4.0*) tuumiktaristut *Smart Industry Centre (SmartIC)*, mille raames soetati taristu kaks kesket seadet: metalli 3D kompuutertomograaf EMÜ kompuutertomograafia laborisse ja metalli 3D printimissüsteem TTÜ 3D printimise laborisse ProtoLab. Nimetatud laborid moodustavad *SmartIC* tuumiktaristu põhilise osa. Edukalt on käivitunud ka *ESSource II* projekt: lepingutega on kaetud 94% eelarve raames võimalikest *in-kind* tegevusest. Lisaks korraldati Tartus neutronuuringute võimaluste tutvustamiseks ja levitamiseks koostöös Põhjamaade programmiga Nordic Neutron Science ja programmiga SwedNess ligi 60 osalejaga suvekoos. Eesti keeleressursside keskus läbis kvaliteedihindamise, et omandada Euroopa keeleressursside taristu CLARIN keskuse staatus. NATARCI raames avati avalikkusele uue eElurikkuse portaali demoversioon, mis annab kasutajatele võimaluse otsida ühes kohas Eesti elurikkuse masinloetavaid avaandmeid. Tegu on esimese riigi ja teadlaste andmeid ühendava andmebaasiga.
- 2019. aastal viidi läbi „Riikliku tähtsusega teadustaristu toetamine teekaardi alusel“ teine avatud taotlusvoor, kuhu laekus 11 taotlust viielt teadus- ja arendusasutuselt kogusummas 12,4 miljonit eurot. Vooru maht oli 8,3 miljonit eurot. Hindamiskomisjoni ettepanekule tuginedes tegi Haridus- ja Teadusministeerium 2020. aastal Vabariigi Valitsusele ettepaneku toetada kokku kaheksat projekti. Investeringute kavaga kinnitati järgmised objektid:
 1. Eesti osalus Euroopa loodusteaduslike kollektsioonide võrgustikus (DiSSCo Eesti);

2. Eesti Keskkonnaobservatoorium KKOBS;
3. Kosmoseuuringute maapealse infrastruktuuri arendamine Eestis (KosEST);
4. Ökosüsteemide analüüs ja eksperimentaaluuringud: AnaEE Estonia;
5. Taimebioloogia infrastruktuur – TAIM;
6. Meretehnoloogia ja hüdrodünaamika teadustaristu ja –teenuste arendamine SCC 2.0;
7. Uute uurimisteenuste ja vajaliku taristu arendamine MAX IV sünkrotronkiirgusallikal (MAX-TEENUS);
8. Eesti E-varamu ja kogude säilitamine (teine etapp); E-VARAMU.

Kõik kaheksa projekti on oma tegevustega alustanud. Projektide eeldatav rakendamise tähtaeg on 2023. aasta 31. august.

- 2020. aastal võeti vastu **tuumiktaristu toetamise uued põhimõtted**. Tuumiktaristud on Eesti teadustaristu teekaardi objektid, mis osutavad teenuseid väljapoole selle moodustanud asutust ja mis on kantud tuumiktaristute loendisse. Toetuse eesmärk on kindlustada riikliku tähtsusega teadustaristu avatus avaliku, era- ja kolmanda sektori kasutajatele.
- **Teaduse ja teadushariduse populariseerimine ühiskonnas, sh TeaMe+ ja Teeme+.** Teaduse populariseerimise programmiga TeaMe+ suurendatakse õpilaste huvi loodus-, täppisteaduste ja tehnoloogia (LTT) erialade vastu. Selle programmi kõige mahukam tegevus on **noorte teadussaate „Rakett 69“** tootmise jätkamine. 2020. aastal oli eetris saatesarja 10. hooaeg. Lisaks sellele on hangitud uus teadust populariseeriv saatesari „Uudishimu tippkeskus“ üldauditooriumile. Programmi raames jätkatakse LTT karjäärivõimaluste tutvustamist, teadus- ja tehnoloogiapakti tegevuste koordineerimist ning teadushuvihariduse, uurimusliku õppe ja LTT kirjaoskuse arendamist.
- 2017. a otsustati **Teeme+ avatud taotlusvooru raames toetada 1,28 mln euroga süsteemsete teadust populariseerivate ürituste sarju ja teadushuviringide käivitamist**. Kokku laekus 109 taotlust kogumahas 6,4 mln eurot. Suuremahuliste ürituste sarjade elluviimiseks anti toetust 11 taotlejale kogusummas üle 700 000 euro. Väikesemahulisteks ettevõtmisteks eraldati toetust 12 taotlejale kogusummas üle 500 000 euro. Enamus toetust saanud projekte lõppesid 2020. aastal ning olid laste ja noorte hulgas väga populaarsed. Teeme+ kaasabil on toimunud suuremahulised üritused (näiteks Robotex, FIRST LEGO League programm jne) ning mitmed LTT valdkonna huviringid kogu Eestis.
- 2019. aastal alustas ETAg koos partneritega teaduskommunikatsiooni strateegia väljatöötamist. Strateegia loomisel osalesid 88 organisatsiooni esindajad (sh. üldhariduskoolid, kutsekoolid, kõrgkoolid, avaliku sektori asutused ja teaduskommunikatsiooni ning teaduse populariseerimise valdkonnas tegutsevat organisatsiooni). Teaduskommunikatsiooni strateegia 2020-2035 „Eesti teab“ valmis sama aasta lõpuks ning on heaks sisendiks Euroopa Liidu struktuurifondide perioodi 2021-2027 meetmete kavandamisel.
- **Teaduskollektsioonide toetamine.** Teaduskollektsioonide meetme kaudu toetati 2020. a 798 000 euroga kuue teadus- ja arendusasutuse 18 teaduskollektsiooni hoiutingimuste ja kättesaadavuse tugevdamist.
- **Doktoriõppe reform.** HTM algatas 2020. aastal seaduseelnõu väljatöötamise, mille eesmärk on muuta doktoriõppe läbimine tõhusamaks ning väärtustada rohkem doktoriõppesse astumist ja sellega seoses ka suurendada doktorikraadiga inimeste osakaalu ühiskonnas. Eelnõuga kujundatakse doktoriõppe ümber selliselt, et enamusele doktorantidele oleks tagatud nooremteaduri ametikoht ülikoolides, positiivselt evalveeritud TA-asutustes või neil oleks sõlmitud tööleping ülikoolivälises asutuses oma doktoritööga seotud valdkonnas. Viimast võib tõlgendada kui ettevõtlusdoktorantuuri, kus doktoritöö valmib koostöös ettevõttega ja lähtub ettevõtte vajadusest. Eelnõu esitati kooskõlastamiseks 2021. aasta alguses. Muudatuste elluviimisel on võimalik doktoriõpet läbida kolmel moel:
 - Doktorant läbib doktorantuuri nooremteaduri ametikohal ehk akadeemilise töötajana. Doktorant sõlmib ülikooli või teadus- ja arendusasutusega nooremteaduri töölepingu, mille põhisisuks on doktoritööga seotud teadustöö läbiviimine.
 - Nn ettevõtlusdoktorantuuri, kus doktoriõppe läbitakse koostöös ülikoolivälise asutusega. See võib olla erasektori ettevõtte, avaliku sektori asutus või MTÜ. Põhimõte on see, et doktorant on asutuses palgaline töötaja, ta teeb doktoritööga seotud teadustööd, mis lähtub asutuse vajadusest ning teda juhendatakse.

- Pelgalt üliõpilasena. See tähendab, et säilitatakse ka praegune võimalus, kus doktorant teadustöö tegemiseks töölepingut ei sõlmi. See on mõeldud neile, kelle doktoritöö ei ole seotud põhitööga, kes soovivad läbida doktoriõpinguid enesearengu eesmärgil ja kelle uurimistöö ei sobi nooremteaduri ega ettevõtlusdoktorantuuri mudeliga või kui doktorant ei soovi lepingut sõlmida. Siis on doktorant üliõpilase staatuses, täites õppekava vastavalt individuaalplaanile, aga ilma senise doktoranditoetuse saamise õigusega.

Meetme 1 kogu eelarve oli 2020. aastal **144,4** mln eurot. Tekkepõhised kulud olid kokku **129,7** mln eurot.

Meede 2. TAI ühiskondliku ja majandusliku kasu suurendamine

Meetme eesmärk: teadus- ja arendustegevus toimib Eesti ühiskonna ja majanduse huvides. See lähtub ühiskonna ja majanduse vajadustest ning tähtsustab rakendusi. Teadusasutused on motiveeritud rakendusuuringuteks ning tulemuslikuks koostööks ettevõtjate ja valitsusasutustega. Riik on rakendusuuringute ja arendustööde tark tellija. Sotsiaalmajanduslikel eesmärkidel tehtavate uuringute korraldus on tõhus.

Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	tegelik	sihttase		
Erasektori finantseeritud avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse kulutuste osakaal (%)	6,5	5,1	6,2	6,9	7	selgub 2021	7	7	-
Sotsiaalmajanduslikele rakendustele (v.a akadeemilised uuringud) suunatud kulutuste osakaal riigieelarves planeeritud TA eraldistest (%)	42	37	33	38	40	selgub 2021	40	40	-

Allikas: Statistikaamet

Erasektori finantseeritud avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse kulutuste osakaal on aastatel 2016 kuni 2019 püsinud 5–7 protsendi vahel, 2019. aastaks seatud siht (6%) ületati. Koostööd erasektoriga toetavad käivitunud era- ja avaliku sektori koostöö toetusmeetmed (nt rakendusuuringute toetamine kasvuvaldkondades; samuti muudetud baasfinantseerimise rahastamise valem, mis toetab ülikoolide ja TA asutuste motivatsiooni ettevõtluskoostööks). 2019. a peaaegu saavutati sotsiaalmajanduslikele rakendustele suunatud kulutuste osakaalu sihttase (39%)²⁴⁹. Ka selle eesmärgi saavutamiseks (teadustegevuse toetamiseks) on rakendatud uued toetusmeetmed (RITA).

Olulisemad tegevused

- **Valdkondliku teadus- ja arendustegevuse tugevdamiseks on käivitatud riigi rakendusuuringute programm RITA kogumalus 29,5 mln eurot**, millega toetatakse mh suuremahulisi rakendusuuringuid ja ministeeriumide teadusnõunike võrgustikku.
- 2017. aastal hakkas efektiivselt tööle ministeeriumide teadusnõunike²⁵⁰ koostöövõrgustik ja tõusis ministeeriumide võimekus suunata ja seirata oma valdkonna teadusuuringuid. 2020. aasta lõpu seisuga oli ametis 12 teadusnõunikku 10 ministeeriumis: Haridus- ja Teadusministeeriumis, Kaitseministeeriumis, Keskkonnaministeeriumis, Kultuuri-

²⁴⁹ Alates 2016. aastast kogub Statistikaamet sotsiaalmajanduslikel eesmärkidel rahastatud TA andmeid²⁴⁹ OECD meetodika kohaselt (andmeid kogutakse rahastajapõhiselt) (GBARD, *Government budget allocations for R&D*).

²⁵⁰ Teadusnõunike tööülesannete hulka kuulub ministeeriumi nõustamine TA küsimustes; rahvusvahelise ja siseriikliku TA koostöö planeerimine ja korraldamine; valitsemisala TA uuringute kavade väljatöötamine ja elluviimine koostöös eri osalistega; Eesti esindamine rahvusvahelistes TA koostöö algatustes.

ministeeriumis, Maaeluministeeriumis, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumis, Siseministeeriumis, Sotsiaalministeeriumis, Rahandusministeeriumis ja Välisministeeriumis. 2020. aastal alustati koostöös teadusnõunikega valdkondlike ministeeriumite teadus- ja arendustegevuse kulude ülevaatamise ja korrastamisega. Tegevuse eesmärgiks on tagada, et riigi poolt eraldatud teadus- ja arendustegevuse eelarved jõuavad ka teadus- ja arendustegevuse raporteeritavateks kuludeks.

- 2019. aastal lisati meetmesse uue tegevusena erialaliitude arendusnõunike toetamine. Kokku said arendusnõuniku palkamiseks toetust üheksa erialaliitu: Eesti Metsa- ja Puidutööstuse Liit, Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda, Eesti Elektritööde Ettevõtjate Liit, Eesti Elektroonikatööstuse Liit, Eesti Masinatööstuse Liit, Eesti Puitmajaliit, Eesti Arhitektide Liit ja Eesti Elektritööstuse Liit. 2020. aastal korraldati erialaliitudele täiendav taotlusvoor ning alustas 6 uut arendusnõunikku.
- 2020. aastal suurendati RITA uuringute eelarvet summas 2,1 mln eurot eesmärgiga toetada COVID-19 kriisiga seotud uuringuid. Käivitati 4 suurt RITA1 uuringut, mille eesmärk on koroonaviiruse levikust põhjustatud probleemidele lahenduste leidmine. Vastavalt Teadus- ja Arendusnõukogu otsusele algasid 2020. aastal järgmised uuringud: COVID-19 haigusjuhtumite analüüs ja riskirühmade väljaselgitamine Eestis; Eesti rahvastiku vaimse tervise uuring; varustuskindluse tagamine toidu, esmatarbekaupade, isikukaitsevahendite ja vee tarneahelas Eestis; COVID-19 seotud majandusmõjude ning nende pehmemendamiseks mõeldud poliitikameetmete tõhususe hindamine. Lisaks RITA1 uuringutele, toetati 2020. aastal täiendavalt ka ministeeriumite vajadustest lähtuvate akuutsete COVID-19 kriisiga seotud uuringute tellimist.
- 2020. aastal toetati SARS-CoV-2 viirusega seonduvate probleemide lahendamist ka erakorralise sihtgrandi taotlusvooru kaudu, mille maht oli 2,1 mln eurot. Kokku toetati 14 teadusprojekti viies valdkonnas: viiruse levikut pärssivad materjalid ja pinnatötlusvahendid; uut tüüpi isikukaitsevahendid; ruumide siseõhus viiruseosakeste vähendamisega seotud tehnoloogilised lahendused; tervishoiusektori töökoormust vähendavad tehnoloogilised lahendused; andmeanalüütikal tuginevad lahendused viiruse leviku hindamiseks ja meetmete mõju prognoosimiseks.
- **Teadusraamatukogude** kaudu on tagatud juurdepääs elektroonilistele teadusinfo andmebaasidele senisel tasemel, samuti toetati teadusraamatukogude teavikute hankimist varasemas mahus.
- 2020. aastal jätkati riikliku teadus- ja arendustegevuse programmi „Eesti keel ja kultuur 2019 – 2027“ elluviimist. Programmi üldine eesmärk on toetada eesti keele ja kultuuri säilimist, kasvatada ja tugevdada eesti keele ja kultuuri alase teadus- ja arendustegevuse võimekust Eesti teaduse ning laiemalt kogu ühiskonna arengu toetamisel vastavalt valdkonnastrateegiatele. Oluline on seejuures digitaalse mõõtme suurendamine, valdkonnaülesus, rakenduslikkus ning tulemuste kasutamine edasistes uuringutes ja muudes valdkondades. Programmi tulemusel on digimõõde eesti keele ja kultuuri alases teadustöös lisandväärtust andev igapäevaelu osa. 2020. aastal oli programmi eelarve 534 000 eurot ja rahastati üheksat projekti neljas asutuses.
- Jätkati riikliku programmi „Eesti keele tehnoloogia 2018–2027“ (EKT) elluviimist. Programm on ette nähtud baastehnoloogiate ja ressursside arendamiseks, keele tehnoloogia kasutuselevõtuks arendustes ja rakendustes, rahvusvahelise koostöö toetamiseks jm. 2020. a riigieelarves oli programmi tegevusteks ette nähtud 811 342 eurot. 2020. aastal jagati EKT programmist toetusi kuuetele asutusele 12 projekti kaudu, mille valdkonnad ulatuvad masintõlkest keelekorpuseni ja kõnetuvastusest tekstianalüütika töövahenditeni.

Meetme 2 eelarve oli 2020. aastal **11,7** mln eurot. Eelarve täitmine oli **12,9** mln eurot.

Meede 3. Majandusstruktuuri muutev TAI lähtub nutikast spetsialiseerumisest

Meetme eesmärk: TA muudab majandusstruktuuri teadmistemahukamaks. Nutika spetsialiseerumise meetodil valitud ja juhitud TAI investeeringud soodustavad kasvualdkondade arengut ennaktempos. Teadmismahuka ettevõtluse osakaal majanduses ja ekspordi lisandväärtus kasvavad märgatavalt.

Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	tege-lik			
Kõrgtehnoloogiliste toodete ja teenuste osakaal ekspordis (%)	15,6	12	-	-	15	ei mõõdeta	-	-	-
Kõrg- ja keskkõrgtehnoloogiliste sektorite hõive osakaal koguhõives (%)	8,3	8,3	8,4 (siht 8,5)	8,8	9	selgub 2021	9	9	-

Allikad: Eurostat, Statistikaamet; andmed uuendatakse novembris-detsembris

Kõrgtehnoloogiliste toodete ja teenuste osakaalu ekspordis ei mõõdeta alates 2018. aastast ja seega ei saa selle edenemist hinnata. 2019. aastal saavutas kõrg- ja keskkõrgtehnoloogiliste sektorite hõive osakaal koguhõives sama aasta sihttaseme (8,8%). Mõlema eesmärgi puhul on seega realistlik saavutada aastaks 2020 püstitatud sihttasemed.

Alates 2011. aastast on vahe hõives kõrg- ja keskkõrgtehnoloogilises tööstuses ja teeninduses võrreldes EL28 keskmisega samm-sammult vähenenud, olles 2019. a Eestis 8,8% (2018. a Eestis 8,4% ja EL28 riikides keskmiselt 8,7%).

Olulisemad tegevused

- **Nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondade rakendusuuringuid toetati** nii horisontaalsetest meetmetest kui ka ainult kasvuvaldkondadele suunatud meetmetest. Kokku on rakendusuuringute avatud taotlusvoorst toetatud 80 projekti toetuse kogumahuks 25 miljonit eurot. 2019. aastal avati meetme 4. voor. Projekte laekus 5,6 miljoni euro eest enam, kui meetmes oli vahendeid kasutada, seetõttu jäi 12 projekti hindamata ning taotlejad suunati taotlema MKMi poolt avatavasse rakendusuuringute meetmesse (nn RUP). Enim projekte on seotud IKT valdkonnaga, samuti ressursside väärindamisega.²⁵¹ Tegevuse eesmärk oli kaasata 2023. aastaks 200 ettevõtet, kuid see sihttase jääb täitmata. Kokku kaasati 65 ettevõtet. Rahastatavaid projekte on vähem (kuid need on rahaliselt mahukamad) ning projektide läbiviimisesse kaasatakse teisi ettevõtteid vaid erandjuhul.
- Meetme rakenduses on HTM püüdnud pidevalt arvesse võtta huvigruppide tagasisidet ja muutnud meetme tingimusi taotlejatele soodsamaks. 2017. ja 2018. aasta jooksul suurendati meetme tingimustes ettevõtte enda teostatavate abikõlblike kulude määra ja laiendati lubatavate kulude liiki; laiendati TA asutuste ringi, kellelt ettevõtetel on võimalik TA teenust tellida jne. Uued tingimused kehtestati 2019. aastal avatud taotlusvoorule ning ettevõtete aktiivsus rakendusuuringute tellimisel kasvas. Uut vooru seoses meetme rahaliste vahendite ammendumisega ei avatud, ettevõtete rakendusuuringute ja tootearenduse toetamisega jätkab MKM rakendusuuringute programmi (RUP) raames.
- **Kõrghariduse erialastipendiumid nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondades.** Erialastipendiumide (160–422 eurot kuus) meetme eesmärk on toetada prioriteetsetes majandusvaldkondades üliõpilaste ja lõpetajate arvu kasvu, et kõrgelt haritud spetsialistide abiga anda tuge riigi kasvualade arengule. 2020. aasta lõpuks oli nutika spetsialiseerumise erialastipendiumide saajaid kokku 12 010 I ja II astme üliõpilast ning 343 doktoranti (e vastavalt 88% ja 54% 2023. aasta sihttasemest). Doktorantide suhteliselt väike arv tuleneb peamiselt vähesest huvist ettevõtlusdoktorantuuri stipendiumide vastu (toetuse andmise skeemi järgi peaks neid olema 50% NS doktorantide stipendiumide mahust, ettevõtlusdoktorante oli aga 2019/20. õa ainult 30). Kõikide astmete peale kokku oli seega stipendiumi saajate arv 12 353 üliõpilast, mis moodustab 88% kogu meetme näitaja sihttasemest. Seega meetme näitaja täitmisega perioodi lõpuks probleeme ei ole.
- Meetme vahehindamise tulemusena selgus, et nendel õppekavadel, millele on määratud NS erialastipendium, on stipendiumi maksmise perioodi jooksul selgelt suurenenud vastuvõtt, samal ajal kui NS erialastipendiumi mitte saanud õppekavadel on vastuvõtt vähenenud. Eriti positiivne on olnud vastuvõtnäitaja tuntav paranemine A prioriteetsusega õppekavadele. B

²⁵¹ Rahastatud projektide ülevaade: <https://www.etag.ee/rahastamine/rakendusuuringute-toetused/nutikas/>

prioriteetsusega õppekavade puhul erialastipendiumid vastuvõtnäitajat ei mõjutanud. NS erialastipendiumid on mõjutanud vastuvõttu pigem kõrghariduse I astmel. II astmel tehakse sisseastumisotsus pigem muid tegureid kui 160-eurost stipendiumi silmas pidades. Katkestamine on NS õppekavadel olnud võrreldes teiste samadesse õppekavagruppidesse kuuluvate õppekavadega kõrgem nii enne stipendiumi maksmist kui ka stipendiumi maksmise perioodil. EHISe andmete järgi on A ja B prioriteetsusega õppekavadel katkestamise näitajad püsinud aastate jooksul väga sarnased, kuid kõrgemad kui NS erialastipendiumi mitte saanud õppekavadel. 2015/16. õa ehk õppeaastal, mil hakati esmakordselt maksta NS erialastipendiume, on õppima asunute hulgas nominaalajaga lõpetamine võrreldes stipendiumi maksmisele eelnenud aastal õppima asunutega hoopis langenud. 2019. a uuris ka Riigikontroll oma aruandes „*Kõrgharidusreform ja tööjõuvajadused*“ erialastipendiumite mõju ning leidis, et erialastipendiumid mõjutavad positiivselt kõrgkooli sisseastumist²⁵². Leiti, et peaaegu igas õppkavagrupis, kus üliõpilastele jagatakse erialastipendiumi, on kasvanud sisseastujate arv. Ka kõrgkoolid ise peavad erialastipendiumite mõju positiivseks. Samas soovitati erialastipendiume maksta eelkõige nendel erialadel, mille spetsialistidest on edaspidi suurem puudus.

- Uue tegevusena käivitati 2019. aastal tegevus „**IT Akadeemia teaduse toetusmeetme rakendamine**“, mille eesmärk on kasvatada Eestis tipptasemel IKT teadus- ja arendustegevuse võimekust, rakendada seda Eesti ühiskonna ja majanduse huvides, hoogustades erinevatel elualadel teaduspõhiste ja innovaatiliste lahenduste kasutuselevõttu ning suurendada IKT kõrgharidusõppe teaduspõhisust. Struktuurivahenditest rahastatud tegevus on mõeldud IKT teaduse toetusmeetme strateegiliste eesmärkide täitmiseks: prioriteetsetes teadussuundades ülikoolide IKT teadus- ja arendustegevuse võimekuse kasvatamine ning teadus- ja arendustegevuse sidumine õppetegevusega kõigil kõrghariduse astmetel. Üks oodatav tulemus on 45 uue teadlase lisandumine Tartu Ülikooli ja Tallinna Tehnikaülikooli IKT-ga seotud akadeemiliste töötajate hulka. Tegevuse eelarve kuni aastani 2023 on 12 miljonit eurot. 2020. aasta lõpul otsustas juhtkomisjon muuta tegevuse tingimusi ning anda võimaluse värvata teadlasi, kes on partnerasutuses töötanud varem muul ametikohal kui teadlase ametikoht. Kokku oli aasta lõpuks teadlasi värvatud juba 88 ehk sihttase ületati. Võrreldes algsete plaanidega on oluliselt rohkem värvatud nooremaid teadlasi (88 värvatud teadlasest 56 on doktorant-nooremteadurid). Algselt üritasid ülikoolid värvata ka professori tasemel teadlasi, üksikute eranditega need plaanid ei realiseerunud – IT valdkonnas on selliste isikute järele globaalselt väga suur nõudlus, nende meelitamine Euroopa ääremaale suhteliselt väikesele ja ebastabiilsele rahastusele on keeruline.
- Käivitati tegevus „**Ressursside väärimise alase teadus- ja arendustegevuse toetamine**“, mis keskendub maavarade, puidu ja toidu senisest suurema väärimise uuringutele. Ettevalmistustesse olid kaasatud ettevõtted, erialaliidud, teadus- ja arendusasutused ning valdkondadega seotud muud asutused. Ressursside väärimine on jagatud kahe toetusskeemi vahel: HTM osa on uuringute läbiviimine fookusteemadel ja teavitustegevused ning MKM osa on seotud Arbavere kompleksi rajamise ja puurimistöödega. Tegevuse eelarve kuni aastani 2023 on 12 miljonit eurot. 2020. aastal alustati tegevuse raames planeeritud uuringuid, kokku on uuringute läbiviimisega seotud 5 asutust. Tegevuse elluvijaks on Eesti Teadusagentuur.
- Uue tegevusena käivitati **Horisont 2020 ja struktuurivahenditest kaasrahastatav Targa linna tippkeskus**, mille tegevuste elluvijaks on Tallinna Tehnikaülikool ning Horisont 2020 tegevustes on partneriks Aalto Ülikool. Tegevuse raames toetatakse teadmussiiret targa linna pilootide kaudu, kus teaduspõhiseid lahendusi otsitakse Eesti linnade probleemidele. Teise tegevusena luuakse TTÜ linnakusse targa linna tippkeskuse elluviimiseks vajalik töökeskkond (demoala ja nutikas linnak). Tegevust toetatakse struktuurivahenditest 8,6 miljoni euroga kuni aastani 2023.
- **Ettevõtete ja teadusasutuste koostöö soodustamine**, sh ettevõtluslepingute arvestamine teaduse baasfinantseerimisel, ettevõtluskoostöö platvorm Adapter, nende doktorantide toetamine, kelle töö valmib koostöös ettevõttega, arendusnõunike palkamine jne.

²⁵² <https://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/2489/language/et-EE/Default.aspx>

Meetme 3 kinnitatud eelarve oli 2020. aastal kokku **16 mln**. Tekkepõhised kulud olid kokku **14,3 mln** eurot.

Meede 4. Eesti osaluse ja nähtavuse suurendamine rahvusvahelises TAI alases koostöös

Meetme eesmärk: Eesti on rahvusvahelises TAI alases koostöös aktiivne ja nähtav. Riikideülene koostöö aitab lahendada Eesti ja maailma ees seisvaid ülesandeid. Eesti osaleb partnerina Euroopa teadusruumi algatustes (sh teadustegevuse ühiskavandamises), Euroopa innovatsioonipartnerluses, Balti ja Põhjala ühisruumi algatustes, rahvusvahelistes teadustaristutes. Ettevõtjatele on kättesaadavad maailma uusimad TAI tulemused, avatud koostöövõimalused ja taristu.

Möödik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	tege-lik	Sihttase		
Eesti edukus EL teadus- ja arendustegevuse raamprogrammis Horisont 2020: võidetud lepingute maht elaniku kohta, % EL keskmisest, kusjuures EL = 100 (%) ¹	49	256	206	164	100	188	100	100	-
Rahvusvaheliselt koordineeritud uurimistöö osakaal riigi rahastatud TA-s (%) ²	2,83	-	1,43	3,02	3	selgub 2021	3	3	-

¹ Allikas: Eurostat, Horisont 2020 andmebaas eCORDA. ETAg metoodika järgi arvutused tagasiulatuvalt, mistõttu numbrid erinevad eelmiste aastate analüüsis toodud tasemetest.

² Allikad: Eurostat, Statistikaamet

Eesti on olnud väga edukas EL teadus- ja arendustegevuse raamprogrammis Horisont 2020. Võidetud lepingute kogumahult elaniku kohta ületame EL keskmist ja seega ka seatud sihttaset 2020. aastal ligikaudu kaks korda. Kogu perioodi (2014-2020) peale arvutatult ületatakse EL keskmist 1,6 korda. Teise näitaja (rahvusvaheliselt koordineeritud uurimistöö osakaal riigi rahastatud TA-s) saavutamisele aitavad kaasa väliskoostööd toetavad tegevused.

Horisont 2020s – Eesti taotlejate (osalemine projektitaotlustes) edukuse määr oli 2020. aasta lõpu seisuga 14%, Eesti taotlejad on saanud alates 2014. aastast **kokku 240 mln eurot**. Eesti on maksnud EL Horisont 2020 seotud eelarvesse 0,16%.

Olulisemad tegevused

- **Rahvusvahelistumise toetused magistrantidele, doktorantidele ja noorteadlastele; rahvusvahelise teaduskoostöö arendamine ennekõike lähiriikidega; teaduse ja kõrghariduse rahvusvahelistumise, mobiilsuse ja järelkasvu toetamine (Mobilitas Pluss, Dora Pluss).**

2020. aasta alguses toimusid viimased **Mobilitas Pluss** järel doktorite (JD) ja tagasipöörduvate teadlaste (TP) toetuse taotlusvoorud. Viie toimunud taotlusvooriga on välja antud 109 JD ja 68 TP toetust (toetatud teadlasaastaid on 2020. aasta lõpuga 212, sihttase 2023. aastaks 300). Mobilitas Pluss tegevus 2 raames toetatakse teadlasi, kes on ERC (Euroopa Teadusnõukogu) grandi taotlemisel jõudnud teise hindamisvooru, kuid toetusest ilma jäänud. Siiani on kokku toetatud 14 projekti, et aidata teadlastel uuesti ERC grandi taotlus esitada (sihttase on 20 projekti 2023. aastaks). Tegevuse „Tippteadlaste toetamine“ kõik 13 tippteadlase projekti oli 2020. aastal käimas, millest üks lõppes teadlase enda initsiatiivil ennetähtaegselt. Juhendatud doktorante on 2020. aasta seisuga 33 (sihttase on 2023. aastaks 30). Tegevuse „Euroopa Teadusruumi, Innovaatilise Liidu ja Horisont 2020 algatustes osalejate toetamine“ raames oli 2020. aasta jooksul käimas 7 ERA õppetooli projekti, millest kolm lõppesid, 4 EIT võrgustikus osalejate toetamise projekti ning 21 ERA-NET projekti. Neist 7 lõppes 2020. aasta jooksul. 2023. aasta sihttase 30 projekti on täidetud. Lisaks osales ETAg Science Europe võrgustiku töös. Mobilitas Pluss tegevuse „Eesti EL algatustes osalemist toetav kontaktbüroo“ raames oli 2020. aasta eesmärgiks seatud 8 inimese stažeerimine Brüsseli büroos, kes said ka välja valitud, kuid kevadel alanud koroonapandeemia ei võimaldanud mitmetel inimestel Brüsselisse stažeerima minna. Kokku on stažööre vastu võetud 40 (2023 sihttase on 50). Kuna füüsilise kohtumisega üritusi ei ole olnud võimalik korraldada rohkem kui jaanuaris

ja veebruaris, siis on büroo korraldanud mitmeid (veebi)üritusi, nt „Green Deal Call“ teemaline veebiseminar, kohtumised ministeeriumite ja teadusnõunikega, ümarlaua arutelud partnerluste teemal, koostöös Leedu LINO bürooga partnerlusüritus jne. „Research in Estonia“ (Eesti teaduse turundamine välismaale) jätkas 2020. aastal koostöös strateegiliste partneritega Eesti teaduse rahvusvahelist tutvustamist. „Research in Estonia“ on kokku korraldanud 41 turundusüritust (2023. a sihttase on 28 üritust). Seoses koroonapandeemiaga jäid ära mitmed planeeritud üritused, olulisim neist oli ESOF2020 Põhja-Itaalias, aga virtuaalselt sai tutvustada Eesti teadust mitmel rahvusvahelisel messil ning viidi läbi mitmeid koolitusi Eestis teaduskommunikaatoritele, välja roteeruvatele diplomaatidele ja tegevteadlastele. Tegevuse „Rahvusvahelised koolitused ja õppevisiidid teadlastele“ raames on kokku koolitatud või õppevisiidile saadetud 164 teadlast (2023. a sihttase on 100 koolitatud teadlast). 2020. a lõpus lisandus „Mobilitas Plussi“ tegevus 8 „Sektoritevahelise mobiilsuse teavituskoo- ja koordinaatsioonitegevused“, mille raames toetatakse sektoritevahelise mobiilsuse võimaluste tutvustamist, era- ja avaliku sektori asutuste ja teadlaste kokku viimist ning nõustamist. Tegevust viiakse ellu koos EAS-iga. Tegevuse väljundnäitaja on korraldatud ürituste arv (2023. a sihttase on 25). Ürituste puhul on tegemist ETAg-i ja/või EAS-i poolt läbiviidava sündmusega, mille käigus tutvustatakse sektoritevahelise mobiilsuse toetuskeemi, viiakse kokku teadlasi ning asutusi ja ettevõtteid, tõstetakse nende teadlikkust koostöövõimalustest jms. 2020. aastal korraldati kolm üritust.

Dora pluss käivitati 2016. aastal. 2020. aasta seisuga on kumulatiivselt kokku toetatud 3414 (ehk 64% 2023. a tasemest) noorteadlast ja magistranti õpirändes osalemisel. Kuna 2020. aastal oli pandeemiast tulenevalt suurem osa aastast reisimine keeruline ning ülikoolid üle maailma rakendasid distantsõpet, ei olnud võimalik ka õpirännet kasutada. 2020. aastal kasutati õpirände toetust vaid 194 korral, kui 2019. aastal oli vastav näitaja 955. 2020. aastal viidi ellu ka toetuse andmise tingimuste muudatus, millega lubatakse edaspidi osaleda virtuaalsel konverentsil, kui õpirändes osalejal on konverentsil kandev roll (nt ettekande pidamine).

2020. aasta seisuga on toetatud kumulatiivselt kokku 2145 välismagistrandi ja -doktorandi õppimist Eestis (72% 2023 sihtväärtusest). Lisaks on tehtud turundust kaubamärgi Study in Estonia alt. 2020. aasta sügiseks küll langes pandeemiast tulenevalt välisüliõpilaste arv kõrghariduses 5528 pealt 5236ni, kuid välisüliõpilaste osakaal magistri- ja doktoriõppes ületab endiselt kehtestatud väljundnäitajat ning on 2020. aasta seisuga 20%. Study in Estonial valmis 2020. aastal raport „*International Student Barometer 2019 – Välisüliõpilased Eestis ja maailmas*“, millest selgus, et 88,2% välistudengitest on Eestis saadava õpikogemusega rahul. Globaalsel tasandil on välistudengite rahulolu keskmine 88,0%.

- **Rahvusvaheliste koostöölepingute toetamine ja rahvusvaheliste teadusorganisatsioonide liikmemaksud.** Eesmärk on luua Eesti ettevõtetele ning teadus- ja arendusasutustele võimalusi saada kõrgtehnoloogilisi tellimusi rahvusvahelistes teadustaristutes (sealhulgas Euroopa Tuumauuringute Organisatsioonis, Euroopa Kosmoseagentuuris, teaduskeskuses European Spallation Source (ESS), rahvusvahelise katsetermotuumareaktori (ITER) juures, MAX-LABis jm) osalemise kaudu. 2019. aastal ühines Eesti ka kõrgjõudlusega andmetöötuse ühisalgatusega EuroHPC ning on osalenud selle tegevuste käivitamisel. 2020. aastal ühines Eesti EuroHPC ühisalgatuse raames superarvuti konsortsiumiga LUMI, mis rajab 10 riigi koostöös tipptasemel superarvuti Kajaani, Soome. Arvuti esimesed testkatsetused on planeeritud 2021. aasta suvesse. Eesti panustab aastatel 2021-2026 LUMI eelarvesse 2 miljonit eurot. Superarvuti valmimisel suureneb Eesti teadusarvutuse ressurs hindanguliselt kahekordseks.
- **Eesti osalemine EL teadusuuringute ja innovatsiooni raamprogrammid Horisont2020.** Eesti edukuse määr raamprogrammi voorudes (14%) jääb endiselt alla EL keskmisest (16%), kuid saadud rahastuselt SKP kohta võrreldes EL on Eesti 244%ga pingereas kolmandal kohal. 2020. aastal vähenes toetuste kogusuurus ja toetuste esitamise arv, samas suurenes VKEd poolt esitatud taotluste arv. See on selgitatav raamprogrammi lõppemisega ning EIC uue toetusmeetme avanemisega 2019. aastal. Kokku allkirjastati 2020. aastal 76 projekti grandilepingut (2019. aastal oli selleks arvuks 127), kus löid kaasa Eesti osalejad. Enam grandilepinguid allkirjastati tervise, demograafilise väljakutse ja heaolu ning kaasava, innovatiivse ja reflektiivse ühiskonna valdkondades (mõlemas 11 lepingut), MSCA grante ja kliimalgatuse valdkonna lepinguid sõlmiti kumbagi 7 ning energeetika valdkonnas 6 lepingut. 2020. a toetatud projektidest üheksat juhib Eesti

organisatsioon. Kõige rohkem toetust sai 2020. aastal raamprogrammist Tartu Ülikool (kokku 7,5 miljonit), teisel kohal on Biotatec OÜ 2,3 miljoniga ning kolmandal Auve Tech OÜ 1,4 miljoniga. Eesti on edukas ka uue perioodi raamprogrammi kujundamisel, Eesti esindajad valiti viiest kolme missioonivaldkonna nõukogusse, EIC nõukogusse valiti kaks Eesti esindajat.

- **Põhjala ja Balti piirkonna teaduskoostöö.** Haridus- ja Teadusministeerium on aastatel 2016–2019 osalenud partnerina Interreg Läänemere piirkonna riikidevaheline koostöö programmi 2014–2020 Balti teadusvõrgustiku (Baltic Science Network, BSN) projektis. BSNi eesmärk oli luua Läänemere riikide teadus- ja arendustegevusega tegelevatele ministeeriumitele teaduspoliitika koordineerimise raamistik makroregionaalse mõõtme välja töötamiseks ja rakendamiseks ning piirkonna huvide teadvustamiseks EL tasemel. Eesti juhtis projekti tööpaketti 5: Osalemise suurendamine teadustegevuses ja innovatsioonis. Projekt lõppes veebruaris 2019. 2019. aasta augustis kiideti heaks jätkuprojekti rahastamine. Eesti tegevuste eelarve on 134 400 eurot, projekt kestab 1,5 aastat. BSN jätkuprojekti eesmärk on piloteerida Balti teaduskoostöö projekti käigus kokku lepitud tegevussuundi ja jätkata koostöövõimaluste edasiarendamisega. Projekti raames toetatakse kontaktide loomist uurimisrühmade ja taristuid omavate institutsioonide vahel, nõustatakse asutusi ja teadlasi sobivate rahastamisvõimaluste leidmisel ning taotluse koostamisel. Tegevuse oodatav tulemus on 1-3 lisandunud koostööprojekti footon-neutronkiirguse valdkonnas. Teine piloteeritav suund on teadustaristutega seotud mobiilsuse arendamine footon-neutronkiirguse, loodusteaduste ning tervise ja heaolu valdkondades. Kolmas tööpakett käsitleb poliitilise mõju suurendamist dialoogi arendamise, jätkusuutlikkuse tõstmise ja tulemuste levitamise kaudu.
- 2017. aasta maikuu allkirjastati ühiste kavatsuste leping Eesti Vabariigi ning Islandi, Liechtensteini ja Norra Kuningriigi vahel, mis võimaldab aastatel 2014–2021 kasutada Euroopa Majanduspiirkonna ja Norra Kuningriigi toetust **Baltimaade ja Norra ühise teaduskoostöö programmi** väljatöötamiseks ja elluviimiseks. Balti teaduskoostööprogrammi rahaline maht kokku on 8,3 miljonit eurot, millest EMP/Norra toetus on veidi üle 7 miljoni euro. Baltimaade-Norra teaduskoostööprogrammiks on sellest kavandatud 6 miljonit eurot ning kõrghariduse stipendiumiprogrammiks 1,3 miljonit. Eestis läbiviidud teaduskoostöö projektide avatud taotlusvooru eeltingimuseks oli kolme Balti riigi ja Norra, Islandi või Liechtensteini partnerite kaasamine projekti. 2019. aasta teises pooles selgusid Eesti voorust toetust saanud 7 koostööprojekti, mille elluviimisega alustati 2020. aastal. Toetust saanud projektidest 5 viiakse ellu Tartu Ülikooli ning 2 Tallinna Tehnikaülikooli erinevate uurimisgruppide eestvedamisel. Valdkonniti jagunesid projektid järgmiselt: loodusteadused ja tehnika – 2; humanitaarteadused ja kunstid – 2; terviseuuringud – 1; bio- ja keskkonnateadused – 1 ning loodusteadused ja tehnika integreeritud bio- ja keskkonnateadustega – 1 projekt.
- Eelmisel aastal toimusid ka Leedu ja Läti avatud taotlusvoorud sarnaste taotlemise tingimustega. Leedu vooru eelarve oli 10,6 mln eurot ning Läti vooru eelarveks kujunes 7 mln eurot. Leedu voorust toetati 11 projekti, kuhu olid partneritena kaasatud ka Eesti teadus- ja arendusasutused. Eesti teadusrühmade osalus jagunes rahastatud projektidest järgmiselt: Tartu Ülikool on kaasatud partnerina 6 projektis, Tallinna Tehnikaülikool 4 projektis ning Tallinna Ülikool, BioCC ning Eesti Taimekasvatuse Instituut ühes projektis. Seejuures edendavad kaks projekti ka Eesti teadlaste omavahelist koostööd – vastavalt Tartu Ülikooli ja Tallinna Tehnikaülikooli ning Tartu Ülikooli ja Eesti Taimekasvatuse Instituudi vahel.
- Läti taotlusvooru tulemused selguvad 2021. aasta alguses.

Kõik toetust saanud projektid peavad olema ellu viidud hiljemalt 2024. aasta I kvartalis. 2020. aastal toimus teine avatud taotlusvoor ka kõrghariduse koostööprojektide elluviimiseks. Laekus 7 projekti, millest toetuse said 4. Toetati Tallinna Ülikooli, Eesti Lennuakadeemia, Tallinna Tehnikakõrgkooli ning Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia projekte.

Õnnestumised

- Eesti osaleb üha edukamalt EL konkurentsipõhises teadusuuringute ja innovatsiooni raamprogrammis Horisont 2020 (2014–2020, eelarve 74 miljardit eurot). SKP suhtes ja elaniku kohta on Eesti senine tulu EL parimate seas (2018. aastal vastavalt 264% ja 148% EL keskmisest). Välismaalt saadud rahastuse osakaal kogu teadusrahastusest on püsivalt olnud üle 10%, mis on üle EL keskmise taseme (sellele lisandub tõukefondide rahastus). Eesti taotlusaktiivsus on väga kõrge ja võrdväärne regiooni kõrge innovatsiooninäitajaga riikidega. 2020. aasta jaanuari seisuga olid

Eesti taotlejad 636 korral edukalt osalenud Horisont 2020 konkurssidel ja võitnud kokku 188 miljonit eurot (sh kasumit taotlevad eraettevõtted, kes on olnud edukad 184 korral ja võitnud 46 mln eurot). 2020. aasta lõpuks oli võidetud lepingute maht 240 mln eurot.

- Eesti on välisteadlastele järjest atraktiivsem. Välisteadlaste arv Eesti avalikes teadusasutustes on järjest tõusnud, Eestis töötas 2018. aastal 570 välisteadlast, s.o ligi 11% teadlaste ja inseneride koguarvust. Ka 2019. aastal oli välisteadlaste proportsioon sama.

Meetme 4 kinnitatud eelarve oli 2020. a kokku **15,1** mln eurot, tekkepõhised kulud olid kokku **12,4** mln eurot.

3. Hinnang teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni programmi tegevuste tulemuslikkusele

Teadlaste aktiivsust ja teaduse kõrget taset näitav **publitseerimisaktiivsus** on üha suurenenud, ületades oluliselt EL keskmist taset. Võrreldes EL keskmisega 2010. aastal, on Eesti tulemus kasvanud 356%-ni, EL keskmine vaid 162,7,2%-ni. Samas on meil vähe avaliku ja erasektori ühispublikatsioone, mis on muu hulgas üks innovatsiooni tulemustabeli näitajatest.

Euroopa innovatsiooni tulemustabelis (*European Innovation Scoreboard*) oleme esimese EL13 riigina tõusnud **tugevate innovaatorite rühma**, saavutades 2020. aastaks 11. koha. Tulemusi vaadeldakse võrdluses sama näitaja EL keskmisega (tugevate innovaatorite grupi riikidel on summaarne indeks 90% ja 120% vahel EL keskmisest²⁵³).

Positiivne areng on toimunud seoses avaliku sektori teadusrahastusega. TA kulutuste üldmahult (era+avalik) jääme veel EL keskmisele tasemele alla, kuid 2019. aastal ületasime EL keskmist taset avaliku sektori TA näitaja osas: 0,71% SKP-st. 2019. a tegi märkimisväärse hüppe ka erasektori TA kulutuste tase (0,6-lt 0,9-le protsendile), mis aga siiski jääb Euroopa liidritele oma taseme poolest selgelt alla.

Vaatamata teaduse taseme kiirele tõusule ei ole suudetud saavutada piisavat sünergiat teaduse ja majanduse arengu vahel. Seetõttu on kavandatavas valdkonna strateegias kokku viidud teaduse, arenduse, innovatsiooni ja ettevõtluse edendamise eesmärgid ja tegevused.

Teadusnõunike võrgustiku tulemusena on kasvanud ministeeriumite teadlikkus ja aktiivsus TA tegevuste kavandamisel.

Rohkem tähelepanu tuleb pöörata akadeemilise karjääri, sealhulgas **doktoriõppe** atraktiivsusse suurendamisele. Pikka aega on kasvanud välistudengite osakaal doktorantidest, kuid välisdoktorandid ei ole pärast lõpetamist nii varmad sisenema Eesti tööjõuturule kui Eesti tudengid.

Eesti TA rahastuse eripära on EL keskmisest veidi kõrgem välismaa allikate osakaal, eriti avaliku sektori TA puhul. See on seotud Eesti eduka osalemisega EL teadus- ja arendustegevuse raamprogrammides, kust tuleb umbes pool vahenditest.

²⁵³ https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en

Tulemusvaldkond: eesti keel ja eestlus

Eesti keele arengukava 2020

Eesti keele arengukava 2011–2017(2020) üldeesmärk on **tagada eesti keele kui riigikeele toimimine kõikides eluvaldkondades, tagada eesti keele õpetamine, uurimine, arendamine ja kaitse ning sellega eesti keele säilimine läbi aegade**. Arengukava rakendamise tulemusel on eesti keel kestlik ja seda kasutatakse kõigis eluvaldkondades. Eesti keelel on riigikeele staatusest tulenev kindel positsioon ning Eesti keeleteadus ja keeletehnoloogia on rahvusvaheliselt kõrgel tasemel. Samuti vastab ühiskonna vajadustele emakeelsete õppijate eesti keele oskus, on loodud võimalused võõrkeelte õppimiseks, eesti keele õpetamiseks ja õppimiseks on loodud õppevara, sh e-õppevara, eesti keelt ja kultuuri saab õppida nii välismaa kõrgkoolides, üldhariduskoolides, huvikoolides kui ka lasteaedades. Eesti keele arengukava 2011–2017 pikendati kuni 2020. aasta lõpuni. Valminud on „Eesti keele arengukava 2021–2035“ eelnõu, mis on Vabariigi Valitsuses heaks kiidetud ning saadetud arutamiseks Riigikogule. Pärast arutelu Riigikogus peab valitsus arengukavad lõplikult kinnitama. Seega 2020. aastal jätkus HTM-i keelepoliitika planeerimine ja elluviimine selle perioodi arengukava alusel.

Keelevaldkonna eesmärgid on mitmetasandilised ja üksteist vastastikku mõjutavad: tihedalt on seotud eesti keele kasutusala kindlustamine kõikides eluvaldkondades, eesti keele kasutajaskonna laiendamine ning hea eesti keele oskuse ja hea keelekasutuse tagamine; eesti keele ja selle erikujude väärtustamine ning Eesti elanike võõrkeelteoskuse parandamine. Eesti keel hariduse õppekeelena aitab lõimida kogu Eesti elanikkonda, sest eestikeelses koolis sotsialiseeruvad eri emakeeltega lapsed koos ühisesse jagatud väärtustega kultuuriruumi. Eestikeelne kool aitab luua ühist suhtlusruumi, arendada eesti keele ja (eestikeelset) kirjaoskust. Eesti elanike võõrkeelteoskus avab neile uusi infokanaleid, eneseteostusvõimalusi ja paremaid võimalusi tööturul ning mitmekeelsuse väärtustamine edendab nii Eesti ühiskonda kui ka majandust.

1. Keeleprogrammi eesmärkide täitmine

Programmi eesmärk: eesti keel on arenenud kultuur- ja suhtluskeel ning Eestis väärtustatakse mitmekeelsust.

Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	Tegelik*			
Siht- ja sidusrühma hoiakud eesti keele suhtes.									
Uuringus osalejate määr, kes on nõus väitega, et eesti keel on:									
... eestikeelse kultuuri lahutamatu osa (%) vastanutest)	93	-	-	ei mõõdetud	-	96	-	-	93
... vajalik Eestimaal elamiseks ja töötamiseks (%)	90	-	-	ei mõõdetud	-	92/89**	-	-	90
... osake eestimaalaseks olemisest (%)	89	-	-	ei mõõdetud	-	92	-	-	89

* 2020.a andmed pärinevad Eesti integratsiooni monitooringust (EIM) 2020, varasemad pärinevad Keelehoiakute uuringust.

** EIM küsitluse sõnastus oli Keelehoiakute uuringust mõnevõrra erinev. 92% arvates on vajalik Eestis elamiseks, 89% arvates on vajalik hea töökoha saamiseks.

1.1. Olulisemad muutused ja suundumused

- Eesti keelt esimese keelena kõnelejad on Eesti suurim keelekogukond. Eesti keelel riigi- ja enamuskeelena on enamikus keelekasutusvaldkondades kindel staatus ja hea maine.
- Üleilmne keelelise mitmekesisuse teisenemine mõjutab eesti keele kasutamist ja on valdkondi (nt IT, kõrgharidus, teadus, aga ka teenindussektor), kus eesti keele kasutamine on vähenenud nii rahvusvahelistumise, välistudengite ja -tööjõu suurenenud osakaalu tõttu. Näiteks on avalik-õiguslikes ülikoolides kõrghariduse II astmel üksikuid õppekavarühmi, kus on üksnes ingliskeelsed õppekavad.

- Rände (sh välja-, sisse- ja tagasiränne) ja välispäritolu rahvastiku regionaalse kontsentratsiooni tõttu on vaja tähelepanu pöörata eesti keele õppele (esimese ja teise keelena) nii Eestis kui väljaspool Eestit. Ühine keel aitab ühiskonnaliikmetele lõimuda ja on uusikute kohanemist soodustav tegur.
- Eesti keele õpetamine ja keeleteo pakkumine on tähtis, et nii hargmaised kui tagasipöördujate lapsed omandaksid eesti keele ja Eesti identiteedi ning kultuuripädevused.
- Ehkki eesti keelt oskavate mitte-eestlaste osakaal on viimase 10 aastaga vähehaaval kasvanud, on paljude keeleoskus jäänud passiivseks. Eesti keele oskus mitte-eesti elanikkonna hulgas on piirkonniti erinev; mitte-eestikeelne keskkond ei toeta keeleoskuse süvendamist. Kasin eesti keele oskus kitsendab noorte valikuid edasiõppimisel.
- Mitmekeelsus on väärtus, mh tööturul, kus kahe võõrkeele oskus annab suurema eelise kui ühe keele oskus. Muukeelse elanikkonna, sh koolilõpetajate võõrkeelte oskus on eestlaste omast kehvem.

Keelevaldkonna tegevusi määrab Eesti elanikkonna etnolingvistiline ja rändetaust²⁵⁴. 2020. aastal oli 68,4% Eesti elanikest eestlased, 24,6% venelased ja 5,8% muud rahvused, kellest omakorda suurima osa (31,8%) moodustavad ukrainlased, 14,7% on valgevenelased ja pisut üle kümnendiku soomlased²⁵⁵. Rändepöörde järel on kasvanud ka teadmata rahvusega isikute arv; eeldada võib, et selle iga aastaga kasvava rahvastikuosa enamikku ei moodusta etnilised eestlased²⁵⁶. Teadmata rahvusega isikud moodustavad kogurahvastikust 1% ning nende puhul ei ole täpselt teada ka nende ema- ja/või kodukeel. Suure osa valdavalt välispäritolu (st sisserännanute esimene ja teine põlvkond) Eesti elanike eesti keele oskus ei võimalda neil ühiskonnaellu lõimuda ja tööturul oma potentsiaali rakendada. Uuringud (ETU, EIM) annavad eesti keele teise keelena (mitte)oskajate arvu kohta vastakaid tulemusi. Viimase Eesti tööjõu-uuringu (ETU) andmetel on eesti keele oskusega u veerand 15-74-aastasest mitte-eestlastest²⁵⁷. EIMI järgi on see protsent oluliselt väiksem (vt joonis 56)²⁵⁸. Eesti keele kui teise keele oskus on piirkonniti erinev ja seotud piirkonna eesti emakeelega rahvastiku osakaaluga ehk teisisõnu eestikeelse keelekeskkonna olemasoluga²⁵⁹.

Eesti keel emakeelena

- Statistikaameti andmetel on eestlaste osatähtsus rahvastikus taasiseseisvumisest (1991) alates kasvanud 61,6 protsendilt 68,5 protsendini (2019), kuid eestlaste absoluutarv kahaneb aasta-aastalt (sama perioodi jooksul u 6% võrra)²⁶⁰. **Eesti keelt esimese koduse keelena** rääkijate osakaal eestlastest on Eesti tööjõu-uuringu andmetel olnud püsivalt veidi üle 97%. Eesti keelt emakeelena rääkivaid inimesi elas 2016. aasta alguses Eestis 883 707, mis moodustab 68% kõigist Eesti elanikest, kelle emakeel on teada²⁶¹. Eesti keelt emakeelena kõnelejaid on suhteliselt rohkem kuni 30-aastaste põlvkonnas. Suhteliselt enim ehk üle kolmandiku on vene emakeelega inimesi 50–70-aastaste seas.

²⁵⁴ Välispäritolu rahvastiku osatähtsusest (33%) on Eesti Euroopa Liidu ja Euroopa riikide hulgas vastavalt teisel ja kolmandal kohal Rootsi, Läti, Austria, Prantsusmaa, Belgia ja Ühendkuningriigi ees. Allikas: Eurostat 2016 ja Puur, A., Sakkeus, L. (2017). Ränne ja Euroopa demograafilised väljakutsed. Tammaru, T., Kallas, K., Eamets, R. (Toim.). Eesti inimarengu aruanne 2016/2017. Eesti rändeajastul (24–32). Tallinn: SA Eesti Koostöö Kogu.

²⁵⁵ Statistikaamet. RV0222U: Rahvastik soo, rahvuse ja maakonna järgi, 1. jaanuar. Haldusjaotus seisuga 01.01.2018.

²⁵⁶ Statistikaablogi. A. Tammur. Kas eestlased on omal maal ohus? 29.01.2020. <https://www.stat.ee/kas-eestlased-on-omal-maal-ohus>

²⁵⁷ ETU andmetel on 15-74-aastasi mitte-eestlasi 323,9 tuhat, nendest 221 tuhandel on eesti keele oskus mitte-koduse keelena ja 17,1 tuhandel koduse keelena. Allikas: Eesti Statistika. Statistika andmebaas. Haridustase ja keeleoskus, tabelid TT130 ja TT131.

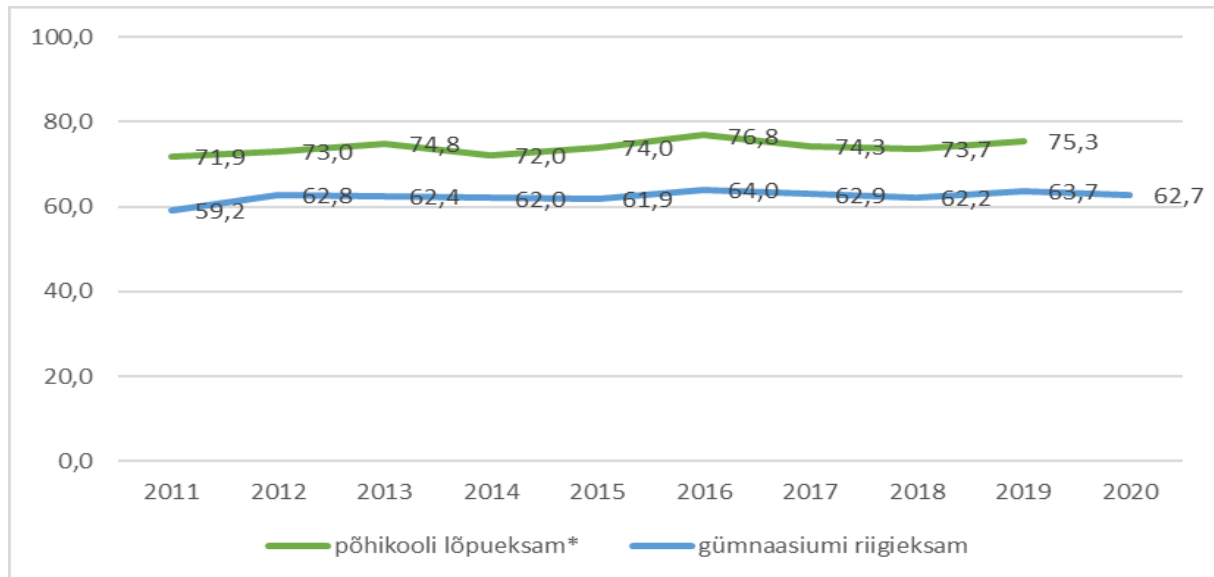
²⁵⁸ REL2011 järgi on Eesti teiskeelse rahvastiku eesti keele oskus 44% (vt Puur jt (2016).

²⁵⁹ Puur, A.; Rahnu, L.; Valge, J. (2016). Eesti keel sisserändetuultes: Demograafiline tagasivaade 1989–2011 ja edasipilk. Keel ja Kirjandus, 5, II, 354–372. Ehala, M.; Koreinik, K. (2021). Patterns of individual multilingualism in Estonia. Journal of Baltic Studies, 52 (1), 85–102.

²⁶⁰ Põlisrahvastiku osakaal on 72,2%, need on alaliselt Eestis elavad inimesed, kelle vähemalt üks vanematest ja vähemalt üks vanavanematest on sündinud Eestis.

²⁶¹ Kui palju räägitakse Eestis eesti keelt? <https://blog.stat.ee/2017/03/13/kui-palju-raagitakse-estis-est-keelt/>

- **Eesti keele kui emakeele õpetamise ja õppimise** tulemust mõõdetakse riiklikult põhikooli ja gümnaasiumi lõpetamisel. Nii gümnaasiumi kui põhikooli lõpueksami keskmised tulemused on viimastel aastatel olnud samuti suhteliselt muutumatud (vt joonis 52). Viimasel kolmel aastal on enam-vähem püsiv olnud nende lõpetajate osakaal, kes saavutavad eesti keele emakeelena riigieksamil 80 ja rohkem punkti²⁶². Nende osakaal, kelle tulemus on alla 20 punkti, on viimasel aastal kasvanud. Raske on hinnata, kas madala tulemusega abiturientide suhtelise arvu suurenemine on põhjustatud erandlikust, pandeemiast tingitud distantsõppe olukorrast.

Joonis 52. Eesti keele kui emakeele põhikooli lõpu- ja gümnaasiumi riigieksami keskmine tulemus 2011–2020. 2019/20. õppeaastal eesti keele eksamit põhikooli lõpus ei sooritatud, riigieksam oli vabatahtlik.

Allikas: HTM

- Avalik-õiguslikes ülikoolides on võimalik kõrghariduse I astmel kõigis õppekavarühmades õppida eesti keeles, 91% I astme üliõpilastest õpibki **bakalaureuseõppes eesti keeles**. Avalik-õiguslike ülikoolide kõrghariduse II astmel (magistriõpe ja sellega võrdsustatud haridus) seevastu on mitmeid **inglisekeelseid õppekavu** (haridustehnoloogia, filosoofia, kirjandus-, visuaalkultuuri ja filmiteooria, mehhatroonika, matemaatiline majandusteadus, küberkaitse, e-riigi tehnoloogiad ja teenused, sotsiaalne ettevõtlus jt) või õpib üle poole õppekavarühmade (nt audiovisuaalsed tehnikad ja meedia tootmine, keemia, füüsika, matemaatika, poliitikateadus ja kodanikuõpetus, elektroonika ja automaatika) tudengitest ingliskeelsetel õppekavadel²⁶³. Kokku õpib inglise keeles neljandik avalik-õiguslike ülikoolide magistriõppe tudengitest²⁶⁴.
- Eestlased **väärtustavad eesti keelt** kõige enam eestikeelse kultuuri ja eestlaseks olemise osana ning Eesti-sisese peamise suhtlusvahendina. Eestlastele on tähtsamad inimese enda ja Eesti identiteediga seotud keelefunktsioonid, mitte-eestlastele aga eelkõige instrumentaalne – elamist, hariduse omandamist ja töötamist võimaldav – funktsioon²⁶⁵. 87–89% venelastest leiab, et eesti keele oskus on vajalik Eestis elamiseks, hariduse saamiseks ja töötamiseks²⁶⁶.

Eestlased ja eesti keel väljaspool Eestit

- Eesti paistab Euroopa riikide seas silma **välismaal elanud ja elavate rahvuskaaslaste suure osakaalu poolest**. 2018. aasta Euroopa sotsiaaluuringu andmetel oli kümnendik Eesti 15-

²⁶² Koreinik, K., Põiklik, P., Sellio, R. (2021). Gümnaasiumilõpetaja eesti ja võõrkeele oskust mõjutavad tegurid. Riigieksamitulemuste analüüs registriandmete põhjal. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

²⁶³ Ka integreeritud õppes on ingliskeelseid õppekavu (nt arstiteadus).

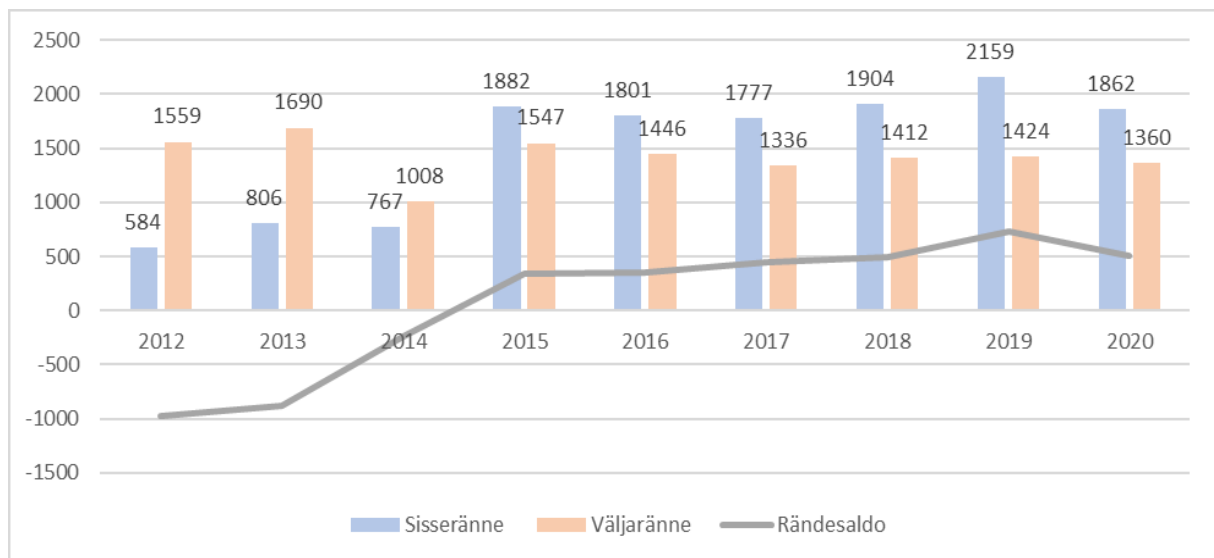
²⁶⁴ HTM, EHISE andmed, 2020/21. õa.

²⁶⁵ Turu-uuringute AS (2017). Keelehoiakute uuring – küsitlus 15–74-aastaste elanike hulgas. <https://www.hm.ee/sites/default/files/aruanne.pdf>

²⁶⁶ EIM 2020.

aastastest ja vanematest töötanud vähemalt kuus kuud välismaal, mis on üks kõrgemaid näitajaid Euroopas²⁶⁷. 2004. aastaga võrreldes on nende osakaal kasvanud (vrd 6,9%)²⁶⁸.

- Statistikaameti andmetel on Eestist Euroopa Liiduga liitumise (2004) järel välja rännanud üle 105 000 inimese, kellest üle 65 000 rändas välja Euroopa Liitu. Alates 2015. aastast on rändesaldo positiivne, st et Eestisse (tagasi) sisse rändab rohkem inimesi kui välja.
- **Võõrsil elavate eestlaste arv** jääb hinnanguliselt **150 000–200 000** vahele; väljarännanute hulgas on kõige enam tööealisi mehi, seejärel noori ja lastega peresid²⁶⁹. Ulgüestlaste täpset arvu ei ole võimalik määrata, sest paljud ei registreeri oma elukohta välismaal ja paljud riigid ei nõua seda. Peale selle võib end eestlasena identifitseeriv välismaal elav inimene olla loobunud Eesti kodakondsusest. Tõenäoliselt on ulgüestlaste hulgas järjest enam väljaspool Eestit sündinud isikuid, pendelrändajaid ja hargmaiseid. Sihtrühma positsioneerimise keerukus teeb raskeks ka nende keelekasutuse ja -õppe toetamise.
- Alates ELiga ühinemisest on **peamine väljarände sihtkoht** olnud **Soome**, kuhu 2019. aastal rändas välja 2332 isikut ja kust saabus Eestisse 2600 isikut. 2017.–2019. aastal oli rändesaldo Soomega esmakordselt positiivne, st koos rändepöördega on Soomest saanud sisse- ja väljarände lähtekoht.

Joonis 53. 0–19-aastaste sisse- ja väljaränne ning rändesaldo.

Allikas: Statistikaamet

Keeleõppe toetamine välismaal

- Välismaal elavate eestlaste keeleõpet ja kultuurielu on Eesti riik süstemaatiliselt toetanud rahvuskasulaste programmi (2004–2008, 2009–2013 ja 2014–2020) kaudu. Programmi fookuses on peamiselt hariduse, kultuuri, arhiivinduse ja tagasipöördumisega seotud küsimused. Programmi eest vastutab Haridus- ja Teadusministeerium ning seda rakendatakse koostöös Kultuuriministeeriumi ja Välisministeeriumiga. Siiani oli programm ainuke välismaal elavatele eestlastele suunatud keskselt koordineeritud riigi tasandi tegevus, kuid 2021. aastal võtab valdkonna keskse juhtimise ning ka planeerimise üle Välisministeerium. Keeleprogrammist jätkatakse välismaal eesti keele õppega seotud tegevusi.

²⁶⁷ Näiteks Poolas ja Tšehhis on see näitaja vastavalt 10,4% ja 9,7%, seevastu Soomes 4,2%. Allikas: ESS Round 9: European Social Survey Round 9 Data (2018). Data file edition 1.1. NSD - Norwegian Centre for Research Data, Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC. doi:10.21338/NSD-ESS9-2018.

²⁶⁸ ESS Round 2: European Social Survey Round 2 Data (2004). Data file edition 3.6. NSD - Norwegian Centre for Research Data, Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC. doi:10.21338/NSD-ESS2-2004.

²⁶⁹ Kumer-Haukanõmm, K., Telve, K., - Eestlased maailmas, Eesti inimarengu aruanne 2016/2017 Eesti rändejastul, <https://inimareng.ee/valjapoole-avatud-estli/estlased-maailmas/>

- Valdava osa rahvuskaaslaste programmi tegevustest moodustab laste eesti keele ja kultuuri õpe ning osalemine Eesti koolides ning keele- ja kultuurilaagrites, sh keeleõppe korraldajate ja eesti keele õpetajate toetamine. **Eesti keelt õppivate laste arv on viimase üheksa aastaga peaaegu kahekordistunud** ning välismaal eesti keelt õpetavate üldharidus- ja pühapäevakoolide, seltside, lasteadeade, mudilasringide ja keelekursuste arv samuti jõudsalt kasvanud (vt tabel 13). On raske hinnata, kui suure osani välismaal elavatest Eesti päritolu lastest eesti keele õpe jõuab. Ehkki rändepöörde järel saabub Eestisse rohkem lapsi ja noori, kui siit lahkub, on välismaal elavate Eesti/eesti laste arv kumulatiivselt kasvanud, lisaks on välismaal palju eesti või segaperekondadesse sündinud lapsi.

Tabel 13. Eesti keele õppurid väljaspool Eestit 2011/2012.–2020/21. õppeaastal.

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21
Välismaal eesti keelt õpetavate üldharidus- ja pühapäevakoolide, seltside, lasteadeade, mudilasringide ning keelekursuste arv	52	54	59	63	70	80	80	80	80	–*
Välismaal eesti keelt õppivate laste arv	2050	2700	3200	3250	3300	3500	3500	3700	3700	3900
Eesti keelt õpetavate väliskõrgkoolide arv	34	34	29	29	30	30	30	30	30	29
Väliskõrgkoolides eesti keelt õppivate üliõpilaste arv	760	860	950	950	950	950	950	950	950	800

*2020/21 õppeaasta andmeid pole võimalik adekvaatselt esitada asutuste ja ringide sulgemise tõttu pandeemia olukorras.

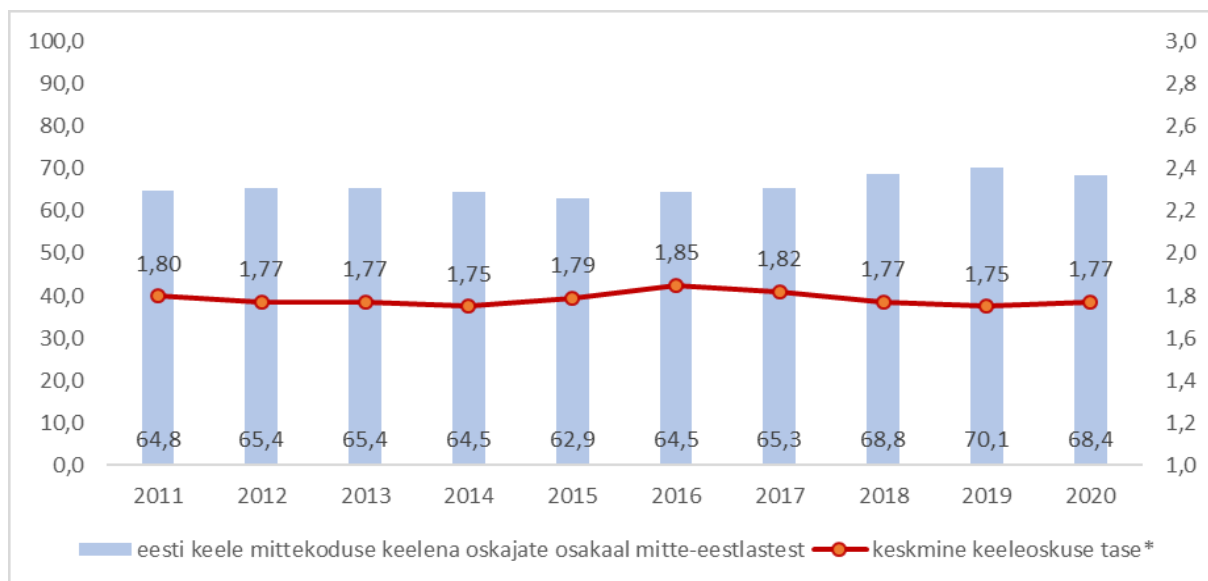
Allikas: HTM

- Rahvuskaaslaste programmi mõju-uuringu (2017) põhjal on sihtrühma jaoks **kõige olulisemad need tegevused, mis võimaldavad inimestel füüsiliselt Eestis viibida** (õppimine, praktika ettevõtetes, keelelaagrid).
- Sama uuring tõid esile, et tagasipöördunud perede ja laste kõige suuremad probleemid nii nende endi kui üldhariduskoolide juhtide, õpetajate ja tugispetsialistide hinnangul on seotud laste eesti keele oskusega. Sellest lähtuvalt on eesti keele õppe korraldamine välismaal elavate eesti laste jaoks võtmetähtsusega, sest see toetab otseselt hilisemat tagasipöördumist Eestisse.
- HTM on avanud eesti keele lektoraadid nendes välisriikide kõrgkoolides, kus Eesti huvid seda nõuavad ja on olemas kohapealne valmisolek. Eesti keele ja kultuuri õpet toetatakse 29 erinevas kõrgkoolis, sh kümne Eestist saadetud lektoriga. COVID-19 kriisi tõttu on eesti keele õppijate arv vähenenud 800ni. Välisriikide kõrgkoolides toimuva eesti keele õppe eesmärk on suurendada eesti keelt teise keelena oskajate arvu tulevaste tippspetsialistide seas, keda siduda tulevikus võimalike õpingute või töö kaudu Eestiga.

Eesti keel teise keelena Eestis

- **Eesti keelt oskavate mitte-eestlaste osakaal on vähehaaval kasvanud.** ETU andmetel on nende eesti keelt oskavate mitte-eestlaste osakaal, kelle kodune keel pole eesti keel, 68% kõigist mitte-eestlastest (joonis 54).
- **Eesti keel teise keelena gümnaasiumi riigieksam** oli sarnaselt teiste riigieksamitega vabatahtlik, mistõttu pole tulemused võrreldavad varasemate aastatega. Eksami sooritajatest u 80% sai B2-keeletaseme (keskmine tulemus 74 punkti). B2-keeletaseme saavutamise teguriteks on õppeedukuse ja koolikeskkonna (B2-keeletaseme saavutanud õpilaste osakaal koolis,

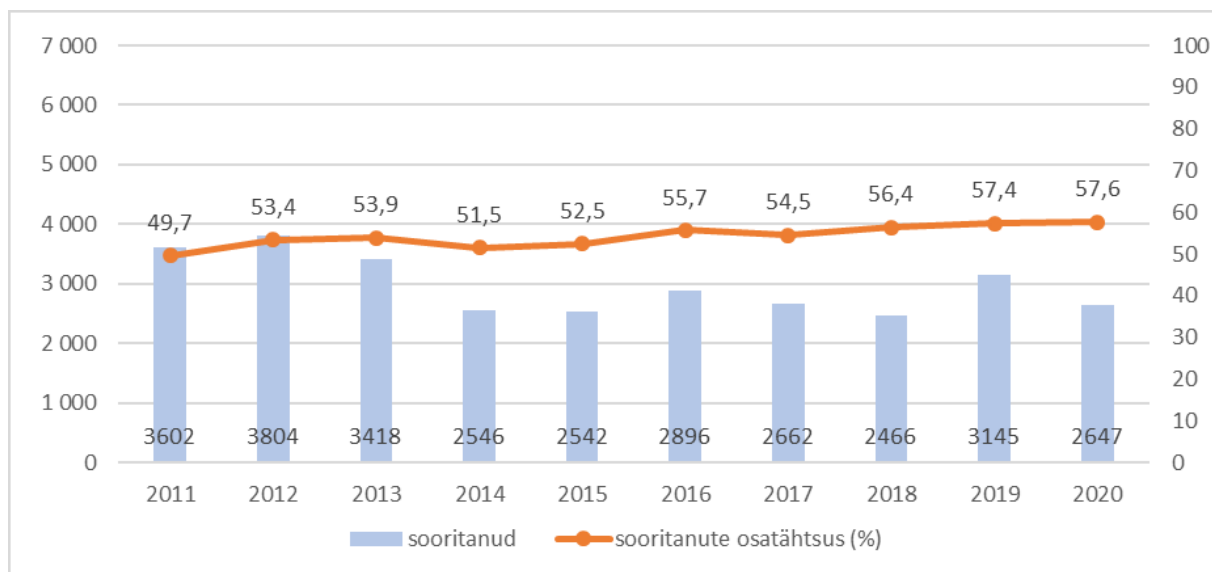
– Eesti tööturul edukaks toimetulekuks on vaja väga head eesti keele oskust. Kui eestlastest ja hea keeleoskusega mitte-eestlastest töötab juhi või tippspetsialistina ligi 40%, siis keskmise keeleoskusega mitte-eestlastest umbes 15% ning eesti keele oskusega mitte-eestlastest veidi üle kümnendiku²⁷². PIAACi tulemused näitavad, et kodune keel on oluline tegur (kohandamata) palgalõhes: vene kodukeelega inimeste palk oli eesti kodukeelega 16-65-aastaste inimeste omast 13,2–19,8% väiksem²⁷³. ETU andmete põhjal on näidatud, et venelastel on eesti keele oskusega kaasnev palgalisa aastate jooksul kasvanud²⁷⁴. Eesti keelt koduse keelena rääkijate ja väga hea eesti keele oskusega mitte-eestlaste vahel palgalõhet pole, kuid viimaseid oli kokku vähe (15%). 2018. aasta keeleõppe uuringu andmetel tunnetasid töötud, et eesti keele oskuse puudumine on olulisim tööturul edenemise takistus. Keeleõppefirmade esindajad toonitavad, et eesti keele õppimise peamine motivatsioon on seotud tööturuga ja seda kinnitavad ka elanikkonna küsitluse tulemused.

Allikas: Statistikaamet. ETU

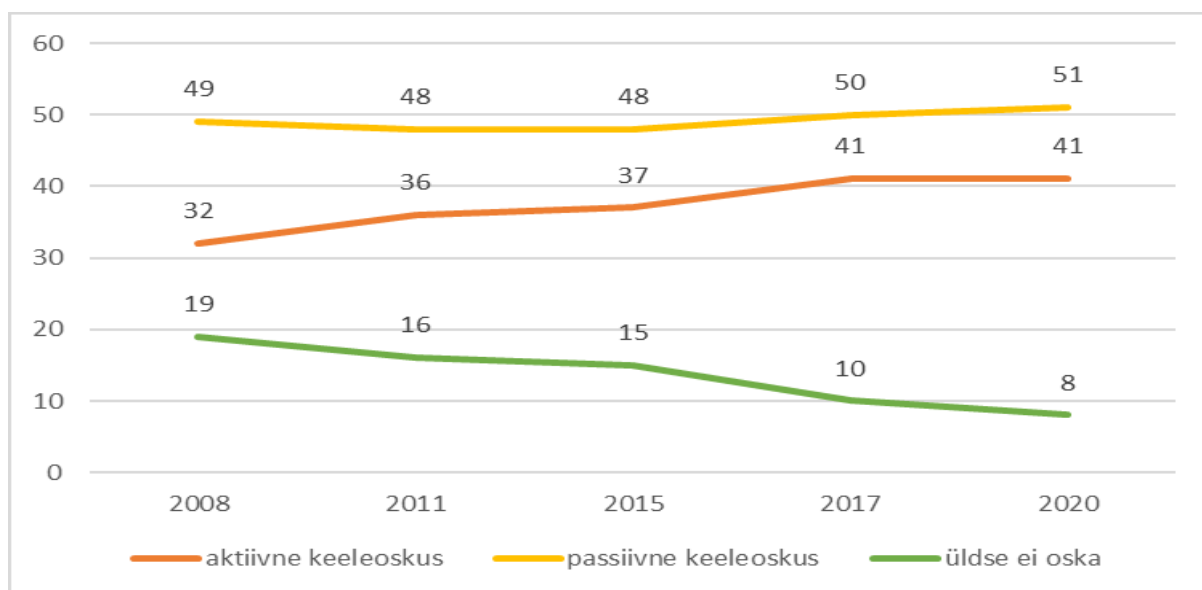
– 2020. aastal käis eesti keele tasemeeksamit tegemas 4594 täiskasvanut. Eksami sooritas edukalt 2647 isikut ehk 57,6% kõigist eksamit teinud täiskasvanutest (joonis 55). Võrreldes 2019. aastaga tõusis 2020. aastal eksami sooritanute osakaal B2- ja C1-tasemel ja langes B1-tasemel (vt meetme 3 mõddikute tabel lk 187).

²⁷⁴ Bormann, S.-K.; Ridala, S.; Toomet, O.-S., 2019. Language Skills in an Ethnically Segmented Labour market: Estonia 1989-2012. *International Journal of Manpower* 40(2), 304-327.

Joonis 55. Eesti keele tasemeeksami sooritanute arv ja eksami sooritanute osatähtsus kõigist eksamil käinutest.
Allikas: Harno

- Muust rahvusest Eesti elanike enesehinnanguline eesti keele oskus on ka Eesti ühiskonna integratsiooni monitooringu järgi viimasel u tosinal aastal vähehaaval paranenud (joonis 56). Langenud on eesti keelt mitte oskavate muust rahvusest elanike osakaal: 2020. aastaks on neid 8%²⁷⁵. Passiivse (st retseptiivse) keeleoskusega isikute suhteline arv on viimase kümne aasta jooksul jäänud enam-vähem samaks. Aktiivse keeleoskusega inimeste osakaal on võrreldes 2008. aastaga ca kümnendiku võrra kasvanud.

Joonis 56. Muust rahvusest 15-85-aastaste isikute enesehinnanguline eesti keele oskus.
Allikas: Eesti ühiskonna integratsiooni monitooringud (2008, 2011, 2015, 2017, 2020)

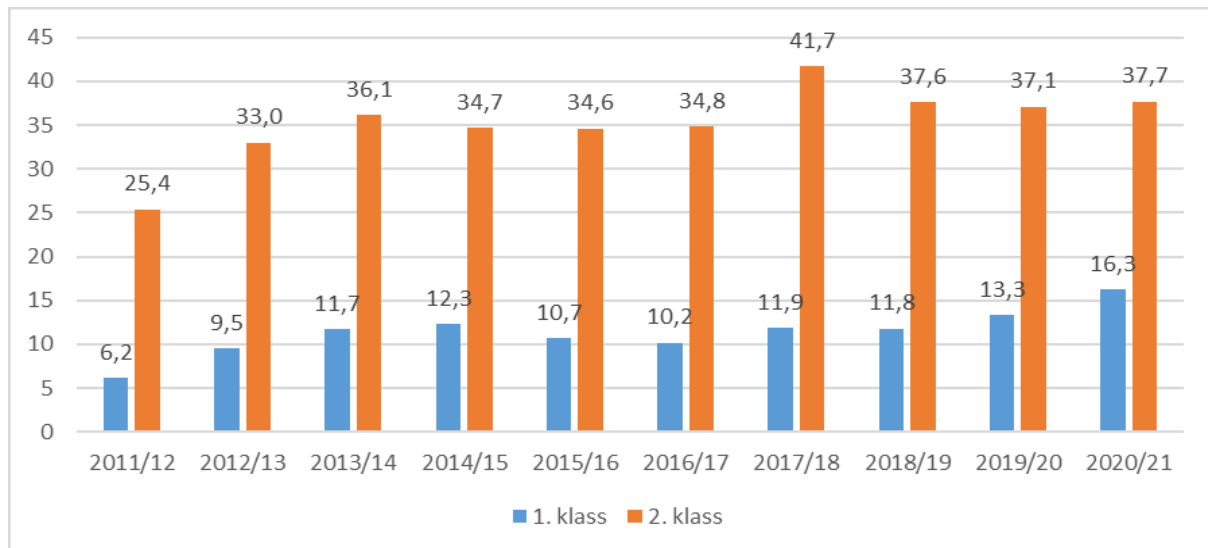
- 2020/21. õppeaastal töötab Eesti üldhariduskoolides 16 357 õpetajat, kellest 93% keeleoskus vastab nõuetele. Nõuetele vastava keeleoskusega õpetajate osakaal on kutseõppeasutustes 95% (2011 õpetajast) ja koolieelsetes lasteasutustes 91% (8016 õpetajast). Võrreldes eelmise õppeaasta on ainult kutseõppeasutuste õpetajate riigikeele oskuse nõuetele vastavuse näitaja

²⁷⁵ See pole kooskõlas ETU sarnase näitajaga, mis on u veerand. Mõlema uuringu puhul tuleb lisaks arvestada mõõtmisveaga, mis tuleneb meetodikast: valimi suurusel ja uurimisinstrumentidist.

langenud 2% võrra, üldhariduskoolide ja lasteasutuste õpetajate eesti keele oskuse nõuetele vastavuse määr on jäänud samaks. 2020/21. õppeaastal on üldhariduskoolides, kutseõppeasutustes ja koolieelsetes lasteasutustes kokku **1915 õpetajat, kelle eesti keele oskus ei vasta nõuetele**²⁷⁶.

Võõrkeeleõpe ja -oskus ning mitmekeelsus Eestis

- Esimese ehk A-võõrkeele õppimisega alustatakse riikliku õppekava kohaselt esimeses kooliastmes hiljemalt kolmandas klassis. Paljudes koolides algab võõrkeeleõpe tulenevalt kooli võimalustest ja lastevanemate soovist varem, kas esimeses või teises klassis. 2020/21. õppeaastal õpib 16,3% 1. klassi ja 37,7% 2. klassi õpilastest vähemalt ühte võõrkeelt. Viimastel aastatel on varajase võõrkeeleõppega alustajate osakaal vähe muutunud (joonis 57).

Joonis 57. Esimest võõrkeelt õppivate õpilaste osakaal kõigist sama klassi õpilastest.

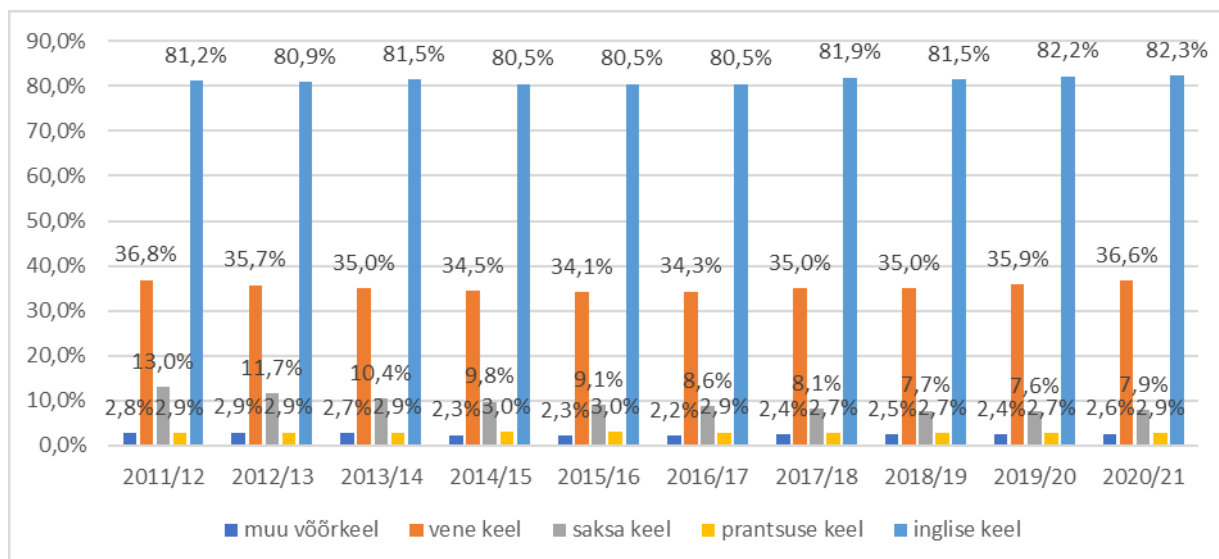
Allikas: EHIS

- Nagu mujalgi Euroopas on Eesti koolides **domineeriv inglise keele õppimine**²⁷⁷. Inglise keelt õpib kokku üle kahe korra enam õpilasi kui populaarsuselt järgmist võõrkeelt – vene keelt (joonis 58). 2020/21. õppeaastal õpib inglise keelt A-võõrkeelena 95,3% statsionaarse õppe õpilastest (EHIS). Et võõrkeelteoskus ei peaks piirduma inglise keele oskusega, on oluline laiendada õpitavate keelte valikut, tõhustada õpet, koostada õppematerjale ja koolitada õpetajaid, lisaks teavitada nii üksikindiviide kui ka ühiskonda laiemalt mitmekeelsuse eelistest.
- Eesti üldhariduskoolides õpitakse lisaks inglise keelele A- ja B-võõrkeelena peamiselt vene, saksa ja prantsuse keelt, kuid ka teisi võõrkeeli. Muid keeli õpitakse enamasti C-võõrkeelena või valikainena. Näiteks 2020/21. õppeaastal õpib umbes 1600 ja 1200 õpilast vastavalt hispaania ja soome keelt; rootsi ja heebrea keele õppijate arvud jäävad 300–400 juurde, lisaks õpitakse hiina, jaapani, ladina ja itaalia keelt. A-võõrkeelte õppijate arvud on enamasti püsivad (vt joonis 58).
- Kutsehariduses on võõrkeeleõpe kohustuslik vaid kutsekeskhariduses õppijatele. Kutsekeskhariduses on enim õpitavaks võõrkeeleks samuti inglise keel: 2020/21. õppeaastal moodustab 67,6% õpisündmustest inglise keel (ehk inglise keelt õpib 88% õppuritest)²⁷⁸. Vene keele õpisündmuse on 17%, teisi keeli juba märkimisväärselt vähem: nt soome keele õpisündmuse on alla 2% (EHIS).

²⁷⁶ Kui õpetaja töötab rohkem kui ühes õppeasutuses, mis võivad tüübilt erineda (nt kutseõppeasutuses ja üldhariduskoolis), siis kajastub see õpetaja õpetajate üldarvus ühekordselt.

²⁷⁷ Nt 2018. aastal õppis inglise keelt 96%, hispaania keelt pisut üle viiendiku ning prantsuse ja saksa keelt umbes viiendik EU-27 gümnasistidest. Allikas: Foreign language learning statistics. Statistics Explained. Eurostat. 09.2020. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Foreign_language_learning_statistics

²⁷⁸ Õpisündmuse on õppijatest rohkem, sest mõni kutseõppur õpib enam kui ühte võõrkeelt.

Joonis 58. Võõrkeelte õpisündmuste osakaal kõigist üldhariduskoolide statsionaarse õppe õpilastest õppeaastatel 2010/11–2019/20.

Allikas: EHIS

Võõrkeeleõpetajatest on vaadeldaval perioodil koolitatud enim põhikooli mitme aine ja inglise keele õpetajaid, kellest vastavalt kaks kolmandikku ja üle poole on tööle asunud (vt tabel 14). Samas on keeruline saada ülevaadet ühe või teise võõrkeele õpetajakoolituse kohta peaariala lõikes (nt Tartu Ülikoolis inglise keele õpetaja, saksa keele õpetaja, vene keele õpetaja, prantsuse keele õpetaja, hispaania keele õpetaja), sest ülikoolid on eri keelte õpetajaid ettevalmistavad õppekavad kokku koondanud.

Tabel 14. 2008/09.–2019/20. õppeaastal (kui pole näidatud teisiti) kõrgkooli lõpetanud ja nendest üldhariduskoolis õpetajana töötavaid isikuid

	Lõpetas	Õpetab 2020/21. õa-l	
		N	%
inglise keele õpetaja*	103	56	54,4%
saksa keele õpetaja*	41	17	41,5%
prantsuse keele õpetaja*	16	9	56,3%
vene keele õpetaja (sh vene keel ja kirjandus)**	88	42	47,7%
mitme aine õpetaja***	77	46	59,7%
põhikooli mitme aine õpetaja***	117	78	66,7%
Võõrkeeleõpetaja****	79	61	77,2%

Allikas: EHIS

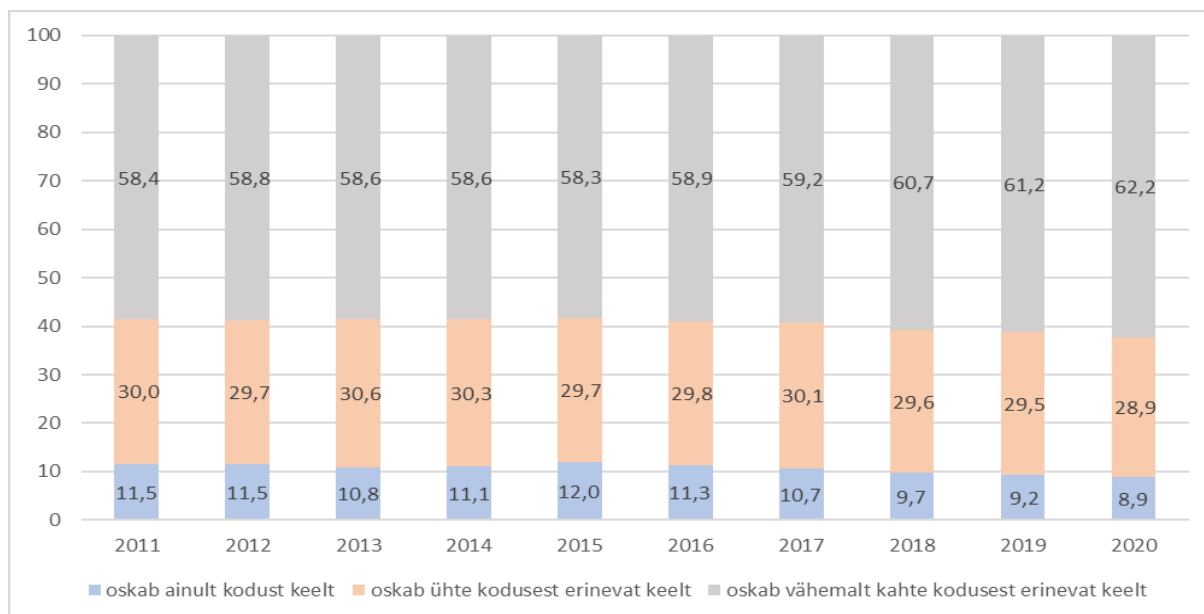
*vastavad magistritaseme õppekavad kuni 2017/18. õa-ni lõpetanud

** vene keele ja kirjanduse õpetaja magistritaseme õppekava kuni 2018/19. õa-ni lõpetanud, vene keele kui võõrkeele õpetaja magistritaseme õppekava kuni 2014/15. õa-ni lõpetanud

*** võimalusega spetsialiseeruda võõrkeele õpetajaks

**** alates 2016/17õa-st

- Võõrkeelteoskus on 15–74-aastaste Eesti elanike hulgas viimase kümne aastaga paranenud (vt joonis 59). Vähemalt kahte kodukeelest erinevat keelt oskavate inimeste osakaal on kasvanud ning ainult kodu- või vaid ühte võõrkeelt oskavate inimeste osakaal on pisut vähenenud. Märkimisväärne erinevus tuleb tööjõu-uuringu järgi esile eestlaste ja mitte-eestlaste keeleoskuses: vähemalt kahte kodukeelest erinevat keelt väidab oskavat 68,6% eestlastest ja umbes pooled mitte-eestlased.

Joonis 59. 15–74-aastaste Eesti alaliste elanike kodukeele ja teiste keelte oskuse jaotus (%) tööjõu-uuringu (ETU) andmetel.

Allikas: Statistikaamet

- 2017. aastal uuriti võõrkeelteoskuse rolli tööturul: kas ja kuidas keelteoskus avaldab mõju palgale, kui võtta arvesse muud palka kujundavad tegurid (haridus, vanus, elukoht jne)²⁷⁹. Uuring näitas, et mitmekeelsusel on mh majanduslik eelis: kahe võõrkeele oskus annab Eesti tööturul hõivatule kõrgema töötasu kui ühe võõrkeele oskus. Inglise keele oskusel on oluline tööturuväärtus, lisaks on vene ja soome keele oskus oluline teatud valdkondades. Paraku annab inglise keele oskus palgalisa kõrgemapalgalistes ametites, aga mitte ajutisema iseloomuga töökohtadel²⁸⁰. Soome keele oskus on eelkõige kasulik seoses Eesti elanike osalemisega Soome tööturul, ehkki teatud valdkondades suurendab soome keele oskus palganumbreid ka Eestis. Mitme võõrkeele oskusest saadav palgalisa on muukeelse elanikkonna hulgas kõrgem kui eesti emakeelega inimestel, ehkki muukeelse elanikkonna võõrkeelte oskus on kehvem kui eesti emakeelega inimestel.

2. Ülevaade programmi meetmete elluviimisest

Meede 1. Eesti keele jätkusuutlikkuse tagamine

Meetme eesmärk: toetada eesti keele jätkusuutlikku arengut eesti keelt emakeelena kasutajate seas.

Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	tegelik			
Gümnaasiumihariduse omandanud noorte eesti keele kui emakeele:									
...lõpueksami keskmine tulemus punktides (maksimaalne 100)	64	64,9	63,5	63,7	≥64	62,7	≥64	≥64	≥64
...lõpueksamil 80 või enam punkti saanud õpilaste osakaal (%)	18,8	21,7	19,6	20,9	20	20,1	20	20	20
...lõpueksamil 20 või vähem punkti saanud õpilaste osakaal (%)	0,57	0,14	0,14	0,19	0,26	0,74	0,26	0,26	0,26

²⁷⁹ Simmul, L. (2018). Võõrkeelte oskuse roll tööturul. Haridus- ja Teadusministeerium. https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/keelteoskuse_roll_tooturul_veebr2018.pdf

²⁸⁰ Bormann, S.-K.; Ridala, S.; Toomet, O.-S., 2019. Language Skills in an Ethnically Segmented Labour market: Estonia 1989-2012. International Journal of Manpower 40(2), 304–327.

Elektrooniliste keele- ja keelehooldeallikate tuntus ja kasutatus laieneb (keelenõuandesse pöördumiste arv)*	-	8516	8024	7659	-	7373	-	-	-
--	---	------	------	------	---	------	---	---	---

* Uues keeleprogrammis (2022–2025) seda mõõdikut enam ei kasutata.

Allikas: EHIS / EKI

Eesti keele riigieksami keskmine tulemus on püsinud viimastel aastatel enam-vähem ühesugusena; möödunud õppeaastal oli see varasemast pisut madalam, kuid arvestades erandlikke distantsõppe olusid, ei saa tulemusi võrrelda ega selle põhjal järeldusi teha. 80 ja enam punkti saanud õpilasi on püsivalt umbes viiendik, mis vastab püstitatud sihttasemele.

Eesti Keele Instituut andis soovijaile pidevalt keelenõu, kokku vastati 7373 pöördumisele. Kuna pidevalt on täiendatud keelenõu avalikku andmebaasi Keelenõuvakk ning inimeste teadlikkus keelehooldeallikatest on kasvanud, väheneb ka keelenõuandesse otse pöördumiste arv.

Olulisemad tegevused

- Keeleportaali Sõnaveeb (www.sonaveeb.ee) avamine üldiseks vabaks kasutuseks. Sõnaveebi on koondatud info paljudest sõnakogudest ja andmebaasidest, portaali on integreeritud ka kõnesüntees ja kõnetuvastus. Alates 2020. aastast esitatakse Sõnaveebis üldkeele infot Eesti Keele Instituudi ühendsõnastiku põhjal, oskuskeele infot esitatakse kümnete oskussõnastike ja terminibaaside andmete põhjal. Sõnaveebis kuvatav info pärineb Ekilexist – Eesti Keele Instituudi hallatavast ja arendatavast sõnastiku- ja terminibaasisüsteemist.
- Eesti keele tervikkäsitluste sarjas „Eesti keele varamu“ ilmusid 2020. aastal „Eesti keele ajalugu“ ja „Eesti murrete grammatika“.
- 2020. aastal käivitati kaks olulist keeletehnoloogia arenguhüpet toetavat projekti, mis võimaldavad operatiivse info kättesaadavast kõigile Eestis elavatele ja viibivatele isikutele. Valmistati ette avaliku sektori masintõlketehnoloogia riigihange, mis keskendub teksti ja kõne tõlkimisele vähemalt kriisiinfo-, riigikaitse-, õiguse- ning üldvaldkonnas ja arvestab vähemalt järgmisi keelesuundi: eesti-inglise-eesti, eesti-saksa-eesti, eesti-vene-eesti. Hanke tulemusel luuakse masintõlketehnoloogia kasutajaliides ning rakendusliides, mis võimaldavad kasutada loodud valdkondlikke masintõlkemootoreid tasuta nii avalikul- kui erasektoril ja laiemal avalikkusel. Teise projekti sisuks on automaatne eestikeelsete subtiitrite lisamine otse- ja salvestatud saadetele, sh toetatakse liidestamist erakanalitega. 2020. aastal alustati projekti ettevalmistamisega, mh fikseeriti telekanalite tehnilised tingimused ning kaardistati vaegkuuljate vajadused ja eeldused projekti edukaks elluviimiseks.
- Korraldati seminare ja koolitusi keeleteoimetajatele ning selge keele koolitusi ametiasutustele. Korraldati ettevõtetele ja riigiasutustele suunatud kampaania „Kutsu keeleteoimetaja külla!“, kus keeleteoimetajate liidu liikmed andsid konsultatsioonidel nõu, kuidas ametitekste selgemalt sõnastada.
- Korraldati keeleüritusi õpilastele ja õpetajatele: 2020. aastal on peetud 26 eesti keele päeva koolides, millest võttis osa nii põhikooli- kui ka gümnaasiumiõpilasi ja õpetajaid (osalejaid u 1300). Lisaks viidi läbi kelekoolitused ja LAK-õppe koolitused õpetajatele, koolitusseminar lasteaiaõpetajatele, üleriigilised õpilasüritused, keelelaager, olümpiaadid.
- Jätkusid keeleõpetajate teabepäevad ja korraldati eesti keele ja kirjanduse õpetajate sügiskonverents (veebis), kus osales 97 õpetajat nii Eestist kui mujalt Euroopast.
- Korraldati keeleüritusi üldsusele, nt üleriigiline digisõnavara kogumise kampaania ning keeleteo konkurss, selgitati välja parimad keeleteod.
- Korraldati seminare ja infopäevi teaduskeele ja terminoloogia kohta; viidi läbi avatud taotlusvoorud termin töö arendamiseks ning eestikeelsete kõrgkooliõpikute koostamiseks. Taotlusvoorude tulemusel arendatakse 45 erialase terminibaasi koostamist ning alustati 7 eestikeelse kõrgkooliõpiku koostamist. 2020. aastal ilmus 4 eestikeelset kõrgkooliõpikut.
- Viidi läbi hõimurahvaste programmi taotlusvoorud, mille tulemusel täiendati soome-ugri keelte andmebaase ning elavdati kultuurivahetust hõimurahvastega.
- COVID-19 kriisi tõttu jäid ära või lükati edasi mõned keeleüritused, nt Emakeele Seltsi 100. aastapäeva konverents, rahvusvaheline teaduskeelekonverents ning õpilasüritused, mida polnud võimalik veebi vahendusel korraldada.

Õnnestumised

- Avalikuks kasutamiseks avati Sõnaveeb – keeleportaal, kuhu on koondatud sõnakogud ja andmebaasid, et kasutajad saaks vajaliku keeleinfo leida ühest kohast. Sõnaveebi arendamise pikem eesmärk on kujundada sellest lõppkasutaja jaoks ainus veebivärv, mille kaudu eri sõnastikke kasutada. 2020. aastal arendati Sõnaveebi erialaste terminibaasidega, lisati ÕSi soovitusel ning täiendati ja lisati funktsioone eesti-vene-eesti keeleinfole, keskendudes seejuures eelkõige kasutajamugavusele.
- Võeti laiemalt kasutusele uus terminihalduskeskkond Ekilex, mis hõlbustab professionaalset terminitööd, terminoloogide, ekspertide ja terminikomisjonide koostööd, terminipäringute esitamist ja neile vastamist. Varem Termekisse sisestatud terminibaasid on üle kantud Ekilexi, keskkonda kasutavad tööriistana peaaegu kõik aktiivselt tegutsevad terminikomisjonid (2021. a alguses Ekilexis 375 kasutajat, kes selles keskkonnas erialaseid terminibaase koostavad ja täiendavad).
- Selge keele põhimõtteid levitati väljaspool keelevaldkonda.
- Aasta keeleteo konkursile esitati rekordiarv kandidaate (34 keeletegu).
- Keeleinspektiooni ümberkujundamine Keeleametiks kui laienenud funktsioonidega keelepoliitika rakendusasutuseks.
- Eesti Keele Instituudi eestvõttel algatati sõnastikureform, et EKI sõnastike arendamisel kaasata käia kasutajate ootuste ning keeleteaduse ja leksikograafia meetodite arengust tulenevate uute võimalustega.

Tähelepanu vajab

- Et Eesti keeletehnoloogia areneks jõudsalt edasi ja oleks maailmas kõrgel tasemel, on vaja töötada välja keeletehnoloogia valdkonna arendamise ning keeletehnoloogia vahendite laialdase kasutuselevõtu tegevuskava.
- Et inimesed saaks kiiret ja ajakohast keelenõu, tuleb uuele tasemele viia nii keelenõuanne kui ka terminitöö.
- Keeleamet kujundada asutuseks, mis tegeleb nii inimeste eesti keele oskuste arendamise kui ka hindamisega.
- Eesti teaduskeele kestmise eesmärgil koostada ja rakendada kõrghariduse keele- ja rahvusvahelistumise põhimõtted.
- Tänapäevaste keelehooldeallikate, keeleressursside ja keeletehnoloogia vahendite laiem kasutuselevõtt (nt hariduses, ettevõtluses, riigiasutustes).

Meetme 1 eelarve oli 2020. a 4,4 mln eurot, tekkepõhised kulud 2,8 mln eurot.

Meede 2. Eesti keele õppe võimaluste loomine väliseesti kogukondades ja välismaa kõrgkoolides

Meetme eesmärk: eesti keele õppimise võimalused välismaal on paranenud, eestlaste huvi eesti keele õppimise vastu püsib.

Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	tegelik			
Väliseestlaste osalus eesti keele õppes ja eesti keele päevadel Eestis ja välismaal (inimeste arv aastas)*	3736	3819	3823	4046	4400	3900	4600	4800	5000

* Näitaja sisse on arvestatud nii välismaal HTM toel keelt õppivad lapsed kui ka väliskeelepäevadel osalenud.

Indikaatori väärtust ei ole suudetud saavutada. Osaliselt on see seotud tagasipöördumise hoogustumisega, teisalt on hajaeestlasi keeruline keeleõppesse kaasata. COVID-19 kriisi tõttu jäid ära kõik planeeritud väliskeelepäevad, mistõttu on indikaatori 2020. a tase ka varasemast madalam.

Olulisemad tegevused

- Laiendatud on Üleilmakooli tegevust, sh pakutavate kursuste arvu (28), ning alustatud Skype'i tundide pakkumist. Üleilmakoolis õpib 2020/21. õppeaastal 280 õpilast.
- Rahvuskaaslaste programmi haridusprojektide konkursile esitati aasta jooksul 64 taotlust, millest toetati 54 välismaal eesti keele õpetamisega seotud projekti. Eestikeelset õppevara saadeti 56 õpetuskohale välismaal.
- Eestis toimunud suvistest eesti keele ja meele laagritest võttis osa 90 väliseesti last vanuses 12–17 a. 18–26-aastastele korraldatud noortevahetus tõi Eestisse 40 väliseesti noort.
- Anti välja kaheksa stipendiumi Eesti kõrgkoolides ja kutseõppeasutustes õppimiseks.
- COVID-19 kriisi tõttu jäid ära 18–26-aastaste väliseesti noorte vahetused, Oslo emakeelepäevad, suvine Eestis toimuv välismaal töötavate eesti keele õpetajate täienduskoolitusseminar ning planeeritud väliskeelepäevad.

Õnnestumised

- Välismaal eesti keelt õppivate laste arv on kasvanud 3900-ni. On oluline, et keeleõppetugi jõuaks võimalikult paljude Eesti lasteni välismaal.
- Üleilmakool laieneb: kasvas nii õpilaste arv kui pakutavate e-kursuste arv.

Tähelepanu vajab

- Nii 2015. aastal valminud rahvuskaaslase programmi mõju-uuring kui ka HTMis 2017. a valminud tagasipöördujate hariduse probleemide kaardistus tõid välja, et Eestisse naasnud perede lastel esineb raskusi haridussüsteemis kohanemisega ning peamiselt on raskused seotud laste eesti keele oskusega. Haridusasutuste juhtide hinnangul on keelega seotud probleemid ainsad, mis takistavad kohanemist.
- Paljude välismaal elavate lasteni ei jõua eesti keele õppe võimalused. Seetõttu on oluline laiendada eesti keeles ja eesti keele õppimise võimalusi välismaal (sh e-õppe võimalusi) ning toetada senisest rohkem ka keelekeskkonnas toimuvaid tegevusi, mis annavad kõige paremaid tulemusi (nt eesti keele ja meele laagrid ja noortevahetused).
- Edaspidigi on vaja Eesti riigi tuge õpetuskohtade õppematerjalidega varustamisel, õpetajate tasustamisel ja koolitamisel. Lapse mitmekeelses kultuuriruumis kasvatamise toetamiseks on olemasolevatele tegevustele lisaks vaja usaldusväärseid ja kõigile lihtsalt kättesaadavaid juhendmaterjale (kuidas lapsega emakeeles suhelda, kuidas keelele kasutust leida, identiteet jms) ning lühiajaliselt välismaal viibijatele koostööd Eesti koolide ja õpetajatega.

Meetme 2 eelarve oli 2020. a 1,5 mln eurot, tekkepõhised kulud olid 1,4 mln eurot.

Meede 3. Eesti keele kui teise keele õpetamise tagamine ja õppe toetamine

Meetme eesmärk: parandada ja laiendada Eesti muukeelse elanikkonna eesti keele oskust.

Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	tegelik			
Eesti keele tasemeeksami sooritanute osakaal eksamil käinutest (%)	55,7	54,5	56,4	57,4	55	57,6	55	55	55
B1-tasemel eesti keele eksami sooritanute osakaal eksamil käinutest (%)	67,6	67,2	67,2	69,2	63	62,4	63	63	63
B2-tasemel eesti keele eksami sooritanute osakaal eksamil käinutest (%)	39,7	43,8	44,3	41,5	38,6	51,1	38,6	38,6	39
C1-tasemel eesti keele eksami sooritanute osakaal eksamil käinutest (%)	35,6	31,1	32,6	26,2	33	38,4	33	33	33

Allikas: Harno

Eri keeleoskustasemete eksamite üleselt seatud sihti 2020. aastal mõnevõrra ületati. Seatud sihi (63%) lähedale jäi B1-keeleoskustaseme eksami sooritanute osakaal, samas on positiivne, et kõrgematel, B2-

ja C1-keeleoskustasemetel on seatud sihte ületatud, sealjuures B2-keeleoskustasemel tuntavalt. Tasemeeksamile jõudmise ja eksami eduka sooritamise taustal on mitmekülgsed õpiteed, eri keeleõppevõimalused (sh näiteks Integratsiooni Sihtasutuse juures ja mujalgi pakutav keeleõpe, mis ei ole otseselt orienteeritud tasemeeksamiteks valmistumisele) ja ka eksami tegijate toetamine eksamikorraldajate poolt.

Olulisemad tegevused

Riigikontrolli 2019. aasta audit²⁸¹ toob välja, et täiskasvanutele mõeldud riiklikult rahastatud eesti keele õppe korraldus on killustatud, koolituste hulk ei vasta vajadusele, terav puudus on kvalifitseeritud õpetajatest ja koolituste rahastamine sõltub oluliselt välisvahenditest. Eesti keele kui teise keele õppes on formaalhariduses kohati probleemiks haridustöötajate eesti keele oskus ja nende valmisolek õpilasi eesti keele kui õppekeele omandamisel toetada.

2020. aasta olulisemad tegevused:

- Täiskasvanute eesti keele kui teise keele õpe on üks „Eesti keele arengukava 2021–2035“²⁸² eelnõu tegevussuundi, sealjuures on HTM võtnud valdkonna juhtministeeriumi rolli.
- Riigikeele nõukojas on regulaarselt jätkatud asutuste vahelist info jagamist ja arutletud täiskasvanute eesti keele kui teise keele õppe tõhusama korraldamise üle, et suurendada pakutavate keeleõppeteenuste tulemuslikkust. Sh on arutatud keeleoskustaseme saavutamisele suunatud tegevuste ja teistel eesmärkidel läbi viidavad keeletegevuste eristamist, prioriteetsete sihtrühmade määramist ja nende vajadustele vastava õppe pakkumist, keeleõppe üldise korralduse ühtlustamist.
- 2020. aastal pakuti koostöös Tartu Ülikooliga koolitusprogrammi vene õppekeelega koolide aineõpetajatele. Koolituse eesmärk oli parendada osalejate eesti keele oskust B2- ja C1-keeleoskustasemetel ning tõsta nende valmisolekut toetada õpilasi eesti keele omandamisel. Eriolukord mõjutas koolituse läbiviimist, kuid 2020. aasta novembrist 2021. aasta jaanuarini läbis programmi 17 Ida-Virumaa, Harjumaa ja Tallinna vene õppekeelega kooli õpetajat.
- Koostöös MTÜ-ga Eesti Keelepööre pakuti 2020. aastal kursust Ida-Virumaa vene õppekeelega koolide eesti keele kui teise keele õpetajatele ja klassiõpetajatele, kes õpetavad eesti keeles. Koolituse läbis 21 õpetajat, kes täiendasid koolituse vältel metoodilisi oskusi ning tõstsid valmisolekut toetada õppijaid eesti keele omandamisel.
- Jätkati eesti keele tasemeeksamite korraldamist ja keeleõppekulude hüvitamist.
- Jätkati õpetajate pakkumist eesti keele e-õppe kursuse kasutajatele ja toetati e-õppe kursuste kasutamist soodustavate materjalide loomist.
- 2020. aastal moodustatud Keeleameti üheks täiendavaks ülesandeks sai täiskasvanute eesti keele kui teise keele õppe valdkonna tegevuste elluviimine. See hõlmab endas nii valdkonna tervikvaate hoidmist ning keeleõppepakujate ja korraldajate nõustamist kui ka erinevate keeleõppetegevuste korraldamist (nt täienduskoolitused haridustöötajatele).
- Riigikantselei Innovatsioonitiimi eestvedamisel arendati 2020. aastal eri ministeeriumide ja nende allasutuste koostöös ideed e-keskkonnast, kuhu saaks tulevikus koondada täiskasvanutele pakutavad eesti keele kui teise keele õppe teenused. Keskkond võimaldaks õppijatel kujundada sujuvamad õpiteed ning keeleõpet korraldavatel asutustel saada parema ülevaate olemasolevatest teenustest ja nende tulemuslikkusest. 2021. aastal jätkatakse nn keelevärvade ideed arendamist.

Õnnestumiseks võib pidada eesti keele tasemeeksamite regulaarset korraldamist ning ministeeriumide ülese eesti keele kui teise keele koostöövõrgustiku head toimimist, samuti tasemeeksamite tulemuste tõusu (eriti B2-keeleoskustasemel). Elavnenud on eesti keele kui teise keele õppe valdkonna koostöö, sh piirkondlike organisatsioonide ja õpetajaid esindavate organisatsioonidega.

²⁸¹ Riigikontrolli audit „Täiskasvanute eesti keele õppe korraldus ja riiklik rahastamine“ (2019).

<https://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/2484/language/et-EE/Default.aspx>

²⁸² „Eesti keele arengukava 2021–2035“ eelnõu.

https://www.hm.ee/sites/default/files/eesti_keeles_arengukava_2021-2035_29.10.2020_riigikogusse.pdf

Tähelepanu vajab eesti keele kui teise keele õppe tegevuste killustatus eri asutuste ja pakkujate vahel, ühtlustamist vajavad keeleõppe pakumise põhimõtted ja õppe tulemuslikkuse hindamise viisid. Täiendavat tähelepanu vajab haridustöötajate eesti keele oskus ja nende valmisolek toetada õpilasi keeleoskuse arendamisel. Neid teemasid on HTMi juhtimisel 2020. aasta jooksul partnerministeeriumidega arutatud ning tehtud on dubleerimist vähendavaid ja tööjaotust parendavaid ettepanekuid, mida on arvestatud ka uue ESF perioodi planeerimisel.

Meetme 3 eelarve oli 2020. aastal **0,86** mln eurot, kulud moodustasid **0,69** mln eurot.

Meede 4. Võõrkeeleoskuse ja mitmekeelsuse toetamine

Meetme eesmärk: tõsta Eesti elanike motivatsiooni õppida erinevaid keeli, mitmekesistada võõrkeelte õpiviise, õpikohti ja keelte valikut, parandada keeleõppe kvaliteeti nii formaalses kui ka mitteformaalses õppes.

Mõõdik	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
					siht	tegelik			
Võõrkeele riigieksami sooritanud noorte osakaal (%), kes on saavutanud võõrkeele riigieksamil vähemalt B2-keeleoskustaseme*	48,9	63,8	67	63,8	72	**	73	73	73

*kõik võõrkeele riigieksami tegijad. Sihttasemete puhul oli programmis ekslikult arvestatud vaid statsionaarse õppega.

** 2020. aasta kevadel võõrkeele riigieksamit ei toimunud, rahvusvahelistel eksamitel saavutatud vähemalt B2-keeleoskustaseme osakaalu põhjal ei ole võimalik hinnata võõrkeeleõppe tulemuslikkust lõpetajate kohordis.

COVID-19 viiruse leviku piiramiseks kehtestatud distantsõppe tõttu loobuti 2020. aasta kevadel võõrkeele riigieksamist. Ometi kasutas 2020. aastal 3114 õpilast võimalust riigieksami asendusena sooritada rahvusvaheline keeleksam; neist lõviosa (91%) saavutas vähemalt B2-keeleoskustaseme. Nii suur arv on suuresti võimalik seetõttu, et alates 2019. aastast saavad gümnaasiumiõpilased tasuta sooritada Cambridge C1 Advanced eksamit. Inglise keele riigieksami asendusena rahvusvaheliselt tunnustatud keeleeksami sertifikaadi esitavate õpilaste arv oli aga juba varem tõusutrendis (2014. aastal – 2,4%, 2019. aastal – 23,8%).

Olulisemad tegevused

- 2020. aastal jätkati lõppenud Eesti võõrkeelte strateegia 2009–2017²⁸³ olulisemate tegevuste elluviimist keeleprogrammis. Edaspidised võõrkeeli ja mitmekeelsust puudutavad eesmärgid ja tegevused on sõnastatud „Eesti keele arengukava 2021–2035“ eelnõus.
- 2020. aasta kevadel avaldas Euroopa Nõukogu Euroopa keeleõppe raamdokumendi sõsarväljaande²⁸⁴. Sõsarväljaanne on oluline lisandus senisele raamdokumendile ning uuendused vajavad laiemat tutvustamist. Käimas on dokumendi eesti keelde tõlkimine. Tõlge valmib 2021. aastal.
- Võõrkeelte õpiviiside, õpikohtade ja keelte valikute mitmekesistamiseks jätkati saksa ja prantsuse keele õppe toetamist ringitundides (sh koostöös kultuuriinstitiutidega), samuti jätkati soome keele kui B-võõrkeele õppe toetamist (soome keele A2-taseme tasemetesti 2020. aasta kevadel ei toimunud). Jätkati CertiLingua programmi rakendamist (2020. aastal sai sertifikaadi neli Eesti õpilast).
- Korraldati Euroopa keeleõppe tunnuskirja konkurss (tunnuskirja pälvis Tartu Rahvaülikooli projekt „Eesti keele õppematerjalid uussisserändajatele“).
- Jätkati Eesti Võõrkeeleõpetajate Liidu ja erialaorganisatsioonide tegevuse toetamist. Soome ja prantsuse keele õpetajate enesetäiendust on lisaks toetatud koostöös Soome Instituudi ja Prantsuse Instituudiga.

²⁸³ „Eesti võõrkeelte strateegia 2009–2017“ lõpparuanne.

https://www.hm.ee/sites/default/files/eesti_voorkeelte_strateegia_2009-2017_lopparuanne.pdf

²⁸⁴ Euroopa keeleõppe raamdokumendi sõsarväljaanne (2020), <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4>. Dokument täiendab ja asendab 2018. aastal avaldatud esialgse sõsarväljaande: <https://rm.coe.int/cefr-companion-volume-with-new-descriptors-2018/1680787989>.

- Jätkati koostööd Euroopa Nõukogu Euroopa Nüüdiskeelte Keskusega. 2020. aasta veebruaris toimus Eestis keskuse koolitus *PluriMobil* ning märtsis keskuse ja Euroopa Komisjoni koostöös pakutav koolitus *RELING: Relating language curricula, tests and examinations to the Common European Framework of Reference*.

Õnnestumisteks võib lugeda koostööd võõrkeeleõpetajaid koondavate seltsidega, samuti varajase saksa keele õppe tegevusi ja laiemalt koostööd kultuuriinstituutidega Eestis, kellel on oluline roll sihtkultuuride tutvustamisel ja võõrkeelte õppe toetamisel. Eesti koolides on heal järjel inglise keele õpe – paljud õpilased on gümnaasiumis valmis edukalt sooritama C-keeleoskustaseme eksameid.

Tähelepanu vajab teiste võõrkeelte vähene tähtsustamine inglise keele kõrval. Tööturul on väärtustatud mitme võõrkeele oskus, kuid noored saavad koolist sageli kaasa vaid inglise keele oskuse. Enamik õpilasi valib inglise keele järel teiseks võõrkeeleks vene keele, riigi tasandil oleks aga kasulik suurem variatiivsus, et Eesti ühiskonnas oleks esindatud eri võõrkeelte oskajad. Riigi keelelise võimekuse tõstmiseks on võõrkeeli puudutavad tegevussuunad sõnastatud „Eesti keele arengukava 2021–2035“ eelnõus, sh võetakse suund Euroopa Liidu Nõukogu soovitusel (keskhariduse omandanu valdab peale emakeele heal tasemel veel kaht võõrkeelt) täitmisele.

Meetme 4 eelarve oli 2020. a **0,67** mln eurot, tekkepõhised kulud **0,62** mln eurot.

3. Hinnang programmi tegevuste tulemuslikkusele

Eesti keele arengukava (2011–2017) pikendati valitsuses kuni 2020. aastani ning koos Eesti keelenõukoguga alustati uue eesti keele arengukava ettevalmistamist perioodiks 2021–2035. Arengukava eelnõu esitati Vabariigi Valitsusele. 29.10.2020 kabinetinõupidamisel otsustas valitsus kiita eelnõu heaks ja saata arutamiseks Riigikogule.

Programmi toel on olulisel määral arendatud keeletaristut ning keeleressursid (nt sõnastikud, andmebaasid, korpused) ja keeletehnoloogilised rakendused (nt kõnesüntees, kõnetuvastus ja masintõlge) on inimestele tasuta kättesaadavad. Edasisel perioodil on vaja soodustada keeleressursside ja keeletehnoloogia vahendite veelgi laialdasemat kasutuselevõttu, keeletehnoloogia põhifunktsioonide arendamist ja ajakohaste keeleressursside loomist ning terminoloogia edasist arengut.

Samuti on programmi toel varasemast teadlikumalt tegeldud eesti keele mainet tugevdavate tegevustega, mille tulemusel on suurenenud eri sihtrühmadele suunatud keeleürituste arv. Eesti keele mainet tugevdavad ja mitmekeelsust väärtustavad keeleüritused avaldavad mõju elanike keelelistele valikutele.

Välismaal eesti keelt õppivate laste arv on kasvanud ja Üleilmakooli avamine on end õigustanud. Et keeleõppetugi jõuaks võimalikult paljude Eesti lasteni välismaal, on oluline Üleilmakooli poolt pakutavate õppevõimaluste laiendamine.

Keelevaldkonna näitajate sihttasemete täitmine on veidi paranenud, kuid erandliku aasta – COVID-19 viiruse leviku piirangute – tõttu ei ole kõik näitajad sh eesti keele tasemeeksamite sooritusprotsent, varasematega üks ühele võrreldavad. Jätkuvalt vajab tähelepanu eesti keele kui teise keele õpe: nt B1-taseme saavutamine põhikooli lõpus pole paranenud, samuti pole viimastel aastatel märkimisväärselt muutunud mitte-eestlaste enesehinnanguline eesti keele oskus. Jätkata on vaja tegevusi täiskasvanute eesti keele kui teise keele õppe valdkonna korrastamiseks. Eesti tööturg nõuab väga heal tasemel eesti keele oskust ja ka mitme võõrkeele oskus annab hõivatule kõrgema töötasu kui ühe võõrkeele oskus. Eraldi tähelepanu vajab muu ema- või kodukeelega noorte oluliselt kehvem inglise keele oskus võrreldes eestlastega. Kasvava (nii sisse-, välja- kui tagasi)rände tingimustes tuleb hästi läbi mõelda, kuidas investeerida piisavalt ennekõike laste ja noorte eesti keele õppesse nii Eestis kui välismaal.

Tulemusvaldkond: riigivalitsemine (Rahvusarhiiv)

Programmi eesmärk: ühiskonna dokumentaalse mälu kestlik säilitamine, kasutamine ning kodanike õiguste tõendamine

1. Arhiivindusprogrammi eesmärkide täitmine

Mõõdik	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
							siht	tege-lik			
Arhiivimoodustajate (asutuste) arv, kes on Rahvusarhiivile üle andnud digitaalarhivaale	5	5	5	8	9	15	-	20	25	täpsustub 2022	
Nõuetekohastes hoidlates säilitatavate arhivaalide osakaal Rahvusarhiivis, % <i>Koguhulk 10 036 248 arhivaali</i>	58	58	79	85	89	89	89	88	89	89	89
Arhivaalide kättesaadavus veebis, miljonit kujutist*	13,4	15,1	15,7	18,5	19,5	20,9	20,5	22,5	24	25	25,5

*Arvestatud on kõiki kujutisi, mis pole filmid, helid, fotod ega kaardid

- Digitaalarhivaalide üleandmine Rahvusarhiivi hoogustus mõnevõrra ka sellel aastal, kuid murrangut selles osas pole veel saabunud. See takistab ka mõõdiku edaspidiste prognooside täpsemat esitamist. Rahvusarhiiv panustab prioriteetselt sellesse mõõdikusse, seda kajastavad värsked arengusihid ning tööplaan.
- Arhivaalide ümberpaigutamisega Maneeži maja hoidlas on mõõdik 1% võrra vähenenud, kuid sisuliselt jääb see muutumatuks kuni Rahvusarhiivi Tallinna keskuse kasutuselevõtuni.
- Arhivaalide kättesaadavust veebis õnnestus prognoosidega võrreldes tunduvalt suurenda. Rahvusarhiiv oli planeerides tagasihoidlikum, kuna perioodi jäid (ja hetkel juba on käigus) kultuuripärandi massdigiteerimise projektid, mille elluviimise detailid alles selgusid.

2. Ülevaade arhiivindusprogrammi meetme elluviimisest

Meede 1. Ühiskonna dokumentaalse mälu kestlik säilitamine, kasutamine ning kodanike õiguste tõendamine

Meetme eesmärk: arhiiviväärtusega (püsiva väärtusega) teabe väljaselgitamine, selle riiklikule säilitamisele vastuvõtmine, nõuetekohane säilitamine ning dokumentaalse kultuuripärandi kasutamise võimaldamine.

Mõõdik	2017	2018	2019	2020		2021	2022	2023
				siht	tegelik			
Arhiivipedagoogilistes tegevustes osalenute arv (inimest aastas)	1202	1758	5789	5000	4500	4000	5000	5000
Rahvusarhiivi virtuaalse uurimissaali külastuste arv (mln korda)	1,15	1,2	1,5	1,2	1,68	1,2	1,2	1,2
Rahvusarhiivi teadus-publikatsioonide arv (tk. aastas)	6	9	8	7	7	7	7	7

Möödiku „arhiivipedagoogilistes tegevustes osalenute arv“ näitaja oli ja on otseses sõltuvuses pandeemia olukorrast. Siiski õnnestus saavutada sihile lähedane tulemus. 2021. aasta sihttasel on mõnevõrra samadel põhjustel vähendatud.

Rahvusarhiivi virtuaalse uurimissaali külastuste planeeritud arv tõusis planeeritust suuremaks, kuna veebiteenused pälvisid pandeemia ajal üldiselt suuremat kasutamist. Virtuaalse uurimissaali külastuste arvu prognoos on siiski jätkuvalt 1,2 mln külastust aastas.

Rahvusarhiivi teaduspublikatsioonide arvuks kujunes prognoosiga võrdne tulemus.

Olulisemad tegevused

- Statistiline näitaja, mida võib pidada rekordiliseks, seondub arhivaalide kogumisega. Nimelt kasvasid Rahvusarhiivi kogud aasta jooksul veidi üle kolme riulakilomeetri ehk kaks korda enam kui 2019. aastal. Suurima osa üleantust moodustasid Siseministeeriumi perekonbaarhiiv ning tegevuse lõpetanud maavalitsuste arhiivid. Arhiivimoodustajate võimekus paberdokumentide korrastamiseks ja kirjeldamiseks on jätkuvalt erinev, sestap võib prognoosida Rahvusarhiivi vaba hoidlapinna täitumisaajaks 7–9 aastat.
- Sisuliselt jõudis lõpule Tõnismägi 2 hoone projekteerimine, mille sihiks on loodetavasti lähemas tulevikus selle rekonstrueerimine nii Rahvusraamatukogu kui ka Rahvusarhiivi vajadusteks.
- Suurt tööd ja ka lisaressursse nõudis fotode, filmide ja dokumentide massdigiteerimise jätkuprojektide ettevalmistamine. Rööbiti viidi edukalt lõpuni esimene dokumendipärandi massdigiteerimise projekt, mille tulemusena suurenes avalik hüve 2,7 miljoni kaadri võrra kokku 14 mäluasutusest.
- Valmis Rahvusarhiivi uus arengukava, mis sihistab organisatsiooni tegevust järgneval perioodil.

Arhiivinduse programmi eelarve oli 2020. a kokku (sh ületulevad vahendid) ca **8,5** mln eurot ja tekkepõhised kulud **8,8** mln eurot.

3. Hinnang programmi tegevuste tulemuslikkusele

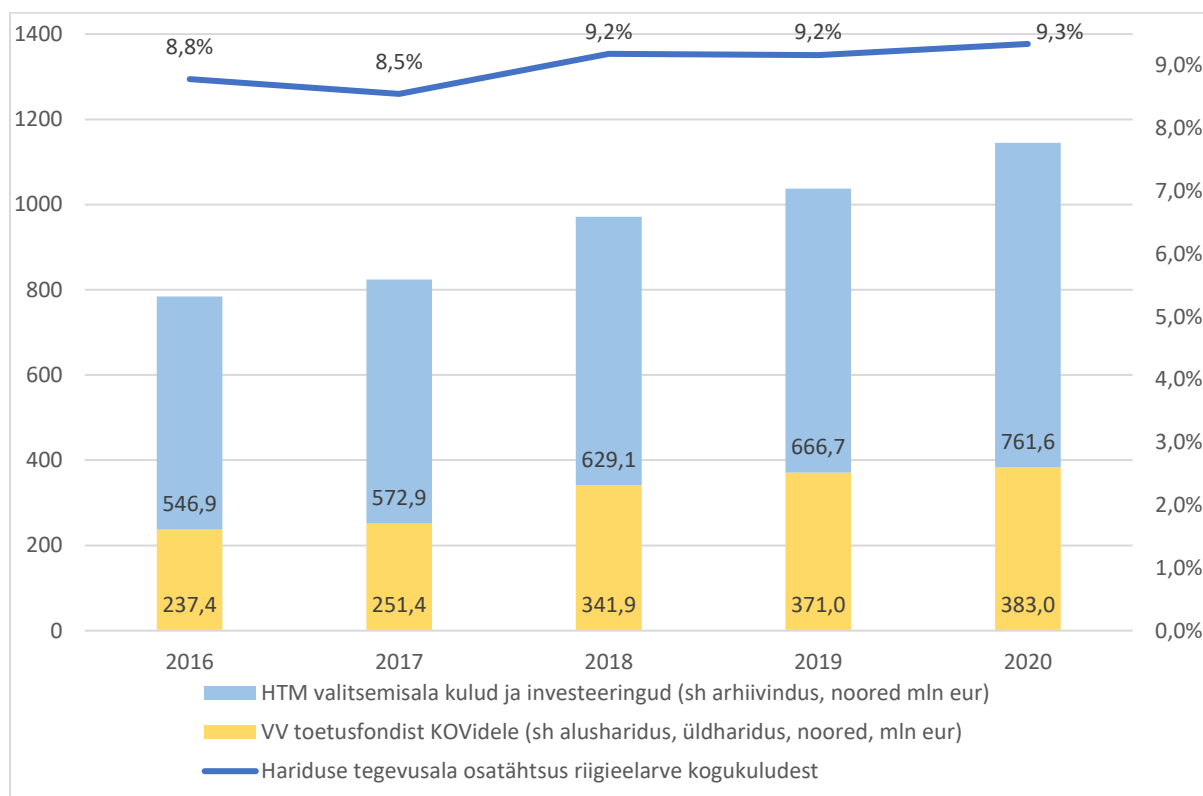
Rahvusarhiivi vaatevinklist oli 2020. aasta vastuoluline ja kordumatu. Ühest küljest oli tegemist Rahvusarhiivi 100. juubeliaastaga, mille algust tähistati märtsis. Teisalt oli 2020. aasta pandeemia aasta, mistõttu mitmed tegevuskavas plaanitud ettevõtmised jäid ära või asendati muudega. Kõige rohkem teiseses töö arhiivipedagoogika vallas, kus kontaktõppe kadumisel nihkus nii koolidele suunatud programm kui ka täiskasvanukoolitus osaliselt veebi. Üldistavalt tuleb siiski nentida, et Rahvusarhiivi protsesside lausaline digitaliseeritus võimaldas pandeemia olukorras kõik seadusest tulenevad ülesanded täita, välja arvatud uurimissaalide sulgemine kontaktkülastusteks märtsi keskpaigast juuni alguseni. Kontaktkülastused moodustavad Rahvusarhiivi kasutuskordadest aga üksnes 0,4%, seega võib COVID-19 viiruse leviku mõju arhiivi klienditeenindusele pidada vähemärgatavaks. Seda kinnitab ka statistika, mis osundab külastuste 12% kasvule 2019. aastaga võrreldes – ligi 1,7 miljonit Rahvusarhiivi külastust arhiivi juubeliaastal on rekordiline näitaja.

Valitsemisala rahastamine ning valitsussektori kulud haridusele ja teadusele

2020. aastal oli riigieelarves kuludeks ja investeeringuteks planeeritud üle 12 mld euro. Eelarve nägi ette kogukulude kasvu 2%.²⁸⁵ HTM valitsemisala eelarveks oli 2020. aastal planeeritud 743 mln eurot²⁸⁶. Seoses ülemaailmse pandeemiaga tekkinud olukorraga ja vajadusega võtta kasutusele täiendavaid meetmeid, võeti vastu ka lisaeelarve. Lisaeelarvest nähti haridusele ette täiendavad vahendeid ligi 19 mln eurot.²⁸⁷

Hariduse valdkonna jaoks on täiendavad summad planeeritud ka Vabariigi Valitsuse toetusfondis - üldhariduskoolide ja alushariduse õpetajate palgakasvuks ning huviharidusele kokku 383 mln eurot. Hariduse valdkonna kuludeks oli planeeritud 2020. aasta riigieelarvest 1144,6 mln eurot, mis ulatub 4,2%ni SKPst.

Haridusele planeeritud summa moodustas riigieelarve kogukuludest 9,3% ja see osatähtsus jäi võrreldes eelmise aasta riigieelarvega samale tasemele. Samas kasvas planeeritud kulutuste maht kokku võrreldes eelmise aastaga 10%. Kulude kasvu on põhjustanud eelkõige üldhariduskoolide õpilaste arvu kasvust tuleneva baasrahastuse suurenemine ja tõhustatud ning eritoel olevate õpilaste jaoks vajalike rahaliste vahendite suurenemine. Kulude kasvu mõjutab ka õpetajate palga jätkuv kasv (vt joonis 60).

Joonis 60. Ülevaade valitsemisala eelarvelistest kuludest ja investeeringutest perioodil 2016–2020.

2020. aasta eelarvesse on planeeritud vahendid eesmärgiga siduda haridust tööturu arenguvajadustega, parandada tugiteenuste kättesaadavust ja erivajadustega laste õppekorraldust, korrastada koolivõrk, rakendada nüüdisaegne õpikäsitus, tõsta õpetajaameti mainet ja õpetajate kvalifikatsiooni, vähendada eri- ja kutsealase haridusest täiskasvanute osakaalu, aidata kaasa digipädevuste ja digivara arendamisele

²⁸⁵ Allikas: 2020. aasta riigieelarve seadus (<https://www.riigiteataja.ee/akt/123122019021>)

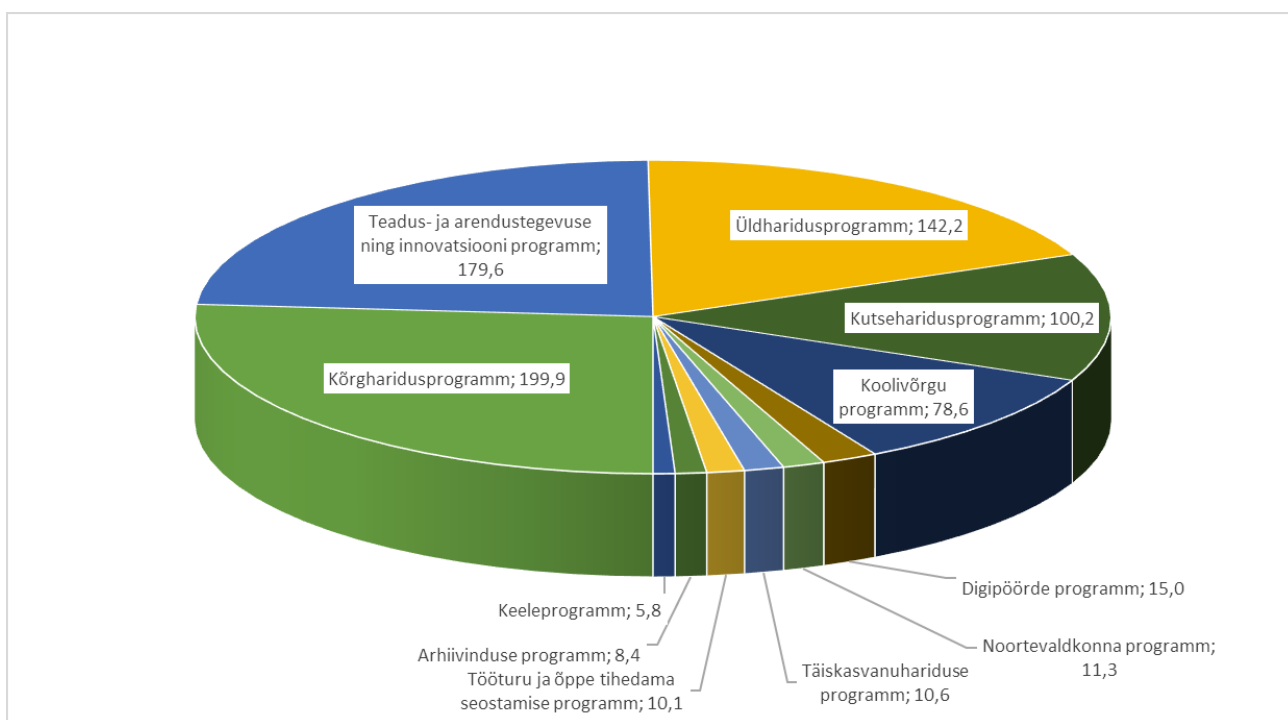
²⁸⁶ Allikas: 2020. aasta riigieelarve seaduse seletuskiri (<https://www.rahandusministeerium.ee/et/eesmargidtegevused/riigieelarve-ja-majandus/riigieelarve-ja-majandusulevaated>)

²⁸⁷ Allikas: 2020. aasta lisaeelarve seadus (<https://www.riigiteataja.ee/akt/121042020002>)

ning kasvatada teadussüsteemi panust ühiskonnale sh majandusele vajalikus teadus- ja arendustegevuses.

Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala 2020. aasta eelarve kulud ja investeeringud panustavad Vabariigi Valitsuse eesmärkide saavutamisse neljas tulemusvaldkonnas – haridus, teadus, riigivalitsemine ning eesti keel ja eestlus. Suurim osa eelarve kuludest ja investeeringutest on planeeritud hariduse tulemusvaldkonda (75% kogu kuludest ja investeeringutest).

Tulemusvaldkondade eelarved jagunevad omakorda 11 programmi vahel (vt joonis 61). Suurima osa valitsemisala kuludest ja investeeringutest moodustas 2020. aastal kõrgharidusprogramm (26%), järgnevad teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni programm (24%) ning üldharidusprogramm (19%). Ülejäänud programmide mahud on tunduvalt väiksemad ja kokku moodustavad nad 32% kogu valitsemisala eelarvest.

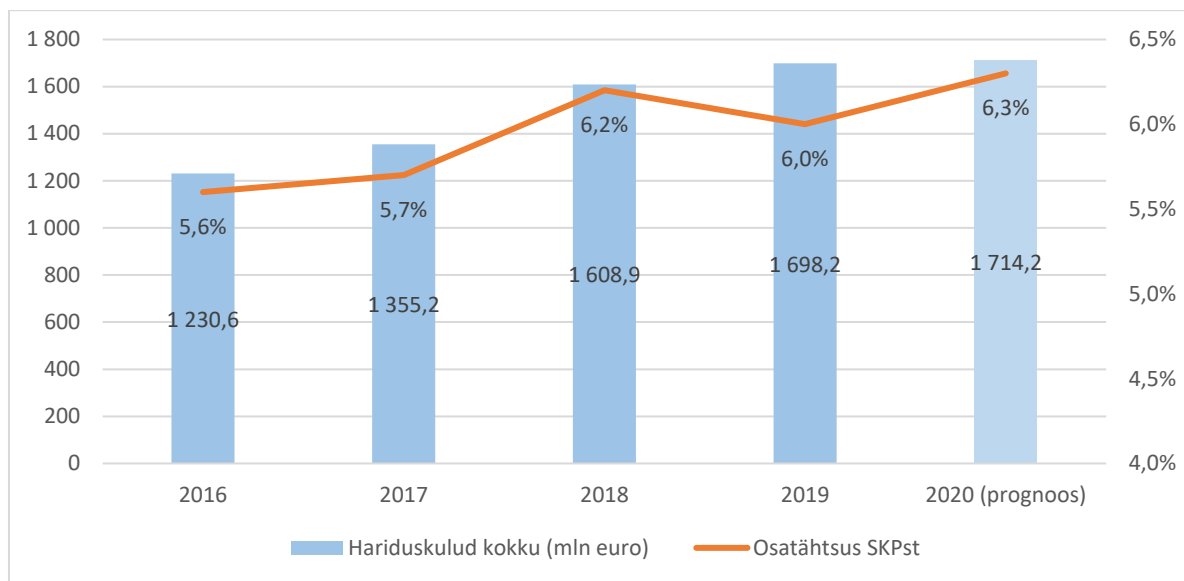
Joonis 61. Ülevaade valitsemisala kulude jagunemisest 2020. aasta riigieelarves (mln eurot).

Valitsussektori kulud haridusele ning teadus- ja arendustegevusele

Proгноosi kohaselt moodustasid 2020. aastal valitsussektori hariduskulud 6,3% SKPst.²⁸⁸ Võrreldes 2019. aastaga on hariduskulude maht veidi tõusnud kuid samas on ka SKP langenud ning seetõttu on osatähtsus SKPst võrreldes 2018. aastaga jäänud samaks (vt joonis 62). Viimase viie aasta lõikes on näha, et valitsussektori hariduskulud on aasta-aastalt kasvanud. Osatähtsus SKPst on olnud viimase viie aasta lõikes kõige madalam 2016. aastal ja on püsinud enamasti 6% juures SKPst. 2020. a tõusis osatähtsus võrreldes eelneva aastaga 0,3 protsendipunkti.²⁸⁹

²⁸⁸ 2020. aasta valitsussektori tegelikud hariduskulutused avalikustab Statistikaamet detsembris 2021.

²⁸⁹ Allikas: Statistikaameti andmebaas R056: Valitsemisfunktsiooni ja sektori järgi (konsolideeritud), prognoos HTM

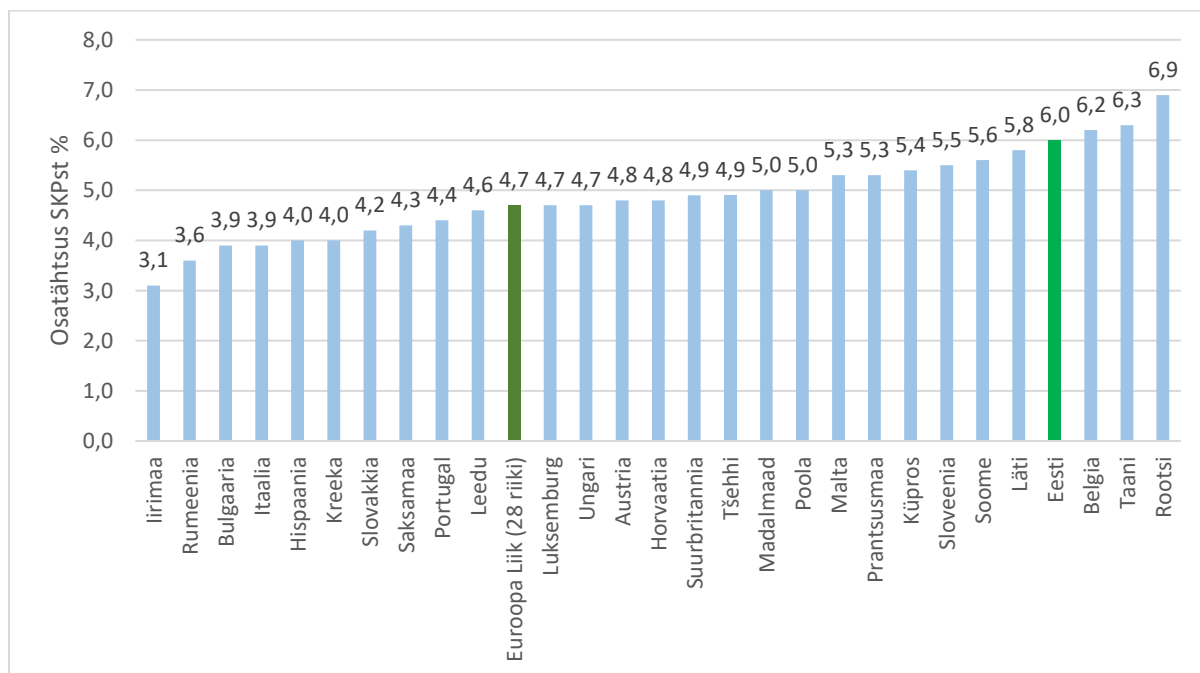

Joonis 62. Valitsussektori kulud haridusele aastatel 2016–2020 (mln eurot).

Valitsussektori hariduskulude muutust mõjutavad HTMi ja tema allasutuste eelarvete suurenemine ja KOVide panus hariduskulutustesse.

2020. aasta prognoosi kohaselt moodustavad valitsussektori hariduskuludest 56% keskvalitsuse panus ja 42% kohalike omavalitsuste panus (keskvalitsuse antud toetusteta). Kohalike omavalitsuste kulud haridusele kokku on suuremad kui Vabariigi Valitsuse haridustoetusfondist laekuv summa.

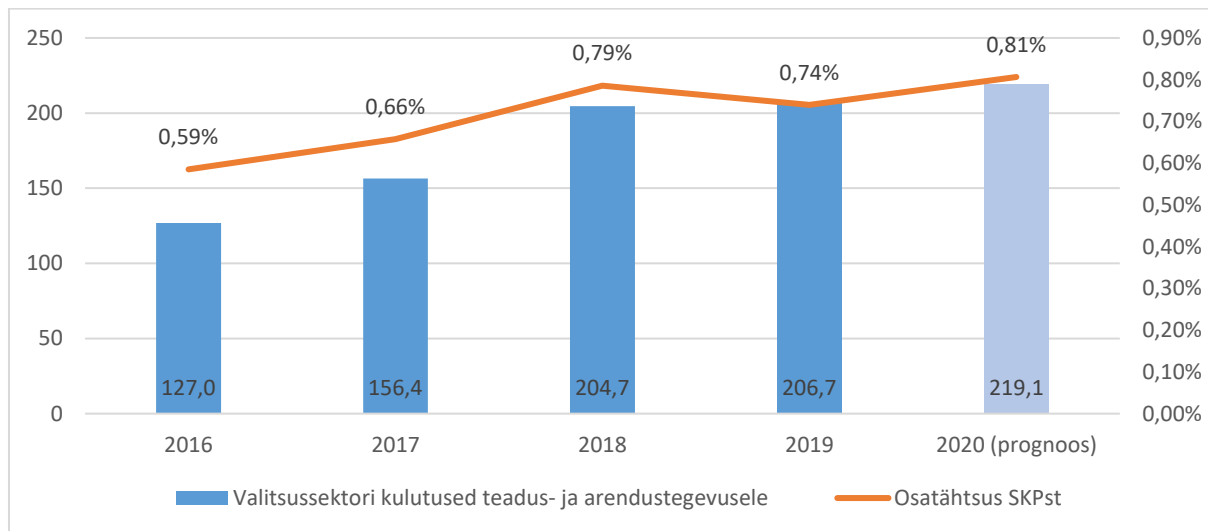
Kui võrrelda Eestit teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega, siis paistab silma, et Eesti valitsussektori hariduskulude osatähtsus SKPst on tunduvalt suurem kui Euroopa Liidus keskmiselt (joonis 63). 2019. aastal oli Eesti valitsussektori hariduskulude osatähtsus SKPst EL liikmesriikidest neljandal kohal. 2019. a moodustasid valitsussektori hariduskulutused Euroopa Liidus keskmiselt 4,7% SKPst ja Eestis 6,0%.²⁹⁰

Joonis 63. Valitsussektori hariduskulude osatähtsus SKPst Euroopa Liidus 2019. a.

²⁹⁰ Eurostat andmebaas: General government expenditure by function (COFOG) [gov_10a_exp]

Valitsussektori kulud teadus- ja arendustegevusele moodustasid 2020. aastal prognoosi kohaselt 0,81% SKPst.²⁹¹ (joonis 64) Valitsussektori kulud teadus- ja arendustegevusele (st riikliku sektori kulud TALE ja kõrgharidussektori kulud TALE kokku) on aasta-aastalt kasvanud. Võrreldes 2016. aastaga on kulutused 2020. aastaks suurenenud 73% (92 mln eurot). Kuna samal ajal on suurenenud ka SKP (24%), siis osatähtsus SKPst on suurenenud võrreldes 2016. aastaga 22 protsendipunkti ja võrreldes 2019. aastaga 7 protsendipunkti.

Joonis 64. Valitsussektori kulutused teadus- ja arendustegevusele 2016–2020 (mln eurot).

²⁹¹ Allikas: Statistikaameti andmebaas TD052:Kulutused teadus- ja arendustegevusele ja nende rahastamine, prognoos HTM

Lisa 1. Haridus- ja Teadusministeeriumi programmide eelarvete täitmine 2020. aastal

LISA 1. HARIDUS- JA TEADUSMINISTEERIUMI PROGRAMMIDE EELARVETE TÄITMINE 2020. AASTAL (1) ²⁹²					
Tulemusvaldkond/ programm/ meede/ tegevus	K: kulud/ I: investeringud	2020 lõplik eelarve tuhat eurot	2020 täitmine tuhat eurot	Jääk tuhat eurot	Täitmise %
TUV: HARIDUS					
Digipöörde programm	K, I	-15 155	-9 728	5 427	64%
Meede 1. Digikultuuri integreerimine õppeprotsessi	K, I	-3 363	-1 708	1 655	51%
1.1. Uuenduslike tegevuste toetamine digilahenduste loomiseks õppesse ja õppekavasse	K, I	-1 704	-1 136	568	67%
	sh I	-144	-98	46	-
1.2. Õpetajate/õppejõudude digipädevuse arendamine ja haridustehnoloogilise toe tagamine	K	-667	-410	257	61%
1.3. E-hindamise meetodika arendamine ja rakendamine	K	-992	-161	831	16%
Meede 2. Eelduste loomine digikultuuri integreerimiseks õppetöösse	K, I	-11 792	-8 021	3 772	68%
2.1. Kaasaegse ning uuendusliku õppevara arendamine (üld- ja kutsehariduses) ja selle kasutuselevõtt	K	-6 694	-4 287	2 406	64%
2.2. Hariduse valdkonna e-teenuste arendamine ning haldusala IKT tegevuste koordineerimine	K, I	-5 099	-3 733	1 365	73%
	sh I	-1 023	-2 382	-1 359	-
Tööturu ja õppe tihedama seostamise programm	K, I	-10 103	-10 381	-277	103%
Meede 1. Õppe seostamine tööturu vajadustega	K, I	-10 103	-10 381	-277	103%
1.1. Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteemi loomine ja rakendamine	K	-1 068	-1 072	-4	100%
1.2. Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe süsteemne arendamine kõigil haridustasemetel	K	-1 590	-1 268	322	80%
1.3. Kutsehariduse kvaliteedi hindamine	K	-794	-539	254	68%
1.4 Tööturu vajadustele vastava kutse- ja kõrghariduse arendamine	K, I	-6 653	-7 502	-849	113%
	sh I	-1	-1	0	-

²⁹² Andmed on konsolideerimata.

Eelarve täitmine üle 100% on seotud tuludest sõltuvate kuludega eelarveaasta jooksul

Koolivõrgu programm	K, I	-81 203	-54 797	26 407	67%
Meede1. Koolivõrgu korrastamine	K, I	-81 203	-54 797	26 407	67%
1.1. Koolivõrgu korrastamine (sh riigigümnaasiumid, põhikoolid, HEV koolid)	K, I	-73 177	-49 847	23 330	68%
	sh I	-12 447	-21 969	-9 522	-
1.2. Kaasava hariduse edendamiseks koolide taristu arendamine	K	-4 709	-1 774	2 935	38%
1.3. Kutseõppeasutuste taristu nüüdisajastamine	K	-3 318	-3 176	142	96%
Üldharidusprogramm	K, I	-141 240	-135 554	5 686	96%
Meede 1. Üldharidusõppe kvaliteedi tagamine	K, I	-17 180	-14 914	2 266	87%
1.1. Riiklike õppekavade arendamine ja rakendamise toetamine	K, I	-4 619	-4 500	119	97%
	sh I	-186	-186	0	-
1.2. Õppeasutuste hindamine, õpitulemuste välishindamine ja hindamispõhimõtete muutmine	K	-1 971	-1 733	237	88%
1.3. Õpikäsituse rakendamist toetavate koostöövormide loomine ja toetamine	K	-1 360	-1 314	46	97%
1.4. Andekate õpilaste arengu toetamine	K	-1 003	-941	61	94%
1.5. Õpetajahariduse ja haridusasutuste juhtide täiendusõppesüsteemi arendamine	K, I	-4 132	-3 346	786	81%
	sh I		-37	-37	-
1.6. Õpetaja ja haridusasutuse juhi ameti atraktiivsuse suurendamine/väärtustamine	K	-4 097	-3 080	1 017	75%
Meede 2. Võrdsete võimaluste tagamine üldhariduses	K	-18 913	-18 365	547	97%
2.1. Lapsehoiu ja alushariduse kontseptsiooni elluviimine	K	-674	-612	61	91%
2.2. Kaasava hariduse ja vajaduspõhiste õppenõustamisteenuste elluviimine ja seire	K	-4 147	-4 002	145	97%
2.3. Eesti keelest erineva emakeelega õpilaste toetamine eesti keele omandamisel	K	-8 373	-8 224	150	98%
2.4. IBO õppekavade rakendamise ja Tallinna Euroopa Kooli arengu toetamine	K	-3 808	-3 722	85	98%
2.5. Õppursportlaste toetamine	K	-1 912	-1 806	106	94%
Meede 3. Ligipääsu tagamine üldharidusele	K, I	-105 147	-102 274	2 873	97%
3.1. Haridustoetused munitsipaal- ja erakoolidele ning õppekohtade tagamine riigi koolides	K, I	-105 147	-102 274	2 873	97%
	sh I	-394	-340	54	-
Kutseharidusprogramm	K, I	-101 674	-98 168	3 506	97%

Meede 1. Õppes osaluse kasv ning lõpetajate parem vastavus tööturu vajadustele	K, I	-101 674	-98 168	3 506	97%
1.1. Kutseõppe kvaliteedi ja õppekorralduse arendamine	K, I	-2 330	-1 893	437	81%
	sh I	-216	-171	44	-
1.2 Kutseõppe koolitusmahtude kavandamine, õppekohtade tagamine ja õpilaste toimetulekut toetavad meetmed	K, I	-94 701	-91 658	3 043	97%
	sh I	0	22	22	-
1.3. Kutseõppeasutuste õppekavarühmade üleriigilise jaotuse optimeerimine ja õppekeskkonna kaasajastamine	K, I	-2 298	-2 594	-296	113%
	sh I	-2 112	-2 432	-319	-
1.4. Rahvusvahelise koostöö arendamine	K, I	-2 345	-2 022	323	86%
	sh I	-2	-2	0	-
Kõrgharidusprogramm	K, I	-203 999	-200 155	3 844	98%
Meede 1. Võrdsed võimalused kõrgharidusõppeks ja muutunud õpikäsituse põhimõtete juurutamine	K, I	-196 915	-194 073	2 842	99%
1.1. Kõrgharidusõppe läbiviimine ning rahastamis- ja juhtimissüsteemi arendamine	K, I	-165 845	-164 531	1 314	99%
	sh I	-96	-45	51	-
1.2. Kõrgkoolide taristu väljaarendamine	sh I	-1 348	-1 544	-196	-
1.3. Õppija toimetulekut ja õppe tulemuslikkust toetavad teenused ja toetused	K	-14 291	-13 830	461	97%
1.4. Õppijakeskse õpikäsituse juurutamine ja kõrghariduse kvaliteedi hindamine	K	-1 039	-1 022	17	98%
1.5. Õppejõudude arengu väärtustamine ja doktoriõppe tulemuslikkuse toetamine akadeemilise järelkasvu tagamiseks	K	-14 392	-13 146	1 246	91%
Meede 2. Kõrgharidusõppe vastavusse viimine nüüdisaegse tööturu vajadustega	K, I	-3 924	-2 920	1 004	74%
2.1. Kõrgharidusõppe seoste suurendamine tööturuga ja IKT õpetamise arengu tagamine ja lõpetajate IT-alaste oskuste arendamine	K, I	-3 924	-2 920	1 004	74%
	sh I	-706	-322	384	-
Meede 3. Kõrghariduse rahvusvahelise konkurentsivõime edendamine	K	-3 159	-3 162	-2	100%
3.1. Kõrghariduse rahvusvahelise atraktiivsuse suurendamine ja õppeasutuste rahvusvahelise keskkonna arendamine	K	-3 159	-3 162	-2	100%
Täiskasvanuhariduse programm	K, I	-10 672	-7 562	3 109	71%
Meede 1. Haridustee katkestanud täiskasvanute tagasitoomine formaalharidusse ja eelduste loomine nende õppes püsimiseks ja tasemehariduse omandamiseks	K, I	-1 232	-1 185	47	96%

1.1. Madala haridustasemega täiskasvanute tagasitoomine tasemeõppesse	K	-960	-1 004	-44	105%
1.2. Varasema õpi- ja töökogemuse süsteemi VÕTA arendamine ja rakendamine	K, I	-272	-181	92	66%
	sh I		-10	-10	-
Meede 3. Kutsesüsteemi arendamine ning elukestva õppe visiooni ellu viivate koostöövormide loomine ja toetamine täiskasvanuhariduses	K	-2 152	-1 634	519	76%
3.2. Kutsesüsteemi ja kutseksamite arendamine	K	-1 329	-1 256	73	94%
3.1. Kvalifikatsiooniraamistiku rakendamine ja teavitamine	K	-23	-23	0	100%
3.3. Teadlikkuse tõstmine elukestvast õppest ja õppimisvõimalustest, täiskasvanuhariduse osapoolte koostöö arendamine	K	-800	-355	445	44%
Meede 2. Mitteformaalsele koolitusele ligipääsu suurendamine ja koolituse kvaliteedi tõstmine	K, I	-7 287	-4 744	2 543	65%
2.1. Täienduskoolituse paindlikkuse ja kvaliteedi arendamine ning õppimisvõimaluste loomine	K, I	-7 287	-4 744	2 543	65%
	sh I	-1	-42	-41	-
Noortevaldkonna programm	K, I	-11 278	-10 112	1 166	90%
Meede 1. Võimaluste suurendamine noorte loovuse arendamiseks, omaalgatuseks ja ühistegevuseks	K	-2 850	-2 262	588	79%
1.1. Kvaliteetsete ja mitmekesiste võimaluste loomine noorte huvide ja annete avamiseks ja arendamiseks	K	-722	-626	96	87%
2.2. Noorte omaalgatuse ja ühistegevuste toetamine	K	-2 129	-1 637	492	77%
Meede 2. Noorte kaasamise suurendamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine	K	-5 838	-4 443	1 395	76%
2.1. Noorsootöö teenuste pakkumine ja arendamine, sh NEET-noortele	K	-4 921	-3 542	1 379	72%
2.2. Noorte huvitegevuse toetuskeemi rakendamine	K	-918	-901	16	98%
Meede 3. Noorte aktiivse osaluse toetamine kogukonnas ja otsustes	K	-1 057	-1 031	26	98%
3.1. Noorte osalusvõimaluste arendamine ja osalusmotivatsiooni tõstmine	K	-1 057	-1 031	26	98%
Meede 4. Kvaliteetse noortepoliitika ja noorsootöö arengu tagamine	K, I	-1 532	-2 375	-843	155%
4.1. Noortevaldkonna töötajaskonna pädevuse arendamine	K	-195	-2 369	26	1217%
4.2. Noorsootöö kvaliteedi tõstmine ja noorsootöö mõju esiletoomine	K, I	-1 338	-2 206	-868	165%
	sh I	-1	-6	-5	-
TUV HARIDUS Kokku		-575 324	-558 087	17 237	97%

TUV: TEADUS					
Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni programm	K, I	-187 270	-169 273	17 997	90%
Meede 1. Teaduse kõrge taseme ja mitmekesisuse kindlustamine	K, I	-144 425	-129 676	14 750	90%
1.1. Institutsionaalne arendusprogramm teadus- ja arendusasutustele ja kõrgkoolidele (ASTRA)	K	-26 230	-16 233	9 997	62%
1.2. Teadus- ja arendustegevuse põhiinstrumentide rakendamine, sh baasfinantseerimine ja uurimistoetused	K, I	-101 734	-100 503	1 231	99%
	sh I	-2	-18	-16	-
1.3. Teaduse tippkeskuste toetamine	K	-7 091	-5 664	1 426	80%
1.4. Teaduse ja teadushariduse populariseerimine ühiskonnas	K	-2 560	-2 171	389	85%
1.5. Teaduskollektsioonide toetamine	K	-989	-967	22	98%
1.6. Riikliku tähtsusega teaduse infrastruktuuri toetamine teekaardi alusel	K, I	-5 822	-4 137	1 684	71%
	sh I	-210	0	210	-
Meede 2. TAI ühiskondliku ja majandusliku kasu suurendamine	K	-11 701	-12 914	-1 213	110%
2.1. Riiklike programmide "Eesti keel ja kultuurimälu II" ning "Eesti keeletehnoloogia" elluviimine	K	-1 787	-1 759	29	98%
2.2. Tuumiktaristu toetamine ja avamine välistele kasutajatele	K	-1 045	-1 023	21	98%
2.3. Teadusandmebaaside litsentside hankimine ja teadusraamatukogude toetamine	K	-2 579	-2 557	21	99%
2.4. Riigiasutuste TA alase võimekuse tõstmine (RITA)	K	-6 291	-7 575	-1 285	120%
Meede 3. Majandusstruktuuri muutev TAI lähtub nutikast spetsialiseerumisest	K	-16 012	-14 311	1 701	89%
3.1. Nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondade rakendusuringute toetamine	K	-4 691	-7 305	-2 614	156%
3.2. Kõrghariduse erialastipendiumid nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondades	K	-4 491	-3 965	525	88%
3.3 Majanduse kasvuvaldkondades teadus- ja arendustegevuse ja kõrghariduse toetamine	K	-6 191	-2 422	3 769	39%
3.4 Teadustulemuste innovatsiooni- ja turupotentsiaali arendamine	K	-641	-619	21	97%
Meede 4. Eesti osaluse ja nähtavuse suurendamine rahvusvahelises TAI alases koostöös	K	-15 132	-12 372	2 760	82%
4.1. Teaduse ja kõrghariduse rahvusvahelistumise, mobiilsuse ja järelkasvu toetamine	K	-13 341	-10 581	2 760	79%
4.2. Rahvusvaheliste koostöölepingute toetamine ja rahvusvaheliste teadusorganisatsioonide liikmemaksud	K	-1 791	-1 791	0	100%

TUV: EESTI KEEL JA EESTLUS

Keeleprogramm	K, I	-7 388	-5 478	1 910	74%
Meede 1. Eesti keele jätkusuutlikkuse tagamine	K, I	-4 399	-2 818	1 580	64%
1.1. Eesti keele uurimine, keelekogude arendamine ja mainekujundus	K, I	-3 322	-1 815	1 507	55%
	sh I	-1	-44	-43	-
1.2. Tingimuste loomine eesti keele valdamiseks, kasutamiseks ja väärtustamiseks haridussüsteemis	K	-621	-553	68	89%
1.3. Järelevalve teostamine keeleteaduse täitmise üle	K	-455	-450	5	99%
Meede 2. Eesti keele õppevõimaluste loomine väliseesti kogukondades ja välismaa kõrgkoolides	K	-1 466	-1 353	112	92%
2.1. Eesti keele õpetamise ja säilitamise toetamine väliseesti kogukondades (Rahvuskaaslaste programm 2014–2020)	K	-871	-845	26	97%
2.2. Eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe korraldamine	K	-595	-508	86	86%
Meede 3. Eesti keele kui teise keele õpetamise tagamine ja õppe toetamine	K, I	-857	-685	172	80%
3.1. Eesti keele kui teise keele õppimisvõimaluste parandamine	K	-574	-432	141	75%
3.2. Eesti keele kui teise keele õppimisvõimaluste pakkumine avalikus sektoris	K, I	-284	-253	30	89%
	sh I	-7	-7	0	-
Meede 4. Võõrkeeleskuse ja mitmekeelsuse toetamine	K	-667	-621	46	93%
4.2. Mitmekeelsuse toetamine	K	-224	-212	12	95%
4.3. Võõrkeelte laste uuringute läbiviimine	K	-190	-176	14	93%
4.1. Võõrkeelte õppe toetamine	K	-254	-233	20	92%

TUV: RIIGIVALITSEMINE

Arhiivindusprogramm	K, I	-8 456	-8 779	-323	104%
Meede 1. Ühiskonna dokumentaalse mälu kestlik säilitamine, kasutamine ning kodanike õiguste tõendamine	K, I	-8 456	-8 779	-323	104%
1.1. Arhivaalide kogumine ja säilitamine ja nendele juurdepääsu tagamine	K, I	-8 456	-8 779	-323	104%
	sh I	-50	-127	-77	-